

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

MƏŞĞULLUĞA DƏSTƏK LAYİHƏSİ

**ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL
İDARƏETMƏ ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ**

(ƏMSİÇ)

Dekabr, 2020

MÜNDƏRİCAT

QISALTMALARIN VƏ AKRONİMLƏRİN SİYAHISI.....	5
QISA XÜLASƏ	6
1. GİRİŞ.....	11
1.1. ƏMSİÇ-İN HAZIRLANMASI ÜÇÜN YANAŞMA VƏ METODOLOGİYA.....	12
1.2. ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL İDARƏETMƏ SİSTEMİNİN ƏHATƏ DAİRƏSİ VƏ MƏQSƏDİ	12
1.3. LAYİHƏNİN İCMALI.....	13
1.4. LAYİHƏNİN KOMPONENTLƏRİ	14
2. BAZA MƏLUMATLARI	18
2.1 AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI HAQQINDA MƏLUMAT	18
2.2 AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ COĞRAFİ MÖVQEYİ.....	19
2.3 FİZİKİ ƏTRAF MÜHİT	19
2.4 BİOLOJİ ƏTRAF MÜHİT	29
2.5 MÜHAFİZƏ OLUNAN TƏBİƏT ƏRAZİLƏR.....	31
2.6 SOSIAL-İQTİSADI İCMAL	33
2.7 MƏŞĞULLUQ VƏ ƏMƏK BAZARI	42
3. HÜQUQİ, NİZAMLAYICI VƏ SİYASİ ÇƏRÇİVƏ.....	49
3.1 ƏTRAF MÜHİT SİYASƏTİ, QANUNVERİCİLİK VƏ QAYDALAR	49
3.2 MƏŞĞULLUQ SİYASƏTİ, SOSIAL MÜDAFİƏ HAQQINDA QANUN VƏ İSLAHATLAR	58
4. DÜNYA BANKININ MÜVAFİQ ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL STANDARTLARI	64
4.1. ƏMSS 1 – ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİN VƏ TƏSİRLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ VƏ İDARƏ EDİLMƏSİ.....	64
4.2. ƏMSS 2 – ƏMƏK VƏ İŞ ŞƏRAİTİ	65
4.3. ƏMSS 3 – RESURSun SƏMƏRƏLİLİYİ, ÇİRKƏNMƏNİN QARŞISININ ALINMASI VƏ İDARƏ EDİLMƏSİ.....	66
4.4. ƏMSS 4 – İCMA SAĞLAMLIĞI VƏ TƏHLÜKƏSİZLİK	67
4.5. ƏMSS 5 – TORPAĞIN ALINMASI, TORPAQDAN İSTİFADƏNİN MƏHDUDLAŞDIRILMASI VƏ MƏCBURİ KÖÇÜRÜLMƏ.....	67
4.6. ƏMSS 6 – BİOMÜXTƏLİFLİYİN QORUNMASI VƏ CANLI TƏBİİ EHTİYATLARIN DAVAMLI İDARƏ OLUNMASI.....	67
4.7. ƏMSS 7 – YERLİ XALQLAR, SUB-SAHARA VƏ AFRIKANIN TARİXİ HİND XALQLARI/ SUB-SAHARA VƏ AFRIKANIN TARİXİ VƏ ƏNƏNƏVİ YERLİ İCMALARI.....	68
4.8. ƏMSS 8 – MƏDƏNİ İRS	68
4.9. ƏMSS 9 – MALİYYƏ VASİTƏÇİLƏRİ	68
4.10. ƏMSS 10 – MARAQLI TƏRƏFLƏRİN CƏLB EDİLMƏSİ VƏ MƏLUMATLARIN AÇIQLANMASI	68
5. POTENSIAL EKOLOJİ VƏ SOSIAL RİSKLƏR VƏ ONLARIN NƏTİCƏLƏRİ	70
5.1. MƏLUMAT	70
5.2. MÜSBƏT TƏSİRLƏR	70
5.3. MƏNFİ TƏSİRLƏR.....	71
5.4. POTENSIAL ÜMUMİ NƏTİCƏLƏR	73
6. EKOLOJİ VƏ SOSIAL RİSKLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİ	77
7. ƏMSİÇ-İN İCRA MEXANİZMLƏRİ.....	83
7.1 LAYİHƏ ÜZRƏ ƏMSİÇ PROSESİNİN ARDICILLIĞI	83
7.2 ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏR VƏ TƏSİRLƏR ÜÇÜN ALT LAYİHƏLƏRİN NÜMAYİŞ ETDİRİLMƏSİ.	87
7.3 ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL MONİTORİNG VƏ HESABATLILIQ	93
8. İCTİMAİ MƏSLƏHƏTLƏŞMƏ VƏ AÇIQLANMA.....	97

8.1. ƏMSİÇ-NİN AÇIQLANMASI VƏ İCTİMAİ MƏSLƏHƏTLƏŞMƏ	97
8.2. ŞİKAYƏTLƏRƏ BAXILMASI MEXANİZMI	97
9.ƏLAVƏLƏR.....	100
ƏLAVƏ 1. LAYİHƏ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ AKTİVLƏRİN NATURA ŞƏKLİNDƏ VERİLMƏSİ TIPLI ALT-LAYİHƏLƏRİN NÖVLƏRİ.....	100
ƏLAVƏ 2. TİPİK MƏNFI EKOLOJİ VƏ SOSIAL RİSKLƏR VƏ TƏSİRLƏR.	101
ƏLAVƏ 3. ƏTRAF MÜHİT YOXLAMA VƏRƏQİ.....	106
ƏLAVƏ 4. SOSIAL MƏSƏLƏLƏR ÜZRƏ YOXLAMA VƏRƏQİ.....	111
ƏLAVƏ 5. EKOLOJİ VƏ SOSIAL YOXLAMANIN NƏTİCƏSİ	112
ƏLAVƏ 6. TƏKLİF OLUNAN ALT- LAYİHƏLƏRİN RİSK KATEQORİYALARI VƏ MÜVAFİQ ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL STANDART (ƏMSS) ALƏTLƏRİ	116
ƏLAVƏ 7. ƏMSİP MƏZMUNU VƏ FORMASI	120
ƏLAVƏ 8. LAYİHƏ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ TƏKLİF OLUNA BİLƏCƏYİ EHTİMAL OLUNAN ALT- LAYİHƏLƏR ÜÇÜN ƏMSİP NÜMUNƏLƏRİ	122
ƏLAVƏ 9. ZƏRƏRVERİCİLƏRƏ QARŞI İNTEQRƏ OLUNMUŞ MÜBARİZƏ METODLARI (İPM). PESTİSIDLƏDƏN İSTİFADƏ VƏ DAVRANIŞ	143
ƏLAVƏ 10. ZİYANVERİCİLƏRLƏ MÜBARİZƏ PLANININ TÖVSÜYƏ OLUNAN STRUKTURU	148
ÜZRƏ TÖVSIYƏ OLUNAN TƏDBİRLƏR.....	151
ƏLAVƏ 12. DÜZƏLDİCİ FƏALİYYƏT PLANI	153
ƏLAVƏ 13. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASINDA SOSIAL TƏMİNAT MÜDDƏALARI.....	154
ƏLAVƏ 14. ŞİKAYƏT FORMASI	156
ƏLAVƏ 15. FOKUS QRUP GÖRÜŞLƏRİ, MÜZAKİRƏLƏR VƏ PROTOKOLLAR	158

Cədvəllər

CƏDVƏL 1. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MÜHAFİZƏ OLUNAN ƏRAZİLƏR	32
CƏDVƏL 2. SEKTORLAR ÜZRƏ İQTİSADİ FƏALİYYƏTLƏRİN BÖLGÜSÜ .	37
CƏDVƏL 3. 2018-Cİ İLDƏ EV TƏSƏRRÜFATLARINDA KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARININ DÖVRİYYƏSİ, KQ	39
CƏDVƏL 4. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ƏHALİNİN SAYININ DƏYİŞMƏSİ	40
CƏDVƏL 5. MƏŞĞULLUQ VƏ İŞSİZLİK GÖSTƏRİCİLƏRİ (MİN NƏFƏR)	45
CƏDVƏL 6. MƏŞĞUL ƏHALİNİN İQTİSADİ FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ ÜZRƏ BÖLGÜSÜ, MİN NƏFƏR:	45
CƏDVƏL 7. YOXSULLUQ VƏ YOXSULLUQ SƏVİYYƏSİ	47
CƏDVƏL 8. AZƏRBAYCANDA İNSAN İNKİŞAFI İNDEKSİNİN DƏYİŞMƏ DİNAMİKASI	48
CƏDVƏL 9. UYĞUN QANUNVERİCİLİK VƏ SİYASƏTLƏR.	52
CƏDVƏL 10. AZƏRBAYCANDA ƏMTQ PROSESİNİN MƏRHƏLƏLƏRİNİN XÜLASƏSİ	53
CƏDVƏL 11. TƏRƏFDAŞ OLUNAN BEYNƏLXALQ VƏ REGIONAL KONVENSİYALARA DAİR XÜLASƏ	56
CƏDVƏL 12. EKOLOJİ MƏSULİYYƏTLƏRİ OLAN AR NAZİLİKLƏRİ VƏ AGENTLİKLƏRİ	58
CƏDVƏL 13. AZÖMP ALT LAYİHƏLƏRİ ÜÇÜN İCAZƏ VERİLMƏYƏN FƏALİYYƏTLƏRİN SİYAHISI	87
CƏDVƏL 14. AKTİVLƏRİN NATURA ŞƏKLİNDƏ TƏHVİL VERİLMƏSİ ÜÇÜN EKOLOJİ VƏ SOSIAL ALƏTLƏRİN İŞLƏNİB HAZIRLANMASI	90
CƏDVƏL 15. ƏMSİP-İN NƏZƏRDƏN KEÇİRİLMƏSİNDƏ VƏ İCRA EDİLMƏSİNDƏ ROL VƏ VƏZİFƏLƏR	91
CƏDVƏL 16. GÜBRƏLƏRƏ NƏZARƏT STRATEGİYASI	151

Səkillər

ŞƏKİL 1. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ XƏRİTƏSİ	19
ŞƏKİL 2. FİZİKİ XƏRİTƏ	21
ŞƏKİL 3: YAĞINTI VƏ TEMPERATUR XƏRİTƏSİ	22
ŞƏKİL 4. AZƏRBAYCANIN GEOLOJİ XƏRİTƏSİ	23
ŞƏKİL 5. FİZİKİ VƏ COĞRAFİ ZONALAR	24
ŞƏKİL 6. YERALTİ SULAR - TƏZƏ VƏ AZ MİNERALLAŞMIŞ	25
ŞƏKİL 7. TORPAQ XƏRİTƏSİ	27
ŞƏKİL 8. ZOOCOĞRAFİ XƏRİTƏ	31
ŞƏKİL 9. MÜHAFİZƏ OLUNAN TƏBİƏT ƏRAZİLƏRİNİN XƏRİTƏSİ	32
ŞƏKİL 10: ÜDM-IN ARTIM DINAMİKASI, FAIZLƏ	35
ŞƏKİL 11: QEYRI-NEFT SEKTORUNDA ÜDM-NİN ARTIM DINAMİKASI, FAIZLƏ	36
ŞƏKİL 12: ORTA AYLIQ ƏMƏK HAQQI, MANAT	44
ŞƏKİL 13. QRANT SƏVİYYƏSİNDƏ ƏMSİÇ PROSESİNİN AXINI	84

QISALTMALARIN VƏ AKRONİMLƏRİN SİYAHISI

ABD	Amerika Birləşmiş Ştatları Dolları
AƏBS	Aktiv əmək bazarı siyasəti
AH	Azərbaycan hökuməti
MDL	Məşğulluğa Dəstək Layihəsi
AMH	Aralıq Maliyyə Hesabatları
ATM	Asbest tərkibli materiallar
AzÖMP	Azərbaycanda Özünüməşğulluq Proqramı
BƏT	Beynəlxalq Əmək Təşkilatı
DEE	Dövlət Ekoloji Ekspertizası
DFP	Düzəldici Fəaliyyət Planı
DMA	Dövlət Məşğulluq Agentliyi
DMX	Dövlət Məşğulluq Xidməti
ETSN	Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
ƏƏSMN	Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
ƏƏSMN LIQ	Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Layihələrin İcrası Qrupu
ƏME	Ətraf Mühit Ekspertizası
ƏMMSTM	Ətraf Mühitin Mühafizəsi, Sağlamlıq və Təhlükəsizlik Məsələləri
ƏMSÇ	Ətraf Mühit və Sosial Çərçivə
ƏMSİÇ	Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə üzrə Çərçivə
ƏMSİP	Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planı
ƏMSQ	Ətraf Mühit və Sosial Qiymətləndirmə
ƏMSS	Ətraf Mühit və Sosial Standart
ƏMSTQ	Ətraf Mühit və Sosial Təsirin Qiymətləndirilməsi
ƏMSTT	Ətraf Mühitin Mühafizəsi, Sağlamlıq və Təhlükəsizlik üzrə Təlimat
ƏRIEQ	Əmək Resurslarının İdarə Edilməsi Qaydaları
GBİ	Gender Bərabərsizliyi İndeksi
İİİ	İnsan İnkişafı İndeksi
İMS	İdarəetmə Məlumat Sistemi
İMİ	İştirakçı Maliyyə İnstitutu
LƏT	Layihə Əməliyyat Təlimatı
LİM	Layihənin İnkişaf Məqsədi
M&Q	Monitorinq və Qiymətləndirmə
MKOB	Mikro, Kiçik və Orta Müəssisələr
MTQFP	Maraqlı Tərəflərlə Qarşılıqlı Fəaliyyət Planı
ÖBYİE	Öz biznesini yarat və inkişaf etdir
ÖTÇ	Ölkə Tərəfdaşlıq Çərçivəsi
PTM	Peşə Təhsili Mərkəzi
PXB	Polixlor bifenillər
QHT	Qeyri-Hökumət Təşkilatı
RO	Regional Ofis
ŞBK	Şikayətlərin Baxılması Komissiyası
ŞBM	Şikayətlərə Baxılması Mexanizmi
ÜDSY	Ünvanlı Dövlət Sosial Yardımı
ZMP	Zərərvericilərlə Mübarizə Planı

Qısa Xülasə

Layihə haqqında məlumat. Dünya Bankı (DB) "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi"nin hazırlanmasında Azərbaycan hökumətinə dəstək göstərir. Təklif olunan layihənin fəaliyyəti hökumətin özünüməşğulluq proqramını dəstəkləmək ətrafında qurulmuşdur. Bu proqramın məqsədi yoxsulluq səviyyəsini azaltmaq və həssas əhali qrupları üçün əmək bazarına çıxmaq yolu kimi özünüməşğulluğu və sahibkarlığı gücləndirməkdir. Özünüməşğulluq proqramının təkmilləşdirilməsi və genişləndirilməsi yeni qəbul edilmiş "2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası" və onun fəaliyyət planına uyğundur. Digər prioritet istiqamət - "Əmək bazarının fəal proqramlarının həcmnin və səmərəliliyinin artırılması və sosial müdafiəyə ehtiyacı olan və əmək bazarında işlə təminatda çətinlik çəkən vətəndaşların inteqrasiyasının gücləndirilməsi" sahibkarlığın dəstəklənməsi və özünüməşğulluq tədbirlərinin səmərəliliyinin və miqyasının artırılması zərurətini göstərir.

Layihənin məqsədi. Layihənin tərtib olunmasında məqsəd əhalinin həssas qruplarının Azərbaycanda özünüməşğulluğa və gəlir əldə etmək imkanlarına çıxışının yaxşılaşdırılmasıdır.

Təklif olunan layihənin və layihə komponentlərinin əsaslandırılması. "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi" iş axtaranların həssas qrupları: gənclər, qadınlar, məcburi köçkünlər, əlillər və aşağı təhsilli insanlar, o cümlədən Ünvanlı Dövlət Sosial Yardım (ÜDSY) proqramından faydalanan şəxslər arasında məşğulluq nəticələrini (məşğulluq statusu və qazanc) yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyır.

Layihə aşağıda qeyd olunan komponentləri ehtiva edir:

Komponent 1: Özünüməşğulluq Proqramının (ÖMP) əhatə dairəsi və səmərəliliyinin artırılması;

Komponent 2: Məşğulluq xidmətləri və proqramlarının gücləndirilməsi

Komponent 3: Layihənin idarə edilməsi, monitorinq və qiymətləndirmə.

Layihə DB-nin 1 oktyabr 2018-ci il tarixində qüvvəyə minmiş ətraf mühitin mühafizəsi və sosial təminatlar sahəsində siyasətini əvəz edən yeni Ətraf Mühit və Sosial Çərçivə (ƏMSSÇ) sənədi nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır. ƏMSSÇ-yə əsasən DB-nin bütün müştəriləri Bank tərəfindən maliyyələşdirilən investisiya layihələrinin kreditləşdirilməsinə tətbiq olunan Ətraf Mühit və Sosial Standartlara (ƏMSS) riayət etmək barədə razılıq vermişdir.

Yer: Layihə bütün ölkə miqyasında icra ediləcək.

Layihənin risklərinin qiymətləndirilməsi. Ətraf mühit və sosial təsirlərin qiymətləndirilməsi nəticəsində belə bir nəticə əldə olunmuşdur ki, bu layihə mikro və kiçik müəssisələrin yaradılması, inkişafı və zəruri infrastrukturun dəstəklənməsi hesabına əsasən müsbət sosial-iqtisadi səmərə gətirəcək.

Layihənin ekoloji riski orta səviyyədə qiymətləndirilir. Nəzərə alınmalı olan ekoloji aspektləri Ətraf Mühitin İdarə Edilməsi üzrə ən yaxşı təcrübələrin və əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası standartlarının (ƏMTTS) tətbiqi ilə, iş axtaran şəxslərin işə düzəlmə imkanlarının yaxşılaşdırılması üçün konkret bacarıqların inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş müxtəlif tədris proqramları vasitəsilə, eləcə də peşə hazırlığının miqyasının genişləndirilməsi və diversifikasiyası yolu ilə bağlıdır. Layihə üzrə benefisiarların fəaliyyəti ilə bağlı ekoloji aspektlər də mövcuddur. Bu, kiçik miqyaslı istehsal, heyvandarlıq, qida sənayesi və xidmətlərin göstərilməsini ehtiva edə bilər. Layihə aktivlərinin natura şəklində verilməsi təmin edilməli olan

hər hansı fiziki işi maliyyələşdirməyə də, bu cür işlərin/fəaliyyətin potensial ekoloji və sosial riskləri layihənin hazırlanması zamanı Dünya Bankının lazımi yoxlamasının predmetidir və kompleks ekoloji və sosial alətlər vasitəsilə nəzərdən keçirilir.

Mövcud ƏMSİÇ potensial ətraf mühit və sosial risklər və təsirlərin proqnozlaşdırıla biləcəyi, miqyasına görə əhəmiyyətsiz olduğu və insan sağlamlığı və/və ya ətraf mühit üçün ciddi mənfi təsir ehtimalı aşağı olan konkret sahəyə xas olduğu hallarda fəaliyyət növlərinin yüksək və ya əhəmiyyətli risklərlə ayrılmasını və bu cür fəaliyyət növlərinin dəstəklənməməsini təmin edəcək.

Sosial risk aşağıdakı kimi qiymətləndirilir:

- (i) məlumat çatışmazlığı və benefisiarlarla zəif və ya qeyri-kafi qarşılıqlı əlaqə yaradılması ehtimalı onların proqramdan kənarlaşması və ya proqrama ictimaiyyətin etibarının azalmasına səbəb ola bilər.
- (ii) güzəştlərin verilməsi zamanı mümkün kənarlaşdırma səhvləri və
- (iii) Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin (ƏƏSMN) layihəni həyata keçirməyi planlaşdırdığı yerli əməkdaşlarının aşağı potensialı.

Ümumilikdə, layihə mənfi sosial nəticələrə səbəb olmur, çünki işaxtaranların həssas qrupları arasında: gənclər, qadınlar, məcburi köçkünlər, əlillər, ixtisasız şəxslər, müharibə veteranları, işsizlər, azadlıqdan məhrum etmə yerlərindən azad edilənlər, millətlərarası və ərazi münaqişələri zamanı həlak olanların ailə üzvləri, həmçinin Ünvanlı Dövlət Sosial Yardım (ÜDSY) proqramının benefisiarları arasında işə düzəlmə imkanlarının yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdir. Layihə, ilk növbədə, effektivliyin artırılması və *Dövlət Məşğulluq Agentliyinin (DMA) – keçmiş Dövlət Məşğulluq Xidməti (DMX) –* hazırkı miqyasının genişləndirilməsi hesabına, həmçinin məşğulluq sahəsində xidmətlərin göstərilməsi üzrə DMA-nın potensialının gücləndirilməsi hesabına buna nail olmağa imkan verəcək. Bu tədbirlər aşağıdakı formalarda həyata keçiriləcəkdir:

- (i) proqramın əhatə dairəsinin və dəstəyin həcmnin genişləndirilməsi,
- (ii) Azərbaycanda Özünüməşğulluq Proqramı (AzÖMP) benefisiarları üçün biznesin dəstəklənməsi üzrə əlavə xidmətlərin həyata keçirilməsinin sınaqdan keçirilməsi,
- (iii) AzÖMP və ÜDSY proqramı arasında əlaqələndirmənin yaxşılaşdırılması,
- (iv) məşğulluq xidmətlərinin göstərilməsi üzrə DMA-nın potensialının gücləndirilməsi,
- (v) və peşəkar hazırlığın miqyasının genişləndirilməsi və diversifikasiyası yolu ilə işlə bağlı bacarıqların inkişafına yardım edilməsi.

Hazırkı mərhələdə potensial benefisiarlar haqqında məlumatlar məlum deyil. Benefisiarların səhvən istisna edilməsi və ya səhvən daxil edilməsi riskləri var. Benefisiarların səhvən daxil edilməsi layihənin benefisiarları üçün səmərəsiz nəticələrə səbəb ola bilər, halbuki səhvən istisna etmə layihədən həqiqətən faydalanmalı olan insanların kənar qalmasına səbəb olar. Sosial baxımdan, istisna səhvi daha yolverilməzdir.

Bundan başqa, Komponent 1 çərçivəsində DMA-nın ayrı-ayrı şəxslərin sahibkarlıq bacarıqları və kənd təsərrüfatından başqa digər sektorlarda biznesin inkişafına dair biliklərinin hədəflənməsinin yaxşılaşdırılması təklif olunur. Bütün iş axtaranların uğurlu sahibkar olmağa motivasiyası olmayacağı üçün layihə tərəfindən təsirlənən tərəflərin ÜDSY və DMA-ya müraciət etməsi labüd olacaqdır.

Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə üzrə Çərçivə sənədinin məqsədi. ƏMSİÇ-in əsas məqsədi layihənin həyata keçirilməsi nəticəsində potensial mənfi ətraf mühit və onlarla bağlı sosial nəticələrin qarşısının alınması, minimuma endirilməsi və ya yumşaldılmasını təmin edən mexanizmin yaradılmasıdır. Layihənin həyata keçirilməsi zamanı tələb əsasında konkret alt layihələr müəyyən olunduğundan, ƏMSİÇ Ətraf Mühit ekoloji ekspertizanın ən uyğun aləti hesab edilmişdir. Çərçivə DB-nin tələblərinə və onun tətbiq olunan standartlarına, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ətraf mühit və sosial qanunlara və normativ aktlarına uyğun olaraq, müəyyən edilmiş alt layihələrin ətraf mühit və sosial baxımdan düzgün qiymətləndirilməsini təmin edir. Bu çərçivə sənədi layihələrin potensial ekoloji və sosial nəticələrinin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsində, Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planlarının (ƏMSİP) hazırlanmasında potensial risklərin minimallaşdırılması və ya qarşısının alınması, ətraf mühit və sosial monitorinq və hesabatlılıq üzrə rəhbərliyin təmin edilməsi üçün təsirlərin azaldılması üzrə zəruri tədbirlərin ümumiləşdirilməsi üçün ƏƏSMN, həmçinin icraçı təşkilatlar üçün rəhbər alətdir.

Layihənin potensial ekoloji və sosial nəticələri. ƏMSİÇ aktivlərin daxili qaydada transferindən faydalananlar tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətlə bağlı bir sıra potensial mənfi nəticələri müəyyən etmişdir.

Ekoloji və sosial nəticələrin qiymətləndirilməsi nəticəsində belə bir nəticə çıxarılmışdır ki, bu layihə mikro və kiçik müəssisələrin yaradılması və inkişafı və zəruri infrastrukturun dəstəklənməsi hesabına əsasən müsbət sosial-iqtisadi səmərə gətirəcək. Lakin layihənin benefisiarlarının fəaliyyəti ilə bağlı Ekoloji aspektlər mövcuddur ki, onlar kiçik istehsal, heyvandarlıq, qida sənayesi və xidmətlərin göstərilməsi də daxil olmaqla, layihədən natura şəklində transfertlər vasitəsilə həyata keçiriləcəklər. Layihənin aktivlərin natura şəklində ötürülməsi təmin edilməli olan hər hansı bir fiziki işin maliyyələşdirilməsinə baxmayaraq, potensial Ətraf Mühit və sosial risklər ƏMSİÇ tərəfindən nəzərdə tutulacaq və onlar ƏMSİP-lər tərəfindən ətraflı şəkildə nəzərdən keçiriləcək. Belə nəticələr tullantıların formalaşması, səs-küy, toz və havanın çirklənməsi, pestisidlərin mümkün istifadəsinin nəticələri, Sağlamlıq və təhlükəsizlik riskləri və s. ilə bağlı ola bilər. Bu fəaliyyət növlərinin məhdud dairəsi üçün xarakterik olacağı gözlənilir (kiçik miqyaslı tikinti/bərpa işləri, aqrobiznes, kiçik emal, istehsal və xidmət), müvəqqəti xarakter daşıyır (tikinti/bərpa işləri zamanı), təsiri yumşaltmaq üçün müvafiq tədbirlərin xüsusi sahəyə tətbiqi ən yaxşı üsullarla, asanlıqla azaldıla bilər.

Layihələrin fəaliyyəti dövründə gözlənilən təsir milli ekoloji sənədlərdə müəyyən edilmiş tədbirlər və Dünya Bankının Ətraf Mühit, Sağlamlıq və Təhlükəsizliyə dair Təlimat (ƏMSTT) və Yaxşı Beynəlxalq Sənaye Təcrübəsi (YBST) müvafiq qaydalar vasitəsilə azaldılmalıdır.

Torpağın müvəqqəti və ya daimi qeyri-könüllü qaydada alınmasına, torpaqdan istifadənin məhdudlaşdırılmasına, iqtisadi fəaliyyətə və ya qanunsuz köçürülməyə görə resurslara çıxışa səbəb ola biləcək alt layihələr layihə çərçivəsində maliyyələşdirilməyəcək. Torpağın hər hansı şəkildə alınması könüllü alıcı və satıcı arasında razılaşmaya uyğun olaraq təmin edilməlidir.

Ətraf mühit və sosial risklərin və təsirlərin idarə edilməsi üçün institusional imkanlar. Layihə ƏƏSMN nzarəti altında həyata keçiriləcək. Ekoloji və Sosial idarəetmə və potensial Ətraf Mühit və sosial risklərin aradan qaldırılması da daxil olmaqla layihələrin gündəlik idarə edilməsinə cavabdeh qurum olacaqdır. Eyni zamanda layihələrin həyata keçirilməsi üzrə işçi qrup yaradılacaq.

Layihə daxilolmaları, layihə çərçivəsində təlim proqramları və məsləhət xidmətləri daxilində ətraf mühitin idarə olunması, ƏMTTS və ƏMSTT və YBST müddələrinin tətbiqi ilə əlaqəli aspektləri əhatə etməklə LIQ üçün ixtisaslı məsləhətçilərin götürülməsi təmin ediləcəkdir. Bundan əlavə, ƏMSİÇ-nin müddəaları və tələbləri, o cümlədən Dünya Bankının dəstəklədiyi əməliyyatlara və xüsusən də təklif olunan layihəyə tətbiq ediləcək Ətraf Mühit və sosial

standartlar barədə məlumatlılığı artırmaq üçün LİQ işçiləri və məsləhətçilərinə təlimlər keçiriləcəkdir.

Ekoloji və sosial monitoring. Alt layihələrin icrası zamanı ətraf mühit və sosial monitoring alt layihələrin əsas ekoloji və sosial aspektləri, onların ətraf mühitə təsiri, təsirlərin sosial nəticələri və nəticələrin azaldılması üçün görülən tədbirlərin effektivliyi barədə məlumatları özündə cəmləşdirməlidir. Layihənin icrası zamanı aparılan monitoring hesabatları, xüsusilə ətraf mühitə təsirlər və təsir tədbirlərinin effektivliyi ilə əlaqədar layihə fəaliyyətinin əsas ətraf mühit və sosial aspektləri haqqında məlumat verəcəkdir. Bu cür məlumatlar LİQ və DB-yə layihə nəzarəti çərçivəsində nəticələrin azaldılması tədbirlərinin uğurunu qiymətləndirməyə və zəruri hallarda düzəldici tədbirlər görməyə imkan verəcək.

Komponent 3, Layihənin gedişatını və nəticələrini izləmək, sənədləşdirmək və məlumatlandırmaq üçün Monitoring və Qiymətləndirmə (M&Q) fəaliyyətlərini dəstəkləyəcəkdir. ƏƏSMN LİQ-də fəaliyyət göstərən bir M&Q qrupu tərəqqinin və nəticələrin ümumi tərtibinə cavabdehdir. Bu komponent DB-nə təqdim ediləcək layihə hesabatlarını - yarımillik hesabatları və rüblük yoxlanılmış Aralıq Maliyyə Hesabatları - hazırlamaq üçün ƏƏSMN LİQ-i maliyyələşdirəcəkdir. Bu Komponent həmçinin Layihənin İnkişaf Məqsədinin (LİM) göstəricilərini qiymətləndirmək üçün orta xətt və son xətt layihələrinin monitoring tədqiqatlarını maliyyələşdirəcəkdir. ƏƏSMN LİQ yekun hesabatın hazırlanmasına görə cavabdeh olacaq.

Ekoloji və sosial tədbirlərin həyata keçirilməsinin monitoringi LİQ-in ətraf mühit üzrə mütəxəssisləri tərəfindən həyata keçirilir. Monitoringə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin (ETSN) nümayəndələri də cəlb oluna bilər. Məqsəd ƏMSİÇ-ə uyğunluğun əsas məqamlarını, həyata keçirilmənin gedişatını, məsləhətləşmələrin həcmi və yerli icmaların iştirakını yoxlamaqdır. Qiymətləndirmə işləri zamanı hazırlanan standart yoxlama siyahısı fəaliyyət hesabatı üçün istifadə ediləcəkdir. Layihənin həyata keçirilməsinin orta müddətində və layihənin sonunda ətraf mühit, sosial, sağlamlıq və təhlükəsizlik sahəsində müstəqil audit aparılacaqdır. Auditlər (i) ƏSMMF-in düzgün şəkildə həyata keçirilməsinə və (ii) azaldılması tədbirlərinin müvafiq olaraq müəyyənləşdirilməsinə və həyata keçirilməsinə təmin etmək üçün lazımdır. Audit effektivliyin artırılması üçün ƏMSİÇ-ə yanaşmada edilən hər hansı bir düzəlişi müəyyənləşdirə biləcək.

Sosial məsələlərin monitoringi bütün fəaliyyətlərin adekvat yoxlanılmasını, ərazinin alınmasına, köçürülməsinə və ya layihəyə məruz qalmış şəxslərin əmlakına və ya dolanışıqlarına digər mənfi təsirlərə səbəb ola biləcək hər hansı bir fəaliyyətin istisna edilməsinə təmin etmək üçün LİQ-in sosial mütəxəssisi tərəfindən davamlı olaraq həyata keçiriləcəkdir. Bu ƏMSİÇ-in müddəalarına riayət etmək, həmçinin layihə tərəfdaşlarının fəaliyyət planına daxil edilmiş tədbirlərin icrası, əhatəli və ətraflı məlumatlandırma, şikayətlərin aradan qaldırılması mexanizminin fəaliyyəti, həssas və əlillərin kənarlaşdırılmasının qarşısını almaq və iştirakını artırmaq üçün görülən tədbirlər layihə məsləhətləşmələrində qruplar. Monitoring, Layihədə Əmək Resurslarının İdarə Edilməsi Qaydalarında (ƏRİEQ) göstəriləni kimi sağlamlıq və əmək məsələlərini də əhatə edəcəkdir. Problemlər və ya uyğunsuzluqlar aşkar edildikdə, azaldılması tədbirləri hesabatlarda və ya ayrıca Düzəldici Fəaliyyət Planlarında (DFP) təklif ediləcəkdir.

Şikayətlərə Baxılması Mexanizmi (ŞBM). ŞBM şikayətlərə baxılması üçün işlək, şəffaf və cavab verən bir sistem təmin etmək üçün LİQ tərəfindən qurulacaq və saxlanılacaqdır. Lazım olduqda, bu sistem hökumət sistemlərini gücləndirmək üçün mövcud layihədən kənarında DMA-nın digər fəaliyyətlərinə əsas ola bilər. Bu mexanizmdən bəyfişiarlar və vətəndaşlar hər hansı bir infrastruktur aid məsələlər üzrə şikayətlərin qeydiyyatı üçün müraciət edə bilərlər.

LİQ-in sosial təminat mütəxəssisi qəbul edilmiş şikayətlərin qeydiyyatını aparacaqdır. Bu poçt, e-poçt, telefon, layihə veb saytı, şəxsi çatdırılma kimi bir çox vasitələri tətbiq etməklə həyata keçiriləcəkdir.

Hər bir şikayət izlənəcək və bunların həllində irəliləyiş olarsa qiymətləndiriləcəkdir. Layihənin çox sayda faydalanan ilə məşğul olacağını nəzərə alsaq, şikayətlərin daxil olması, izlənməsi və izlənməsi üçün ideal bir elektron sistem qurulacaqdır. Layihənin monitorinqi və qiymətləndirmə məlumat sistemi, şikayətlərin monitorinqi və həllini ölçən göstəriciləri də əhatə etməlidir.

ƏMSİÇ üzrə İctimai məsləhətləşmələr və məlumatların açıqlanması. Layihə DB-nin 2018-ci il oktyabrın 1-dən qüvvəyə minmiş yeni Banklararası Siyasəti çərçivəsində hazırlanır və Bankın Ətraf Mühit və Sosial Müdafiəsi Siyasətlərini əvəz edir. ƏMSÇ-də, Dünya Bankının bütün benefisiarları, Bank tərəfindən maliyyələşdirilən investisiya layihəsi kreditləşməsinə tətbiq olunan 10 (on) Ətraf Mühit və Sosial Standartlara riayət etmək barədə razılığa gəldilər.

11-12 oktyabr 2019-cu il tarixlərində ƏƏSMN və SME (Sosial məsələlər üzrə ekspert) ibarət Çərçivə sənədlərinin hazırlanması çərçivəsində məsləhətçi qrup iki layihə rayonu (Binəqədi, Bakı şəhəri və Xaçmaz rayonu) fokus qrupları ilə görüşlər keçirdi. İlk məlumatların toplanmasına Bakı və kənd bölgələrində fokus qrup müzakirələri və müsahibələr daxil edilmişdir. Seçilən respondentlər arasında mövcud özünüməşğulluq proqramının faydalanan şəxsləri, AzÖMP-nin hazırkı müraciətçiləri, yerli hakimiyyət orqanları (xüsusilə yerli DMA mərkəzləri), regional sosial işçilər var. Fokus qrupları ilə görüşlərin protokolları Əlavə 13-də təqdim olunur.

ƏMSİÇ layihə sənədi Dünya Bankı tərəfindən təsdiqləndikdən sonra, sənəd 20 dekabr, 2019-cu ildə ƏƏSMN saytında (www.sosial.gov.az/) yerləşdirilmişdir. ƏMSİÇ layihə sənədi ilə əlaqədar ictimai dinləmələr və iclasları 2020-ci ilin yanvar ayında keçirildi. ƏMSİÇ layihəsi ilə bağlı ictimai məsləhətçilərin ətraflı iclasları Əlavə 14-də təqdim edilmişdir. Sonda hazırlanmış Azərbaycan və ingilis dilləri də ƏƏSMN veb sahifəsində yerləşdirilmişdir. ƏMSİÇ layihə sənədinin icrası zamanı müvafiq dövlət qurumları və Layihənin digər tərəfləri tərəfindən istifadə ediləcək.

1. GİRİŞ

1. Dünya Bankı Azərbaycan hökumətinə "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi"nin həyata keçirilməsində köməklik göstərir. Bu fəaliyyət hökumətin özünüməşğulluq proqramının dəstəklənməsi çərçivəsində həyata keçirilir. Bu proqramın məqsədi yoxsulluqdan azad olmaq və həssas əhali qrupları üçün əmək bazarına çıxış əldə etmək yolu kimi özünüməşğulluğun və sahibkarlığın möhkəmləndirilməsidir. Özünüməşğulluq proqramının təkmilləşdirilməsi və genişləndirilməsi yeni qəbul edilmiş "Azərbaycan Respublikasının 2019-2030-cu illər üçün Məşğulluq Strategiyası" və onun fəaliyyət planının layihəsi ilə razılaşıdırılır. Üçüncü prioritet istiqamət- "aktiv əmək bazarı proqramlarının həcmnin və səmərəliliyinin artırılması və sosial müdafiəyə ehtiyacı olan və əmək bazarında iş axtarışında çətinlik çəkən vətəndaşların inteqrasiyasının gücləndirilməsi" sahibkarlığın dəstəklənməsi və özünüməşğulluq tədbirlərinin səmərəliliyinin və miqyasının artırılmasının zəruriliyini nəzərdə tutur.

2. Təklif olunan layihə, Dünya Bankı ilə Azərbaycan Respublikası arasında imzalanmış Ölkə Tərəfdaşlığı Çərçivəsinin (ÖTÇ) iki məqsədini dəstəkləyir. Layihə, ÖTÇ Məqsəd 1.2-ə (Dövlət xidmətlərinə çıxış və məmnunluq) nail olmağa birbaşa töhfə verəcək ictimai özünüməşğulluğa dəstək xidmətlərinin yaxşılaşdırılmasına yönəldiləcəkdir. Layihə, əlavə biznes dəstəkləmək xidmətlərinə yönəldildiyi halda, ÖTÇ Məqsəd 2.2 (Mikro, Kiçik və Orta Müəssisələrin (MKOB) maliyyələşdirilməsinə genişləndirilmiş çıxış imkanı) uyğun olaraq MKOB və B40-ların maliyyə daxil olmasına kömək edəcəkdir.

3. Layihənin İnkişaf Məqsədi Azərbaycanda həssas insanların davamlı özünüməşğulluq və gəlir gətirmə imkanlarına çıxışını yaxşılaşdırmaqdır. Buna (i) Azərbaycanda Özünüməşğulluq Proqramının (AZÖMP) genişləndirilməsi və səmərəliliyinin artırılması yolu ilə nail olmaq; (ii) aktivləşdirmə və məşğulluğa dəstək proqramının daha geniş əhatə dairəsini təqdim etmək imkanları ilə birlikdə Dövlət Məşğulluq Agentliyində (DMA) proqramın həyata keçirilməsi imkanlarının gücləndirilməsi; və (iii) DMA-nın monitorinq və qiymətləndirmə bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi. Layihə ölkə miqyasında həyata keçiriləcəkdir.

4. Layihənin ətraf mühit və sosial riskləri orta dərəcədə qiymətləndirilir.

5. Layihə iş axtaranların həssas qrupları arasında məşğulluq nəticələrini (i) AZÖMP-nin genişləndirilməsi və səmərəliliyini artırmaqla yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyır. (ii) DMA-da proqramın həyata keçirilmə potensialını aktivləşdirmə və məşğulluğa dəstək proqramının daha geniş əhatə dairəsinə təqdim etmək imkanlarını gücləndirmək; və (iii) DMA-nın monitorinq və qiymətləndirmə təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi. Bunlara müvafiq təlim proqramları və məsləhət xidmətləri göstərməklə nail olmaq olar.

6. Sosial risklərin idarə olunması ilə əlaqəli məsələlər aşağıdakılardır: (i) daxiletmə/kənarlaşdırma xətası və (ii) maraqlı tərəflərin əlaqəsi. Ətraf mühitdəki risklər Layihədən faydalananların Layihədən fiziki aktiv köçürmələri tətbiq edəcəyi fəaliyyətləri (layihə tərəfindən maliyyələşdirilmir) ilə əlaqədardır.

7. Bu məsələlərin həlli istiqamətində: Hazırlıq mərhələsində aşağıdakıları yerinə yetirmək üçün ilkin Sosial Qiymətləndirmə (SA) aparılmışdır: (a) maraqlı tərəflərin müəyyənləşdirilməsi / xəritəçəkmə; (b) həssas qrupların hədəflənməsi / profilləşdirilməsi; (c) maraqlı dairələrinin gözləntilərin, narahatlıqların və problemlərin təhlili; (d) müsbət və mənfi təsirlərin qiymətləndirilməsi.

8. Ekoloji və sosial risklərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı planlar hazırlanmışdır: (i) Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Çərçivəsi (ƏMSİÇ); (ii) Maraqlı Tərəflərlə Qarşılıqlı Fəaliyyət Planı (MTQFP); və (iii) Əmək Resurslarının İdarə Edilməsi Qaydaları (ƏRIEQ). ƏMSİÇ, tətbiq

olunan ƏMSİÇ standartlarını və Dünya Bankı Qrupunun Ətraf Mühitin Sağlamlığı və Təhlükəsizlik Təlimatlarını əhatə edir. Ətraf Mühit və Sosial Təsirin Qiymətləndirilməsinin (ƏMSTQ)/ İdarəetmə Planlarının (ƏMSİP) harada və nə vaxt hazırlanacağını müəyyənləşdirmək üçün siyahı var. ƏMSİÇ ayrıca hər bir alt layihə fəaliyyəti və yerli yaşayış şəraitini, o cümlədən sosial infrastrukturla əlaqəli işləri yaxşılaşdıran digər investisiyalar üçün ümumi ƏMSİP yoxlama siyahılarını özündə cəmləşdirir.

1.1. ƏMSİÇ-in Hazırlanması üçün Yanaşma və Metodologiya

9. ƏMSİÇ-in hazırlanması zamanı aşağıdakı tədqiqat metodları tətbiq olundu: mövcud Dünya Bankının masa icmalı və ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə ilə bağlı milli normativ-hüquqi sənədlər; Hədəflənmiş şəhər və rayonlar üçün mövcud ikinci dərəcəli sosial-iqtisadi statistik məlumatların müayinəsi, beynəlxalq və yerli mütəxəssislərlə fərdi müsahibələr, fokus qrupların müzakirələri, ictimai görüşlər və məsləhətləşmələr.

10. ƏMSİÇ-in əsas məqsədi Layihənin həyata keçirilməsi nəticəsində yaranan hər hansı bir mənfi ətraf mühitə və əlaqəli sosial təsirlərə yol verilməməsini, minimuma endirilməsini və azaldılmasını təmin edən bir mexanizm yaratmaqdır. Layihə ölkənin bir çox yerində geniş müdaxiləni dəstəkləməklədiyi və əraziyə aid ekoloji və sosial baxımdan ekspertizanın Layihənin qiymətləndirilməsi zamanı tamamlanmadığı üçün Çərçivə yanaşması seçilmişdir. AZÖMP faydalanan müəssisələr tərəfindən fiziki qrant dəstəkləməyi ilə həyata keçiriləcək özünüməşğulluq fəaliyyətləri kənd təsərrüfatı və aqrobiznes, kiçik həcmli emal, istehsal, xidmət və tikinti / bərpa işləri ilə əlaqəli ola bilər. Çərçivə DB-nin tələblərinə və onun tətbiq olunan standartlarına, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ətraf mühit və sosial qanunlara və normativ aktlarına uyğun olaraq, müəyyən edilmiş alt layihələrin ətraf mühit və sosial baxımdan düzgün qiymətləndirilməsini təmin edir. Çərçivə, alt layihələrin potensial Ekoloji və sosial təsirlərinin müəyyənləşdirilməsində və qiymətləndirilməsində, onların minimuma endirilməsi və ya qarşısının alınması üçün zəruri tədbirləri ümumiləşdirəcək ekoloji və sosial idarəetmə planlarının hazırlanmasında ƏƏSMN, icraçı təşkilat üçün bir rəhbər vasitə rolunu oynayır. Ekoloji və sosial monitoring və hesabatların aparılması qaydaları.

1.2. Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Sisteminin Əhatə Dairəsi və Məqsədi

11. Bu, ƏMSİÇ tərəfindən nəzərdən keçirilən potensial risklərə tullantıların artması, səs-küy səviyyəsinin artması, toz, havanın çirklənməsi, sağlamlıq üçün təhlükə və əmək təhlükəsizliyi problemləri aiddir. Ümumiyyətlə, bu risklərin və təsirlərin əksəriyyətinin təbiətinə və ərazisinə görə müvəqqəti olan kiçik miqyaslı işlər, kənd təsərrüfatı fəaliyyəti, kiçik əl işləri və istehsal və s. üçün tipik olacağı gözlənilir və müvafiq təsir tədbirlərini tətbiq etməklə asanlıqla azaldıla bilər.

12. ƏMSİÇ layihənin həyata keçirilməsi zamanı ətraf mühit və sosial təsirlərin qiymətləndirilməsi, nəzərdən keçirilməsi və idarə edilməsi prosesini, alt layihələrin texniki aspektlər və yer baxımından müəyyən edilməsi, habelə əlverişsiz Ətraf Mühit və sosial təsirlərin aradan qaldırılması, onların neytrallaşdırılması və ya münasib səviyyələrə endirilməsi üçün layihənin həyata keçirilməsi zamanı qəbul edilməli olan nəticələrin azaldılması, monitoring və institusional məsuliyyətin komplekslərini təsvir edir.

13. ƏMSİÇ layihə tərəfindən dəstəklənən müxtəlif təklif olunan tədbirlərin mümkün nəticələrinin azaldılması üzrə ümumi tədbirləri əhatə edir; layihənin Ətraf Mühit və sosial aspektlərinin həyata keçirilməsi mexanizmləri, potensialın artırılması üzrə müvafiq tədbirlər, məsləhətləşmə prosesi və s.

14. Alt layihələr üçün xüsusi ƏMSİP-lər, alt layihənin müəyyənləşdirilməsi və hazırlanması hissəsi kimi vaxtında hazırlanacaq.

15. ƏMSİÇ, layihə iştirakçılarının məsuliyyətlərini, ekoloji və sosial təminatların yoxlanılması, nəzərdən keçirilməsi və təsdiqlənməsi, monitoring və hesabat tələbləri, habelə potensialın artırılması fəaliyyətləri ilə institusional potensialın artırılması planlarını müəyyənləşdirir. ƏMSTQ-lərin aparılması üçün nümunəvi texniki tapşırıqları da təqdim edir.

16. Nəhayət, bu ƏMSİÇ, Layihənin Əməliyyat Təlimatının (LƏT) inteqrasiya olunmuş bir hissəsi olacaq və onların maliyyələşdirmə mənbəyindən və ya icraçı təşkilatından asılı olmayaraq, layihə sahələrində maliyyələşdirilən bütün əlaqədar investisiyalara tətbiq olunacaq.

1.3. LAYİHƏNİN İCMALI

17. Dünya Bankı "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi"nin həyata keçirilməsində Azərbaycan hökumətinə dəstək verir. Bu fəaliyyət hökumətin özünüməşğulluq proqramının dəstəklənməsi çərçivəsində həyata keçirilir. Bu proqramın məqsədi yoxsulluğu azaltmaq və həssas əhali qrupları üçün əmək bazarına çıxmaq yolu kimi özünüməşğulluğun və sahibkarlığın möhkəmləndirilməsidir. Özünüməşğulluq proqramının təkmilləşdirilməsi və genişləndirilməsi yeni qəbul edilmiş "Azərbaycan Respublikasının 2019-2030-cu illər üçün Məşğulluq Strategiyası" və onun fəaliyyət planının layihəsi ilə razılaşdırılır. Üçüncü prioritet istiqamət-"aktiv əmək bazarı proqramlarının həcminin və səmərəliliyinin artırılması və sosial müdafiəyə ehtiyacı olan və əmək bazarında iş axtarışında çətinlik çəkən vətəndaşların inteqrasiyasının gücləndirilməsi" sahibkarlığın dəstəklənməsi və özünüməşğulluq tədbirlərinin səmərəliliyinin və miqyasının artırılmasının zəruriliyini nəzərdə tutur.

18. Layihə iki ÖTÇ məqsədini dəstəkləyir. Layihə, ÖTÇ Məqsəd 1.2 (Dövlət xidmətlərinə çıxış və məmnunluq) nail olmağa birbaşa töhfə verəcək ictimai özünüməşğulluğa dəstəkləmək xidmətlərinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdir. Layihə, əlavə biznes dəstəkləmək xidmətlərinə yönəldilməsi ilə ÖTÇ Məqsəd 2.2 (MKOB-lər üçün maliyyələşdirmə imkanlarının artırılmasına dəstəkləmək) uyğun olaraq, orta və kiçik biznes müəssisələrinin maliyyə daxil olmasına kömək edir.

19. Layihənin İnkişafı Məqsəd Azərbaycanda həssas insanların davamlı özünüməşğulluq və gəlir gətirmə imkanlarına çıxışını yaxşılaşdırmaqdır. Buna:

- AZÖMP-in fəaliyyətinin genişləndirilməsi və səmərəliliyinin artırılması;
- DMA-da aktivləşdirmə və məşğulluğa dəstək proqramının daha geniş əhatə dairəsini təqdim etmək imkanının artırılması; və
- DMA-nın monitoring və qiymətləndirmə təcrübələrinin təkmilləşdirilməsi vasitəsilə nail olunacaq.

20. Layihə ölkə miqyasında həyata keçiriləcək və aşağıdakı komponenti özündə cəmləşdirəcək:

- *Komponent 1: Özünüməşğulluq Proqramının (ÖMP) əhatə dairəsi və səmərəliliyinin artırılması;*
- *Komponent 2: Məşğulluq xidmətləri və proqramlarının gücləndirilməsi;*
- *Komponent 3: Layihənin idarə edilməsi, monitoring və qiymətləndirmə.*

1.4. LAYİHƏNİN KOMPONENTLƏRİ

Komponent 1: Özünüməşğulluq Proqramının (ÖMP) əhatə dairəsi və səmərəliliyinin artırılması

21. Bu komponent beynəlxalq fəaliyyətlərə, ən yaxşı təcrübələrə və yerli əmək bazarı şərtlərinə əsaslanaraq mövcud AzÖMP-nin fəaliyyətini və tətbiqini yaxşılaşdıracaqdır. Layihə proqramın miqyasının genişləndirilməsinə və onun ünvanlılığının artırılması, heyvandarlıqla bağlı olmayan gəlir gətirən fəaliyyət sahəsinin genişləndirilməsi, biznesin sağ qalma ehtimalının artırılması və ya orta və uzunmüddətli perspektivdə işəüzəltmə imkanlarının yaxşılaşdırılması üçün əlavə yardımçı xidmətlərin tətbiqi, eləcə də Ünvanlı Dövlət Sosial Yardım Proqramı (ÜDSY) ilə əlaqələndirmənin gücləndirilməsi hesabına proqramın səmərəliliyinin artırılmasına kömək edəcəkdir.

Alt komponent 1.1: Proqramın miqyasının və dəstəkləmək dairəsinin genişləndirilməsi

22. Bu alt komponent:

- a. proqramın miqyasının genişləndirilməsini (aktivlərin natural formada təqdim edilməsi və "Öz biznesini yarat və inkişaf etdir" (ÖBYİE) tədris modulu daxil olmaqla) beş il ərzində təxminən 22 000 benefisiara qədər;
- b. yerli iqtisadiyyatın təhlili əsasında tələb olunan ayrı-ayrı qeyri-kənd təsərrüfatı fəaliyyəti/peşələri üçün spesifik olan peşə hazırlığı modullarının (hazırda həyata keçirilən BƏT-in standart tədris moduluna əlavə olaraq) hazırlanması və tətbiqini dəstəkləməkləyəcək.

23. Benefisiarların seçimi mövcud (hökumət tərəfindən maliyyələşdirilən) həssas qruplar kateqoriyasına aid iş axtaranların açıq (lakin xüsusi deyil) hədəflənməsi ilə mövcud iş axtaranların reyestrinə əsasən aparılacaqdır (təqribən 200 min işsiz) və məşğulluq proqramı: gənclər, qadınlar, məcburi köçkünlər, əlillər və təhsili aşağı olanlar, ÜDSY proqramından faydalananlar əsasını təşkil edəcəklər. Bu komponent çərçivəsində maliyyələşdiriləcək fəaliyyətlər yerli planlaşdırma komitələrinin iştirakı ilə iştirak yolu ilə müəyyənləşdiriləcəkdir. Qısa bacarıq hazırlığı kurslarının inkişafı yerli əmək bazarı şərtlərinə və proqrama müraciət edənlərin tələblərinə uyğunlaşdırılacaqdır. Təlimin təmin edilməsinin rejimi müəyyənləşdirilməlidir: AZÖMP-nin nəzəndə verilən qısamüddətli peşə təhsili ya xarici, ya da peşə məktəbləri və ya DMA tərəfindən idarə olunan Peşə Təhsili Mərkəzləri (PTM) vasitəsilə tədris olunan mövcud peşə təhsili təmin ediləcəkdir. Bu məqsədlə mərkəzlər vasitəsilə mövcud peşə təhsili imkanlarının qiymətləndirilməsi aparılacaq.

Alt komponent 1.2: ÖMP benefisiarları üçün biznesin dəstəklənməsi üzrə əlavə xidmətlərin tətbiqinin sınaqdan keçirilməsi

24. Bu alt komponent zamanla iş gəlirliyi və davamlılığı ilə uğur qazanma ehtimalını artırmaq üçün AzÖMP-dən benefisiarlar üçün hərtərəfli dəstək xidmətlərinin "pilot" kimi istifadəsini və qiymətləndirilməsini dəstəkləyəcəkdir. Bu məqsədlə bu alt komponent, müvəffəqiyyətli ÖMP iştirakçıları üçün dolanışıq fəaliyyətlərinin mümkün bir yolu kimi inkişaf edən biznesə çevrə biləcək əlavə xidmətlərə investisiya qoyacaqdır. Xüsusilə, alt komponent

- (i) iş fəaliyyətinin ilk altı ayı ərzində bazarın inkişafı və zəkası daxil olmaqla müvafiq iş bacarıq və təcrübələrinə, habelə istəyən şəxslərin idarəetmə qabiliyyətlərinə əsaslanan mütəmadi təlim ziyarətləri və məsləhətlər verəcəkdir. Mikro müəssisələr yaratmaq;

- (ii) məsləhət xidmətləri və kiçik qrantlar hesabına sosial müəssisələrin və sosial kooperativlərin yaradılmasına kömək etmək;
- (iii) tələb olunan lisenziyaların və icazələrin alınması üçün xidmətlər göstərmək;
- (iv) kiçik biznesin inkişafı xidmətlərinə (məsələn, Kiçik Biznesin İnkişafı Agentliyi) daxil olmaq üçün maliyyə savadlılığı üzrə təlim təklif etmək; və
- (v) subsidiyalı kredit proqramları ilə əlaqələri (məsələn, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən) yaxşılaşdırmaq.

Alt komponent 1.3: ÖMP-nin idarəçilik və əlaqələndirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi

25. Layihə ÖMP-nin icrasının idarəçilik və əlaqələndirmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsini dəstəkləyəcək. Bu məqsədlə, layihə aşağıdakıları maliyyələşdirəcək:

- (a) xüsusi benefisara dəstək portalı və mobil tətbiq vasitəsilə ÖMP-ə əlçatanlığın səmərəlilişdirilməsi məqsədilə innovativ İKT həll yollarının tətbiqi. Bu xidmətlər proqrama onlayn müraciət olunmasına imkan verəcək və ÖMP-nin işlərə baxan mütəxəssisləri ilə sonrakı münasibətlərini dəstəkləyəcək;
- (b) müştərilərlə daha təkmilləşdirilmiş əməkdaşlıq mexanizmləri, eləcə də həssas qruplarla işləmək və müştərilərə sosial dəstək göstərməyə xüsusi diqqət ayırmaqla benefisiarların daha yaxşı seçilməsi üzrə DMX kadrlarının təlim keçməsi,
- (c) xüsusilə, qadınların ÖMP-də iştirakının artırılması məqsədilə yerli DMX mərkəzlərində ÖMP üzrə məlumatlandırma və seçilmə prosesinin (ünvanlanma) gücləndirilməsi;
- (d) ÜDSY və ÖMP arasında əlaqələndirmənin ÜDSY-dan qraduasiya strategiyasının hazırlanması və rifah idarəsinin müştərilərə xidmət kadrları üçün təlimin keçilməsi ilə təkmilləşdirilməsi və
- (e) ÖMP benefisiar məlumatlarının təhlili və proqramların monitorinq və nəticələrin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi məqsədilə DMX-nin idarəetmə məlumatlar sisteminin (IMS) təkmilləşdirilməsi.

26. Benefisiarların seçimi açıq-aşkar (xüsusilə deyil) həssas qruplar: gənclər, qadınlar, məcburi köçkünlər və ÜDSY proqramının benefisiarlarından olan işaxtaranlara ünvanlanmaqla işaxtaranların mövcud qeydiyyatına (2019-cu ilin sonuna təxminən 200 min işsiz) əsaslanacaq. Ölkənin şəxsi məlumatların mühafizəsi siyasətləri və ƏƏSMN-nin məlumat sistemlərinin qiymətləndirilməsi çatışmazlıqların müəyyən olunması məqsədilə icra zamanı həyata keçiriləcək. Məqsəd isə proqramda istifadə olunan şəxsi məlumatların mühafizə olunması üçün çərçivənin tətbiq olunması və IT idarəçiliyi və potensialının gücləndirilməsi və layihənin şəxsi məlumatlarla əlaqəli fəaliyyətlərinin beynəlxalq qabaqcıl praktikalara uyğun olaraq həyata keçirilməsini təmin etməkdən ibarətdir.

Komponent 2: Məşğulluq xidmət və proqramlarının gücləndirilməsi

27. Bütün iş axtaranların öz-özünə məşğul olmağa həvəsləri olmadığına görə, işə kömək və vasitəçilik xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması həssas iş axtaranların məşğulluq nəticələrinin yaxşılaşdırılmasına kömək edə bilər. Qeydiyyatdan alınmış iş axtaranlar, o cümlədən AZÖMP-nin faydalanan şəxsləri peşə təhsilləri vasitəsilə yeni bacarıqlar əldə etməkdə və ya dövlət və ya özəl sektorda işə qəbul olunmaqda maraqlı ola bilərlər ki, bu da öz növbəsində DMA

tərəfindən idarə olunan aktiv əmək bazarı proqramları ilə əlaqəni, kənd təsərrüfatı və ya sahibkarlıq proqramları kimi digər müdaxilələri tələb edir.

Alt komponent 2.1: Əmək bazarının qiymətləndirilməsi və PTM-lərlə bağlı strategiyanın hazırlanması.

28. Bu alt komponent işəgötürənlərin qısa və uzun müddətli bacarıqların inkişafı ilə bağlı tələblərinin qiymətləndirilməsi və cavab verilməsində DMA-nı dəstəkləyəcək. Bu alt komponent işəgötürənlər tərəfindən çox tələb olunan mühüm peşə və bacarıqların müəyyən olunması məqsədilə DMA-nın potensialının təkmilləşdirilməsi üçün hərtərəfli əmək bazarının qiymətləndirməsini maliyyələşdirəcək. Əmək bazarının tələblərinin təhlilinin nəticələri məşğulluq xidmətləri zərfi və işaxtaranlara təklif olunan AƏBP-lərin miqyasının genişləndirilməsinə yardım edəcək. Buna görə də yeni məşğulluq xidmətləri və AƏBP-lərin dizaynının təhlilin nəticələrinə əsaslanacağı gözlənilir. Bununla bağlı, bu alt komponent texniki yardım təhlili və kəmiyyət/keyfiyyət sorğularını da maliyyələşdirəcək. DMA-nın əmək bazarının dəyişən ehtiyaclarına cavab vermək məqsədilə bu təhlili mütəmadi olaraq yeniləyəcəyi gözlənilir. Bu alt komponent gələcəkdə təhlili mütəmadi şəkildə yeniləməsi məqsədilə DMA kadrlarının potensialının gücləndirilməsi fəaliyyətlərini (təlim, istifadəçi təlimatlarının hazırlanması və s.) maliyyələşdirəcək.

29. Bu alt komponent Peşə Təlim Mərkəzlərinin (PTM-lər) genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi ilə bağlı strategiyanın hazırlanmasını maliyyələşdirəcək. Bu strategiya əmək bazarının ehtiyacları üçün təklif olunan tədris proqramı və kvalifikasiyaların aktuallığının təmin olunması məqsədilə səmərəli və təsirli PTM-lərinin formalaşdırılması, fiziki infrastruktur standartlarının təlim modulunun hazırlanması/təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təlimatlara genişləndirilməsini ehtiva edəcək. Bu fəaliyyət yuxarıda qeyd olunan əmək bazarının tələblərinin təhlilinə əlavədir. Əmək bazarı tələblərinin təhlilinin nəticələri bu fəaliyyət üçün resursları təmin edəcək.

Alt komponent 2.2: İş axtaranların məlumatlandırılması, profilinin hazırlanması, bacarıqlarının qiymətləndirilməsi və işlərinin idarə olunması

30. Bu alt komponent DMA-da işəuyğunlaşdırma səviyyəsini təkmilləşdirmək məqsədilə əlavə fəaliyyətləri təqdim edəcək. Layihə

- (a) qeyri-aktiv və qeydiyyatdan keçməmiş əhali, eləcə də şirkətlərə ünvanlanan kommunikasiya və məlumatlandırma strategiyasının tətbiqinin inkişaf etdirilməsi,
- (b) iş axtaranların statistik profilinin hazırlanması aləti və işaxtaranlar üçün bacarıqların qiymətləndirilməsi testi,
- (c) profilin hazırlanması alətinin və bacarıqların qiymətləndirilməsinin DMA-nın idarəetmə məlumatlar sistemində (İMS) inteqrasiya olunması məqsədilə onlayn alətlərin hazırlanması,
- (d) DMA-da işlərin idarə olunması modelinin hazırlanması və tətbiqi və
- (e) istifadəçi təlimatları və təlim materiallarının hazırlanması və DMA kadrlarına bu alətlərin istifadəsi sahəsində təlim keçilməsini maliyyələşdirəcək.

31. Azərbaycanda qadınlar arasında aşağı iqtisadi fəaliyyət səviyyəsinə ünvanlanmış məsələlə məlumatlandırma fəaliyyətləri onların DMX-də işaxtaran kimi qeydiyyatdan keçməsinin artırılması üçün qeyri-aktiv qadınlara uyğunlaşdırılacaq. İşlərin idarə olunması yanaşmaları da genderlə bağlı konkret əmək bazarı əngəllərinə cavab vermək məqsədilə (misal üçün qayğı öhdəlikləri və ya nəqliyyat maneələri) hazırlanacaq. Bu məqsədlə, gender baxımdan məlumatlı təlimlər DMX-nin iş yerləri üzrə məsləhətçilərinin toplusu üçün təşkil olunacaq.

32. Xidmətdən kənar əhaliyə yetişmək və DMA-da qeydiyyatdan keçmiş vakansiyaların sayının artırılması üçün kommunikasiya və məlumatlandırma fəaliyyətləri vacibdir. Bu fəaliyyət DMA xidmətlərindən işəgötürənlər və həssas iş axtaranların məlumatlı olmasını və onların iştirakının dəstəklənməsini təmin edəcək. Bununla yanaşı, xidmətdən kənar əhali və işəgötürənlər üçün məlumatlandırma və kommunikasiya fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi DMA-ya hazırda çoxu təcrid olunan həssas işəgötürənlərin və işəgötürənlərin əhatəsinin genişləndirilməsinə imkan verəcək. Buna (a) kommunikasiya və məlumatlandırma strategiyasının hazırlanması və (b) yerli səviyyədə onun icrası vasitəsilə nail olunacaq.

33. DMA daha fərqli əhaliyə yetişdikdən sonra bu, müştəriləri məşğulluq imkanlarına əsasən seqmentlərə bölməlidir. İş axtaranlara təklif olunacaq məsləhət və məşğulluq proqramları onların bacarıq və ehtiyaclarına əsaslanmalıdır. Bu fəaliyyət bacarıqların profilinin və qiymətləndirmə alətlərinin hazırlanması, eləcə də DMA-nın bu alətləri tətbiq etmə potensialının dəstəklənməsi məqsədi daşıyır.

34. Layihə DMA-da işlərin idarə olunmasının inkişafının dəstəklənməsini də dəstəkləyəcək. DMA-nın məşğulluğa dəstək xidmətlər zərfini benefisiarlar, xüsusilə xidmətdən kənar insanlara uyğunlaşdıracağı gözlənilir. Bu məqsədlə, bu komponent risk altında olan işəgötürənlərin ehtiyac və bacarıqlarının qiymətləndirməsini, məsləhətləşmə və iş axtarışında yardıma müraciətlər, şəxslərin ehtiyaclarına maksimum şəkildə uyğunlaşdırılan bacarıqların təlimi və / və ya iş yerində təlimə yerləşdirmə və ya işlə təmin etmə xidmətlərini ehtiva edəcək işlərin idarə olunması yanaşmasının inkişafını əhatə edəcək. Profilin hazırlanması və bacarıqların qiymətləndirilməsi alətlərinin nəticələri fərdi xidmət strategiyası üçün resursları təmin edəcək və bu, işlərin idarə olunması çərçivəsində icra olunacaq.

Komponent 3: Layihənin idarə edilməsi / monitoring və qiymətləndirmə

Alt komponent 3.1: Layihənin idarə edilməsi

35. Komponent ümumi layihəni idarə etmək üçün ƏƏSMN-də Layihə İcra Qrupunu (LİQ) maliyyələşdirəcəkdir. LİQ satınalma, ödəmə, monitoring və kredit vəsaitlərinin istifadəsi barədə hesabat verməyə cavabdehdir. LİQ-ə bu əməliyyat üçün təklif olunan layihənin Nazirlik tərəfindən icrası üçün ümumi məsuliyyət daşıyan Direktor daxil olacaqdır. Layihənin mürəkkəbliyini və çoxşahəli xüsusiyyətini nəzərə alaraq, LİQ özünüməşğulluq və əmək bazarı proqramları üzrə sektor mütəxəssislərini də əhatə edəcəkdir. Satınalma, maliyyə idarəetməsi, monitoring və qiymətləndirmə, ətraf mühit və sosial təminatlar üzrə mütəxəssislər də LİQ tərəfindən işə götürüləcəkdir. İcra tədbirləri ƏƏSMN potensialının davamlı olaraq güclənməsinə, islahatların uzunmüddətli dayanıqlığına kömək edəcəkdir. Bu alt komponent həmçinin məşğulluğa dəstək proqramları və xidmətləri barədə məlumatlılığı artırmaq üçün bir əlaqələndirmə kampaniyasını da əhatə edəcək.

Alt komponent 3.2: Monitoring və Qiymətləndirmə

36. İnzibati uçotun aparılması - ideal olaraq ictimaiyyət üçün açıqdır - proqramların icrasını izləmək və potensial problem və həll yollarını müəyyən etmək üçün vacib məlumat verir. Ev təsərrüfatlarının sorğuların aparılması və mikro məlumatları təhlil etmək bacarığı, zamanla sosial müdafiə və əmək proqramlarının fəaliyyətini izləmək və paylama təsirlərini, o cümlədən yoxsulluq və bərabərsizliyə təsirləri qiymətləndirmək üçün açaqdır. Monitoring aktivləşdirmə və məşğulluğa dəstəkləmək proqramları yalnız nəticələrin (iş yerlərinin yerləşdirilməsi və işlərin keyfiyyəti) izlənməsi məqsədinə xidmət etməməli, həm də proqramın tərtibatı və icrası barədə məlumat verməlidir - məsələn, özünüməşğulluqdan əldə olunan xalis gəlirin olub olmaması dayanıqlı dolanışqı təmin etmək və maneələri, problemləri və öyrənilənləri müəyyən etmək üçün kifayətdir. Bu məqsədlə bu alt komponent aşağıda sadalananları dəstəkləyəcək:

- (i) DMA tərəfindən həyata keçirilən müxtəlif məşğulluq proqramlarının, o cümlədən giriş göstəriciləri (büdcənin icrası, inzibati və avadanlıq xərcləri və vəzifəyə cəlb olunan

işçilərin sayı) və məhsuldarlıq göstəriciləri (yəni işəgötürənlərin sayı) daxil olmaqla əsas göstəricilərin müntəzəm monitorinqi əlaqə, sektor və firma mülkiyyətinə aid vakansiyaların sayı, müraciətlərin sayı, təklif olunan, qəbul edilmiş və ya imtina edilmiş iş axtaranların sayı, vasitəçilik xidmətləri və AƏBS-lər vasitəsilə iş yerləşdirmə);

- (ii) DMA benefisiarlarının məşğulluq trayektoriyalarının cədvəl şəklində tədqiqatları;
- (iii) AZÖMP-nin təsirli təsirinin qiymətləndirilməsi;
- (iv) ƏƏSMN və DMA-da siyasətin aparılmasını məlumatlandırmaq üçün müvafiq statistikanın yaradılması üçün tədqiqat və proqram idarəetmə məlumatlarının təhlili üçün təlim;
- (v) Layihənin ümumi idarə edilməsi və hesabatlılıq tələbləri.

2. BAZA MƏLUMATLARI

2.1 Azərbaycan Respublikası Haqqında Məlumat

37. Azərbaycan Respublikası Qafqazın cənub-şərqində, Avropa və Asiya qitələrinin təmas zonasında yerləşir. 86,600 kvadrat km olan ölkə ərazisinin ərazinin 12% -i meşələr, 1,7% -i su hövzəsi, 54,9%-i kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlar, o cümlədən 31,1% otlaq və biçənəklər, 31,4% sair torpaqlardır¹. Ölkədə 1 Muxtar Respublika, 66 rayon (rayon), 14 şəhər rayonu, 78 şəhər, 261 qəsəbə, 1727 kənd ərazi dairələri (kənd icra nümayəndəlikləri), 4248 kənd yaşayış məntəqəsi var. Respublikada təxminən 1700 bələdiyyə vardır.

38. Azərbaycanın ilk Konstitusiyası 1995-ci il noyabrın 12-də qəbul edilmişdir. Ölkə başçısı, Prezident, xalq səsverməsi ilə 7 il müddətinə seçilir. Qanunvericilik hakimiyyətini Milli Məclisin 5 il müddətinə seçilən 125 deputatı həyata keçirir. İcra hakimiyyəti Prezident tərəfindən təyin edilir və Milli Məclis tərəfindən təsdiq edilmiş Hökumət həyata keçirir. Baş nazir Azərbaycan Hökumətinin başçısıdır. Məhkəmə hakimiyyətini Ali Məhkəmə həyata keçirir.

39. Dövlət sərhədləri cənubdan İrənlə 765 km və Türkiyə ilə 15 km, şimaldan Rusiya ilə 390 km, şimali-qərbdən Gürcüstan ilə 480 km, qərbdən Ermənistan ilə 1007 km həmsərhəddir. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda ən enli sahəsinin uzunluğu 456 km-dir.

40. Sahil xətti şərqdə Xəzər dənizinin suları ilə yuyulur. Qazaxıstan, Türkmənistan, İran şərqdə Xəzər dənizi ilə həmsərhəd olan ölkələrdir.

¹ Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi: <http://mfa.gov.az/az/content/8>

Şəkil 1. Azərbaycan Respublikasının xəritəsi

2.2 Azərbaycan Respublikasının Coğrafi Mövqeyi

41. Azərbaycan bütövlükdə şimal yarımkürəsində yerləşir. İspaniya, Yunanıstan, Türkiyə, Çin, Koreya təqribən Azərbaycanla eyni coğrafi enlikdədir. Avropadan Orta və Şərqi Asiya ölkələrinə gedən bir sıra mühüm beynəlxalq əhəmiyyətli yollar Azərbaycan ərazisindən keçir.

42. Respublikanın ərazisi şimaldan cənuba 400 km, qərbdən şərqə isə 500 km məsafədə uzanır, $38^{\circ}25'$ - $41^{\circ}55'$, şimal enliklər və $44^{\circ}50'$ - $50^{\circ}51'$ şərq uzunluqları arasında yerləşir.

43. Avropa və Asiyanın qovşağında yerləşən Azərbaycan Respublikası unikal geosiyası və coğrafi mövqeyə malik olmaqla, qədim zamanlardan ta indiyədək dünyəvi iqtisadi və mədəni əlaqələr üçün öz əhəmiyyətini qoruyub saxlamaqdadır.

2.3 Fiziki Ətraf Mühit

2.3.1. Relyefi

44. Azərbaycan Respublikasının relyefi çox müxtəlifdir. Burada iki əsas relyef forması - düzənliklər və dağlar üstünlük təşkil edir. Azərbaycan ərazisinin 60 faizə qədərini dağlıq ərazilər tutur².

45. Respublikanın əsas geomorfoloji vahidləri olan Böyük Qafqaz, Kiçik Qafqaz (Qarabağ yaylası ilə birlikdə) və Talış dağları Kür Araz ovalığını şimaldan, qərbdən və cənub-şərqdən əhatə edir.

² <https://gsaz.az/>

46. Naxçıvan Muxtar Respublikası Araz çayının orta axımı və onu əhatə edən Zəngəzur və Dərələyəz sıra dağlarının hüdudlarında yerləşir.

47. Respublika ərazisinin orta yüksəkliyi 400 metrə qədərdir. Lakin Xəzərsahili ovalıq okean səviyyəsindən aşağıda (hazırda -26,5m) olduğu halda, ən yüksək zirvə olan Bazardüzünün hündürlüyü 4466 metrdir. Deməli, respublika ərazisində hündürlük fərqi 4500 metrə yaxın olduğu aydın görünür. Böyük Qafqaz özünün cənub şərq hissəsi ilə Azərbaycana məxsusdur. Burada iki dağ silsiləsi ayrılır: Bazardüzü zirvəsi ilə (4466 m) Baş və yaxud Suayrıcı, Şahdağ zirvəsi ilə (4243 m) Böyür (Yan) silsilələri. Cənub-şərqə doğru silsilələr 1000-700 m yüksəkliyədək tədricən alçalır. Böyük Qafqaz silsilələrini dağətəyi yerlər əhatə edir: şimal-qərbdə çöllük yayla, cənub-şərqdə - Qobustan, cənub-qərbdə Alazan-Həftəran və şimal-şərqdə - Qusar maili düzənliyi. Dağlar əsas etibarilə nisbətən asanlıqla denudasiyaya məruz qalan yura və təbaşir dövrlərinin çökmə süxurlarından təşkil olunmuşdur. Dağətəyi yerlər üçün bedlendlər (Ceyrançöl, Acınohur düzü) və palçıq vulkanları (Qobustan, Abşeron) xarakterikdir. Qusar düzənliyi və Alazan-Həftəran vadisi dördüncü dövr yaşlı qalın çınqıl çöküntüsü qatından təşkil olunmuşdur.

48. Kiçik Qafqaz respublikanın cənub-qərb və qərb hissələrini tutmaqla, nisbətən az yüksəkliyə malik olmaqla bir sıra silsilə və yaylalardan ibarət mürəkkəb quruluşlu dağlıq ərazidir.

49. Başlıca silsilələri - Murovdağ, Şahdağ və Zəngəzur silsilələridir. Qarabağ yaylası Murovdağın cənubundan başlayaraq Araz çayına qədər qövsvari şəkildə sönmüş vulkanların konusları və dördüncü dövr lavaları üzərində yerləşir.

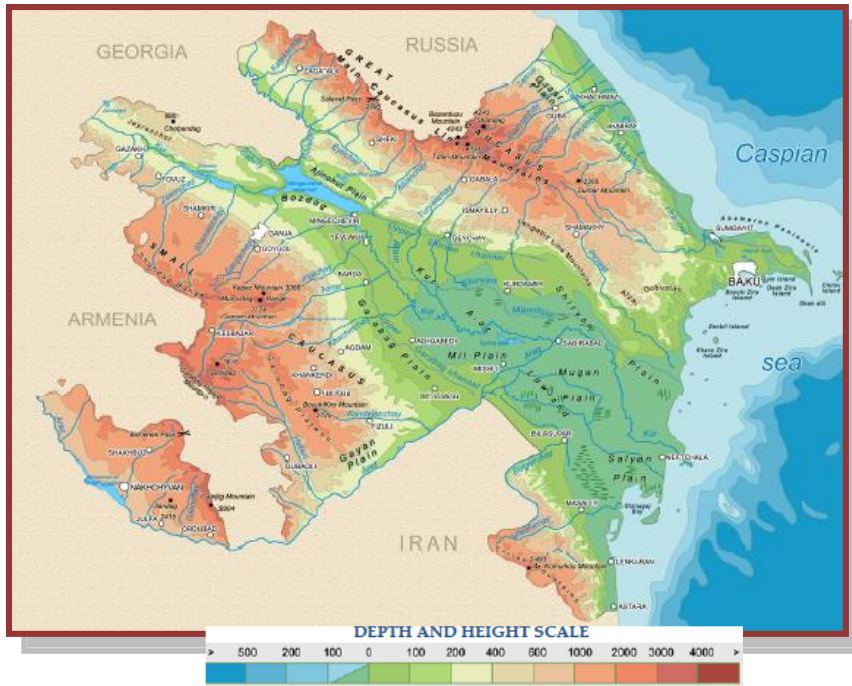
50. Kiçik Qafqaz yura və təbaşir yaşlı vulkanogen və çökmə süxurlardan təşkil olunmuşdur.

51. Talış dağları ölkənin cənub-şərq hissəsini tutur. Əsas etibarilə üçüncü dövr çöküntülərindən təşkil olunmuşdur. Talış dağları Kiçik Qafqaz dağlarından Elbrus (İran) dağlarına keçid həlqəsini təşkil edir və hündürlüyü 2477 metrə çatan üç əsas dağ silsiləsi və onların bir sıra qollarından ibarətdir.

52. Kür-Araz ovalığı Böyük Qafqaz, Kiçik Qafqaz və Talış dağları arasındakı məkanı əhatə edir. Zaqafqaziyada ən iri dağarası çökəkliyi olmaqla, o, respublika ərazisinin mərkəzi hissəsini tutur.

53. Ovalıq Kür və Araz çayları ilə beş düzənliyə və ya düzə ayrılır: Şirvan, Qarabağ, Mil, Muğan və Salyan düzləri.

54. Abşeron yarımadasından şimala doğru Xəzər dənizi sahillərində Qusar maili düzənliyinə söykənən Samur-Dəvəçi ovalığı yerləşir. Abşeron yarımadasından cənuba doğru Talış dağlarının ətəkləri boyu Lənkəran ovalığının dar zolağı uzanır. Kür-Araz, Samur-Dəvəçi, Lənkəran ovalıqlarının, həmçinin Abşeron yarımadasının xeyli hissəsi dünya okeanının səviyyəsindən aşağıda yerləşir.

Şəkil 2. Fiziki xəritə

2.3.2 İQLİM

55. Azərbaycanın iqliminə ölkənin coğrafi mövqeyi, relyefi və Xəzər dənizi əsaslı təsir göstərir. Burada yarımsəhra və quru çöl, subİttropik, mülayim və soyuq iqlimə rast gəlinir. Yer küresindəki 11 iqlim tipindən (V.V.Keppenə görə) 8-i burada olduğu müəyyən edilmişdir. Quru sub-İttropik iqlim Kür-Araz ovalığı və Abşeron üçün xarakterikdir.

56. Rütubətli subtropik iqlim yalnız Talış dağlarının cənubunda müşahidə edilir, dağətəyi ərazilər və Lənkəran ovalığı üçün səciyyəvidir. Mülayim iqlim Böyük və Kiçik Qafqazın əsasən meşələrlə örtülü yamaclarında müşahidə olunaraq, quru, mülayim-isti quru, mülayim-isti rütubətli və mülayim soyuq iqlimlərə ayrılır. Soyuq iqlim yüksək dağ silsilələrində, Böyük və Kiçik Qafqazın zirvələrində, alp və subalp çəmənlikləri qurşağında müşahidə edilir.

57. Havanın orta illik temperaturu ovalıqlarda müsbət 15° C olduğu halda, yüksək dağlıq rayonlarda 0° C və daha aşağı dərəcəyə qədər dəyişir. İyulda aran rayonlarında $25-27^{\circ}$ C, dağlıq rayonlarda 5° C təşkil edir. Mütləq maksimum 43° C olduğu halda, mütləq minimum -30° C-dək aşağı düşür. Bu yüksək rəqəmlər Naxçıvan çökəkliyində və yüksək dağlarda müşahidə edilir. Yağıntılar da ərazidə olduqca qeyri-bərabər paylanmışdır.

58. İl ərzində Abşeron yarımadasında və Naxçıvan MR-nın arazətrafı zolağında daha (200 mm-dən) az yağmur düşür. Kür-Araz ovalığında yağıntıların miqdarı 200-300 mm, Kiçik Qafqazda və Böyük Qafqazın şimal-şərq yamaclarında 600-800 mm müşahidə edilib.

59. Böyük Qafqazın cənub yamaclarında 2000-2500 metr yüksəkliklərdə 1200-1300 mm-dək, ən çox yağıntı Lənkəran ovalığının cənubunda və Talış dağlarının ətəklərində 1200-1700 mm-ə çatır. Hakim küləkləri şimal (Abşeron yarımadası), cənub-qərb (Kür-Araz ovalığı), qərb (Lənkəran ovalığı) istiqamətlidir.

Şəkil 3: Yağıntı və temperatur xəritəsi

2.3.3 GEOLOGİYA

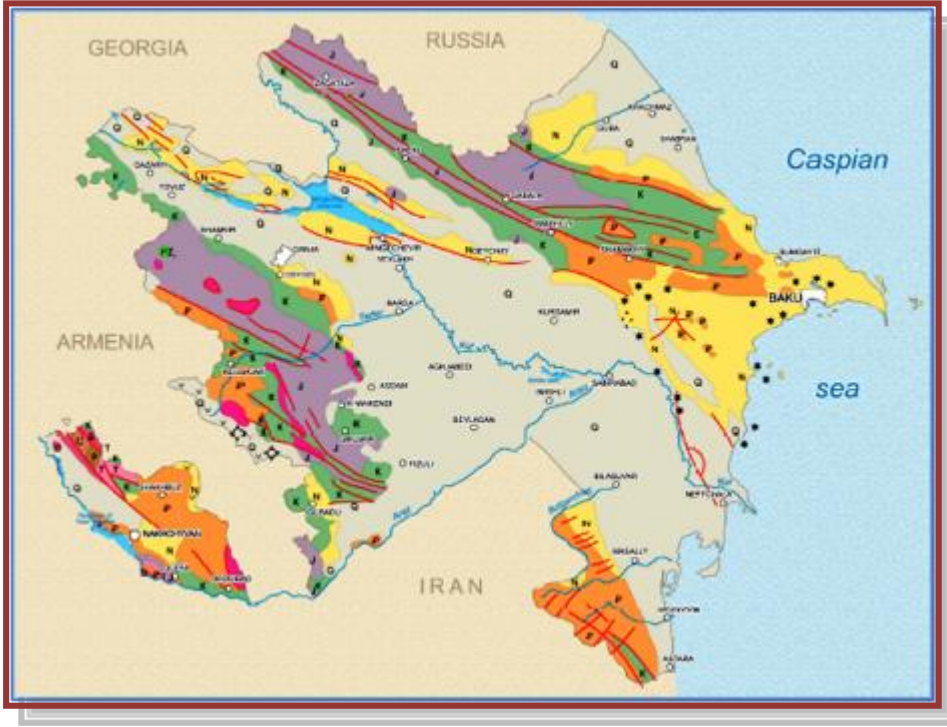
60. Azərbaycan Respublikasının ərazisi geoloji cəhətdən Alp qırışıqlıq qurşağına daxildir. Böyük və Kiçik Qafqazın cənub-şərq hissələrini və onları ayıran Kür dağarası çökəkliyini, həmçinin Orta Xəzər və Cənubi Xəzər çökəkliklərini əhatə edən müxtəlif quruluşlu qırışıq sistemlərdən ibarətdir. Azərbaycan Respublikasında Yer qabığının qalınlığı 38-55 km arasında dəyişir. Maksimum qalınlığı Böyük Qafqaz ərazisində, minimum qalınlığı Talşın ətəklərindədir. Ərazinin geoloji quruluşunda çökmə, vulkanogen-çökmə, vulkanogen və kontinental süxurlardan təşkil olunmuş Kembridən əvvəlki dövrdən başlayaraq müasir dövr çöküntüləri daxil olmaqla bütün geoloji dövrlərin çöküntü kompleksləri iştirak edir.

61. Respublikada ən çox Mezozoy və həmçinin Kaynozoy yaşlı evgeosinklinal, miogeosinklinal və molass çöküntülər yayılmışdır. Az sahədə Paleozoyun Altplatforma çöküntüləri və Alp Paleozoy-Kembridən öncəki metamorfik süxurlar var. Azərbaycan Respublikasının əsas struktur vahidləri Böyük Qafqaz meqantiklinoriumu, Kür dağarası çökəkliyi və Kiçik Qafqaz meqantiklinoriumudur. Böyük Qafqaz meqantiklinoriumu mürəkkəb quruluşlu struktur olub, daxilində qədim strukturlarla yanaşı, cavan törəmə strukturlar da yerləşir.

62. Kiçik Qafqazqabağı ön çökəkliyi Kiçik Qafqazın Somxeti - Ağdam zonasına paralel, cənub-şərq istiqamətdə uzanır. O, Paleogenin fliş tipli və Neogen-Antropogenin molass formasiyalı çöküntülərindən təşkil olunmuşdur; şimal-şərqdə Kür dərəsi boyu Yevlaxadək yaxşı izlənən Küryarığı ilə, ondan şərqdə isə Bərdə-Beyləqan xətti üzrə keçən fleksur əyimi ilə hüdudlanır. Çökəkliyin qərbində Kiçik Qafqazqabağı yarıq ilə hüdudlanmasına baxmayaraq cənub-qərb sərhədi girintili-çıxıntılıdır.

63. Talış qırılıqlıq sahəsi Kiçik Qafqazın mərkəzi hissəsinin bilavasitə şərq davamını təşkil edir. O, köndələn istiqamətdə qalxmış Alpdan əvvəlki bünövrədə yerləşir; Üst Tabaşirin azqalınlıqlı karbonat və Paleogen-Alt Eosenin fliş çöküntülərindən, Orta Eosen

traxibazaltlarından və Oligosen fliş çöküntülərindən təşkil olunmuşdur. Sahənin kiçik inruziv kütlələri Paleogendə yerləşir və qələvi bazalt, qabbro, diabaz-diorit və qabbro-monsonit-siyenit formasiyalara aid olub, yerləşdiyi vulkanogen süxurlarla birlikdə vahid maqmatik kompleks əmələ gətirir. Burada Astara və Burovar antiklionriumları, Yardımlı və Cəlilabad sinklinoriumları, faylar, üstəgəlmələr və onları mürəkkəbləşdirən köndələn qalzım və çökəkliklər ayrılır.

Şəkil 4. Azərbaycanın geoloji xəritəsi

2.3.4 HİDROQRAFIYA

64. Hidroqrafik cəhətdən Azərbaycan Respublikası Xəzər dənizi hövzəsinə aiddir. Respublikanın hidroqrafik şəbəkəsi (çayları, gölləri) uzun geoloji dövrdə yaranmış və bu müddətdə xeyli dəyişikliklərə uğramışdır. Hazırda rast gəlin bir sıra qədim çay dərələrinin qalıqları buna misaldır. İndi də hidroqrafik şəbəkə təbii amillər və insanların təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində dəyişməkdədir. Süni su axarları (kanallar) və su anbarları da hidroqrafik şəbəkəyə aid edilir.

65. ÇAYLAR

Azərbaycan Respublikasının hidroqrafik şəbəkəsinin əsasını çaylar təşkil edir. Respublikanın ərazisindən müxtəlif uzunluqda 8359 çay axır. Bunlardan 8188 çayın hər birinin uzunluğu 25 km-dən azdır. Uzunluqları 100 km-dən çox olan 24 çay vardır. Respublikanın ərazisindən axan ən böyük çaylar: Kür, Araz, Qanıx (Alazan), Qabırçı (İori), Samur, Tərtər, Türyan, Ağstafa, Həkəri, Viləş və s. Respublikanın çayları 3 qrupa bölünür:

- 1) Kür hövzəsinin çayları, (Qanıx, Qabırçı, Türyan, Ağstafa, Şəmkir, Tərtər, Xaçın və s.);
- 2) Araz hövzəsinin çayları (Arpaçay, Naxçıvan, Oxçu, Həkəri, Köndələnçay və s.);
- 3) Bilavasitə Xəzərə tökülən çaylar (Samur, Qudyal, Vəlvələ, Viləş, Lənkəran və s.).

66. Kür-Araz ovalığından Kür və Araz çayları axır. Bilavasitə Xəzərə tökülən çaylar Böyük Qafqazın, əsasən, şimal-şərq yamacından və Talış dağlarından başlayıb, Samur-Dəvəçi və Lənkəran ovalıqları ilə axır.

67. Çay şəbəkəsinin inkişafına və dəyişməsinə müxtəlif fiziki-coğrafi amillər-iqlim, relyef, geoloji quruluş, torpaq və bitki örtüyü təsir edir. Yüksəkliyin artması ilə çay şəbəkəsinin sıxlığı əvvəlcə artır və müəyyən hündürlüyə çatandan sonra tədricən azalır.

68. Kür çayı hövzəsinin sahəsi (86 000 km²) Arazla qovuşana qədər Arazın hövzəsinin sahəsindən (101 937 km²) azdır. Lakin Kürün sululuğu Araz çayından iki dəfə çox olduğundan, onlar qovuşduqdan sonra da çay Kür adlanır.

69. Kiçik Qafqazın şimal-şərq yamacından axan Akstafaçay, Tovuzçay, Əsrıkçay, Zayam, Şəmkirçay, Gəncəçay və Kürəkçay - Kür çayına tökülür və onun sağ qollarını təşkil edir. Əsasən yağış (70%) ilə qidalanır və qismən isə qar və yeraltı su ilə qidalanır.

70. Böyük Qafqazın cənub-şərq yamaclarından axan Tərtər, Xaçın, Həkəri, Oxçu və Qarqarçay çayları Mil və Qarabağ düzənliklərinin suvarılması üçün istifadə olunur. Bu çaylar əsasən vulkanik süxurlarından ibarət olan Qarabağ vulkanik yaylasında əmələ gələn qrunt suları ilə qidalanırlar. Belə süxurlardan ibarət olan qayaların geniş yayılması ərazidə çay şəbəkəsinin olmamasına səbəb olmuşdur.

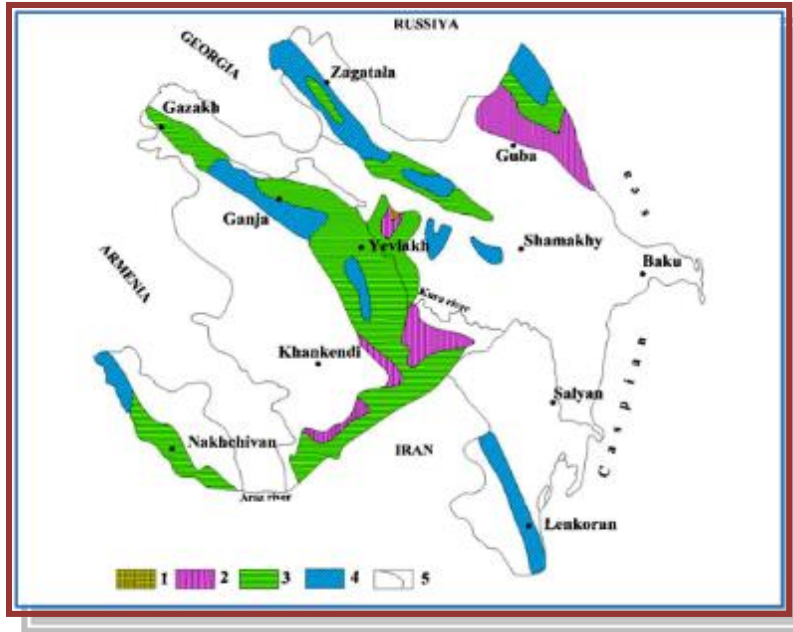
71. Layihə ərazisindəki yerüstü su hövzələri (mənbələri)-çaylar, su anbarları, kanallar şəkil 5-də verilmişdir.

Şəkil 5. Fiziki və coğrafi zonalər

2.3.5 YERALTI SULAR

72. Azərbaycandakı içməli və az minerallaşdırılmış yeraltı sularının əsas ehtiyatı Kür-Araz ovalığındakı submanlı düzənliklərin məsaməli-stratal hövzələrində və Samur-Qusarçay vadisindəki məsaməli-stratal hövzələrində aşkar edilmişdir. (Şəkil 6)

Yararlı yeraltı su ehtiyatlarının vahid dərəcələri, l / s.km²; 1 - 0,1-ə qədər; 2 - 0.1-1.0; 3 - 1.0-10; 4 - 10-dan yuxarı; 5 - müxtəlif yeraltı su ehtiyatı dərəcələri olan ərazilərin sərhədləri

Şəkil 6. Yeraltı sular - təzə və az minerallaşmış

73. Hər tərəfdən dağətəyi düzənliklərdə məhdud olmayan su qatları var. Aşağı yüksəkliklərdə yeraltı suların səviyyəsi qeyri-məhdud həcmdə, allüvial zona zirvələrində 60-80 m-dən aşağı enir, axın kənar və təbii zonalarda bir neçə santimetrə çəkir. Sərhədsiz akvatoriyaların dərinliyi Şəki Zaqatala (89 m-ə qədər), Şirvan (73 m-ə qədər), Gəncə-Qazax (97 m-ə qədər) və Mil (80 m-ə qədər) hissələrində daha çoxdur. Zəhərli təbəqələrin qalınlığı 3-4 (Gəncə-Qazax, Melnik-Qarabağ, Şirvan düzənliyi) arasında 178-185 m arasında dəyişir (Gəncə-Qazax, Şirvan, Naxçıvan düzənlikləri). Limitsiz quyuların maksimal məhsuldarlığı 25-30 l / s; Çox quyuda 3-5 l / s-dən 15-20 l / s-ə qədər məhsul var. 0.2-0.3 l / s və 15-20 l / s sürətlə axan bir sıra mənbələr marjinal və təbii axın zonalarda yerləşir və 280-300 l / s axını olan mənbələr Şəki-Zaqatala düzənliyində tapılır. Dağətəyi zonalarda aktiv su mübadiləsi nəticəsində bu sular bir qədər dərinə yerləşir³.

74. Çökəkliklərdə (əsasən Qarabağ, Mill və Şirvan düzənliklərinin konuslarının periferik zonaları) yuxarıdakı xüsusiyyətlərdən asılı olaraq təzə və zəif minerallaşmış yerlər çox duzlu və ya qismən duzlu sularla əvəz olunur. Qarabağ və Mil düzənliklərində olan biri məhdudlaşmayan və ikisi məhdudlaşan su qatının tərkibində minerallaşmış su var və onlar şirin su qatı ilə üst-üstə yerləşir.

75. Azərbaycanda yeraltı sular quyular və kəhrizlər vasitəsilə çıxarılır. Qarabağ, Mil və Gəncə-Qazax düzənliklərində qurult suları istehsalı Azərbaycanın bütün digər hidrogeoloji bölgələrindən daha çoxdur. Ev suyu təchizatı üçün yeraltı suların səkkizdən on faizi istifadə olunur; 3-4 faizi sənaye ehtiyacları üçün, 86-88 faizi suvarma üçün istifadə olunur. Bununla

³ A. B.Ələkbərov. Azərbaycanın yeraltı sular. 2016

yanaşı, su mənbələrinin qeyri-bərabər paylanması və su gətirmə qurğularının olmaması səbəbindən əhalinin böyük bir hissəsi çay və kanal sularından meşət ehtiyacları üçün istifadə etmək məcburiyyətində qalır.

2.3.6. TORPAQ ÖRTÜYÜ

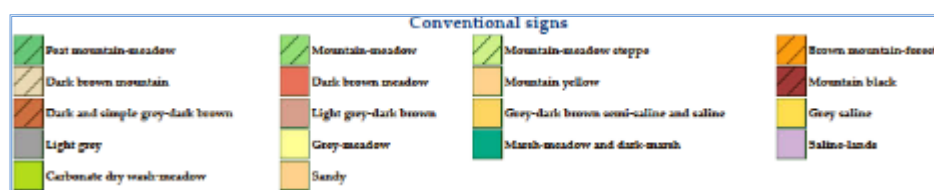
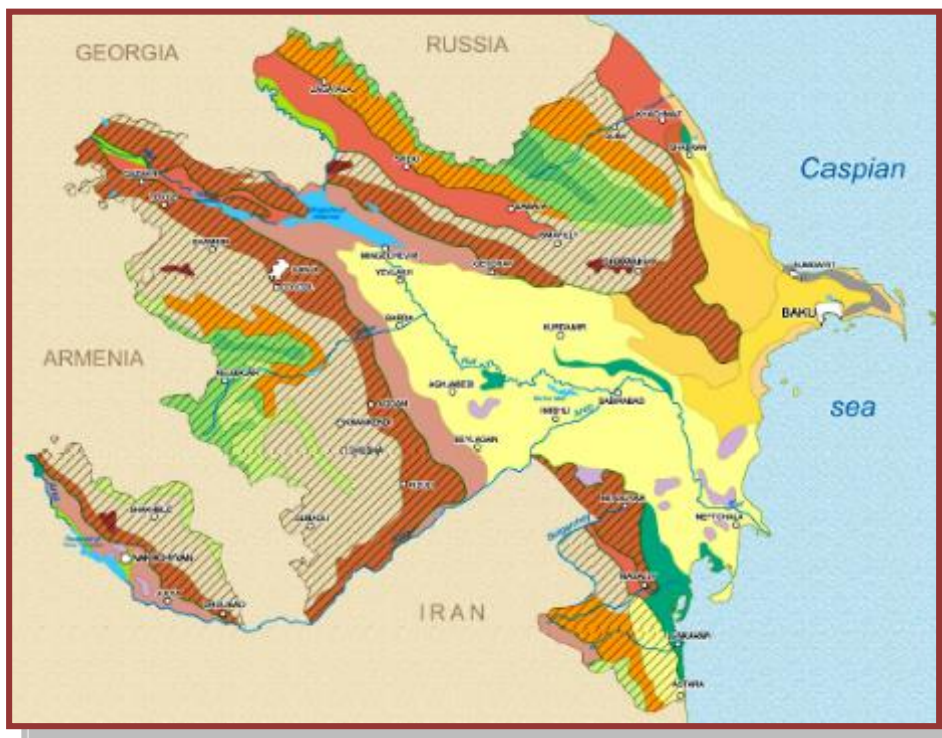
76. Azərbaycann torpaq örtüyünün əmələ gəlməsində relyef və iqlim mühüm rol oynayır. Bu amillərin təsiri nəticəsində respublika ərazisində torpaqlar əsasən şaquli qurşaqlar üzrə yerləşir. Ölkədə torpaqların 25 tipi, 60 yarım tip formaları mövcuddur.

77. Respublikada şabalıdı torpaqlar (boz-qəhvəyi) 400-800 m yüksəkliklər arasında yayılmışdır. Bu torpaqlarda humusun miqdarı 2,5-3,5%-dir. Böyük və Kiçik Qafqaz dağlarında, Gəncə-Qazax və Mil-Qarabağ düzlərində, Acınohur və Ceyrançol alçaq dağlıq zonalarında bu torpaqlar 600 m-ə qədər, Naxçıvanda isə 1000 m-dən də yuxarı qalxır. Aşağıdan yuxarı getdikcə açıq şabalıdı, şabalıdı və tünd şabalıdı torpaqlar bir-birini əvəz edir. Böyük Qafqazda, Kiçik Qafqazda, Gəncə-Qazax və Mil-Qarabağ düzlərində açıq şabalıdı torpaqlar, Acınohurda tünd şabalıdı torpaqlar üstünlük təşkil edir.

78. Dağlarda 700-2000 m yüksəklikdə dağ-meşə torpaqları əmələ gəlmişdir. Aşağı zonalarda, nisbətən quraq ərazilərdə qəhvəyi dağ-meşə torpaqları yayılır. Seyrək meşələr və kolluqlar bitən bu torpaqlarda humusun miqdarı 5-7%-dir. Yuxarı hissələrdə qonur dağ-meşə torpaqlarına rast gəlinir. Fıstıq və vələş meşələri sahəsində humus 5-6%-ə çatır. Lənkəran vilayətində yağıntıların çox olması ilə əlaqədar qonur dağ-meşə torpaqları geniş sahə tutur. Naxçıvanda isə quraq iqlim olduğuna görə bu torpaq tipi yoxdur.

79. Azərbaycanda Böyük Qafqazın cənub-şərqində, Qarabağ və Murovdağ silsilələrinin şimalında dağ-qara torpaqları yerləşir. Bu torpaqlarda humus 6-6,5%-dir. Talış dağlarının aşağı hissələrində və Lənkəran ovalığında sarı və qırmızı torpaqlar vardır. Humusu 8-12% olan bu torpaqlarda dəmir-oksidin miqdarı çoxdur.

80. Alazan-Əyriçay vadisi, Samur-Dəvəçi ovalığı və Şollar düzü çəmən-meşə torpaqları ilə örtülüdür. Talış dağlarının şimal ətəklərində allüvial-çəmən torpaqlar, Qızılağac körfəzinin sahillərində, Kür çayı və Baş Şirvan kollektoru boyu bataqlıq-çəmən torpaqları əmələ gəlmişdir.

Şəkil 7. Torpaq xəritəsi

2.3.7.TORPAQ EHTİYATLARI⁴

81. Torpaq ehtiyatlarına kənd təsərrüfatında istifadə edilən və meşələrlə örtülən torpaqlar daxil edilir. Respublikada 4227 min ha sahə kənd təsərrüfatında istifadə edilir. Onlar kənd təsərrüfatına yararlı olmayan (bedlend) ərazilər, bataqlıqlar, dağlıq sahələr və s. ilə birlikdə ölkənin torpaq fondunu əmələ gətirir.

82. Azərbaycan Respublikasının vahid torpaq fondunun ümumi sahəsi 8.641.506 ha-dır. Vahid torpaq fondunun ümumi sahəsinin 1.683.824 hektarı əkin və dinc, 163.313 hektarı çoxillik əkmələr, 110.573 hektarı biçənəklər, 224.842 hektarı həyətyanı, 2.573.156 hektarı örüş və otlaqlar əftində istifadə edilir. Qalan 1.037.770 hektar sahə meşə, 2.847.580 hektar sahə isə sair sahələrdən ibarətdir.

83. Kənd təsərrüfatında istifadə edilməyən sahələr torpaq fondunun 40%-i qədərdir. Bu torpaqların 13%-ni şəxsi həyətyanı torpaqlar, 12,1%-ni meşələr, 2,7%-ni kolluqlar, 0,8%-ni bataqlıqlar, 3,6%-ni su hövzələri, 31,6%-ni digər torpaqlar (yollar, kəndlər, şəhərlər, sənaye obyektləri)⁵

⁴ Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi: <https://www.stat.gov.az/source/agriculture/>

⁵ Azərbaycan Coğrafiya Cəmiyyəti <https://gsaz.az/articles/view/81/>

84. Azərbaycanda adambaşına 1,08 ha torpaq fondu, 0,2 ha əkin sahəsi, 0,6 ha yararlı torpaq sahəsi düşür.

2.3.8. Torpaq tipləri və torpaqdan istifadə

85. Azərbaycan Respublikasının hüdudlarında yerləşən bütün torpaqlar vahid torpaq fondunu təşkil edir. Təyinatlı istifadəsinə və qanuni rejiminə görə Azərbaycan Respublikasının torpaqları aşağıdakı kateqoriyalara bölünür:

- kənd təsərrüfatında istifadə üçün nəzərdə tutulmuş torpaqlar;
- yaşayış məntəqələrinin torpaqları (şəhərlər, qəsəbələr və kənd yaşayış məntəqələri);
- sənaye, nəqliyyat, rabitə, müdafiə və digər məqsədlər üçün torpaqlar;
- Xüsusi mühafizə olunan ərazilərin torpaqları;
- Meşə fondunun torpaqları;
- Su fondunun torpaqları;
- Ehtiyat fondunun torpaqları.

86. Torpaqların kateqoriyalarının təyin edilməsi verilməsi və onların bir kateqoriyadan digərinə verilməsi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

87. 1995-ci ildən həyata keçirilən aqrar islahatlardan sonra təqribən 817,700 ailəyə 1,3 milyon ha torpaq sahəsi özəlləşdirilmişdir. Bundan əlavə, orta ölçüsü 2,8 ha olan 620 mindən çox ev təsərrüfatı da mövcuddur⁶. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı üç əsas aqro-ekoloji zonada yerləşən əkin sahələrində aparılır:

1. Yamaclar, quru / isti, suvarılan
2. Dağlıq ərazilər - az yağış, suvarılan
3. Dağlıq ərazilər – yüksək yağıntılar.

88. Azərbaycan Respublikasında torpaq sahəsinə mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən qorunur. Azərbaycan Respublikasında torpaq sahəsinin dövlət, bələdiyyə və fərdi mülkiyyəti var. Bütün mülkiyyət növləri bərabərdir və dövlət tərəfindən qorunur. Mülkiyyət hüququnun subyektləri aşağıdakılardır: dövlətə məxsus olan torpaq sahələri üçün - Azərbaycan dövləti, bələdiyyələrə məxsus torpaq sahələri üçün - bələdiyyələr, fərdi mülkiyyətdə olan torpaq sahələri üçün - Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və hüquqi şəxsləri⁷. Azərbaycan Respublikasının vahid torpaq fondunun 4.919.000 hektarı (56.9%) dövlət, 2.051.378 hektarı (23.5%) bələdiyyə, 1.670.990 hektarı (19.6%) isə xüsusi mülkiyyətə aid olan torpaqlardır.

89. Hər kəsin torpaq sahibi olmaq hüququ, mülkiyyət növləri arasında bərabərlik və mülkiyyət hüququnun, o cümlədən şəxsi mülkiyyətin qorunması qanunla Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təmin edilir. Hər kəs bir torpaq sahəsinə sahib ola bilər. Torpaq sahibi olmaq

⁶ Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrində kənd təsərrüfatı və kənd inkişafı sektorlarının qiymətləndirilməsi, Azərbaycan Respublikası, EU/ FAO. 2012

⁷ No. 695-IQ nömrəli 25 iyun 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu "Azərbaycan Respublikasının Torpaq Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında"

hüququ, torpaq sahəsinin ayrı-ayrılıqda və ya başqaları ilə birlikdə sahiblik, istifadə və sərəncam hüquqlarını özündə birləşdirir. Torpaq sahibi olmaq hüququndan yalnız məhkəmənin qərarı və qanunla məhrum edilə bilər. Məhkəmə qərarı olmadan heç kim torpaq sahəsinə sahib olmaq hüququndan məhrum edilə bilməz. Torpaq sahəsinin dövlət ehtiyacları və ya ictimai ehtiyaclar üçün özgəninkiləşdirilməsinə yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda və dəyərinin ilkin ədalətli ödənilməsi şərtilə yol verilə bilər. Buna baxmayaraq, özəl torpaq mülkiyyəti sosial öhdəliklərə səbəb olur. Sosial ədalət və torpaqdan səmərəli istifadə məqsədilə torpaq mülkiyyəti qanunla məhdudlaşdırıla bilər⁸.

2.4 BİOLOJİ ƏTRAF MÜHİT

2.4.1. BİTKİ ÖRTÜYÜ

83. Azərbaycan Respublikasının ərazisi zəngin floraya malikdir. Nisbətən böyük olmayan ərazidə dünyada rast gəlinən bütün bitki tiplərinin demək olar ki, hamısı respublikamızda yayılmışdır. Azərbaycanda bitən təxminən 4500 növ ali, sporlu çiçəkli bitkilər 125 dəstdə və 920 cinsdə birləşir.

84. Növlərin ümumi sayına görə Azərbaycanın florası Qafqazın başqa respublikalarına nisbətən xeyli zəngindir. Respublikada rast gələn bitki növləri Qafqazda bitən bitki növlərinin ümumi miqdarının 66%-ini təşkil edir. Qafqaz və başqa regionlarda geniş yayılmış bitki növləri ilə yanaşı Azərbaycanın florasında kifayət sayda yalnız Azərbaycan və onun nisbətən kiçik rayonları üçün xarakterik olan 240-a yaxın endemik bitki növləri də vardır.

85. Bitki örtüyünün yayılmasını regionun fiziki-coğrafi cəhətdən formalaşması, müasir torpaq iqlim şəraiti, şaquli zonalıq və bir sıra digər amillər də şərtləndirir. Belə ki, respublikanın ovalıq hissəsində 200 metrlik yüksəkliklərə kimi səhra və yarımşəhra bitki tipləri və su bataqlıq bitkiləri inkişaf etmişdir.

86. Səhra tipli bitki qruplaşmalarına əsas etibarilə Xəzər sahilində, cənub-şərqi Şirvanda, Mil, Muğan və Şirvan düzlərində rast gəlinir. Torpağın duzluluğundan asılı olaraq burada qarasoran, şahsevdi, ətli, şoran, qışotu bitkiləri yayılmışdır. Yarımşəhra bitki örtüyü Şirvan, Səlyan, Muğan, Mil və Qarabağ çöllərində və eləcə də Ceyrançöl, Qobustan və Arazboyu düzənliklərdə geniş sahə tutur. Kür-Araz, Qobustan və Ceyrançöldə zonal formasiya olaraq yovşan yarımşəhrası sahə etibarilə üstünlük təşkil edir. Başqa formasiyalardan qarağan (Kür-Araz) və dəngiz (Qobustan, Naxçıvan) formasiyaları daha səciyyəvidir. Yarımşəhralarda çox sayılan digər bitkilər: soğanaqlı qırtıcı, yapon tonqalotu, bərk quramat, şərq bozağı, çilingburnu, taxıl otları və bir sıra şoranlıq (çərən, şahsevdi, sarıbaş, qışotu və s.) otlarıdır. Bu sahələr üçün unikal olan tuqay meşələridir. Əsasən, Kür, Araz və Qabırrı çayları vadilərində yayılan meşələrin əsas ağacları palıd, ağcaqayın, göyrüş, söyüd və s. ibarətdir.

87. Böyük Qafqaz və Kiçik Qafqaz dağətəyi düzənliklərində 200 m-dən 600-700 m, bəzən 1200 metrədək olan hündürlükdə əsasən bir və çoxillik kserofit bitkilər və kollar yayılmışdır. Daha yüksəkdə yuxarı sərhədi 1800-2200 metrə məhdudlaşan sahələr meşələrdən ibarətdir.

88. Azərbaycan Respublikası ərazisinin ümumi sahəsi 86,6 milyon hektardır. Azərbaycan meşələrinin ümumi sahəsi isə 1213,7 min hektardır

89. Bundan meşə ilə örtülü sahə ümumi ərazinin təqribən 12%-i qədərdir. Hər adam başına təqribən 0,12 ha meşə sahəsi düşür ki, bu da ümumdünya miqyasında götürülən müvafiq orta

⁸ Maddə 29 Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

rəqəmdən 4 dəfə (0,48 ha) azdır.

90. Azərbaycanda meşələr sahəcə az olsalar da növ zənginliyi ilə məşhurdur. Burada 435 növ ağac və kol bitir, onlardan da 70-i endemik növlərə aiddir. Bütün respublika ərazisi üçün enliyarpaqlı meşələr səciyyəvidir. Bu tip meşələr Böyük və Kiçik Qafqazın, Talış dağlarının alçaq və orta dağlıq hissələrində geniş yayılmışdır.

91. Meşələr əsas üç ağac növlərindən - fıstıq, vələş və palıddan ibarətdir. Onlar bütün meşə örtüyünün 86,2 faizini təşkil edir. Bunlardan başqa, ağcaqayın, qarağac, cökə, qızılağac, qovaq, yalanyarpaq, söyüd və s. enliyarpaqlı ağaclar bitir. İynəyarpaqlı meşələr respublika meşələrinin 1,7 faizini təşkil edir. Azərbaycanda təbii halda inkişaf edən 107 ağac növündən 7-si iynəyarpaqlı ağaclardır. Onlara Avropa qaracökəsi, Eldar şamı, qarmaqvari şam, çoxmeyvəli, ağır iyli qırmızı və uzungövdəli ardıc ağacları daxildir.

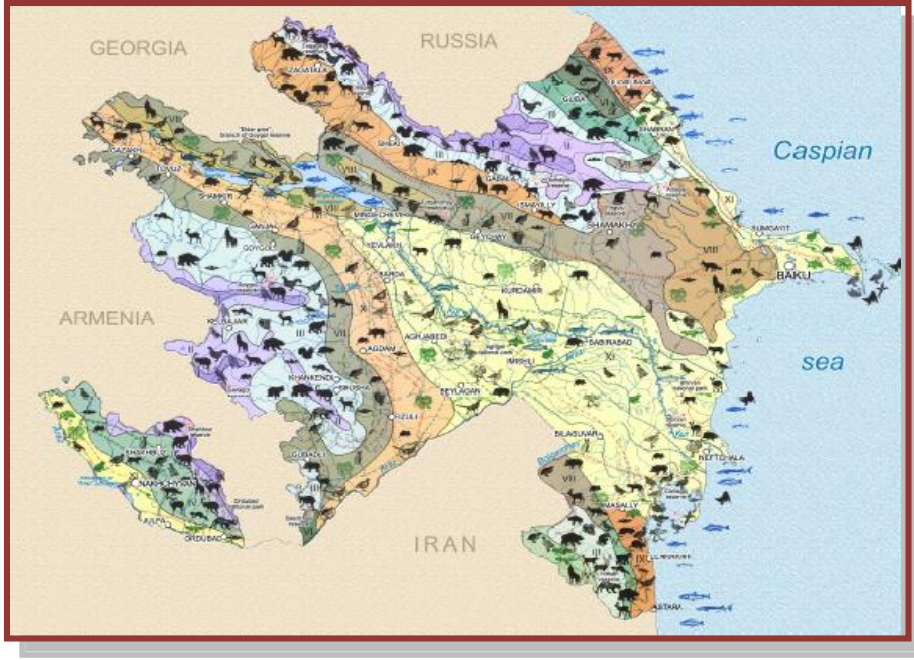
2.4.2.FAUNA

92. Azərbaycan Respublikası ərazisinin təbii şəraiti müxtəlif olduğundan, onun heyvanlar aləmi də çox rəngarəngdir. İran, Orta Asiya və Aralıq dənizindən gələn heyvanlar öz təbiətini zənginləşdirərək Azərbaycana uyğunlaşıblar. Müxtəlif təbii şəraitlərə görə Azərbaycanın rəngarəng heyvanlar aləmi yaranıb. Azərbaycanda 97 növ məməlilər, 357 növ quşlar, 67 növ sürünənlər və amfibiyalar, 1 növ siklostomlar, 97 növ balıqlar, 15 mindən çox növ onurğasızlar mövcuddur.

93. Layihə bölgələrində düzənliklərin faunası çox sayda məməli, sürünən, amfibiya və çoxsaylı oturaq və köçəri quşlarla zəngindir.

94. Təbiətdə Ceyran, qaban, canavar, tülkü, porsuq, qamış pişiyi, dovşan və s. kimi məməlilərə rast gəlmək olar. Həmçinin bataqlıq, Xəzər və Aralıq dənizi tısbağaları, zolaqlı kərtənkələlər, adi və su ot ilanları, bunlara əlavə olaraq amfibiyalar - müxtəlif növ tısbağalar, böcəklər, qırqovul quşları, kəkliklər, müxtəlif növ ördəklər və qazlar, yüksək səslili və xırıltılı su quşları, qartal və s. Heyvanlara əlavə olaraq, düzənliklərdə və dağlarda rast gəlinir, bu ərazilərdə, Şərqi Qafqaz keçisi, Qafqaz qovşağı, Qafqaz tetrası, Qafqaz eşşəyi və s. bu kimi heyvan növləri yaşayır.

95. Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabına 108 heyvan növü, o cümlədən 14 növ məməlilər, 36 növ quşlar, 13 növ sürünənlər və amfibiyalar, 5 növ fış və 40 növ həşəratlar dil edilmişdir.

Şəkil 8. Zoocoğrafi xəritə

2.5 MÜHAFİZƏ OLUNAN TƏBİƏT ƏRAZİLƏR

96. Qafqaz Ümumdünya Vəhşi Təbiət Fondu (WWF) tərəfindən ekoloji münbitlik baxımından dünyanın 25 isti nöqtəsindən biri kimi müəyyən edilmişdir. Qafqaz bölgəsi növlərin müxtəlifliyi, endemizm və taksonomik unikalıq kimi meyarlar əsasında əsas global ekoloji bölgə kimi qəbul edilmişdir.

97. Dövlət ərazilərinin mühafizəsi sistemi, əksər ölkələrdə olduğu kimi müxtəlif kateqoriyalarda tətbiq olunan və qorunması üçün müxtəlif səviyyələri olan çox səviyyəli quruluşa əsaslanır. Kateqoriyalar dövlət qoruqları, ərazilər və obyektlər haqqında (2000)¹² qanuna əsasən müəyyən edilmişdir.

98. Mühafizə olunan təbiət əraziləri üzrə rəqəmlər aşağıdakılardır:

- Milli parklar: dövlət mülkiyyətində olan və ətraf mühit, tarix və s. baxımından xüsusi əhəmiyyətə malik olan torpaqlar və su əraziləri. Bu ərazilərin ərazisi təhsil, elmi və mədəni məqsədlər üçün istifadə olunur.
- Dövlət təbiət yasaqlıqları: bu ərazilər Milli parklara bənzəyir, lakin onların dövlət mülkiyyətində olmasına ehtiyac yoxdur.
- Dövlət Təbiət Qoruğu: təbiəti, vəhşi heyvanları və bitki örtüyünü, həmçinin ətraf mühitin qorunması məqsədi ilə yaradılır. Yalnız elmi araşdırma icazə verilir.
- Dövlət Təbiət Qoruqları fauna və ya floranın nəsli kəsilməkdə olan növlərinin qorunması məqsədi ilə hazırlanmışdır. Azərbaycan Qanununa görə hər hansı bir sənayenin inkişafı, heyvanlara və ya bitki örtüyünə müdaxilə qəti qadağandır.
- Dövlət ov qoruqları: bu ərazilərdə vəhşi heyvanların ovçuluq yolu ilə davamlı istifadəsinə icazə verilir.

- Unikal ağaclar, mağaralar və ya paleontoloji ərazilər "təbii abidələr" adı altında qorunur.

Şəkil 9. Mühafizə olunan təbiət ərazilərinin xəritəsi

99. Hazırda Azərbaycanda 8929 min hektar sahəni (ölkə ərazisinin 10,31 %-i) əhatə edən mühafizə olunan təbiət əraziləri fəaliyyət göstərir. Bunlardan 10 milli park, 11 dövlət təbiət qoruğu, 24 dövlət təbiət yasaqlığıdır. (Cədvəl 1⁹)

Cədvəl 1. Azərbaycan Respublikasında mühafizə olunan ərazilər¹⁰

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Milli parkların sayı	8	8	8	8	9	9	9	9	9	9	10
sahəsi, min ha	265,3	296	310,5	310,5	322,3	322,3	322,3	322,3	322,3	322,3	421,4
Dövlət təbiət qoruqlarının sayı	12	11	11	11	11	11	11	11	11	11	10
sahəsi, min ha	177,4	216,8	209,3	209,3	209,1	209,1	209,1	209,1	209,1	209,1	120,7
Dövlət təbiət yasaqlarının sayı	x	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
sahəsi, min ha	x	363,4	361,2	361,2	361,2	361,2	361,2	361,2	361,2	361,2	350,8

⁹ Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi <https://www.eco.gov.az>

¹⁰ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/source/environment/>

2.6 SOSIAL-İQTİSADI İCMAL

2.6.1. AZƏRBAYCAN İQTİSADIYYATI-QISA MƏLUMAT

100. Sovet İttifaqı dağılana qədər Azərbaycan geniş və şaxələnmiş iqtisadi bazaya sahib idi. Bununla belə, sənayenin əhəmiyyətli hissəsi digər Sovet respublikalarının idxalından asılı idi və ixracın böyük hissəsi SSRİ daxilindəki istehlakçılar üçün istehsal olunurdu. Sovet İttifaqının dağılması və Qarabağ münaqişəsinin başlanması Azərbaycanın digər respublikalarla iqtisadi əlaqələrini kəsdi. Ölkənin sənaye sektoru və iqtisadiyyatın digər sahələri sonradan dağıldı, işdən çıxmağa, kütləvi işsizliyə və yoxsulluq səviyyəsinə səbəb oldu. Yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçkünün olması iqtisadi vəziyyəti daha da ağırlaşdırdı. 1992-1994-cü illərdə üç rəqəmli inflyasiya səbəbindən ölkənin məzənnəsi zəiflədi, bu da Azərbaycan manatının (AZN) məzənnəsinin kütləvi dəyərdən düşməsinə səbəb oldu. Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) də əhəmiyyətli dərəcədə azaldı. 1995-ci ildə Azərbaycanın real ÜDM-i 1989-cu ilin səviyyəsinin yalnız 37% -ni, MDB-nin orta səviyyəsi isə 58% -i təşkil etmişdir. 1992-ci ildən 1996-cı ilə qədər orta hesabla Azərbaycanın real ÜDM illik 15% azalmışdır.

101. 1995-ci ildən bəri Azərbaycan iqtisadiyyatının sabitləşməsi istiqamətində ciddi irəliləyişlər əldə etmişdir. Daha böyük siyasi sabitliklə hökumət iqtisadiyyatı sabitləşdirmək üçün bir proqram başlatdı və struktur islahatları təqdim etdi. İslahatların tərkib hissələrindən biri iki mərhələdə baş verən özəlləşdirmə prosesi idi. Birinci mərhələ bütün kiçik firma və müəssisələrin özəlləşdirilməsini əhatə etdi. Bu, 2000-2001-ci ilə qədər demək olar ki, tamamlandı. Hökumət özəlləşdirmə çeklərini geniş ictimaiyyət arasında bölüşdürdü və insanların çekləri zavod və fabrikələrdə səhmlərə dəyişdirmələrinə icazə verildiyi çek auksionlarını başlatdı. Dövlətə məxsus şirkətlərin əksəriyyəti açıq səhmdar cəmiyyətlərə çevrildi. Dövlət müəssisələrinin səhmləri çek və ya nağd auksion, habelə tender yolu ilə satıldı və ya paylandı. Bu və digər islahatlar, 1996-cı ildə inflyasiya kəskin şəkildə 1994-cü ildəki 1.788% -dən 1995-ci ildə 50% -ə, 1996-cı ildə isə 20% -ə düşdükdə, Azərbaycanın ÜDM-nin 1,3% artmasına imkan verdi.

102. 2014-cü ildən bəri global neft qiymətlərinin azalmasından əvvəl, Azərbaycanın yüksək iqtisadi artımı artan enerji ixracatına aid idi və bəzi qeyri-ixrac sektorlarında da ikirəqəmli böyümə müşahidə edildi. Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri, Bakı-Novorossiysk və Bakı-Supsa boru kəmərləri ilə neft ixracı əsas iqtisadi mühərrik olaraq qalır, lakin Azərbaycanın qaz hasilatını artırmaq üçün işlər görülür. Azərbaycanla Avropa arasındakı geosiyasi baxımdan əhəmiyyətli Cənub Qaz Dəhlizinin gözlənilən başa çatması qaz ixracından başqa bir gəlir mənbəyi açacaqdır. Neftin ucuzlaşması 2016-cı ildə ÜDM-də 3,1%, 2017-ci ildə isə 1% azalma, tikinti sektorunda kəskin azalma ilə gücləndi. İqtisadi tənəzzül 2015-ci ildən bəri baş verən iki kəskin valyuta devalvasiyasından sonra daha yüksək inflyasiya və zəifləmiş bank sektoru ilə müşayiət olunur.

103. Dövlət və özəl sektorda idarəetmədə bəzi çatışmazlıqlar, xüsusən də qeyri-enerji sektorlarında uzunmüddətli böyüməyə aparıcı təsir göstərir. Hökumət, xüsusən gömrük sahələrində və hökumət xidmətləri üçün "bir pəncərə" konsepsiyası ilə bu çatışmazlıqlar ilə mübarizə üçün çox səy göstərmişdir. Bir sıra digər əngəllər o cümlədən qeyri-enerji sektoruna daha çox xarici sərmayənin qoyulması ehtiyacın duyulması və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə görə Ermənistanla davam edən qarşıdurma, Azərbaycanın iqtisadi tərəqqisinə mane olmuşdur. Rusiya və digər keçmiş Sovet respublikaları ilə ticarət əhəmiyyətli olaraq qalsa da, Azərbaycan Türkiyə və Avropa ilə ticarəti genişləndirdi və əsasən kənd təsərrüfatı sektorundan, məsələn, Körfəz Əməkdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrlə, ABŞ və digərləri ilə qeyri-neft / qaz ixracı üçün yeni bazarlar axtarır.

104. Azərbaycanda iqtisadiyyatın uzunmüddətli perspektiv inkişafı dünya bazarlarında neftin qiymətindən, artan qaz hasilatı üçün ixrac marşrutlarını həyata keçirmək imkanından, biznes mühitini yaxşılaşdırılması və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi imkanlarından asılıdır.

2016-cı ilin sonlarında Azərbaycan Prezident tərəfindən iqtisadiyyatın 11 əsas sektorları üzrə, o cümlədən kənd təsərrüfat, logistika və turizm kimi qeyri-neft sektorunun inkişaf üçün strateji yol xəritəsini təsdiqləmişdir və hazırda bu strategiya və digər dövlət proqramları çərçivəsində müəyyən edilmiş tədbirlərin icrası istiqamətində işlər görülür.

105. 2018-ci ilin apreliyində prezident seçkisindən sonra Azərbaycan hökumətində əhəmiyyətli dəyişikliklər edilmişdir. Bunlara yeni baş nazirin təyin edilməsi, əmək və sosial müdafiə, təhsil, vergi islahatları, kənd təsərrüfatı və kənd inkişafı, ətraf mühit və enerji sahələrində məsul bir neçə nazir təyin edilməsi daxildir. Yeni Hökumətə iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün əsas sektorlarda islahatları davam etdirmək vəzifəsi qoyulmuşdur.

106. Sabit neft hasilatı və iqtisadi artımın dayanıqlığı nəticəsində ölkədə 2018-ci ildə ÜDM real ifadədə 1.4% artaraq cari qiymətlərlə 79.8 milyard manat olmuşdur. Adambaşına düşən ÜDM-in həcmi 8126.2 manat təşkil etmişdir. Neft hasilatı yüksəldikdə, təbii qazın daha yüksək ixracı sayəsində karbohidrogen sektoru ümumilikdə 1.1 faiz artım olmuşdur. Qeyri-enerji iqtisadiyyatı əksər iqtisadi sahələrdə daha yüksək dinamikliyi əks etdirən 1,8 faiz genişlənməmişdir. İstehlakçı qiymətləri inflyasiyası 2018-ci ildə kəskin şəkildə azalmış, 2017-ci ildəki 7,9 faizdən 1,6 faizə düşmüşdür.

107. İqtisadi perspektivlər əsasən artan qaz ixracatına əsaslanacağından, orta müddətli dövrdə proqnozlaşdırılan sürətli artım olacaqdır. Ölkədə özəl sektora qoyulan sərmayənin artırılması, dövlət səviyyəsinin azaldılması, rəqabətə davamlılıq və insan kapitalının inkişafı üçün islahatlara ehtiyac var.

108. 2019-cu il büdcəsində təhsil (11.3 faiz artım) və səhiyyə sahələrinə (41,8 faiz) ayrılan vəsaitlərin artması insan kapitalının yaxşılaşdırılması baxımından vacibdir. Büdcə xərcləmələrini inkişaf ehtiyacları ilə uyğunlaşdırmaq üçün, o cümlədən orta müddətli büdcə və dövlət investisiya idarəetmə sistemini gücləndirmək üçün əlavə səylər tələb olunur.

109. Rəsmi məlumatlara görə, 2005-2008-ci illərdə neft-qaz sektoru ÜDM-in 55-60% -ni təşkil edirdi. 2009-2010-cu illərdə neft sektorunda payın azalması və qeyri-neft sektorunun payında artımı müşahidə edilmişdir. İndi dövlət iqtisadiyyatında 4 milyondan çox insan çalışır. ondan 1.560.000 nəfərdən çox və ya 38.4% kənd təsərrüfatında və ya meşə təsərrüfatında çalışır, lakin bu sahə ölkənin illik ÜDM-nin 5% təşkil edir. Keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə kənd təsərrüfatının istehsalı 4.6 faiz, o cümlədən bitkiçilik məhsulları üzrə 6.8 faiz, heyvandarlıq məhsulları üzrə 2.7 faiz artmışdır. Ölkədə həm əkinçilik (meyvə-tərəvəz istehsalı, üzümçülük, bağ məhsulları, texniki bitkilər və s.) və heyvandarlıq sahələri (gündəlik və maldarlıq, qoyunçuluq, quşçuluq və s.) inkişaf edir.

110. Son illərdə yeni yaradılan emal müəssisələrinin sayı artdıqca işçilərinin sayı da artır: 2000-ci ildə bu sahə müəssisələrində 170.000 nəfər işlə təmin olunmuşdusa, 2009-cu ildə onların sayı təxminən 200.000-ə çatmışdı ki, bu da işləyənlərin 5.0%-dir. Ölkədə tikinti işləri geniş vüsət aldıqca, işçilərin sayı da artır: 5.5% və ya 225.000 nəfər işçi bu sektorda çalışır və bu sektorun ÜDM-dəki payı son illərdə 6-8% arasında dəyişir. İşlə təmin olunanların təxminən 1% -i (40.500 nəfər) elektrik enerjisi, qaz və su istehsalı və paylanması sahələrində çalışır. Beləliklə, 2.0 milyondan çox insan (işlə təmin olunanların yarısı) dövlət iqtisadiyyatının müxtəlif istehsal sahələrində çalışır¹¹.

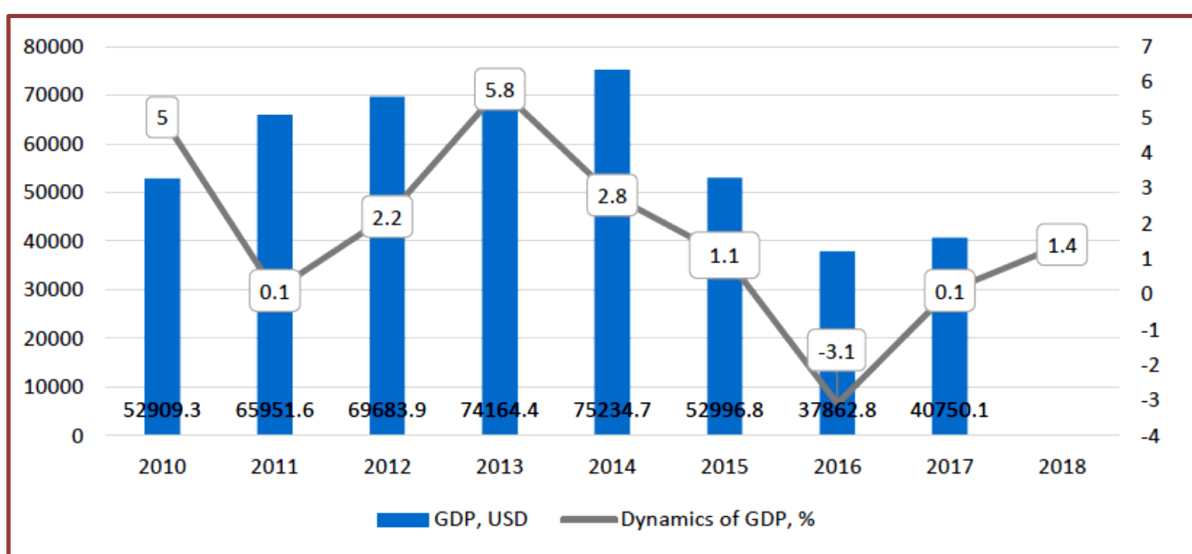
111. İqtisadiyyatda islahatların aparılması, xüsusən dövlət mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatların özəlləşdirilməsi dövlət və qeyri-dövlət sektorlarında məşğulluğun paylanmasında əhəmiyyətli dəyişikliklərin səbəb oldu. Belə ki, 2005-ci ildə dövlət sektorunda işləyənlərin xüsusi çəkisi iqtisadiyyatda məşğul olanların ümumi sayının 30,3% -ni təşkil edirsə, 2018-ci

¹¹ Azərbaycan Respublikasının Statistika Komitəsi: <https://www.stat.gov.az/source/industry/>

ildə bu göstərici 23,7% -ə qədər azalmışdır, baxmayaraq ki dövlət sektorunda işləyənlərin sayı həmin dövr ərzində 1,3 dəfə artmışdır¹²

2.6.2. ÜMUMİ DAXİLİ MƏHSUL

112. 2018-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatında 1.4% artım olmuşdur [bax: şəkil 10]. İqtisadi artım əsasən qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlıdır, çünki bu sahədə artım 1.8%¹³ olmuşdur. Qeyd edilməlidir ki, hökumət 2018-ci il üçün ÜDM-in 1.5%, qeyri-neft sektorunda isə 2.9% artım proqnozlaşdırmışdı¹⁴. İqtisadi artım dövlət büdcəsi xərclərinin 29,2% artması, neft sektorunda gözləniləndən daha az azalma və manatın məzənnəsinin sabit saxlanması nəticəsində məcmu tələbin artması nəticəsində baş vermişdir.

Şəkil 10: ÜDM-in artım dinamikası, faizlə

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/source/regions/?lang=en>

113. 2018-ci ildə sənaye məhsulları buraxılışı 47,7 milyard manat (28 milyard ABŞ dolları) təşkil etmişdir ki, bu da 2017 illə müqayisədə 1,5% çoxdur - qeyd edək ki, 2017-ci ildə eyni göstərici -3.4% olmuşdur¹⁵.

114. Bu dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatında əlavə dəyərin 44,2% -i sənayenin payına düşmüşdür. Bu sektorda illik artım 1.5%¹⁶ təşkil etdi. Sənaye istehsalının 73% -i dağ-mədən sənayesinin, 22.2% -i istehsal sektorunun və 4.8% -i elektrik enerjisi istehsalı daxil olmaqla digər sektorların payına düşür.¹⁷ 2018-ci ildə yaradılmış ÜDM-də qeyri-neft sənayesinin

¹² Azərbaycan. Statistik Məcmue 2019

¹³ Azertac, Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2018-ci ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclası, 11.01.2019 keçirilib https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyevin_sedrliyi_ile_Nazirlar_Kabinetinin_2018_ci_ilin_sosial_iqtisadi_inkişafinin_yekunlarına_ve_qarsıda_duran_vezifələrə_hesr_olunan_iclası_kechirilib_YENILANIB_3_VIDEO-1232332

¹⁴ ARMB, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının 2018-Ci İl Və Ortamüddətli Dövr Üçün Pul Siyasətinin Əsas İstiqamətləri Barədə Bəyanatı, səh: 4, baxış tarixi: 21.10.2019 <https://uploads.cbar.az/assets/81106f1727e85c6b03cddde90.pdf>

¹⁵ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=3731>

¹⁶ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4089>

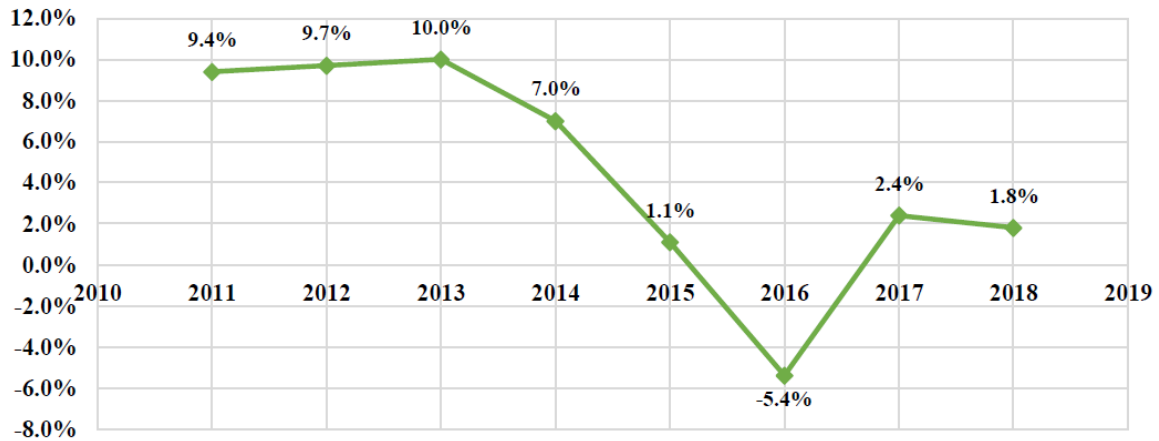
¹⁷ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4089>

xüsusi çəkisi 4.1%, qeyri-neft sektorunda yaradılmış əlavə dəyərdə qeyri-neft sənayesinin xüsusi çəkisi 7.1%, sənayedə yaradılan əlavə dəyərdə qeyri-neft sənayesinin payı 9.1% təşkil etmişdir.

115. Qeyri-neft sənayesində artıma baxmayaraq, əlavə dəyərdə emal sənayesinin payı keçən il 2,5 faiz azalıb. Yəni 2017-ci ildə sənaye sektorunda istehsal sektorunun payı 24,7% -ə bərabər idi. Mədənçıxarma sənayesində payın artmasının əsas səbəbi qaz hasilatının 5,8% artmasıdır.

116. İl ərzində kənd təsərrüfatı istehsalı 4,6% artmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, kənd təsərrüfatı istehsalının artmasının əsas səbəbləri müxtəlif təşviq mexanizmlərinin (ixrac subsidiyası, ticarət platformalarının yaradılması, aqroparkların təşkili, investisiya qoyuluşlarını təşviq edən mexanizmlərin formalaşdırılması, güzəştli kreditləşmə və s.) olmasıdır. 2018-ci ildə bu sektora verilən subsidiya və güzəştli kreditlər 370 milyon manat (217.6 milyon ABŞ dolları) təşkil etmişdir¹⁸. Bundan əlavə, 2017-2018-ci illərdə 200 min hektar ərazinin su ilə təmin edilməsi bu sektor hesabına yaradılan əlavə dəyərin artması ilə nəticələndi.

117. 2018-ci ildə iqtisadi artım İT sektorunda (9,3%), nəqliyyat sektorunda (7,8%), turizm sektorunda (7,6%), kənd təsərrüfatında (4,6%) və ticarət sektorunda (3%) genişlənmənin əsaslı bir nəticəsi olaraq meydana gəldi. İnkişafın azlması müşahidə edilən yeganə sektor tikinti sektoru olmuşdur: tikinti sektorunun əlavə dəyəri il ərzində 9% azalıb¹⁹. Ekspertlər bu azalmanın səbəbləri kimi aşağıdakıları qeyd edirlər: alıcılıq qabiliyyətinin aşağı düşməsi, əhali tərəfindən kapital qoyuluşlarının pisləşməsi, həmçinin neft sektoruna qoyulan investisiyaların azalması.

Şəkil 11: Qeyri-neft sektorunda ÜDM-nin artım dinamikası, faizlə

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, 2019

118. Yuxarıdakı rəqəmdən də görüldüyü kimi, qeyri-neft sektorunda artım dinamikası 2017-ci ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 0,6 faiz azalıb. Bunun əsas səbəbi tikinti sektorundakı 9 faiz azalmadır. Qeyd etmək lazımdır ki, tikinti sektoru 2017-ci ildə 1.5% azalıb.

¹⁸https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyevin_sedriyi_ile_Nazirler_Kabinetinin_2018_ci_ilin_sosial_iqtisadi_inkişafinin_yekunlarına_ve_qarsida_duran_vezifelere_hesr_olunan_iclasi_kechirilib_YENILANIB_3_VIDEO-1232332

¹⁹ Dövlət Statistika Komitəsi, "2018-ci ilin yanvar-dekabr aylarında ölkənin iqtisadi və sosial inkişafının makroiqtisadi göstəriciləri", https://www.stat.gov.az/news/source/2018_12ay.zip

2.6.3. SƏNAYENİN ƏSAS SEKTORLARI

119. Azərbaycan iqtisadiyyatında qaz və neft, polad, dəmir, kimya və neft-kimya məhsulları və tekstil üstünlük təşkil edir. 2017-ci ildə kənd təsərrüfatı ÜDM-in 5.63% -ni təşkil etmiş və 2018-ci ildə əhalinin 37.48% -ni işlə təmin etmişdir. Kənd təsərrüfatında əsas məhsullara buğda, arpa, qarğıdalı, meyvə (şərab üzümü), kartof, pambıq, çay, ipək və tütün daxildir. Ölkə digər potensial dəyərli məhsullar, o cümlədən yerli çəhrayı üzüm və xurma istehsal edir. Yaradılan yeni onlayn və mobil Hökumət platforması azərbaycanlı fermerlərə məhsullarını satmağa imkan verəcəkdir.

120. 2017-ci ildə sənaye məhsulları ÜDM-in 49,58%-ni təşkil etmiş və 2018-ci ildə əhalinin 13,85% -i işlə təmin edilmişdir. Neft məhsulları və onun törəmələrindən başqa, Azərbaycanda sement, maşın, pambıq və qida məhsulları da istehsal olunur. Genişmiqyaslı Azərbaycan - 2020: gələcək inkişaf layihəsi ilə əlaqədar olaraq, Azərbaycan hökuməti qeyri-neft sənayesi hesabına ölkədə adambaşına düşən ÜDM-in həcmi iki qat artırmağa çalışır. Xidmətlər 2017-ci ildə ÜDM-in 37.48% -ni təşkil etdi və 2018-ci ildə əhalinin 48.67% -ni işlə təmin etdi. Çiçəkləmə xidmətləri sektorlarına bank, tikinti və daşınmaz əmlak daxildir. Mövcud 11 iqlim zonasından 9-da yerləşən Azərbaycan olduqca unikal coğrafi mövqeyə və yaxşı turizm potensialına malikdir. 2018-ci ildə ölkəyə 2.8 milyon turist ziyarət etmişdir.²⁰

Cədvəl 2. Sektorlar üzrə iqtisadi fəaliyyətlərin bölgüsü ²¹.

İqtisadi fəaliyyət	Kənd təsərrüfatı	Sənaye	Xidmət
Sektor üzrə məşğulluq (ümumi məşğulluğun% -i ilə)	37.5	13.9	48.5
Əlavə dəyər (ÜDM-də%)	5.6	49.6	37.5
Əlavə dəyər (illik% dəyişiklik)	4.7	-3.8	-1.9

121. Azərbaycan hökuməti kənd təsərrüfatının inkişafında fəal rol oynamağa çalışır. Bu məqsədlə, idxalı əvəzləmə, vergi güzəştləri, maşınların (kombaynlar, traktorlar, kombaynlar və suvarma texnikası) subsidiyaları, pestisidlər və gübrələr daxil olmaqla müxtəlif tədbirlər tətbiq olunur. Torpaqların abadlaşdırılması, kənd infrastrukturunun dəstəklənməsi və inkişafı, kəndlərin inkişafı və kənd təsərrüfatında idarəetmənin təkmilləşdirilməsi kənd təsərrüfatında dövlət dəstəyinin bir hissəsi hesab olunur. Bu təşviqat nəticəsində Azərbaycan hökuməti məhsuldarlığı artırmaq, texniki və texnoloji yeniləmə, kənd təsərrüfatı ixracının böyüməsi və şaxələndirilməsi, dövlət dəstəkləməyinin səmərəli təşkili, subsidiya mexanizminin təkmilləşdirilməsi, iri fermer təsərrüfatlarının inkişafı, kiçik təsərrüfatlara dəstəkləmək verilməsini hədəfləyir. və s.

122. Azərbaycanda kənd təsərrüfatının inkişafı üçün əlverişli torpaq-iqlim şəraiti mövcuddur. Ölkədə hər bir adama 0,2 hektar ərazi düşür.

²⁰ https://azertag.az/xeber/Azerbaycani_sechen_turistlerin_sayi_ildən_ile_artir-1240487,
<https://ulduztourism.az/xeberler/2018-ci-ilde-azerbaycana-gelen-turistlerin-sayi-aciqlandi>

²¹ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi
<https://www.stat.gov.az/source/industry/>, <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4085>
<https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/azerbaijan/economical-context>

123. Azərbaycanda kənd təsərrüfatında bitkiçilik heyvandarlıqdan daha çox inkişaf etmişdir. Kənd təsərrüfatı məhsullarının 61% -i bitkiçiliyə, 39% -i heyvandarlığa aiddir. Geniş becərilən torpaqlar və Azərbaycan düzənliklərində yüksək aktiv temperatur səbəbindən bitkiçilik heyvandarlıqdan daha çox inkişaf etmişdir.

124. Beləliklə, hazırda Azərbaycanda kənd təsərrüfatının iki mühüm sahəsi - bitkiçilik və heyvandarlıq daha çox inkişaf etmişdir.

125. **Əkinçilik.** Azərbaycanın əlverişli iqlim şəraiti, torpaq örtüyü əkin sahələrində müxtəlif növ bitkilərin becərməsinə imkan verir. Xüsusilə pambıqçılıq, tərəvəzçilik, tütünçülük və üzümçülük Azərbaycanın kənd təsərrüfatının ixtisaslaşmış sahələri hesab olunur və bu sahələr əsasən Azərbaycanın daxili tələbatını ödəyir.

126. Tərəvəzçilik üzrə Xaçmaz, Lənkəran, qismən isə Aran və Abşeron rayonları ixtisaslaşmışdır. Xaçmaz zonası gecyətışən, Lənkəran zonası isə faraş (tezyətışən) tərəvəzçilik üzrə ixtisaslaşmışdır. Bakı və Gəncə ətrafındakı istixanalarda xeyli tərəvəz yetişdirilir. Son illər Ağdaşda kələm sahələri genişləndirilmişdir.

127. Bostançılıq Azərbaycanın Aran, Abşeron və Lənkəran bölgələrində yüksək inkişaf etmişdir. Kürdəmir yemişləri, Sabirabad və Zire qarpızları ilə məşhurdur.

128. Kartofçuluq dəmyə şəraitində Azərbaycanın Gədəbəy, Tovuz, Şəmkir, qismən də Daşkəsən, Xanlar və Qusar rayonlarında becərilir. Yerli kartof əhalinin tələbatını ödəmədiyindən xaricdən kartof alınır.

129. **Bağçılıq (meyvəçilik).** Azərbaycanın kənd təsərrüfatının ixtisaslaşmış sahələrindəndir. Azərbaycanda tumlu meyvələr üzrə Quba-Xaçmaz, qərzəxli meyvələr (şabalıd, qoz, fındıq) üzrə Zaqatala-Şəki, çəyirdəkli (ərik, şaftalı) meyvələr üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası (MR), quru subtropik meyvələr (nar, heyva) üzrə Kür-Araz, sitrus meyvələr (naringi, portağal, feyxoa, limon) üzrə Lənkəran, Cənub bitkiləri (əncir, zeytun, püstə, badam və s.) üzrə Abşeron yarımadası ixtisaslaşmışdır. Azərbaycanın meyvəçilik rayonu Qubadır. İstehsal olunan meyvənin 2/3 -ni Quba-Xaçmaz, 15%-ni isə Şəki-Zaqatala və Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonları verir. Qərzəxli meyvələrin istehsalının 95%-ni Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda cəmləmişdir. Kür-Araz və Yuxarı Qarabağda çoxlu tut ağacı var.

130. Xaçmaz, Lənkəran, qismən Aran və Abşeron rayonları tərəvəzçilik üzrə ixtisaslaşmışdır. Xaçmaz yavaş böyüyən, Lənkəran isə sürətlə böyüyən tərəvəzlər üzrə ixtisaslaşmışdır. Gəncə şəhəri yaxınlığındakı istixanalarda çox miqdarda tərəvəz yetişdirilir. Son illərdə Ağdaşda kələm sahələri genişlənir.

131. **Heyvandarlıq.** Heyvandarlıq Azərbaycanda kənd təsərrüfatının ən mühüm sahəsi olsa da, əhalinin ət, süd, yumurta məhsullarına olan tələbatının yalnız yarıya qədərini ödəyir. Otların geniş yayılması və əkinə yararlı torpaqların azlığı Azərbaycanın dağlıq ərazilərində heyvandarlığın əkinçiliyə nisbətən daha yaxşı inkişaf etməsinə səbəb olmuşdur. Heyvandarlıq Azərbaycanın dağlıq yerlərində xüsusilə Dağlıq Şirvan və Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonlarında daha yaxşı inkişaf etmişdir.

132. Maldarlıq — Azərbaycanda istehsal olunan heyvandarlıq məhsulunun ümumi dəyərini yarımından çoxunu, ət istehsalının 50%-ni verir. Maldarlıqda əsas yeri qaramal tutur. Azərbaycanın Aran və Şəki-Zaqatala zonasında camışçılıq, Lerik və Yardımlı rayonlarında isə ətlik-südlük zebu heyvanı saxlanılır. Azərbaycanın bütün rayonlarında maldarlıq inkişaf edib. Azərbaycanda mal-qaranın 70%-ni inək və camışlar təşkil edir.

133. Qoyunçuluq- Azərbaycanın dağlıq və dağətəyi zonasında inkişaf edib. Azərbaycanda dağ merinosu, Qala, Qarabağ, Balbas qoyun cinsləri bəslənir. Qoyunların ətindən, dərisindən

və yunundan istifadə olunur. Qoyunların sayının tez artması, az əmək tutumlu olması, yemə az tələbatı — qoyunçuluğun Azərbaycanda əhalinin ətə olan tələbatını daha tez ödəmək üçün sərfəli olan heyvandarlıq sahəsinə çevirmişdir. Azərbaycanda qoyunçuluğun inkişafı üçün kifayət qədər təbii yem bazası, yaylaq və qışlaqlar mövcuddur. Son illərdə yaylaqların çoxunun işğal olunması Azərbaycanda qoyunçuluğun inkişafına mane olur.

134. **Quşçuluq** — əhalinin quş əti və yumurtaya olan tələbatını ödəyir. Ən iri quşçuluq kompleksləri Bakı, Gəncə və Naxçıvan kimi iri şəhərlərdə yerləşib. Azərbaycanda yem bazasının zəifliyi quşçuluğun inkişafına mane olur.

135. **Baramaçılıq** — Şəki-Zaqatala, Kür-Araz, Yuxarı Qarabağ və Naxçıvanın düzən və dağətəyi zonalarında inkişaf edib.

136. **Arıçılıq** — Azərbaycanın dağətəyi və dağlıq rayonlarındakı subalp və alp çəmənlərində inkişaf edib.

137. Azərbaycanda ixtisaslaşma dərəcəsinə görə bir-birindən fərqlənən 3 qrup kənd təsərrüfatı rayonu var:

- Suvarılan kənd təsərrüfatı rayonları (Kür-Araz, Lənkəran, Samur-Dəvəçi ovalıqları, Naxçıvanın Arazboyu düzənlikləri);
- Dəmyə kənd təsərrüfatı rayonları (dağətəyi və orta dağlıq əraziləri);
- Otlaq və heyvandarlıq rayonlar.

138. Azərbaycanda kənd təsərrüfatında hələ ixtisaslaşmamış sahələri isə baramaçılıq, arıçılıq, çəltikçilik və sairədir.

139. Ölkə təsərrüfatının tam ixtisaslaşmış sahələri-pambıqçılıq, meyvəçilik, üzümçülük, tərəvəzçilik, tütünçülükdür.

Cədvəl 3. 2018-ci ildə ev təsərrüfatlarında kənd təsərrüfatı məhsullarının dövriyyəsi, kq

	Müvafiq məhsul götürmüş ailələrin faizi	orta aylıq məhsul yığımı	onlardan istifadə olunmuşdur:					
			ailənin ehtiyaclarına	satılıb	heyvan-lara yem kimi	itkilər, xarab olub	Emala verilib	qalıq
Buğda	0,8	723,7	34,1	210,2	39,0	0,1	15,1	425,2
Arpa	0,4	937,0	34,6	226,2	92,1	0,1	0,4	583,6
Qarğıdalı	0,7	18,5	5,6	6,9	0,8	0,0	-	5,2
Kartof	2,8	589,9	26,7	319,9	16,1	10,6	-	216,7
Pambıq	0,1	427,2	1,2	425,4	-	-	0,5	-
Pomidor	4,9	95,5	10,6	80,2	0,1	1,5	3,2	0,0
Xiyar	6,1	84,9	10,2	71,0	0,1	1,2	2,4	0,0
Kök, çuğundur	0,3	7,8	3,0	1,5	-	-	1,4	1,8
Kələm	1,3	42,9	6,7	34,0	0,0	0,1	1,5	0,6
Soğan, sarımsaq	1,6	10,8	4,3	0,9	-	0,0	0,5	5,1
Badımcın, bibər	4,4	12,3	6,8	3,8	0,0	0,0	1,6	-
Balqabaq	0,7	15,2	3,3	3,1	0,0	0,0	0,2	8,6
Digər tərəvəzlər	11,8	33,4	6,2	26,8	0,0	0,2	0,1	-
Qarpız	0,1	32,6	13,7	18,9	-	-	-	-
Yemiş	0,1	7,5	6,8	0,7	-	-	-	-

	Müvafiq məhsul götürmüş ailələrin faizi	orta aylıq məhsul yığımı	onlardan istifadə olunmuşdur:					
			ailənin ehtiyaclarına	satılıb	heyvan-lara yem kimi	itkilər, xarab olub	Emala verilib	qalıq
Yemli kökümeyvəli	0,1	23,0	4,0	18,9	0,0	-	-	-
Çiyələk, böyürtkən	0,8	10,3	2,8	5,8	0,0	0,1	1,5	-
Sair giləmeyvələr	0,8	21,6	4,4	14,9	0,0	0,2	2,1	-
Alma	4,1	36,9	5,9	23,8	0,0	0,4	1,0	5,7
Armud	3,1	15,0	5,1	8,4	0,0	0,1	1,0	0,4
Gavalı, gilənar, gilə, ərik, şaftalı	7,5	24,0	5,1	15,6	0,0	0,2	3,2	0,0
Nar, xurma, xirnik	3,6	78,1	10,2	65,2	0,2	1,3	0,5	0,6
Sitrus bitkiləri	0,7	197,7	13,2	183,8	-	-	0,6	0,1
Üzüm	1,9	9,6	5,5	2,8	-	0,1	1,2	-
Əncir	1,6	7,7	3,1	1,9	0,0	0,1	2,6	0,0
Qoz, fındıq, şabalıd, püstə, badam	2,0	52,2	3,8	28,3	-	0,0	0,5	19,7
Digər meyvələr	3,0	6,7	3,7	1,6	0,0	0,1	1,3	0,0
Günəbaxan	0,1	21,9	3,2	14,2	-	-	0,1	4,4
Güllər, ədədlə	0,2	12,6	10,2	2,4	-	-	-	-

Mənbə: [Azərbaycanın 2019-cu il üzrə statistik məcmusu](#)

2.6.4. ƏHALİ

140. 1 yanvar 2019-cu il tarixinə Azərbaycan əhalisi 9 981 457 nəfər olmuşdur. Ölkədə əhalinin sıxlığı bir kvadrat kilometrə 115 nəfərdir. Cəmi əhalinin 52,8 faizi şəhərlərdə, 47,2 faizi kəndlərdə yaşayır. Ümumi əhalinin 49,9 faizini kişilər, qadınlar isə 50,1 faizini təşkil edir²².

141. 2019-cu ilin əvvəlində ölkə əhalisinin 4,6 faizi Naxçıvan Muxtar Respublikasında, 22,8 faizi Bakıda, 20,3 faizi Aran bölgəsində, 12,9 faizi Gəncə-Qazax bölgəsində, 9,4 faizi Lənkəranda və 30 faizi digər iqtisadi bölgələrdə yaşayır. 2018-ci ildə Azərbaycanda 138.982 yeni doğulmuş uşaq qeydə alınıb ki, bu da hər 1000 nəfərə 14.2 təşkil edir. Ərizələrin sayı 2752, üçəmlərin sayı 117 olub. Bu göstərici Dağlıq Şirvanda (hər 1000 nəfərə 16,3), Lənkəran, Aran, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonlarında (15.4), Dağlıq Qarabağ və Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonlarında (14.6) respublika üzrə orta göstəricidən yüksək olmuşdur.

142. ÜST-nin 2018-ci ildə yayımladığı son məlumatlara görə, Azərbaycanda ömür uzunluğu kişilərdə 70,3, qadınlarda 75.7 səviyyəsindədir. Ümumi ömür müddəti 73.1-dir, bu isə Azərbaycana Dünya Orta Ömür uzunluğu indeksi (World Life Expectancy ranking) üzrə 96-cı səviyyəyə uyğundur.

143. Azərbaycan dünyada əhalisinin sayına görə də 90-cı yerdədir. Azərbaycan əhalisi dünyanın ümumi əhalisinin 0,13 faizini təşkil edir və bu da demək olar ki, planetdəki hər 760 nəfərdən bir nəfərin Azərbaycan vətəndaşı olması deməkdir.

Cədvəl 4. Azərbaycan Respublikasında əhalinin sayının dəyişməsi

²² Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi //www.stat.gov.az/source/demography/?lang=az

İllər	Əhalinin sayı – cəmi	Cəmi əhalinin %		Cəmi əhalinin %	
		şəhər	kənd	kişi	qadın
2008	8779,9	53,0	47,0	49,4	50,6
2009	8922,4	53,1	46,9	49,5	50,5
2010	8997,6	53,1	46,9	49,5	50,5
2011	9111,1	53,0	47,0	49,6	50,4
2012	9235,1	52,9	47,1	49,6	50,4
2013	9356,5	53,1	46,9	49,7	50,3
2014	9477,1	53,2	46,8	49,7	50,3
2015	9593,0	53,1	46,9	49,8	50,2
2016	9705,6	53,1	46,9	49,8	50,2
2017	9810,0	53,0	47,0	49,9	50,1
2018	9898,1	52,9	47,1	49,9	50,1

Mənbə: [Azərbaycanın 2019-cu il üzrə statistik məcmusu](#)

144. Hərbi münaqişə və işğalçı Ermənistan tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının işğalı nəticəsində 800 minə yaxın etnik azərbaycanlı Dağlıq Qarabağda və ətrafındakı 7 rayonda torpaqlarını tərk etmək məcburiyyətində qalmışlar və məcburi köçkünə çevrilmişlər.

145. Hazırda dünyada adambaşına düşən məcburi köçkünlərin sayına görə Azərbaycan ən yüksək yerlərdən birindədir. Məcburi köçkünlər Azərbaycanın demək olar ki, bütün rayonlarında mövcuddur. Əvvəlcə onların əksəriyyəti çadır şəhərciklərində və məktəblər, yataqxanalar və digər bu kimi ictimai binalarda yaşayırdılar. 96-cı illərin sonlarında torpaq islahatları zamanı əkin sahələrinin paylarını özəlləşdirən kənd yerlərindən fərqli olaraq məcburi köçkünlər kənd yerlərində torpaq sahibi deyillər. Bu məcburi köçkün icmaları ən həssas və qorunmağa ehtiyac duyurlar. Azərbaycan hökuməti son illərdə müvəqqəti yaşayış evləri və çadır şəhərciklərinin ləğv edilməsi və məcburi köçkünlərin daimi yaşayış evləri ilə təmin olunması ilə yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atır, məcburi köçkünlər üçün yeni binalar tikilir və şəhərciklər salınır.

2.6.5.ETNİK QRUPLAR

146. Azərbaycan Respublikası çoxmillətli ölkədir. Azərbaycanlılar ölkə əhalisinin 90,6% -ni təşkil edir. Azərbaycanda əsas etnik qruplar bunlardır: Dağıstan 2,2%, ruslar 1,8%, ermənilər 1,5%, digərləri 3,9% (talışlar, yəhudilər, ingiloylar, tatarlar, ukraynalılar, beloruslar, udinlər və kürdlər və s.)²³

2.6.6. DİN

147. Azərbaycan Respublikasında din dövlətdən ayrılır. Bütün dinlər qanun qarşısında bərabərdir.

148. Ölkədə əhalinin əksəriyyəti müsəlmanlardır. Hazırda Azərbaycanda 2 mindən çox məscid, 13 kilsə və 7 sinaqoq var. İbadət evləri ilə yanaşı, İslam, Xristian və Yəhudi dini təhsil müəssisələri, o cümlədən Bakı İslam Universiteti, Pravoslav kilsələrindəki bazar günü məktəbləri, protestant icmalarının İncil kursları, habelə İvrit dilini tədris edən kurslar Yəhudi

²³ Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi <http://mfa.gov.az/az/content/8>

dini və mədəniyyəti və s. ölkədə fəaliyyət göstərir.

149. Dini etiqad azadlığı haqqında qanuna əlavə və dəyişikliklərdən sonra Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsində 746 dini icma qeydiyyatına alındı. Onlardan 27-i qeyri-İslamdır. Son vaxtlar 17 ədəd xristian, 7 nəfər yəhudi, 2 ədəd Bahai və 1 ədəd Krişna dini icmaları yaranmışdır.

2.7 MƏŞĞULLUQ VƏ ƏMƏK BAZARI

2.7.1. GİRİŞ

150. İnsan resurslarının keyfiyyətinin yüksəldilməsi hər bir ölkənin əmək bazarının inkişafında mühüm rol oynayır. Məhsuldar qüvvələrdən, o cümlədən əmək alətlərindən, torpaqdan, infraqurudən və insan kapitalından səmərəli istifadə davamlı iqtisadi artıma səbəb olur. Dünyadakı iqtisadi və sosial siyasətdə prioritet istiqamətlərdən biri işsizliyin səviyyəsini mümkün qədər aşağı səviyyədə saxlamaqdır. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, iqtisadi cəhətdən potensial fəal əhəlinin əsas hissəsini gənclər təşkil edir.

151. Azərbaycanda müəssisələrin və dövlət sektorunun üzvləşdiyi problemlərdən biri ya ixtisaslı işçilərin olmaması, ya da xaricdə daha yaxşı karyera imkanları üçün ölkəni tərk etmək riski ilə bağlıdır. Bu tendensiya iqtisadiyyatın effektiv inkişafını təhdid edir və korporativ böyüməni ləngidir. Bu problemi həll etmək üçün özəl və dövlət sektorları vətəndaş cəmiyyəti ilə birlikdə səmərəli həll yolları üzərində çalışmalıdırlar.

152. Son illərdə ölkədə aparılan islahatlar iqtisadiyyatda əsaslı keyfiyyət dəyişikliklərinə səbəb olmuş, dinamik iqtisadi inkişaf təmin edilmişdir. Regionların iqtisadi inkişafının təmin edilməsi, əhəlinin sosial rifahı və həyat səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi, ölkə iqtisadiyyatının, xüsusilə qeyri-neft sektorunun inkişafı istiqamətində müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir. Əhəlinin məşğulluğunu təmin etmək məqsədilə yeni iş yerləri, müəssisələr, infraqurud obyektləri və s. yaradılmışdır.

153. 2019-cü ildə ölkədə iqtisadi fəal əhəlinin sayı 2005-ci ilə müqayisədə 787,9 min nəfər artaraq 5168,0 min nəfər olmuş, onların da 4915,2 min nəfərini iqtisadiyyatda məşğul olanlar, 252,8 min nəfərini isə işsiz əhəli təşkil edir. Bu tədqiqatın əsas ideyası Azərbaycanda məşğulluq və əmək bazarı siyasətini və xüsusilə müstəqillikdən sonra sosial-iqtisadi çevrilmənin əmək bazarındakı vəziyyətə necə təsir etdiyini qiymətləndirməkdir. Ölkədəki əmək bazarı davamlı bir artım nümayiş etdirir. Əmək bazarının artım sürəti əslində enerji sektorundakı dəyişmələr, iqtisadiyyatın digər sahələrində, məsələn, tikinti və xidmət sənayesi sahələrində, eləcə də kiçik torpaq sahiblərinin və kiçik sahibkarların özünüməşğulluq fəaliyyətlərinin artması ilə əlaqəlidir.

154. İqtisadiyyatda islahatların aparılması, xüsusən dövlət mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatların özəlləşdirilməsi dövlət və qeyri-dövlət sektorları tərəfindən məşğulluğun artırılmasında əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb oldu. Belə ki, əgər 2005-ci ildə dövlət sektorunda işləyənlərin xüsusi çəkisi iqtisadiyyatda işləyənlərin ümumi sayının 30,3% -ni təşkil edirsə, 2019-cü ildə bu göstərici 23,% -ə qədər azalmış və qeyri dövlət sektoruna cəlb edilən işçilərin sayı 1,4 dəfə artmışdır.²⁴

155. 2019-cü ildə iqtisadiyyatda məşğul olan əhəlinin ümumi sayından 1613,8 min nəfəri və

²⁴ Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/source/labour/>

yaxud 32,0 faizi muzzla işləyənlerin payına düşmüşdür. Muzzla işləyənlerin əksəriyyəti iri və orta müəssisələrdə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdur²⁵.

156. Məşğulluq xidməti orqanları tərəfindən ölkə üzrə rəsmi işsiz statusu verilmiş şəxslərin sayı 2019-cu ilin 1 noyabr tarixinə 78.711 min nəfər olmuşdur. Son illər ərzində işsizlər arasında qadınların xüsusi çəkisi azalaraq, 2005-ci ildəki 51,6 faizə nisbətən 2018-ci ildə 36,0 faiz təşkil etmişdir.

157. 2005-2018-ci illər ərzində muzzla işləyənlerin orta aylıq nominal əməkhaqqı 4 dəfə artaraq 544,6 manat təşkil etmişdir.

158. Dövlət Məşğulluq Agentliyi tərəfindən ölkə üzrə rəsmi işsizlik statusu almış şəxslərin sayı 2019-cu ilin yanvar ayının əvvəlində 20,1 min nəfər təşkil etmişdir. Son illər işsizlər arasında qadınların pay faizi azalmışdır: 2005-ci ildəki 51.6% olduğu halda, 2018-ci ildə bu göstərici 37,2% təşkil etmişdir.

159. Əhalinin təhsil səviyyəsi səmərəli əmək bazarının vacib şərtlərindən biridir. Ümumiyyətlə insanlar təhsili və təcrübələrinə uyğun iş axtarırlar. Lakin, bazar iqtisadiyyatı şəraitində təhsil səviyyəsi məşğulluq üçün vacib təminat deyildir. Bundan əlavə, bazar iqtisadiyyatındakı əmək bazarı amirlik iqtisadiyyatı ilə müqayisədə daha çox müxtəlifdir. Qeyd edilməlidir ki, əmək haqqı özəl və dövlət sektorları arasında fərqlidir və bundan əlavə, paytaxtda kiçik əyalətlərdə olduğu kimi iş şəraiti də eyni deyil və müvafiq olaraq əmək haqları da müxtəlifdir.

160. Qloballaşan dünyada hər bir ölkənin ümumi işçi qüvvəsinin keyfiyyət komponentini müəyyən edən əsas amillərdən biri cəmiyyətinin intellektual potensialı və inkişaf dərəcəsidir. İşsizlik və təhsil səviyyəsinə gəldikdə, qeyd etmək lazımdır ki, işsiz gənclərin əksəriyyəti orta ümumtəhsil səviyyəsinə malikdirlər. Həm işsizlər, həm də işçi qüvvəsi baxımından yalnız ibtidai və ya təhsili olmayan insanların faiz nisbəti aşağıdır və işçi qüvvəsinin əksəriyyəti orta təhsilidir.

161. Gənclik üçün təhsili davam etdirmək, qadınlar üçün ev işləri və uşaq baxımı vəzifələri, əlillik və ya aşağı əmək haqqı kimi müxtəlif səbəblərə səbəb ola biləcək qeyri-iştirak və işsizlik amilləri də var. Əslində təhsil ölkənin əmək bazarına girməsində çox vacib bir rol oynayır və ali təhsil yaxşı maaşla iş əldə etmək şansının artmasında çox əhəmiyyətlidir. Digər tərəfdən, ruhdan düşmüş işçilərin əksəriyyəti qeyri-rəsmi sektora aid olur. Ailə ənənələri və qadınların ev işləri və uşaq baxımı vəzifələrini icra etməsi lazım olduğuna görə qadınlar arasında əmək bazarında iştirak edənlərin sayı az olur. Son olaraq qeyd etmək lazımdır ki, gənclər arasında əmək bazarında iştirak etməmək əsasən təhsillə, yaşlı insanlar üçün isə pensiya ilə əlaqədardır.

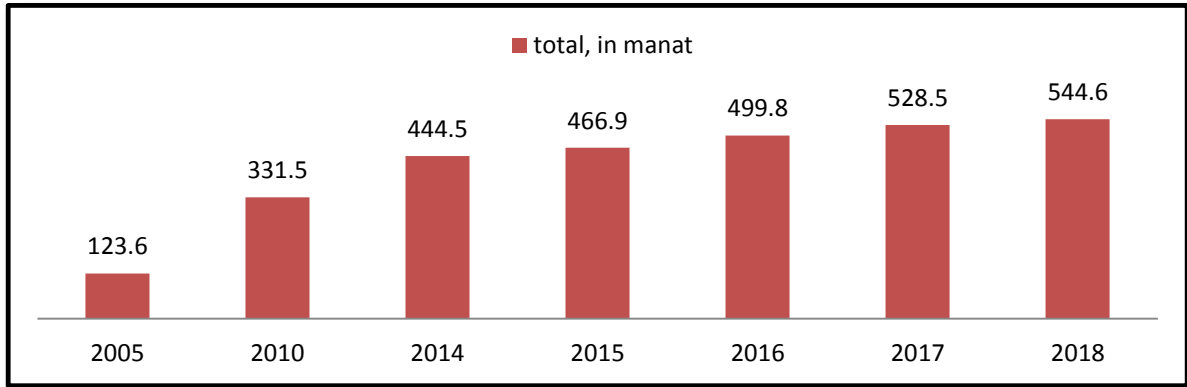
2.7.2. ƏMƏK BAZARI VƏ ƏHALİNİN GƏLİRLƏRİ

162. 2018-ci ilin sonuna işlə təmin olunanların sayı 1,1% artaraq 4879,3 min nəfərə çatmışdır, onlardan 1,554 min nəfəri və ya 31,8% müvəqqəti işlərdə çalışır. Müvəqqəti işçilərin 57,1% -i dövlət sektorunda çalışır. Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət sektorunda müvəqqəti işlərdə işləyənlərin sayı 0,4% azalmış, özəl sektorda işləyənlərin sayı isə 6,8% artmışdır. Neft sektorunda müvəqqəti işləyənlərin sayı 36.0 min nəfər idi ki, bu da ümumi işçilərin sayının

²⁵ Dövlət Statistika komitəsi <https://www.stat.gov.az/source/labour/> Aktiv əmək bazarı 000.doc

0,75% -nə bərabərdir²⁶.

163. 2018-ci ilin yanvar-noyabr aylarında Azərbaycanda orta aylıq əmək haqqı 2,9% artaraq 540 manata (317,6 ABŞ dolları) çatmışdır²⁷.

Şəkil 12: Orta aylıq əmək haqqı, manat

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Statistika Komitəsi, 2019.

164. 2018-ci il ərzində əhalinin gəlirləri 53,7 milyard manat (31,6 milyard ABŞ dolları) olmuşdur ki, bu da nominal ifadədə 9.2% artım deməkdir. Digər tərəfdən, adambaşına düşən illik gəlir 5.677 manata (3.216 ABŞ dolları) bərabərdir. Bu göstərici 2017-cü illə müqayisədə 8,2% yüksəkdir²⁸.

165. 2018-ci il üçün istehlak bazarında inflyasiya 2,3% təşkil etmişdir. 2018-ci ildə əvvəlki illərdən fərqli olaraq inflyasiya qeyri-ərzaq məhsullarında (artım 2.6%) və xidmətlərdə (artım 2.7%) artım olmuşdur. Pul bazasının artımını, manatın məzənnəsində sabitliyi və Azərbaycanın Rusiya, Türkiyə və İran kimi əsas ticarət tərəfdaşlarından (müvafiq milli valyutalarının dəyərdən düşməsi səbəbindən) idxal qiymətlərinin azalmasını məhdudlaşdıran sərt pul siyasəti daxili inflyasiyanın aşağı səviyyədə olmasının əsas amilləridir. Xatırladaq ki, 2017-ci ildə inflyasiya səviyyəsi 12,4% olmuşdur.

166. 2018-ci il ərzində manatın idarə olunan məzənnə rejimi davam etmişdir və manatın məzənnəsi ABŞ dollarına nisbətə sabit qalmışdır (1 USD = 1.7 Manat).

2.7.3. ƏMƏK BAZARI GÖSTƏRİCİLƏRİ

167. Məşğulluq və işsizlik yalnız əmək bazarının mühüm göstəriciləri olaqla, əmək bazarının həm də ümumi iqtisadi, institusional və hüquqi siyasət çərçivəsinin effektivliyi göstəricisidir. Əmək bazarı balanssızlıq və tarazlıq vəziyyətinə məruz qaldıqda, könüllü və məcburi işsizlik yaranmasına səbəb olur.

²⁶ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi https://www.stat.gov.az/news/source/2018_12ay.zip

²⁷ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/news/index.php?id=4085>

²⁸ <https://wid.world/country/azerbaijan/>

Cədvəl 5. Məşğulluq və işsizlik göstəriciləri (min nəfər)²⁹

	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018
İqtisadi fəal əhali ¹⁾	4380,1	4587,4	4840,7	4915,3	5012,7	5073,8	5133,1
qadınlar	2111,3	2257,7	2365,0	2404,5	2439,5	2464,8	2495,7
kişilər	2268,8	2329,7	2475,7	2510,8	2573,2	2609,0	2637,4
Məşğul əhali	4062,3	4329,1	4602,9	4671,6	4759,9	4822,1	4879,3
qadınlar	1957,6	2101,7	2226,8	2263,4	2294,2	2319,3	2349,9
kişilər	2104,7	2227,4	2376,1	2408,2	2465,7	2502,8	2529,4
İşsizlər ²⁾	317,8	258,3	237,8	243,7	252,8	251,7	253,8
qadınlar	153,7	156,0	138,2	141,1	145,3	145,5	145,8
kişilər	164,1	102,3	99,6	102,6	107,5	106,2	108,0
İşsiz statusu verilmiş şəxslər	56,3	39,0	28,7	28,9	33,0	38,5	20,1
qadınlar	29,1	17,0	11,3	11,2	12,6	14,0	7,5
kişilər	27,2	22,0	17,4	17,7	20,4	24,5	12,6
1) 2005-2018-ci illərdə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının metodologiyasına əsasən bütün işsizlər nəzərə alınmaqla hesablanmışdır.							
2) Beynəlxalq Əmək Təşkilatının metodologiyasına əsasən (rəsmi işsiz statusu verilmiş şəxslər də daxildir).							

168. Cədvəl 6 ölkədə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə məşğulluq göstəriciləri verilmişdir. Cədvəldən İqtisadi fəal əhalinin və işlə təmin olunanların sayının ildən-ilə artdığını görmək olar. İşsizlərin sayı o qədər də kritik deyil və amma qadınlar arasında çoxdur. Bu kontekstdə qeyd etmək lazımdır ki, işsizlərin əksəriyyəti ölkənin məşğulluq mərkəzlərində qeydiyyat üçün müraciət etmirlər. Bu səbəbdən də əgər bütün işsizlər qeydiyyata alınsaydı, ümumi işsizlik səviyyəsi daha yüksək ola bilər. Əslində, qeyri-aktivlik və işsizlik göstəriciləri şəhər yerlərində kəndlə müqayisədə daha yüksəkdir və bunun əsas səbəbi yüksək maaşlı iş tapmaq üçün kənd yerlərindən böyük şəhərlərə (əsasən paytaxt Bakı) potensial işçi axınının olmasıdır. Ancaq şəhərə gələn belə insanların əksəriyyəti ümumiyyətlə qeyri-rəsmi məşğulluq ilə məşğul olurlar. Amma son vaxtlar bu sahədə dövlətin müvafiq qurumları tərəfindən görülən tədbirlər qeyri rəsmi məşğulluğa cəlb edilən insanların sayının azalmasına səbəb olur.

Cədvəl 6. Məşğul əhalinin iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə bölgüsü, min nəfər:

İqtisadi fəaliyyət növləri	2005	2010	2014	2015	2016	2017	2018
İqtisadiyyat üzrə – cəmi	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	38,7	38,2	36,7	36,4	36,3	36,4	36,3
Mədəncixarma sənayesi	1,0	1,0	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8
Emal sənayesi	4,9	4,8	4,9	4,9	5,1	5,2	5,2
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8
Tikinti	5,2	6,6	7,3	7,2	7,2	7,2	7,3

²⁹ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/source/labour/>

Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	15,6	14,5	14,8	14,9	14,7	14,6	14,5
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	4,3	4,1	4,0	4,2	4,2	4,2	4,2
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai işə	0,6	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6
İnformasiya və rabitə	0,8	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Maliyyə və sığorta fəaliyyəti	0,4	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar	2,0	1,6	1,9	1,9	1,9	1,8	1,9
Peşə, elmi və texniki fəaliyyət	1,1	1,1	1,3	1,3	1,4	1,5	1,5
İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
Dövlət idarəetməsi və müdafiə; sosial təminat	6,3	6,4	6,2	6,1	6,0	5,9	5,8
Təhsil	8,5	8,1	8,0	8,0	7,9	7,8	7,8
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	4,7	3,9	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9
İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət	1,3	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,6
Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi	2,3	2,9	3,1	3,3	3,3	3,2	3,1

Mənbə: [2019-cu il üzrə Azərbaycanın statistik məcmusu](#).

169. Ölkədə işləyən əhəlinin sayı 4759,9 min nəfər, məşğulluq səviyyəsi isə 95 faiz təşkil etmişdir. Cədvəl 6-dan görmək olar ki, işləyən əhəlinin təqribən 36.3 faizi kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıqla məşğul olmuşdur. 2010-cu illə müqayisədə işlə təmin olunanların sayında nəzərəcarpacaq dərəcədə artım müşahidə edilir. Şəhərlərdə işləyənlərin 51,48 faizi kişilər, qalan 48.52 faizi qadınlardır. Bununla birlikdə kənd yerlərində işləyənlərin 51,4 faizi kişilər, 48,6 faizi qadınlardır³⁰.

170. 2000-ci illərin əvvəlləri ilə müqayisədə 2018-ci ildə, şəhərlərdə məşğul kişilərin nisbəti artıb, lakin məşğul qadınlara sayı azalıb, amma kənd yerlərində əks dəyişiklik olub. Bu, əsasən kişilərin kənd yerlərindən şəhərlərə daxili miqrasiyasının nəticəsidir. Bu əsasən daxili miqrasiya ilə izah olunur: insanların əksəriyyəti kənd yerlərində yaşamış və işləmişlər, amma yüksək maaş üçün şəhərlərə gəlmişlər. İşə götürülmüş əhəlinin iqtisadi fəaliyyətlər və cinslər üzrə bölgüsünün təhlili göstərir ki, dağ-mədən, istehsal, elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, su təchizatı və paylanması, tullantıların təkrar emal və zərəsizləşdirilməsi kimi tikinti, nəqliyyat və saxlama, dövlət idarəetməsi və müdafiə və təhlükəsizlik sahələrində kişi işçilər diqqətəlayiq dominantlığı təşkil edirlər. Bununla yanaşı, qadın işçilərin üstünlük təşkil etməsi informasiya və rabitə, təhsil, insan sağlamlığı və sosial iş fəaliyyəti, inzibati və dəstəkləmək xidməti fəaliyyəti, sənət, əyləncə və istirahət sahələrində müşahidə olunur. Dövlət qulluğu sahəsində kişilərin sayı üstünlük təşkil edir.

171. "Məşğulluq haqqında" qanuna əsasən "AzÖMP" özünüməşğulluq proqramı üçün aşağıdakı kateqoriyalar seçilir: ünvanlı dövlət sosial yardımı alan şəxslər, 18 yaşına çatmış əlilliyi olan şəxslər, işsiz kimi qeydiyyatda alınanlar, pensiya yaşına iki il və daha az qalmış şəxslər, cəza çəkmə müəssisələrindən azad olunmuş şəxslər, işsizlikdən sığorta müavinəti alan işsizlər və bir il işsiz kimi qeydiyyatda olan və məcburi köçkünlər özünüməşğulluq proqramında iştirak edirlər.

2.7.4. YOXSULLUQ

Yoxsulluq Səviyyəsi və Mövcud Sosial Müdafiə Sistemi.

³⁰ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/source/labour/?lang=en>

172. 2001-ci ildən başlayaraq milli yoxsulluq səviyyəsindən aşağı olan əhalinin faizlə göstəricisi (49.0%) 2018-ci ildə 8.6 dəfə azalaraq 5.1% səviyyəsində olmuşdur. 2007-ci ildə ölkədə ifrat yoxsulluq aradan qaldırılmışdır (2001-ci ildə təxminən 10.0% olan ifrat yoxsulluq 2003, 2006-cı ildə 0,5% -ə və 2007-ci ildə 0,1%-ə düşdü). Bu dövrdə ölkədə yoxsulluq səviyyəsinin aşağı düşməsi ümummilli yoxsulluq həddinin (2001-ci ildə 42,6 AZN, 2015-ci ildə 175,2 AZN) müntəzəm olaraq artırılması fonunda baş vermişdir ki, bu da yoxsulluğun azaldılması istiqamətində görülmüş işlərin mühüm nəticələridir.

173. Ötən müddətdə ölkəmizdə iqtisadi inkişaf və yoxsulluğun azaldılması üzrə gerçəkləşdirilən dövlət proqramları, eləcə də regional inkişaf proqramları yoxsulluğun səviyyəsinin 2004-cü ildəki 40,2 faizdən 2018-ci ildə yoxsulluq həddi 175,2 AZN, yoxsulluq səviyyəsi 5,1% (əvvəlki ilə nisbətən 1 faiz bəndi artmışdır) olmuşdur. (Cədvəl 7)

Cədvəl 7. Yoxsulluq və yoxsulluq səviyyəsi

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yoxsulluq həddi, manat	42,6	58,0	64,0	78,6	89,5	98,7	107,2	119,3	125,2	129,6	135,6	148,5	165,7	175,2
Yoxsulluq səviyyəsi, Faizlə	29,3	20,8	15,8	13,2	10,9	9,1	7,6	6,0	5,3	5,0	4,9	5,9	5,4	5,1

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin illik hesabatı 2019

174. Son illərdə yoxsulluğun azalmasına baxmayaraq, Azərbaycan əhalisinin dördüdə biri həssas qrup kimi təsnif edilə bilər. Başqa sözlə, bu qrup insanlar cəmiyyətdə normal fəaliyyət göstərmək üçün yetərsiz gəlir əldə edirlər. Yoxsulluq və həssaslıq kənd yerlərinə nisbətən şəhər yerlərində daha yüksəkdir. Rəsmi məşğulluq göstəricisi yoxsulluq riskini azaltmadığı üçün, çoxlu sayda "işləyən yoxsullar" vardır. Bundan əlavə, xaricdə işləyən ailə üzvlərinin pul köçürmələri və özünüməşğulluq fəaliyyəti bir çox aşağı gəlirli ailələr üçün gəlir mənbələridir. Yüksək həssaslıq qrupuna daxil olan əhali, həmçinin 1990-cı illərin əvvəllərində Ermənistanla münafişinin mirasıdır. Qaçqın və məcburi köçkünlər əhalinin 10% -ni təşkil edir.

175. Ciddi xəstəliklər, ailə üzvlərinin gözlənilməz ölümü, iş yerinin itirilməsi və ya əlilliyə səbəb olan qəza kimi hallar aztəminatlı ailələrə ciddi maddi təzyiq göstərir. Bu, əsasən risklərlə əlaqəli nisbətən baha başa gələn xərclər və bu risklərin qarşılınması üçün məhdud imkanların olması ilə əlaqədardır. Güclü qeyri-rəsmi kömək mədəniyyəti mövcud olsa da, ailədən və dostlardan borc almaq daha ağır risklərin öhdəsindən gəlmək üçün kifayət deyil. Bundan əlavə, azərbaycanlılar risklərə hazırlaşır və risklərin idarə edilməsinə çox tez münasibət göstərirlər. Məsələn, aşağı gəlirli ev təsərrüfatlarının 1%-dən azı mütəmadi olaraq qənaət edir. Mövcud risk idarəetmə strategiyaları həddən artıq borclarla yüklənmə baxımından çox risklidir.

176. Ölkədə sosial müdafiəyə xas olan bütün elementləri özündə cəmləşdirən inklüziv və ünvanlı sosial müdafiə sistemi formalaşmışdır. Ötən müddət ərzində bu sahədə ciddi islahatlar aparılmış və sosial müdafiə sisteminin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması üçün bir sıra addımlar atılmışdır. Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin məlumatına görə, ölkə əhalisinin 28,3%-i (təxminən 2,8 milyon nəfər) Azərbaycanın sosial müdafiə sistemində dövlətdən müxtəlif sosial ödənişlər alır. Bu sosial ödəmələr arasında paylarına görə ən böyükləri peşə pensiyaları, ünvanlı dövlət sosial yardımı, Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən təyin olunan sosial müavinətlər və pensiyalardır.

2.7.5. İnsan İnkişafı İndeksi (İİİ)

177. İnsan İnkişafı İndeksi (İİİ) 1990-cı ildən BMT tərəfindən qəbul edilən dünya ölkələrində əhalinin rifahını, əhalinin rifahını, uzunmüddətli tərəqqini əks etdirən göstəricidir. Bu göstərici özündə 3 komponenti birləşdirir - uzun və sağlam ömür, təhsil səviyyəsi, gəlir. Gözlənilən ömür uzunluğu indeksi doğulanda gözlənilən ömür uzunluğu göstəricisinə - yeni doğulan körpənin yaşayacağı gözlənilən illərin sayına əsaslanır. Təhsil prosesinin orta müddətinin göstəricisi yaşı 25 və daha çox olan şəxslərin həyat boyu aldıkları təhsilin müddətinin illərlə orta sayını bildirir və yalnız formal təhsilə məhdudlaşmadan “ömür boyu təhsil” imkanlarını əks etdirir; Təhsil prosesinin gözlənilən müddətinin göstəricisi məktəbə daxil olma yaşında olan uşağın gözləyə biləcəyi tədris illərinin sayıdır. Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) ilə alıcılıq qabiliyyəti paritetinin (AQP) valyuta mübadiləsi nisbətələrindən istifadə edərək sabit 2011 beynəlxalq dollar ilə ifadə edilir.

178. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 2018-ci ildə nəşr olunan İnsan İnkişafı İndeksi (İİİ) hesabatında Azərbaycan 189 ölkə arasında 0.757 balla 80-ci yerdə olmuşdur³¹.

179. Cədvəl 8 İndeksin hər bir göstəricisi üzrə Azərbaycanın tərəqqisi nəzərdən keçirir. 1990 - 2018-ci illər arasında Azərbaycanın ömür uzunluğu 7.3 il artmışdır. Digər göstəricilərdən orta təhsil illəri 0,5 il və gözlənilən təhsil illəri 2.0 il artmışdır. 1990 və 2017-ci illər arasında Azərbaycanın adambaşına düşən ÜDM təxminən 79,2 faiz artmışdır³².

Cədvəl 8. Azərbaycanda insan inkişafı indeksinin dəyişmə dinamikası

İllər	Orta ömür müddəti	Təhsilin gözlənilən müddəti	Təhsilin orta müddəti	Adambaşına ÜMG (2011 PPP\$)	İİİ qiyməti	İİİ diapozonu
1995	65.3	10.0	10.2	3,387	0.612	151 ^o
2000	66.8	10.4	10.6	4,314	0.640	166 ^o
2005	68.8	10.7	10.7	6,940	0.679	169 ^o
2010	71.0	11.7	10.7	15,246	0.740	148 ^o
2015	71.9	12.7	10.7	16,334	0.758	148 ^o
2016	72.0	12.7	10.7	15,751	0.757	147 ^o
2017	72.1	12.7	10.7	15,600	0.757	80 ^o

2.7.6 Gender Bərabərsizliyi İndeksi (GBİ)

180. 2010-cu il İnsan İnkişafı Hesabatında təqdim Gender Bərabərsizliyi İndeksi (Gender Inequality Index - Gİİ) – insan inkişaf potensialını üç vacib aspekt üzrə (reproduktiv sağlamlıq, hüquq və imkanların genişləndirilməsi, iqtisadi status) gender bərabərliyini ölçür. Reprodukativ sağlamlıq– ana ölümü səviyyəsi və yeniyetmələrdə doğum əmsalı kimi göstəricilər əsasında ölçülür. Hüquq və imkanların genişləndirilməsi – parlamentdə təmsil olunan kişi və qadınların nisbəti və qadınlar arasında orta və ali təhsil səviyyəsi göstəriciləri əsasında ölçülür. İqtisadi status – işçi qüvvəsini təmsil edən qadınların səviyyəsi əsasında ölçülür.

181. Ümumdünya İqtisadi Forumu (ÜİF) növbəti illik tədqiqatını aparıb və ölkələrin gender

³¹ <http://hdr.undp.org/en/composite/GII>, <https://sputnik.az/infographics/20180927/417201088/azerbaycan-insan-potensialı-inkishafinin-indeksi-siyahısında.html>

³² BMT-nin İP. İnsan İnkişaf İndeksi və İndikatorları: 2018 Statistik yenilənmə. 2018 Statistik Yenilənmə ilə əlaqədar ölkələr üçün Brifinq. Azərbaycan

bərabərsizliyi indeksi üzrə ölkələrin reytingini tərtib edib, Azərbaycan GII göstəricisi üzrə hesablanmış qiyməti 0.318 –dir. Bu göstərici ilə 2017-ci ildə 160 ölkə arasında 71-ci sırada yer almışdır. Azərbaycanda parlamentdəki yerlərin 16,8 faizini qadınlar tutur, yetkin qadınların 93,8 faizi kişi həmkarlarının 97,5 faizi ilə müqayisədə az orta təhsil səviyyəsində geridə qalır. Hər 100.000 sağlam doğuş zamanı 25 qadın hamiləliklə əlaqədar səbəblərdən ölür; və 15-19 yaş arası yeniyetmələrin doğuş əmsalı 1000 qadına 53.5 doğuşdur. Qadınların əmək bazarında iştirakı kişilərdə 69.5 ilə müqayisədə 62.9 faizdir³³.

3. HÜQUQİ, NİZAMLAYICI VƏ SİYASİ ÇƏRÇİVƏ

3.1 ƏTRAF MÜHİT SİYASƏTİ, QANUNVERİCİLİK VƏ QAYDALAR

3.1.1. Qanunvericilik və Qaydalar

183. Azərbaycanda ətraf mühitin qorunması və monitorinqi, konstitusiyada (1995) hazırlanan inkişaf layihələri ilə əlaqəli ekoloji məsələlərin idarə olunması ilə bağlı müddəaları daxil edən bir sıra qanunlar mövcuddur. Konstitusiya Azərbaycan Respublikasında ən yüksək qanundur və milli qanunvericilikdən və beynəlxalq müqavilələrdən üstündür. İnsanların sağlam mühitdə yaşamaq, ətraf mühitin vəziyyəti haqqında məlumat əldə etmək və ekoloji qanunvericiliyin pozulması nəticəsində dəymiş ziyanı görə kompensasiya almaq əsas hüquqlarını təmin edir.

184. Regionun digər ölkələrində olduğu kimi, Sovet dövründə ətraf mühitlə əlaqəli qanunvericiliyin çoxu əvəz edildi və ya dəyişdirildi. 1999-cu il tarixli, Ətraf Mühitin Mühafizəsi Qanunu yeni hüquqi quruluşun mərkəz hissəsidir. Digər aktlar onu vacib məqamlarda tamamlayır. Birlikdə, yeni qanunlar “çirkəndirən ödəyir” prinsipini tətbiq edir, iqtisadi alətlərin istifadəsinə yol açır, mövcud və beynəlxalq ətraf mühit standartları arasındakı uçurumu qismən aradan qaldırır və digər yeni elementlər arasında ictimai məlumatlılığın rolunu artırır. (bölmə 2.6).

185. Azərbaycan Respublikasının normativ-hüquqi aktları haqqında qanunvericilik sistemində göstəriləyi kimi, müstəqillik əldə olunmazdan əvvəl qüvvədə olan, sonradan ləğv edilməmiş və Konstitusiyaya zidd olmayan aktlar öz hüquqi qüvvələrini saxlayır. Nəticədə sovet və postsovet qaydalarını birləşdirən keçid qanunvericiliyi sistemi meydana çıxır. Baş verən keçid prosesi Azərbaycan ilə Avropa Birliyi (1999 və 2004-cü illər arasında) arasında imzalanmış Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi (TƏS) tərəfindən dəstəklənir.

186. Hökumət ətraf mühitin mühafizəsi üzrə milli qanunvericiliyin Avropa İttifaqının ətraf mühitin qorunması haqqında qanunvericiliyinə əsaslanaraq beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş qanunvericiliyə uyğunlaşdırılması ilə bağlı öhdəliklər götürmüşdür. Bu proses hazırda davam etdiyini nəzərə alaraq, layihə üzrə tələblər Azərbaycanın tərəfdaş kimi iştirak etdiyi beynəlxalq saziş və konvensiyaların müddəalarına uyğun və beynəlxalq standartlara və bu sahədə təcrübəyə zidd olmamalıdır.

187. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ətraf mühitin qorunması, təbii sərvətlərə sahiblik və onlardan istifadə qaydalarını müəyyənləşdirir.

188. Ətraf mühitin mühafizəsi, təbii sərvətlər üzərində mülkiyyət və mədəni irsin qorunması üzrə şərh edilən qanun və prinsiplər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında hüququ çərçivədə qeyd olunmuşdur. III Fəsilin (İnsan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları) 14-cü

³³ İnsan İnkişaf İndeksi və İndikatorları : 2018 Statistik yenilənmə . Azərbaycan.BMT-nin İP. 2019

maddəsinə əsasən təbii ehtiyatlar hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və mənafeələrinə xələl gətirmədən Azərbaycan Respublikasına mənsubdur. 39-cu maddədə şərh edilir ki, hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır və hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır. 40-cı maddədə hər kəsin mədəni həyatda iştirak etmək, mədəni təməllərdən və mədəni sərvətlərdən istifadə etmək hüququ olduğu kimi, hər kəsin tarixi, mədəni və qeyri-maddi irsə hörmətlə yanaşması, onlara qayğı göstərməsi və tarixi və mədəniyyət abidələrini qorumaq hüququ olduğu deyilir. IV fəslin 77-ci maddəsinə əsasən (Vətəndaşların əsas vəzifələri) tarix və mədəniyyət abidələrini qorumaq hər kəsin borcudur; 78-ci maddədə ətraf mühitin qorunması hər kəsin şəxsi borcu olduğu bildirilir.

189. Ətraf mühit üzrə qanunvericilik sistemi aşağıda göstərilənlərdən ibarətdir:

- Xüsusi mühafizə olunan təbii ərazilər, ətraf mühit və bioloji müxtəlifliklərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə Dövlət qaydalarını yaradan Parlament qanunvericiliyi;
- Qanunların əsas müddələrinin həyata keçirilməsini təmin edən Prezident Fərmanları, sərəncamlar və Nazirlər Kabineti tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar;
- İcra Hakimiyyətlərinin (nazirliklər və komitələr) qanunların həyata keçirilməsi üçün görülən tədbirləri müəyyən edən sərəncamları;
- Azərbaycanın imzaladığı Beynəlxalq Razılaşma və Konvensiyalar. (Cədvəl 2.1).

190. Təklif olunan "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi"nin Ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsi prosesi ilə əlaqəli bəzi vacib qanunlar aşağıda təsvir edilmişdir.

(i) **"Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında"** Azərbaycan Respublikasının Qanunu (12.08.2018) iqtisadi fəaliyyətin və digər fəaliyyətlərin təsirinin qiymətləndirilməsi prosesinin hüquqi, iqtisadi, təşkilati əsaslarını, habelə strateji qiymətləndirmənin həyata keçirilməsi çərçivələrinin müəyyən edilməsi, ətraf mühit və insan sağlamlığı ilə bağlı sənədlər və ərazi planlaşdırma sənədləri, yaranan məsələləri tənzimləyir.

Qanunun məqsədi Qanunun Əlavəsində sadalanan tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı ətraf mühitə və insan sağlamlığına potensial mənfi təsirləri aşkar etmək və miqyasını və intensivliyini qiymətləndirmək, aradan qaldırmaq və ya azaltmaq üçün tədbirlər görməkdir.

ƏMTQ prosesi Qanunun Əlavəsində verilmiş) və digər fəaliyyət növləri üzrə həyata keçirilən fəaliyyət növləri ilə əlaqədar məcburidir.

(ii) **Ətraf Mühitin Mühafizəsi Qanunu, 1999:** Azərbaycan Respublikasının Ətraf Mühitin Mühafizəsi Qanunu (1999) ətraf mühitin qorunmasının hüquqi, iqtisadi və sosial əsaslarını müəyyənləşdirir. Qanunun məqsədi ekoloji tarazlığı proqnozlaşdırmaqdır, beləliklə: (i) ətraf mühitin təhlükəsizliyini təmin etmək; (ii) sənayenin və digər fəaliyyətlərin təbii ekoloji sistemlərə təhlükəli təsirinin qarşısının alınması; (iii) bioloji müxtəlifliyin qorunması; və (iv) təbii ehtiyatlardan düzgün istifadə. Bu Qanunun müvafiq bəndləri:

- Maddə 35. Təbii mənbələrdən istifadəni müəyyən edən ekoloji tələblər.
- Maddə 36. Ekoloji tələblər əməyin mühafizəsini müəyyənləşdirir.
- Maddə 37. Müəssisələrin, qurğuların və sənaye bölmələrinin yerləşdirilməsini (yerini) müəyyən edən ekoloji tələblər.

- Maddə 38. Müəssisələrin, qurğuların və digər sənaye vahidlərinin inşası və yenidən qurulması ilə bağlı ekoloji tələblər.
- Maddə 49. Yerin iqliminin və ozon qatının qorunması.
- Maddə 50. Ekoloji ekspertizanın məqsədləri ətraf mühitin tələblərinə və ətraf mühitin keyfiyyət parametrlərinə uyğun olaraq sənaye vahidlərinin yaratdığı ətraf mühitə təsirləri müəyyənləşdirmək, bu təsirlərin nəticələrini araşdırmaq və mümkün təsirləri proqnozlaşdırmaqdır.
- Maddə 54. Dövlət Ekoloji Ekspertizasının (DEE) nəzarət etdiyi bölmələr. 54.2-ci Maddəyə əsasən, ƏMTQ nəzərdən keçirilməlidir və ETSN layihə tərəfdarları tərəfindən təqdim edilmiş ƏMTQ hesabatlarının nəzərdən keçirilməsindən və təsdiqlənməsindən məsuldur.
- Maddələr 81 və 82. Beynəlxalq institut və ya orqanların Azərbaycan qanunvericiliyindən fərqli müddəalara sahib olması halında beynəlxalq müqavilələrin tətbiq edilməsini təmin edir.

(iii) **Ekoloji Təhlükəsizlik haqqında Qanunun** (1999) məqsədi insanın həyatını və sağlamlığını, cəmiyyəti, onun maddi və mənəvi dəyərlərini, ətraf mühiti və onun bütün komponentlərini təbii və antropogen amillərin təsiri nəticəsində yaranan təhlükələrdən qorumaq üçün hüquqi əsasları müəyyən etməkdir. Bu Qanun hüquqi və fiziki şəxslərin, dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, onların vəzifəli şəxslərinin fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı ekoloji təhlükəsizlik sahəsində münasibətləri, habelə ekoloji məlumatlar və substansiyalar və ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunması üçün sənaye müəssisələrinin əsas davranış qaydalarını tənzimləyir. Bundan başqa mövcud qanun partlayıcı, alışqan, toksik, radioaktiv maddələrin istehsalı, alqı-satqısı, emalı, istifadəsi, nəqli, saxlanması və ya neytrallaşdırılması ilə məşğul olan fərdi sahibkarların fəaliyyətlərini tənzimləyir.

(iv) **"Fitosanitar nəzarəti haqqında"** Qanun 2006-cı il may ayında Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş (№102-IIIQ) və Prezidentin 02.08.2006-cı il tarixli 441 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

Qanuna görə, pestisidlərin və aqrokimyəvi maddələrin sertifikatlaşdırılması qaydaları Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilir.

Qanunun əsas məqsədi bitkilərin zərərvericilərin, xəstəliklərin və alaq otlarının artması və yayılmasının qarşısının alınması, məhsul itkisinin qarşısını almaq, ekoloji cəhətdən təmiz məhsul toplamaq, ətraf mühitin və ətraf mühitin qorunmasına yönəlmiş bitki mühafizəsi üzrə fəaliyyət sisteminin həyata keçirilməsidir. pestisidlərin zərərli təsirindən xalqın sağlamlığı, fauna və flora və karantin altındakı və digər xüsusi təhlükəli zərərli orqanizmlərin təcrid edilməsi və aradan qaldırılması üçün xüsusi hökumət proqramlarının həyata keçirilməsidir.

(v) **Torpaqların münbitliyi haqqında** Qanun (№ 788-IQ,30.12.1999) Azərbaycan Respublikasında dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyətdə olan torpaqların münbitliyinin bərpasının, artırılmasının və mühafizəsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edir.

Torpaqların münbitliyi haqqında qanunvericiliyin məqsədi Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət formasından asılı olmayaraq torpaqların təbii münbitlik xassələrinin bərpası, artırılması və mühafizəsinin dövlət tənzimlənməsinin ümumi qaydalarını müəyyən etməkdir. Torpaqların münbitliyi haqqında qanunvericiliyin vəzifələri torpaqların səmərəli istifadəsi üçün əlverişli şərait yaradılması, az məhsuldar və istifadəsiz torpaqların münbitliyini yaxşılaşdırmaqla təsərrüfat dövriyyəsinə cəlb etməkdir.

(vi) Bu sahədə qanunların icrasını təmin etmək üçün Nazirlər Kabineti bir sıra qərar və hüquqi aktlar qəbul etmişdir. Nazirlər Kabinetinin **“Pestisidlər və aqrokimyəvi maddələr haqqında”** Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə bağlı normativ hüquqi aktların təsdiqi barədə 20 oktyabr 1997-ci il tarixli, 120 nömrəli qərarı ilə aşağıdakılardır:

- Pestisidlərin və aqrokimyəvi maddələrin dövlət sınaqlarının aparılmasına dair **təlimatlar**;
- Pestisidlərin və aqrokimyəvi maddələrin qeydiyyatı **qaydaları**;
- Pestisidlərin və aqrokimyəvi maddələrin sertifikatlaşdırılması **qaydaları**;
- Kənd təsərrüfatı zəhərli kimyəvi maddələrin saxlanması, daşınması, istifadəsi və satışının sanitariya **qaydaları**;
- Köhnəlmiş və qadağan edilmiş pestisidlərin və aqrokimyəvi maddələrin məhv edilməsi, zərərsizləşdirilməsi və məhv edilməsi **qaydaları**;
- İstifadəsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının məhv edilməsi, zərərsizləşdirilməsi və məhv edilməsi **qaydaları**;
- Ekoloji cəhətdən yüksək zəhərli zərərli pestisidlərin və aqrokimyəvi maddələrin **siyahısı**;

191. Uyğun qanunvericilik aktlarının siyahısı Cədvəl 9-da verilmişdir.

Cədvəl 9. Uyğun qanunvericilik və siyasətlər.

Sl. No.	Law / Regulation / Policy	Date of Adoption
1.	Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Qanun	1999
2.	Ekoloji təhlükəsizlik haqqında Qanun	1999
3.	İstehsalat və məişət tullantıları haqqında Qanun	1998
4.	Ətraf mühit məsələlərində ictimaiyyətin məlumatlandırılması	2002
5.	Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və sahələri haqqında Qanun	2000
6.	Atmosfer havasının qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu	1999
7.	Ətraf mühit məsələlərində ictimaiyyətin məlumat əldə etməsi, qərarların verilməsində ictimaiyyətin iştirakı haqqında qanun	1999
8.	Sanitariya və Epidemioloji Təhlükəsizlik haqqında Qanun	1993
9.	Heyvanat aləminin mühafizəsi haqqında Qanun	1996
10.	Torpaq Məcəlləsi	1996
11.	Su Məcəlləsi	1997
12.	Meşə Məcəlləsi	1997
13.	İctimai sağlamlıq	1997
14.	Əhalinin radiasiya təhlükəsizliyi haqqında qanun	1997
15.	Bitkilərin mühafizəsi Məcburi ekoloji sığorta haqqında qanun	1999
16.	Məcburi ekoloji sığorta haqqında qanun	2002
17.	Ətraf mühit haqqında məlumat əldə etmək haqqında qanun	2002
18.	Ekoloji təhsil	2002
19.	Təbii sərvətlərdən istifadə və ətraf mühitin çirklənməsinə görə ödənişlər haqqında 176 nömrəli qərar	1992

3.1.2 Azərbaycanda Ətraf Mühitə Təsirlərin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) prosesi

192. DEE-də göstərilən Azərbaycanda ətraf mühitin qiymətləndirilməsi və nəzərdən keçirilməsi prosedurlarına əsasən DEE tərəfindən ilkin nəzərdən keçirildikdən sonra layihələr yüksək risk və ya aşağı riskli layihələr kimi təsnif edilir. Yüksək riskli layihələr üçün Ətraf Mühitə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) tələb olunur. Bununla birlikdə, aşağı riskli layihələr üçün DEE əlavə tədbirlər tələb etmir. Azərbaycanın ekoloji qaydalarına əsasən təsnifat olmadığı üçün İnvestisiya Layihəsi çərçivəsində sub- layihələrin təsnifatı üçün DB qaydaları qəbul ediləcəkdir. Azərbaycanda EQ prosesinin xülasəsi aşağıdakı Cədvəl 10-da verilmişdir:

Cədvəl 10. Azərbaycanda ƏMTQ prosesinin mərhələlərinin xülasəsi

İlkin yoxlama	Sənədi hazırlayan tərəfin ƏMTQ sənədinin tələb olunub-olunmadığını müəyyənləşdirmək üçün ETSN-ə Ərizə (təklif barədə əsas məlumatları əhatə edən) təqdim etməsi tələb olunur.
Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi	Sənədi hazırlayan tərəfin, ekspertlərin və aidiyyəti olan ictimaiyyət nümayəndələrinin iştirak etməli olduğu, ƏMTQ-nin əhatə dairəsi ilə bağlı konsensusun əldə edilməsinə yönəlmiş “Əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsinə dair görüş”ün keçirilməsi tələb olunur.
Layihənin Təsviri	Texnoloji proseslərin tam təsviri və həmçinin planlaşdırma, ilkin texniki əsaslandırma, tikinti və istismar prosesləri ilə bağlı təkliflərin təhlili.
Ekoloji tədqiqatlar	Sahədə və təklif olunan layihənin təsirinə məruz qalacağı ehtimal olunan digər yerlərdə ətraf mühitin ilkin vəziyyətinin tam şəkildə təsvir edilməsi tələb olunur. Ətraf mühit müxtəlif komponentlər, yəni fiziki, ekoloji və sosial baxımdan təsvir olunmalıdır.
Alternativ variantların nəzərdən keçirilməsi	Alternativ texnologiyaların təsviri istisna olmaqla, layihənin alternativ variantları və variantların potensial təsirləri (o cümlədən “heç bir işin yerinə yetirilməməsi” adlandırılan alternativ variant) barədə hər hansı müzakirənin aparılması tələb olunmur.
Təsirlərin qiymətləndirilməsi və azaldılması	Bütün təsirlərin (birbaşa və dolaylı, sahədə və sahədən kənar, kəskin və xroniki, birdəfəlik və kumulyativ, ötəri və təkrar olunmayan) müəyyən edilməsi tələb olunur. Hər bir təsir əhəmiyyətinə və ciddiliyinə, habelə onların qarşısının alınması, azaldılması və ya kompensasiya olunması üçün nəzərdə tutulmuş təsir azaldıcı tədbirlərə uyğun olaraq qiymətləndirilməlidir.
İctimaiyyətin iştirakı	Təsirə məruz qalan əhalini, planlaşdırılan fəaliyyətlər barədə iki dəfə məlumatlandırmaq tələb olunur: ETSN-ə ilkin qiymətləndirmə üçün müraciət təqdim olunanda və ƏMTQ prosesi zamanı. Sənədi hazırlayan tərəfin təklifə dair müzakirələrə, təsirə məruz qalan əhalini cəlb edəcəyi nəzərdə tutulur.
Monitoring	Sənədi hazırlayan tərəf monitoring proqramı vasitəsilə ƏMTQ təsdiqinin şərtlərinə daim uyğunluğun təmin edilməsinə görə cavabdehlik daşıyır. Sənədi hazırlayan tərəfin monitoring məlumatlarının dəqiqliyini və etibarlılığını təsdiq etmək məqsədilə ETSN yerinə yetirilən işlərin yoxlanılmasını həyata keçirir. Sənədi hazırlayan tərəf, monitoring nəticəsində ƏMTQ təsdiqinin şərtləri ilə əlaqədar uyğunsuzluqlar aşkar edildiyi halda, ETSN-ə məlumat

vermək və zəruri tədbirlər görmək üçün cavabdehlik daşıyır.

3.1.2 Tənzimləyici normalar və standartlar

193. Ətraf Mühitin keyfiyyətini müəyyən edilməsi, insanların sağlamlığına təsirlərinin qiymətləndirilməsi və nəzarət məqsədiylə sanitariya-gigiyenik və ekoloji normativlərdən - Yol Verilən Qatılıq Həddi (YVQH) istifadə edilir. YVQH havanın, suyun, torpağın, ərzaq məhsullarının təkcə birində zərərli maddələrin ehtiva qatılıqlarıdır ki, bu normalar daxilində insan və canlılara qısa və uzunmüddətli təsir nəticəsində onların sağlamlığına zərər vurmayan və onun nəsində xoşa gəlməyən nəticələr doğurmayan zərərli maddənin qatılıqlarını müəyyən edən normativlərdir. Yaşayış və iş yerləri, eləcə də istirahət zonaları üçün YVQH müxtəlifdir.

194. YVQH normaları insanın sağlamlığı və ekosistemin vəziyyəti ilə münasibətdə ətraf mühitin keyfiyyətini müəyyən edir, lakin onlar təsirlərin mənbəyini göstərmirlər və müvafiq olaraq, təsirlərin fəaliyyətini tənzimləmirlər. Müəssisələrdən ətraf mühitə atılan zərərli maddələrin miqdarlarının tənzimlənməsi, tullantı limitlərinin müəyyən edilməsi və bu limitlərin səlahiyyətli orqanlarla razılaşdırılması üçün AYVH və BBAH normalarından istifadə edilir.

195. Aşağıdakı prinsip ekoloji normaların tətbiq olunmasının əsasını təşkil edir: su, hava və torpaqdakı hər hansı bir qarışıq miqdarı bölgədə yerləşən müəssisələrin bu qaydalara əməl etməsi şərti ilə sanitariya-gigiyenik normaların tələblərinə cavab verməlidir.

196. Torpağın çirklənməsi, səs-küy, titrəmə, elektromaqnit şüalanması üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblər irəli sürülür. Bu tələblər (standartlar) aşağıdakı hüquqi-normativ sənədlərdə təsvir edilmişdir.

197. Aşağıda ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində tənzimlənməsində istifadə olunması tövsiyə olunan Azərbaycanda tətbiq edilən Qanunvericilik sənədlərinin, standartlar və normaların siyahısı verilmişdir:

- «Qrunt suların tullantı sularla çirklənməsindən mühafizə qaydaları». Dövlət Ekologiya və Təbiətdən İstifadəyə Nəzarət Komitəsi. Bakı, 1994
- «Su obyektlərinin istirahət və idman məqsədli istifadəsi qaydaları» AR Nazirlər Kabinetinin 1998-ci il 22 sentyabr 216 sayılı Qərarı:
- «Atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin və ona zərərli fiziki təsirlərin Dövlət uçotu Qaydaları» haqqında AR Nazirlər Kabinetinin 13 iyul 2002-ci il 112 sayılı Qərarı.
- «Atmosfer havasına buraxılan təhlükəli maddələrin, ona fiziki təsir mənbələrinin inventarizasiyası Qaydaları» haqqında AR Nazirlər Kabinetinin 15 aprel 2002-ci il 63 sayılı Qərarı.
- «Atmosfer havasına zərərli kimyəvi, bioloji və fiziki təsir göstərən mənbələri olan hüquqi şəxslərin atmosfer havasının mühafizəsinin həyata keçirilmə Qaydaları» haqqında AR Nazirlər Kabinetinin 15 aprel 2002-ci il 63 sayılı Qərarı.
- Müəssisələrin YVTH (AYVH) normativləri layihəsinin tərtib edilməsi və onun tərkibi haqqında tövsiyələr. Dövlət Ekologiya Komitəsi. 1994

- «İstehsalat və xidmət sahələrində əmələ gələn tullantıların inventarlaşdırılması qaydası və təsnifat (klassifikasiya) sistemi haqqında təlimat», Ədliyyə Nazirliyi (01 iyul 2003-cü il, Şəhadətnamə N 419).
- DÜİST 3223-85 «İş yerlərində səsin yol verilə bilən səviyyələrinin sanitar normaları», M.1985
- OND-86 Dövlət Hidrometeorologiya Komitəsi. Müəssisələrin tullantılarının tərkibində olan maddələrin atmosfer havasında konsentrasiyasının hesablanması metodikası. Hidrometeorologiya. 1987.
- DÜİST 17.2.3.01-86. Atmosfer. Yaşayış məntəqələrində havanın keyfiyyətinə nəzarət qaydaları. 1986
- RD 52.04.52-85. Əlverişsiz meteoroloji şəraitlərdə tullantıların tənzimlənməsi. L.: Hidrometeorologiya. 1987
- DÜİST 17.2.3.02-78. Təbiətin mühafizəsi. Atmosfer. Zərərli maddələrin sənaye müəssisələri tərəfindən yol verilən tullantılarının müəyyən edilməsi qaydası. M.1978
- DÜİST 12.1.005-88. Əməyin təhlükəsizlik standartları sistemi. İşçi zonanın havasına verilən ümumi sanitariya-gigiyena tələbləri. M. 1988
- Atmosferə və su obyektlərinə zərərli maddələrin tullantıların normalaşdırılması üzrə təlimat. SSRİ Dövlət Təbiət Komitəsi. M. 1989
- Təbiəti mühafizə və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə sahəsində normativ sənədlər. Dövlət Ekologiya Komitəsi. 1994
- DÜİST 17.0.0.01-76. Ətraf mühitin mühafizəsi və ətraf mühitdən istifadə sahəsində standartlar sistemi.
- DÜİST 17.4.3.06-86. Ətraf mühitin mühafizəsi. Torpaqlar. Torpaqların kimyəvi maddələrlə təsiri nəzərə alınmaqla ümumi təsnifatı.
- Torpaqların çirklənmə dərəcəsinin təyinin üçün torpaqların kimyəvi maddələrlə çirklənməsinin qiymətləndirilməsi üçün metodiki qaydalar. M., SSRİ Səhiyyə Nazirliyi, 13 mart 1987-ci il, № 4266-87.
- DÜİST 27535-87 «Avtonəqliyyat vasitələrinin xarici və daxili səsi. Yol veriləbilən səviyyələr və ölçmə üsulları», M.1987
- DÜİST 12.1.002-84. SSBT. Sənaye tezlikli elektrik sahəsi. Elektrik sahəsi gərginliyinin iş yerlərində yol verilən siviyyəsi və ona nəzarət tələbləri.
- Ətraf mühitə və insan sağlamlığına mənfi təsir göstərən titrəmə və səs-küy çirklənmələri normaları. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 8 avqust 2008-ci il 796 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
- DÜİST 12.1.003-83. SSBT. Səs. Təhlükəsizliyin ümumi tələbləri.
- DÜİST 12.1.012-90. SSBT. Vibrasiya təhlükəsizliyi. Ümumi tələblər.
- SanPiN 42-128-4433-87. Kimyəvi maddələrin torpaqda yol verilən qatılıqları üçün sanitar normalar.

3.1.4 Ətraf mühit məsələləri üzrə beynəlxalq əməkdaşlıq

198. Azərbaycan Konstitusiyasının 148.II maddəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası tərəfindən razılaşdırılmış beynəlxalq sazişlər Azərbaycanın qanunvericilik sisteminin ayrılmaz hissəsinə çevrilir.

199. Konstitusiyanın 51-ci maddəsində (Beynəlxalq aktların hüquqi dəyəri) qeyd edilir ki, Azərbaycanın qanunvericilik sistemini təşkil edən normativ rəsmi aktlar (Konstitusiya və referendum vasitəsi ilə qəbul olunmuş aktlardan başqa) və Azərbaycan Respublikası tərəfindən qəbul olunmuş beynəlxalq sazişlər arasında hər hansı münaqişə baş verərsə beynəlxalq sazişlərin təminatları tətbiq olunacaq. Bu prinsip Ətraf mühitin Mühafizəsi üzrə Qanunun 14-cü fəsilində maddə 81 və 82-də (Ətraf Mühitin Mühafizəsi Məsələləri üzrə Beynəlxalq Əməkdaşlıq) qeyd olunur. Belə ki, Azərbaycan aşağıdakı cədvəl 3.3-də göstərilirdiyi kimi bir çox beynəlxalq saziş və konvensiyaları imzalamışdır.

Cədvəl 11. Tərəfdaş olunan Beynəlxalq və regional konvensiyalara dair xülasə

Konvensiya	Məqsədi	Ratifikasiya
Beynəlxalq konvensiyalar		
BMT-nin "İqlim Dəyişmələri haqqında Çərçivə Konvensiya"sı, 1972	İstixana qazı emissiyalarına dair informasiyanı müqayisə etmək, planlaşdırma sahəsində əməkdaşlıq etmək.	1995
Avropanın vəhşi təbiəti, yabani florası və təbii yaşayış mühitinin qorunması Konvensiyası, 1979	Yabani bitkilərin və vəhşi heyvanların qorunması və onların təbii məskunlaşma yerlərinin mühafizəsi.	1999
Bazel Konvensiyası, 1989	Əsasən təhlükəli tullantıların transsərhəd daşınması məsələlərini ehtiva edir.	2001
RAMSAR Konvensiyası, 1971	Su quşlarının yaşama yerləri kimi Beynəlxalq əhəmiyyətə malik su-bataqlıq zonaların mühafizə olunması.	2001
Davamlı üzvi çirkləndiricilər haqqında Stokholm Konvensiyası, 2001	Dioksinlərin, furanların, heksaxlorbenzolun və PXB-lərin atqısını azaltmaq (onların minimuma endirilməsi və bütövlüklə aradan qaldırılması məqsədilə).	2003
Ozon Təbəqəsinin Qorunmasına dair Vyana Konvensiyası, 1985	Ozon təbəqəsinin qorunması üçün beynəlxalq səylərin cəmlənməsi üzrə mexanizm təmin edir, o cümlədən, Konvensiyanın Monreal Protokolunda müəyyən edilmiş ozondağıdırıcı maddələrin istehsalını və istifadəsini məhdudlaşdıran məcburi hüquqi tələbləri əks etdirir.	1996
Bioloji Müxtəlifliyə dair Konvensiya, 1992	Bioloji müxtəlifliyi qorumaq, o cümlədən onun komponentlərindən davamlı istifadə etmək və meydana çıxan faydaları ədalətli və bərabər şəkildə bölüşdürmək.	2000
Ümumdünya Mədəni və Təbii İrsinin Qorunması haqqında Konvensiya, 1972	Ümumdünya Mədəni İrs Siyahısına daxil edilməsi nəzərdən keçirilə biləcək təbii və mədəni abidələri müəyyənləşdirir.	1993

Bitkilərin Mühafizəsi üzrə Beynəlxalq Konvensiya (Roma konvensiyası), 1951	Bitkilərin və bitki məhsullarının ziyanvericilərinin yayılmasının və gətirilməsinin qarşısını almaq və onlarla mübarizə üçün müvafiq tədbirləri təşviq etmək məqsədilə bağlanmış sazişdir.	2000
Səhralaşmaya qarşı Mübarizə Konvensiyası, 1994	Səhralaşma ilə mübarizə aparmaq və quraqlığın təsirlərini azaltmaq.	1998
Kökü Kəsilmək Təhlükəsi Qarşısında Olan Vəhşi Fauna və Yabanı Flora Növləri ilə Beynəlxalq Ticarət Haqqında Konvensiya (CITES) 1973	Seçilmiş heyvan və bitki növlərinin ticarətinə nəzarəti təmin edir.	1998
Regional konvensiyalar		
Orhus Konvensiyası, 1998	Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın əldə edilməsi, qərar qəbul edilməsində ictimaiyyətin iştirakı və ədalət mühakiməsinin açıq keçirilməsi hüquqlarını təmin etmək.	1999
Espoo Konvensiyası, 1991	ƏMSTQ-nin tətbiq olunması vasitəsilə (xüsusən də ətraf mühitin transsərhəd kontekstində korlanmasına qarşı qabaqlayıcı tədbir kimi) ekoloji baxımdan zərərsiz və davamlı inkişafı təşviq etmək.	1999
Transsərhəd Su Axınlarının və Beynəlxalq Göllərin Mühafizəsi və İstifadəsi üzrə Konvensiya, 1992	İnsan fəaliyyəti nəticəsində transsərhəd suların çirklənməsindən yaranan transsərhəd təsirin qarşısını almaq, həmin təsiri nəzarətdə saxlamaq və ya azaltmaq.	2002
Böyük məsafələrdə havanın transsərhəd çirkləndirilməsi haqqında Cenevrə Konvensiyası, 1979	Havanın transsərhəd çirkləndirilməsinin nəzarətdə saxlanılması və azaldılması üçün mexanizm təmin edir.	2002
Sənaye Qəzalarının Transsərhəd Təsiri haqqında Konvensiya, 1992	Transsərhəd təsirə malik ola bilən sənaye qəzalarının qarşısını almaq, bu cür qəzalara hazır olmaq və onlara qarşı cavab tədbirləri görmək.	2004
Təhlükəli Yüklərin Avtomobil Yolları ilə Beynəlxalq Daşımaları	Təhlükəli yüklərin qablaşdırılması və üzərinə yarlıqların vurulması, habelə istifadə olunan nəqliyyat vasitələrinin konstruksiyası, avadanlıq təchizatı və istismarı üzrə tələbləri ehtiva edir. Texniki tələblərə dair müfəssəl məlumat əlavələrdə verilir.	2000
Xəzər dənizi üzrə Tehran Çərçivə Konvensiyası	Hər 5 sahiləni dövlət tərəfindən ratifikasiya edilmiş və 2006-cı ildə qüvvəyə minmişdir. Üzv dövlətlərdən Xəzər dənizində çirkləndirilmə ilə mübarizə aparmaq üçün bir sıra ümumi tədbirləri həyata keçirməyi tələb edir. Dörd protokolun layihə variantı hazırlanmışdır ki, bunlar qəbul edildiyi zaman milli qanunvericilik və normalar üçün əsas təşkil edəcək.	2006

3.1.5 Milli Ətraf Mühitin İdarəetmə Çərçivəsi

200. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) dövlətin ekoloji siyasətini həyata keçirən və ekoloji qanunvericilik üzrə əsas cavabdehliyə malik olan qurumdur. ETSN-nin Əsasnaməsinin təsdiq edilməsi haqqında Prezident Heydər Əliyevin Fərmanına (2001-ci il, 485 nömrəli) görə bu orqana aşağıdakı səlahiyyətlər verilmişdir:

- Azərbaycan Parlamentinə (Milli Məclis) təqdim etmək üçün ekoloji qanunvericilik layihəsini işləyib hazırlamaq;
- Ekoloji siyasəti hazırlamaq və həyata keçirmək;
- Ətraf mühitin qorunması üçün standartların icrası;
- Suyun monitorinqi və idarəedilməsi;
- Müəyyən olunmuş standartlara cavab verməyən fəaliyyətlərin dayandırılması və ya dayandırılması;
- Ətraf mühit məsələləri üzrə tövsiyə və təkliflərin verilməsi;
- Ətraf mühit sənədlərinin ekspertizası və təsdiqlənməsi;
- Azərbaycan Respublikasının təsdiq etdiyi beynəlxalq konvensiyalarda müəyyən edilmiş tələblərin həyata keçirilməsi; və
- Dəniz (Xəzər dənizi) bio-ehtiyatlarının qorunması, meşə idarəetməsi və bio-ehtiyatların və qorunan ərazilərin idarə olunması

201. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) təqdim olunmuş ƏMSTQ çərçivə sənədinin nəzərdən keçirilməsi və təsdiqlənməsi üçün məsuliyyət daşıyır. Cədvəl 12-də ekoloji məsələlərlə əlaqədar nazirliklərin və ya qurumların siyahısı verilmişdir.

Cədvəl 12. Ekoloji məsuliyyətləri olan AR Nazirlikləri və Agentlikləri³⁴

Sektor	Nazirlik/Komitə/Agentlik
Hava	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi
Biomüxtəliflik, Meşə, Akvakultura (balıq)	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
Yerin təki və torpaqlar	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
Su	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Azerzsu ASC, Səhiyyə Nazirliyi, Meliorasiya və su resursları Agentliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
Neft çirklənmələri	ARDNŞ, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
Təhlükəli tullantılar	Ministry of Emergency, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Səhiyyə Nazirliyi
Tullantılar	İqtisadiyyat Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, İcra Hakimiyyətləri və bələdiyyələr
Mineral sərvətlər	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
Dayanıqlı inkişaf	İqtisadiyyat Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
İqlim Dəyişmələri	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi

3.2 Məşğulluq siyasəti, sosial müdafiə haqqında qanun və islahatlar

3.2.1. Müvafiq qanunlar və qaydalar

- Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35-ci maddəsi əsasən əmək fərdi və sosial rifahın əsasını təşkil edir (Əlavə 13). Hər kəsin iş qabiliyyətinə əsasən müstəqil olaraq müəyyən bir fəaliyyət növü, peşə, iş yeri və iş yeri seçmək hüququ var. Heç kim məcburi

³⁴ Azerbaijan Environmental Performance Reviews, Second Review, 2011

əməyə məruz qala bilməz. Əmək müqavilələri könüllü olaraq imzalanır. Heç kim əmək müqaviləsi bağlamağa məcbur edilə bilməz. Ancaq bəzi hallarda məcburi əməyə cəlb edilməsi, şərtləri və müddəti məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilmiş, hərbi xidmət zamanı səlahiyyətli şəxslərin əmrlərini yerinə yetirmək üçün işə cəlb edilməsi və vətəndaşların işə cəlb edilməsi kimi məcburi əməyə yol verilir. yaranma vəziyyəti və hərbi vəziyyət dövründə tələb olunan iş. Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam bir mühitdə və heç bir ayrışdırıcılıq etmədən işinə görə dövlət tərəfindən müəyyən edilən minimum əmək haqqının miqdarından az olmayan haqq almaq hüququ vardır.

- Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi 1 fevral 1999-cu il tarixli 618-IG. Məcəllə işəgötürənlər və işçilər arasında müqavilə münasibətləri üçün şərtləri və əməyin mühafizəsi üzrə minimum standartları müəyyən edir.
- 28 Avqust 2018-ci il tarixində yeni "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə mindi. Beləliklə, 02 iyul 2001-ci il tarixli Məşğulluq haqqında Qanun qüvvədən düşdü.

Qanundakı əsas yeniliklər bir neçə qrupa təsnif edilə bilər:

- ƏƏSMN-nin mərkəzi elektron informasiya sistemində məşğulluq alt sisteminin yaradılması;
 - iş axtaranların və işsiz şəxslərin məşğulluq alt sistemində qeydiyyatı və onlara elektron xidmətlər göstərilməsi;
 - sığortaolunanların əmək haqqı maliyyələşdirmə proqramı (subsidiyalı iş)
 - məşğulluq fəaliyyətində vasitəçilik edən hüquqi şəxslərin reyestrə qeydiyyatı
 - elektron vakansiya bankının yaradılması və bununla əlaqədar işəgötürənin öhdəlikləri;
 - sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxslərin işə qəbulu üçün kvota və sosial iş yerlərinin müəyyən edilməsi
 - işəgötürənlərin reyestrinin yaradılması
 - sosial müəssisələr və kvotadan kənar iş yerləri üçün standartların işlənməsi
 - əmək birjalrı və əmək yarmarkalarının təşkili və fəaliyyəti qaydaları;
 - qeyri-rəsmi məşğulluğa nəzarət üçün vahid informasiya mənbələrinin yaradılması
 - özünüməşğulluğa dövlət dəstəyi.
- "Yaşayış minimumu haqqında" 5 oktyabr 2004-cü il tarixli, 768-IIQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu (12 may 2006-cı il tarixli, 109-IIIQD nömrəli qanunla və 6 mart 2007-ci il tarixli 260-IIIQD nömrəli qanunla). Azərbaycan Respublikasında yaşayış minimumunun müəyyən edilməsi prinsiplərini və qaydalarını və dövlət dəstəyini, habelə ölkədə sosial və iqtisadi inkişafa uyğunluğun artırılmasını təsvir edir.
 - 15 dekabr 1992-ci il tarixli 405 nömrəli "Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında" Qanunda Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq prinsipləri, təsərrüfat subyektlərinin hüquq və vəzifələri, dövlət tərəfindən qorunması və təsdiqlənməsi forması və metodları, sahibkarların dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələri müəyyən edilmişdir. və müvafiq icra hakimiyyəti orqanları (bundan sonra - təşkilatlar). Qanun bütün mülkiyyət formalarının

bərabərliyi, fəaliyyət sahələrinin seçilməsi və iqtisadi qərarlar qəbul edilməsi prinsipi əsasında iqtisadi təşəbbüs və biznesin geniş həyata keçirilməsi üçün şərait yaratmaq məqsədi daşıyır. Azərbaycanda mikro, kiçik, orta və iri biznes üçün yeni kateqoriya təsis edildi. Müvafiq sənəd Azərbaycan Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiqlənib. Qərara əsasən, Prezidentin 5 fevral 2018-ci il tarixli Fərmanının 1.2-ci maddəsinin (Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişikliklər Sahibkarlıq fəaliyyəti "Mikro, kiçik, orta və böyük sahibkarlıq subyektlərinin bölünməsi meyarlarının təsdiq edilməsi haqqında").

- “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (18 fevral 1997-ci il, № 250-IQ). Bu Qanun sosial sığorta sahəsində münasibətləri tənzimləyir, Azərbaycan Respublikasında sosial sığortanın hüquqi, iqtisadi və təşkilati əsaslarını müəyyənləşdirir.
- 16 Fevral 2011 - "Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Məşğulluq Xidməti haqqında Əsasnamə". Bu Qayda ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Agentliyinin ölkədə dövlət məşğulluq xidmətlərinin göstərilməsini təşkil etməkdə rolunu və vəzifələrini müəyyənləşdirir.
- İşsizlərin və iş axtaranların sosial müdafiəsini gücləndirmək məqsədi ilə 30 iyun 2017-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının “İşsizlikdən Sığorta Qanunu” təsdiq edilmişdir. Bu qanunun tətbiqi peşə təlimi və peşə hazırlığının təşkili, ictimai iş, əmək birjası və əmək yarmarkaları, habelə özünüməşğulluq layihələrinin geniş şəkildə qəbul edilməsi və əmək münasibətlərinin leqallaşdırılması üçün daha geniş imkanlar yaradacaqdır.
- Ünvanlı dövlət sosial yardımı haqqında 21 oktyabr 2005-ci il tarixli 1039-IIQ nömrəli Qanun (2008, 2015, 2018, 2019-cu illərdə düzəlişlərlə) ünvanlı dövlət sosial yardımının məqsəd və prinsiplərini, təyinat üçün hüquqi əsasları və yaranan digər münasibətləri tənzimləyir. bu sahədə. Ünvanlı dövlət sosial yardımı dövlətin aztəminatlı ailələrə verdiyi subsidiyadır. Əvvəl ehtiyac meyarı əhalinin əsas sosial-demoqrafik qrupları üçün yaşayış minimumundan asılı olaraq ünvanlı dövlət sosial yardımının yaradılması məqsədi ilə dövlət büdcəsi tərəfindən təsdiqlənən illik məhdudiyyət idi.
- “Əlilliyin qarşısının alınması, reabilitasiya və əlillərin sosial müdafiəsi” haqqında Qanuna əsasən (Avqust, 1995) “əlil şəxs” “müxtəlif maneələrlə qarşılaşdığı zaman digər şəxslərə bərabər səviyyədə cəmiyyət həyatında tam və səmərəli iştirakına mane olan sabit fiziki, psixi, əqli və ya hissiyyat pozuntuları olan şəxs”dir.
- “Sosial xidmət haqqında” 30 dekabr 2011-ci il tarixli 275-IVQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bu Qanun, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 16-cı bəndinə əsasən, çətin vəziyyətdə olan şəxslərə sosial xidmət sahəsində dövlət siyasətinin hüquqi, təşkilati, iqtisadi və təşkilati əsaslarını müəyyən edir və yaranan münasibətləri tənzimləyir. bu sahədə. Bu Qanunun qüvvəyə minməsi Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına, həmçinin daimi olaraq Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan sosial xidmətlərə ehtiyacı olan əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə şamil olunur. Sosial xidmətin məqsədi vətəndaşların yaşayış səviyyəsini, sosial psixoloji vəziyyətini ağırlaşdıran halların qarşısının alınmasını, cəmiyyətdən təcrid olunmalarına, çətin vəziyyətdə olduqda sosial xidmətlərin göstərilməsini təmin etməkdir. 2019-cu ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev uşaqlara və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan digər şəxslərə sosial xidmətlərin genişləndirilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Sərəncam imzaladı.
- “Sosial müavinətlər haqqında” 7 fevral 2006-cı il tarixli 55-IIIQ nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu (Sosial müavinətlər haqqında qanuna dəyişiklik edilməsi barədə 30 sentyabr 2013-cü il tarixli 720-IVQD Qanun) Azərbaycan Respublikasında sosial müavinətləri müəyyən edir və bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyir. Bu Qanunun məqsədləri üçün aşağıdakı əsas anlayışlardan istifadə olunur:

- sosial müavinətlər (bundan sonra müavinətlər) - qanunla müəyyən edilmiş qaydada müəyyən qrup şəxslərə aylıq və ya birdəfəlik pul şəklində sosial yardımın verilməsi;
- əlillər - sağlamlıq imkanları məhdud olan 18 yaşa qədər əlillər, 62 yaşa çatmış qadınlar, 67 yaşına çatmış kişilər, 57 yaşına çatmış qadınlar, doğuş edən qadınlar 3 və daha çox uşağı 8 yaşına qədər tərbiyə edib və ya sağlamlıq imkanları məhdud uşağı 8 yaşına qədər, 62 yaşına çatmış və müstəqil olaraq 3 və daha çox uşağı 8 yaşına qədər tərbiyə edən kişilər. Ananın ölümü və ya ana hüquqlarından məhrum olması səbəbi ilə təkrar qırıntı almadan və ya sağlamlığı məhdud olan uşağı 8 yaşına qədər böyüdükdə, 18 yaşına çatmamış ölən tərəfdarın övladları (şagirdlər tərəfindən günlük kurslarda təlim bitməmişdən əvvəl, lakin 23 yaşdan yuxarı deyil) və ya əlil uşaqlar 18 yaşına çatmamış sağlamlıq imkanları məhdud olan 18 yaşdan yuxarıdır.

3.2.2. Müvafiq Siyasət və Proqramlar

202. 2018-ci ilin oktyabrında Prezident tərəfindən Milli Əmək Strategiyası (2019-2030) təsdiq edildi, bu da Azərbaycanın əmək ehtiyatlarının, məşğulluğun və sosial müdafiənin daha yaxşı idarə edilməsini təmin etdi. Strategiyanın məqsədi məşğulluq siyasətindən intensiv mərhələyə keçidi təmin etmək, məşğulluğun artırılması, tam məşğulluğun təmin edilməsi, layiqli işin dəstəklənməsi və əmək məhsuldarlığının artırılmasıdır. Nəticədə Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi əmək ehtiyatlarını, məşğulluq və sosial müdafiəni daha yaxşı idarə edə biləcəkdir. Məşğulluq strategiyasına əsasən, BƏT-in dəstəklədiyi təlim vasitəsilə 530 nazirlik işə qəbul, peşə təhsili, yenidən hazırlıq və karyera rəhbərliyi üçün məsuliyyət daşıyır. Bu, xüsusilə gənc iş axtaranlara daha yaxşı xidmətlər göstərməyə imkan verəcəkdir.

203. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Əhalinin özünüməşğulluğunun təmin edilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” 7 aprel 2016-cı il tarixli Sərəncamından irəli gələrək Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən əmək qabiliyyətli şəxslərin özünüməşğulluğunun təmin edilməsi məqsədi ilə özünüməşğulluq proqramı fəaliyyətə başlamışdır. əmək qabiliyyətli insanlar. 13440 kiçik həcmli müəssisə (kənd təsərrüfatı, xidmətlər, istehsal ilə əlaqəli) 2016-cı ildən bu günə qədər bu proqram çərçivəsində öz biznes ideyalarını həyata keçirməyə müvəffəq olmuşdur. Proqram hələ də davam edir.

204. Yoxsulluğun Azaldılması və Davamlı İnkişaf Dövlət Proqramı. Yoxsulluğun çoxölçülü problem kimi qəbul edərək, Azərbaycanda yoxsulluğun azaldılması üçün əsas proqram əhatəli böyüməyə yönəldilmişdir. Ən başlıca hədəf 2023-cü ilə qədər yüksək gəlirli bir ölkə statusuna çatmaqdır. Bu baxışa əsasında aşağıdakı doqquz strateji hədəf formalaşdırıldı:

- makroiqtisadi sabitliyi və qeyri-neft sektorunun tarazlı inkişafını təmin etməklə davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi;
- gəlir gətirmə imkanlarını artırmaq və əhalinin ən yoxsul təbəqələrində əhəmiyyətli dərəcədə azaldılmasına nail olmaq;
- Effektiv sosial müdafiə sistemini inkişaf etdirməklə yaşlı qruplar, aztəminatlı ailələr və həssas qruplar üçün sosial riskləri azaltmaq;
- qaçqın və məcburi köçkünlərin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlərin sistemli şəkildə davam etdirilməsi;
- əsas sağlamlıq və təhsil xidmətlərinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması və bərabər imkanların təmin edilməsi; (vi) sosial infrastrukturun inkişafı və kommunal xidmətlər

sisteminin təkmilləşdirilməsi; (vii) ətraf mühitin yaxşılaşdırılması və ətraf mühitin davamlı idarə olunması; (viii) gender bərabərliyinin təşviqi və qorunması;

- institusional islahatların davam etdirilməsi və yaxşı idarəetmənin təkmilləşdirilməsi.

205. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı, 2014–2018. Əhalinin 80% -i Bakıdan kənarında yaşayır. Bölgələrdə iş yerlərinin yaradılması əsas narahatlıq doğurur, çünki ümumi işçi qüvvəsinin təxminən 38% -i kənd təsərrüfatında çalışır, ümumi daxili məhsulun yalnız 7.5% -ni istehsal edir. Geniş yayılmış regional fərqləri aradan qaldırmaq üçün hökumət 2003-cü ildə bölgələrin təhlilini apardı. Nəticələrə əsasən, 2004-2008-ci illərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı hazırlanaraq icra edildi. Ardıcıl regional proqram 2009-2013-cü illəri əhatə etdi. Üçüncü dövlət proqramı əvvəlki proqramların müvəffəqiyyəti üzərində qurulur.

206. “Azərbaycan 2020 - gələcəyə baxış”. 2013-cü ilin əvvəlində təsdiq edilmiş strategiya sənədi Azərbaycanın inkişafı üçün əsas ümumi siyasətini təşkil edir. Davamlı iqtisadi artıma nail olmaq üçün biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat yaratmaq, ölkənin rəqabət qabiliyyətini artırmaq və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə yönəlmişdir. İnfrastruktur və texnologiya konsepsiya, o cümlədən nəqliyyat, enerji və maliyyə sahələrində mühüm rol oynayır. Orta sinif genişləndirilməli və regional bərabərsizlik azaldılmalıdır.

207. 2019-cu ilin iyun ayında Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Azərbaycan Dövlət Məşğulluq Xidməti (DMX) və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (BMTİP) Əlilliyi olan insanlar üçün özünüməşğulluq proqramının başladığını elan etdi.

208. Özünüməşğulluq proqramı, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Azərbaycan Dövlət Məşğulluq Xidməti tərəfindən həyata keçirilən və BMTİP tərəfindən dəstəklənən, sosial cəhətdən həssas qruplar üçün inklüziv və layiqli iş yerlərinin yaradılması layihəsinin bir hissəsidir. Məqsəd öz işlərinə başlamaq istəyi və görmə qabiliyyəti olan 500 işsiz əlil şəxsə dəstək olmaqdır. İşsizlərə iş fikirlərini həyata keçirməyə kömək etmək üçün proqram sahibkarlıqda pulsuz təlim, avadanlıq və / və ya material şəkildə məsləhət və maliyyə dəstəyi təmin edir. 2019-2020-ci illərdə proqram Azərbaycanın aşağıdakı bölgələrində sınaqdan keçiriləcək: Gəncə, Mingəçevir, Sumqayıt, Şəmkir, Zaqatala, Göyçay, Bərdə, Şamaxı, Fizuli, Abşeron, Sabunçu və Binəqədi rayonları. Bu bölgələrdə Dövlət Məşğulluq Mərkəzlərində qeydiyyatdan alınmış bütün işsiz əlillər iştirak edə bilər.

209. Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat Agentliyi (DOST), məşğulluq, sosial müdafiə, əmək sahəsində idarəetməni inkişaf etdirmək məqsədi ilə (9 Avqust 2018-ci il) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 229 nömrəli sərəncamı ilə yaradılmış bir dövlət orqanıdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Respublikanın tərəfdaş çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Respublika qanunlarını, Prezidentin fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin qərarlarını, digər normativ hüquqi aktları və agentliyin Nizamnaməsini rəhbər tutur. Tək Pəncərə Sistemindən istifadə edərək ƏƏSMN-in bütün xidmətlərini bir yerdə toplayır. İlk DOST mərkəzi Bakı şəhərində Yasamal rayonuna açılmışdır. "DOST" mərkəzləri ƏƏSMN-in fəaliyyətinə uyğun olaraq məşğulluq xidmətləri, əmək, sosial müdafiə və zəmanətlərin və digər xidmətlərin göstərilməsi üçün yaradılmışdır.

210. Agentliyin xidmətlərinin əsas sahələrinə aşağıdakılar daxildir:

- Əmək
- Məşğulluq
- Sosial təminat
- Pensiyların təyin edilməsi
- Sosial müavinətlər
- Ünvanlı sosial yardım

- Əlilliyin qiymətləndirilməsi
- Əlilliyin təyin edilməsi
- Bank xidmətləri
- Vəkil konsultasiyası
- Sığorta xidmətləri
- Pensiya
- Sığortalı şəxslərin fərdi qeydiyyatı və çıxarılması
- Funksional yardım xidmətləri
- Sosial xidmətlər və s.

211. DOST mərkəzləri işəgötürənlərə və işçilərə metodiki kömək göstərməyə də imkan verir. DOST mərkəzləri əmək müqavilələrinin qeydiyyatı səlahiyyətinə malikdirlər. Bundan əlavə, xüsusi hallarda agentlik işsiz insanlara özünüməşğulluq imkanlarını yaradır və yeni əlilliyi təyinetmə sistemini tətbiq edir. DOST mərkəzləri də vakansiyalar üçün vahid portal yaratmaq və iş axtaranların və işsizlərin CV-lərini qeydiyyata almaq vəzifəsidir. DOST agentliyi kommərsiya əsasında fəaliyyət göstərir (özünü maliyyələşdirmə avtonom prinsipi) və xidmətlərin əksəriyyəti pulludur.

212. **Digər müvafiq strategiyalar.** 60-a yaxın dövlət proqramı, strategiya və konsepsiya həyata keçirilir. Sektor strategiyaları və/ və ya baş planlar enerji və nəqliyyat, eləcə də Bakının regional inkişafı üçün hazırlıq mərhələsindədir.

213. Azərbaycan Hökuməti ilə BƏT arasında 2016-2020-ci illərdə əməkdaşlığın prioritetlərini əhatə edən İkinci Layiqli İş Ölkələri Proqramı imzalanmışdır. Bu ölkə proqramının əsas prioritetləri beynəlxalq əmək normalarının və əmək sahəsində əsas prinsiplərin və hüquqların təbliği, sosial dialoqun inkişafı, aktiv əmək bazarı proqramlarının həyata keçirilməsi ilə məşğulluğun artırılması, sahibkarlıq imkanlarının genişləndirilməsi, əməyin mühafizəsinin gücləndirilməsi və sosial müdafiə sisteminin genişləndirilməsidir.

214. Azərbaycan 25-27 sentyabr 2015-ci il tarixlərində keçirilmiş BMT-nin Davamlı İnkişaf Sammitində təsdiq edilmiş 2016-2030-cu illər üçün Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin əldə olunmasına töhfə vermək öhdəliyini götürmüşdür. 6, 2016. Azərbaycan 2017-ci ilin iyun ayında 6 davamlı inkişaf hədəfinin (gender bərabərliyi üzrə 5 DİM) icrası ilə bağlı ilk könüllü rəyini BMT-yə təqdim etdi.

Beynəlxalq Konvensiya və Sazişlər

215. Layihə ilə əlaqəli ən vacib beynəlxalq konvensiyalar aşağıdakılardır:

- BƏT-in Məşğulluq Siyasəti Konvensiyası (№ 122, 1964-cü il, 1964-cü il), Azərbaycan Respublikası tərəfindən 11.5.1992-ci ildə təsdiq edilmişdir
- BƏT-in Məşğulluq Xidməti Konvensiyası (№ 88, 1948-ci il), Azərbaycan Respublikası 11.3.1993-cü ildə ratifikasiya edilmişdir
- BƏT-in Peşə Reabilitasiyası və Məşğulluq (Əlillər) Konvensiyası (№ 159, 1983) Azərbaycan Respublikası tərəfindən 19.05-ci il tarixdə təsdiq edilmişdir. 1992
- BƏT-in Azərbaycan Respublikası 19.05.1992-ci ildə ratifikasiya etdiyi Məcburi Əmək Konvensiyası (№ 29, 1930-cu ildən 1930-cu ilədək)

- BƏT-in ayrı-seçkiliyi (Məşğulluq və peşə) (№ 111, 1958-ci il), Azərbaycan Respublikası tərəfindən 19.05.1992-ci ildə təsdiq edilmişdir
- BƏT-in Azərbaycan Respublikası tərəfindən 19.05.1992-ci ildə təsdiq edilmiş Bərabər mükafatlandırma konvensiyası (№ 100, 1951-ci ildən)
- BƏT-in Azərbaycan Respublikası tərəfindən 19.05-ci ildə ratifikasiya edilmiş Minimum Yaş Konvensiyası (№ 138, 1973-cü ildən). 1992
- 30.05.2004-cü il tarixində Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya olunmuş Uşaq əməyinin ən pis formaları haqqında Konvensiya (№ 182, 1999-cu il).

4. DÜNYA BANKININ MÜVAFİQ ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL STANDARTLARI

216. Dünya Bankı son dərəcə yoxsulluğun aradan qaldırılması və ümumi tərəqqiyə yardım etmək məqsədilə borcalanların layihələrini dəstəkləmək üçün nəzərdə tutulmuş bank siyasəti və Ətraf Mühit və Sosial Standartlar (ƏMSS) vasitəsilə Dünya Bankının davamlı inkişafa sadiqliyini müəyyən edir.

217. ƏMSS-lər² Investisiya Layihəsinin Maliyyələşdirilməsi yolu ilə Bank tərəfindən dəstəklənən layihələrlə əlaqəli ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi ilə bağlı tələbləri müəyyənləşdirmişdir. Bank inanır ki, bu standartları tətbiq etməklə (ətraf mühit və sosial risklərin müəyyənləşdirilməsi və idarə olunmasına fokuslanaraq) borcalanları yoxsulluğun azaldılmasına, eləcə də ətraf mühit və vətəndaşların rifahını davamlı şəkildə artırmaq məqsədlərinə çatmaq üçün dəstəkləyəcəkdir.

218. Standartlar:

- (a) Ətraf Mühit və sosial dayanıqlılığa dair yaxşı beynəlxalq təcrübənin əldə edilməsində Borcalanlara / Müştərilərə dəstək verəcək;
- (b) Borcalanlara / Müştərilərə milli və beynəlxalq ekoloji və sosial öhdəliklərini yerinə yetirməkdə kömək edəcək;
- (c) qeyri-ayrıseçkilik, şəffaflıq, iştirakçılıq, hesabatlılıq və idarəetməni artıracaq;
- (d) davamlı maraqlı tərəflərin iştirakı ilə layihələrin davamlı inkişaf nəticələrini artıracaq.

219. Layihənin icrası müddətində borcalanın və layihənin riayət etməli olacağı aşağıdakı on Ətraf Mühit və Sosial Standart aşağıdakı kimidir:

4.1.ƏMSS 1 – Ətraf Mühit və Sosial Risklərin və Təsirlərin Qiymətləndirilməsi və İdarə Edilməsi

220. ƏMSS1 ətraf mühit və sosial standartlara cavab verən ekoloji və sosial nəticələrin əldə edilməsi məqsədi ilə investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi vasitəsilə bank tərəfindən dəstəklənən layihənin hər bir mərhələsi ilə bağlı ətraf mühit və sosial risklərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi, idarə olunması və monitorinqi üzrə müştərinin vəzifələrini müəyyən edir (ƏMSS). Müştəri ətraf mühit və sosial risklərin qiymətləndirilməsi və layihənin həyat dövrü ərzində layihənin nəticələrinin ətraf mühit və sosial qiymətləndirilməsi üçün ətraf mühit və sosial qiymətləndirilməsi həyata keçirəcək. Ekoloji və sosial qiymətləndirmə layihələrinin ətraf

mühit ekoloji və sosial cəhətdən əsaslandırılmış və davamlı olmasını təmin etmək üçün əsas vasitədir və məlumatlı qərarlar qəbul etmək üçün istifadə olunacaq.

221. Müştəri potensial risklərə və təsirlərə uyğun olaraq geniş miqyasda və ətraflı səviyyədə ekoloji və sosial qiymətləndirmə aparacaq.

222. Ekoloji və sosial qiymətləndirmə cari informasiyaya, o cümlədən layihənin təsviri və təsviri və onunla bağlı hər hansı aspektə, həmçinin risklərin və təsirlərin xüsusiyyətlərini və identifikasiyasını müəyyən etmək və müəyyən etmək üçün kifayət edən müvafiq səviyyədə əsas ekoloji və sosial məlumatlara, həmçinin nəticələrin yumşaldılması tədbirlərinə əsaslanacaqdır. Qiymətləndirmə zamanı potensial ətraf mühit və sosial risklər və layihənin nəticələri qiymətləndiriləcək; layihənin alternativləri araşdırılacaq; əlverişsiz ekoloji və sosial nəticələrin azaldılması üzrə tədbirlər iyerarxiyasının tətbiqi məqsədilə layihələrin seçilməsi, yerləşdirilməsi, planlaşdırılması, işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi prosesinin təkmilləşdirilməsi yollarını müəyyənləşdirmək və layihənin müsbət nəticələrinin gücləndirilməsi üçün imkanlar tapmaq.

223. Ekoloji və sosial qiymətləndirmə ƏMSS1-ə uyğun olaraq aparılacaq və inteqrasiya olunmuş şəkildə bütün müvafiq, dolayı və məcmu ekoloji və sosial riskləri və layihənin təsirlərini, o cümlədən ƏMSS1–10-da xüsusi olaraq təsbit edilənləri nəzərə alacaqdır. Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə çərçivəsində aparılmış təhlilin genişliyi, dərinliyi və növü, layihənin xarakterindən və miqyasından, nəticədə ola biləcək ekoloji və sosial risklərdən və təsirlərdən asılı olacaqdır. Borcalan ekoloji və sosial qiymətləndirməni potensial risk və təsirlərə uyğun detallı miqyasda və səviyyədə aparacaqdır.

224. Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə, ƏMSS10-a uyğun olaraq qiymətləndirmənin tərkib hissəsi kimi maraqlı tərəflərin cəlb edilməsini əhatə edəcək.

225. Ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə bütün potensial əhəmiyyətli Ətraf Mühit və sosial risklərin və nəticələrin aşkarlanmasını və aradan qaldırılmasını təmin etmək üçün təsirlənən şəxslər və digər maraqlı tərəflərlə, xüsusilə erkən mərhələdə əlaqələndirmə və məsləhətləşmələri əhatə edəcək və nəzərə alacaq.

226. ƏMSS1-ə uyğun olaraq, müştəri ətraf mühit və sosial riskləri və layihə boyunca layihənin xarakterinə və miqyasına, potensial risklərə və təsirlərə mütənasib şəkildə layihənin təsirlərini sistemli şəkildə idarə edəcək.

4.2.ƏMSS 2 – Əmək və İş Şəraiti

227. ƏMSS2 yoxsulluğun azaldılması və inklüziv iqtisadi artımın təmin edilməsi məqsədilə iş yerlərinin yaradılmasının və gəlirlərin əldə edilməsinin vacibliyini qəbul edir. Borcalanlar işçilər və rəhbərlik arasında möhkəm əlaqələrin inkişafına kömək edə bilər və layihə çərçivəsində işçilərə ədalətli müraciət edərək, təhlükəsiz və sağlam iş şəraiti təmin etməklə layihənin inkişafından faydalana bilərlər. ƏMSS2 tam zaman, yarım iş günü, müvəqqəti, mövsümi və əmək miqrantları daxil olmaqla, layihə işçiləri üçün tətbiq edilir.

228. ƏMSS2 standartının tətbiq edilməsinin məqsədləri: iş yerində təhlükəsizliyin və sağlamlığın mühafizəsinə və layihə işçilərinin ədalətli müraciətinə, qeyri-ayrı seçkiliyə və bərabər imkanlarına yardım etmək; Qadın, əlillər kimi həssas işçilər də daxil olmaqla layihə işçilərinin müdafiəsi; uşaqlar (əmək qabiliyyətli yaş, bu ƏMSS-ə uyğun olaraq) və əməkçi miqrantların, müqavilə üzrə işçilərin, icma işçilərinin və ilkin təchizat işçilərinin şəraitdən asılı olaraq qarşısının alınması; məcburi əməyin və uşaq əməyinin bütün formalarından istifadə edilməsi; milli qanunvericiliyə uyğun olaraq assosiasiya azadlığı və layihə işçilərinin kollektiv

danışıqlar prinsiplərini qorumaq; iş yerlərində problemləri həll etmək üçün layihə işçilərinə elverişli vasitə təmin etmək.

229. Borcalan layihəyə tətbiq olunan yazılı əməyin idarə edilməsi prosedurlarını hazırlayır və tətbiq edəcəkdir. Bu prosedurlar, milli qanun və bu ƏMSS tələblərinə uyğun olaraq, layihə işçilərinin idarə olunma yolunu müəyyənləşdirəcəkdir. Prosedurlar bu ƏMSS-nin birbaşa işçiləri də daxil olmaqla müxtəlif kateqoriyalı layihə işçilərinə tətbiq edəcəyi üsulu və Borcalanın ƏMSS2-yə uyğun olaraq işçilərini idarə etməsini üçüncü tərəflərdən tələb etməsi üsulunu əhatə edəcək.

4.3. ƏMSS 3 – Resursun səmərəliliyi, çirklənmənin qarşısının alınması və idarə edilməsi.

230. ƏMSS3, iqtisadi fəaliyyət və şəhərsalmanın tez-tez havaya, suya və quruda çirklənmə yaradan və yerli, regional və qlobal səviyyədə insanlara, ekosistem xidmətlərinə və ətraf mühitə təhlükə yarada bilən məhdud mənbələri istehlak etdiyini tanıyır. İstixana qazlarının indiki və proqnozlaşdırılan atmosfer konsentrasiyası (PAK) cari və gələcək nəsillərin rifahını təhdid edir. Eyni zamanda, resursların daha səmərəli və effektiv istifadəsi, çirklənmənin qarşısının alınması və İH emissiyalarının qarşısının alınması və azaldılması texnologiyaları və təcrübələri daha əlçatan və əldə edilə bilməmişdir. Bu ƏMSS standartı, YBST ilə uyğun olaraq, layihənin həyat dövrü ərzində resursların səmərəliliyi və çirklənmənin qarşısının alınması və idarə edilməsinə dair tələbləri müəyyən edir.

231. ƏMSİÇ-ə resursların səmərəliliyi və çirklənmənin qarşısının alınması və idarə edilməsi bölmələri daxil edilməlidir. ƏMSS3-ün müvafiq tələbləri, o cümlədən xammal, su istifadəsi, havanın çirklənməsi, təhlükəli materiallar və təhlükəli tullantılar ilə əlaqəli risklərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi və təklif olunan yumşaltma tədbirləri ƏMSİÇ və ƏMSİP-in əhatə dairəsinə daxil edilmişdir.

232. ƏMSİP resursların səmərəliliyi və çirklənmənin qarşısının alınması və idarə edilməsi bölmələrini ehtiva etməlidir. ƏMSS3-in müvafiq tələbləri, o cümlədən xammal, su istifadəsi, havanın çirklənməsi, təhlükəli materiallar və təhlükəli tullantılar ilə əlaqəli risklərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi və təklif olunan yumşaltma tədbirləri ƏMSİÇ və ƏMSİP-in əhatə dairəsinə daxil edilmişdir.

233. Borcalan yerli mühiti nəzərə alaraq, texniki və maliyyə baxımından mümkün olan səmərəliliyi və çirklənmənin qarşısının alınması tədbirlərini yumşaltma iyerarxiyasına uyğun olaraq tətbiq edəcək.

234. Tədbirlər, ilk növbədə ƏMSTT-lərlə, layihə ilə əlaqəli və YBST-lə əlaqəli risklər və təsirlərə mütənasib olacaq.

235. Borcalan enerji, su və xammal, eləcə də digər mənbələrdən səmərəli istifadəni yaxşılaşdırmaq üçün texniki və maliyyə baxımından mümkün olan tədbirləri həyata keçirəcəkdir. Bu cür tədbirlər daha təmiz istehsal prinsiplərini xammal, enerji və su, eləcə də digər mənbələrə qənaət etmək üçün məhsul dizaynına və istehsal proseslərinə birləşdirəcəkdir. Qiymətləndirmə məlumatları olduqda, borcalan səmərəliliyin nisbi səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün müqayisə aparacaq.

236. Bu ƏMSS-in tətbiqi ƏMSS1-də təsvir olunan və sosial qiymətləndirmə zamanı müəyyən edilmişdir.

4.4.ƏMSS 4 – İcma sağlamlığı və təhlükəsizlik

237. ƏMSS4, layihə fəaliyyətlərinin, avadanlıqların və infrastrukturun icmanın risk və təsirlərə məruz qalmasını artırma biləcəyini tanıyır. Bundan əlavə, artıq iqlim dəyişikliyinə təsirinə məruz qalan icmalar da layihə fəaliyyətləri ilə əlaqədar təsirlərin sürətlənməsinə və ya intensivləşməsinə məruz qala bilər.

238. ƏMSS4, sağlamlıq, təhlükəsizlik və təhlükəsizlik risklərini və layihədən təsirlənmiş icmalara təsirlərini və borcalanların bu cür risk və təsirlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək üçün cavabdehliyini, xüsusi şərtlərinə görə həssas qruplara aid ola bilən insanlara xüsusi diqqət yetirilməsini təmin edir.

239. Layihə işçiləri üçün ƏMTTS tələbləri ƏMSS2-də müəyyən edilmişdir və mövcud və ya potensial çirkənmə səbəbindən insan sağlamlığına və ətraf mühitə təsirlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək tədbirləri ƏMSS3-də müəyyən edilmişdir.

240. Bu ƏMSS-in tətbiqi ƏMSS1-də təsvir olunan ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə zamanı müəyyən edilmişdir.

4.5.ƏMSS 5 – Torpağın alınması, torpaqdan istifadənin məhdudlaşdırılması və məcburi köçürülmə

241. ƏMSS5, layihə ilə əlaqədar torpaqların alınması və torpaqdan istifadənin məhdudlaşdırılmasının icmalara və şəxslərə mənfi təsir göstərə biləcəyini qəbul edir və onların qarşısını almaq və azaltmaq üçün tələblər irəli sürür. Bu standart layihə üçün uyğun deyil.

4.6.ƏMSS 6 – Biomüxtəlifliyin qorunması və canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə olunması

242. ƏMSS6 biomüxtəlifliyin qorunması və canlı təbii ehtiyatların davamlı şəkildə inkişaf etdirilməsinin əsas olduğunu qəbul edir. Biomüxtəliflik bütün mənbələrdən, o cümlədən yerüstü, dəniz və digər su ekosistemlərindən və bir hissəsi olduqları Ətraf Mühit komplekslərdən canlı orqanizmlər arasında dəyişkənlik kimi müəyyən edilir; Bura növlər arasında, növlər arasında və ekosistemlərdə müxtəliflik daxildir. Biomüxtəliflik, insanlar tərəfindən qiymətləndirilən ekosistem xidmətlərinin əsasını təşkil edir. Buna görə biomüxtəlifliyə təsir çox vaxt ekosistem xidmətlərinin göstərilməsinə mənfi təsir göstərə bilər.

243. ƏMSS6 yaşayış yerlərinin, o cümlədən meşələrin və dəstəklədiyi biomüxtəlifliyin əsas Ətraf Mühit funksiyalarının qorunmasının vacibliyini tanıyır. Yaşayış yeri canlı orqanizmlərin toplaşmalarını və canlı olmayan mühitlə qarşılıqlı əlaqələrini dəstəkləyən yerüstü, şirin su və ya dəniz coğrafi vahidi və ya hava yolu kimi müəyyən edilir. Bütün yaşayış yerləri canlı orqanizmlərin mürəkkəbliyini dəstəkləyir və növlərin müxtəlifliyi, bolluğu və əhəmiyyəti baxımından dəyişir.

244. Bu ƏMSS, həmçinin ilkin istehsalın və canlı təbii ehtiyatların yığımının davamlı idarə edilməsinə yönəlmişdir.

245. ƏMSS6, layihəyə məruz qalmış tərəflərin, o cümlədən biomüxtəlifliyə və ya təbii ehtiyatlara giriş və ya istifadəsi bir layihənin təsirinə məruz qalmış yerli xalqların dolanışıqlarını nəzərə almağın vacibliyini qəbul edir. Layihə ilə əlaqəli tərəflərin, o cümlədən yerli xalqların

biomüxtəlifliyin qorunmasında və canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə edilməsində potensial, müsbət rolunu nəzərdən keçirilir.

246. Bu ƏMSS-in tətbiqi ƏMSS1-də təsvir olunan ətraf mühit və sosial qiymətləndirmə zamanı müəyyən edilmişdir.

247. Ətraf Mühit və sosial qiymətləndirmə əsasında bu ƏMSS-in tələbləri müsbət və ya mənfi, birbaşa və ya dolaylı yolla və ya uğurlarına görə biomüxtəlifliyə bağlı olan bioloji müxtəlifliyə və ya yaşayış mühitinə potensial təsir göstərən bütün layihələrə tətbiq olunur. Bu ƏMSS, ilkin istehsalı əhatə edən layihələrə də aiddir.

4.7. ƏMSS 7 – Yerli Xalqlar, Sub-Sahara və Afrikanın Tarixi Hind Xalqları/ Sub-Sahara və Afrikanın Tarixi və Ənənəvi Yerli İcmaları

248. Bu ƏMSS7 standartı Saharada və Afrikadakı yerli xalqlar/Afrika ölkələrinin tarixi və ənənəvi yerli icmalar (milli kontekstdə nəzərdə tutulduğu qaydada) ekoloji və sosial qiymətləndirmə zamanı müəyyən edilmiş bir layihə sahəsinə daxil olduqda və ya kollektiv bağlı olduqda tətbiq olunur. Bu standart Layihə üçün uyğun deyil.

4.8. ƏMSS 8 – Mədəni İrs

249. ƏMSS8 mədəni irsin keçmiş, indiki və gələcək arasında maddi və qeyri-maddi formalarda davamlılığını təmin etdiyini və maddi və qeyri-maddi mədəni irsə mənfi təsirlərin azaldılmasına və ya qarşısını almağa yönəlmiş tələbləri formalaşdırdığını qəbul edir. Bu standart Layihə üçün uyğun deyil.

4.9.ƏMSS 9 – Maliyyə Vasitəçiləri

250. ƏMSS9 Dünya Bankından maliyyə dəstəyi alan maliyyə vasitəçilərinə tətbiq olunur. Bu standart "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi" üçün uyğun deyil.

4.10. ƏMSS 10 – Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və məlumatların açıqlanması

251. Bu ƏMSS qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin vacib elementi olaraq Borcalan və layihə tərəfləri arasında açıq və şəffaf əlaqənin vacibliyini tanıyır. Maraqlı tərəflərin iştirakının effektiv olması layihələrin ətraf mühit və sosial dayanıqlığını yaxşılaşdırmağa bilər, layihələrin qəbulunu artırmağa bilər və uğurlu layihə tərtibatına və həyata keçirilməsinə mühüm töhfə verə bilər.

252. Müştəri, layihənin inkişafı prosesində və layihə tərtibatı ilə əlaqədar maraqlı tərəflərlə mənəvi məsləhətləşmələrə imkan verən müddətdə mümkün qədər erkən işə başlayaraq, layihənin icra müddəti ərzində maraqlı tərəflərlə əlaqə quracaqdır. Maraqlı tərəflərin iştirakının xarakteri, əhatə dairəsi və tezliyi layihənin xarakteri və miqyası və potensial risk və təsirləri ilə mütənasib olacaqdır.

253. Bankla məsləhətləşmədə borcalan, layihənin xarakteri və miqyası və potensial riskləri və təsirləri ilə mütənasib olaraq maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi planını (MTQFP) hazırlayır və həyata keçirir.

254. Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi layihə müddətində həyata keçirilən inklüziv bir prosesdir. Bu proses düzgün şəkildə hazırlanıb, həyata keçirildiyi halda, layihənin ətraf mühit və sosial risklərinin müvəffəqiyyətlə idarə olunması üçün vacib olan güclü, konstruktiv və həssas münasibətlərin inkişafını dəstəkləyir. Layihənin inkişafı prosesinin erkən mərhələsində başladığında maraqlı tərəflərin iştirakı ən effektivdir və erkən layihə qərarlarının və layihənin ekoloji və sosial risklərinin və təsirlərinin qiymətləndirilməsi, idarə edilməsi və monitorinqinin ayrılmaz hissəsidir.

255. İşçilərlə əlaqəli tələblər ƏMSS2-də tapılmışdır. Təcili hazırlıq və cavab tədbirləri ilə bağlı xüsusi müddəalar ƏMSS2 və ƏMSS4-də əks olunmuşdur. Məcburi köçürülmə, yerli xalqlar və ya mədəni irs ilə əlaqəli layihələr vəziyyətində borcalan, ƏMSS5, ƏMSS7 və ƏMSS8-də göstərilən xüsusi açıqlamalar və məsləhətləşmə tələblərini də tətbiq edəcək.

256. ƏMSS10 İnvestisiya Layihəsinin maliyyələşdirilməsi yolu ilə Bank tərəfindən dəstəklənən bütün layihələrə tətbiq olunur. Borcalan, ƏMSS1-də göstəriləndiyi kimi, layihənin ekoloji və sosial qiymətləndirilməsinin və layihə tərtibatının və həyata keçirilməsinin tərkib hissəsi kimi maraqlı tərəflərlə əlaqələndirəcək.

257. Bu ƏMSS-in məqsədləri üçün "maraqlı tərəf" dedikdə: (a) layihənin əhatə etdiyi və layihənin təsir etdiyi tərəflər (layihədən təsirlənən tərəflər); və (b) layihəyə marağı olan tərəflər (digər maraqlı tərəflər).

5. POTENSIAL EKOLOJİ VƏ SOSIAL RISKLƏR VƏ ONLARIN NƏTİCƏLƏRİ

5.1.Məlumat

258. Təklif olunan "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi"nin məqsədi həssas əhali qruplarının davamlı müstəqil məşğulluğa və Azərbaycanda gəlir əldə etmək imkanlarına çıxışının yaxşılaşdırılmasıdır. Bu, (i) Özünüməşğulluq Proqramının (AZÖMP) miqyasının genişləndirilməsi və səmərəliliyinin artırılması yolu ilə həyata keçiriləcəkdir; (ii) daha geniş aktivasiya fəaliyyəti ilə və məşğulluğa dəstək proqramını təmin etmək imkanı ilə yanaşı, Dövlət Məşğulluq Agentliyində (DMA) proqramın həyata keçirilməsi üzrə potensialın gücləndirilməsi; və (iii) DMA-nın monitorinqi və qiymətləndirilməsi təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi.

259. Ekoloji və sosial qiymətləndirilmənin əsasında belə bir nəticə çıxarılmışdır ki, bu layihə mikro və kiçik müəssisələrin yaradılması və inkişafı və zəruri infrastrukturun dəstəklənməsi hesabına əsasən müsbət sosial-iqtisadi səmərə gətirəcək. Layihə benefisiarlarının fəaliyyətləri zamanı bir çox ekoloji aspektlərə toxunula bilər. Bu fəaliyyətlərə kiçik miqyaslı istehsal, heyvandarlıq, qida sənayesi və xidmətlərin göstərilməsi daxildir. Layihə çərçivəsində aktivlərin natura şəklində verilməsi səbəbindən, fiziki işlər maliyyələşdirilməyəcək; buna baxmayaraq, bu cür işlərin potensial ekoloji və sosial riskləri, layihənin hazırlanması zamanı Dünya Bankının müvafiq qaydalarına tabedir və bu ƏMSİC də daxil olmaqla bir sıra ekoloji və sosial sənədlər vasitəsilə həll olunur. Belə təsirlər/risklər tullantıların formalaşması, səs-küy, toz və havanın çirklənməsi, pestisidlərin mümkün istifadəsinin nəticələri, sağlamlıq və təhlükəsizlik riskləri və s. ilə bağlı ola bilər. Bu təsirlərin hamısının kiçik miqyaslı layihə fəaliyyətləri üçün (kiçik miqyaslı aqrobiznes, emal, əl işləri, istehsal və müxtəlif xidmətlər) xarakterik olacağı gözlənilir. Həmin təsirlər ən yaxşı metodlar və müvafiq yumşaldıcı tədbirləri tətbiq etməklə asanlıqla azaldıla bilər. Bu təsirlərin azaldılması tədbirləri Dünya Bankının ƏMSİÇ-nin, ümumi və Sənaye ƏMSTT-lərin və YBST -nin müddəalarına, eləcə də milli qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmalıdır.

260. Torpağın müvəqqəti və ya daimi qeyri-adekvat alınmasına və ya torpaqdan istifadənin, iqtisadi fəaliyyətin və ya resurslara girişin məhdudlaşdırılmasına səbəb ola biləcək istənilən fəaliyyət layihə çərçivəsində maliyyələşdirilməyəcək. Layihənin benefisiarları qanuni mülkiyyəti və ya onların fəaliyyət göstərəcəyi torpaqdan istifadə hüququnu nümayiş etdirməlidir.

5.2.Müsbət Təsirlər

261. Aparılan qiymətləndirmə nəticəsində "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi"nin aşağıdakı müsbət nəticələri müəyyən edilmişdir:

- Seçilən faydalanan icmalardakı yoxsul icmalara sosial-iqtisadi üstünlüklər
- Məşğulluğun təmin edilməsi və davamlı gələcək məşğulluq üçün təcili zəruri təlim
- İdarəetmənin mərkəzdən yerli orqanlara verilməsinin dəstəklənməsi və milli inkişafın təşviq edilməsi üçün gücləndirilmiş imkanlar
- Qadınlar, əlillər və digər həssas qruplar üçün imkan
- Bağçılıq, tərəvəzçilik, toxuculuq məhsullarının istehsalı, gözəllik salonu xidmətləri, məişət xidmətləri, çörək, şirniyyat, istixana, aqrobiznes və s.

- Bütün faydalananlara potensialın artırılması və sahibkarlıq dəstəkləməyi. Layihə çərçivəsində, xüsusən də həssas qruplar arasında nəzərdə tutulmuş qrant müraciət edənlər və faydalananlar arasında potensialın aşağı olması nəzərə alınmaqla, biznesin inkişafına dəstəkləmək müdaxilələrinin ərizə hazırlamaqda texniki yardım göstərməsi və həyata keçirilmə zamanı dəstəklənməsi nəzərdə tutulur.
- Artan ərzaq təhlükəsizliyi,
- Kənd təsərrüfatının məhsuldarlığı və sonrakı satışlar hesabına kiçik kəndli fermerlər üçün təsərrüfat gəlirlərinin artması;
- Fermerlərin texnologiya, toxumçuluq, gübrələrdən istifadə və torpağın mühafizəsi üzrə təlimlərindən bacarıqlarının artırılması;
- Kiçik sahibkar fermerlər tərəfindən digər gəlir gətirən fəaliyyətlərdə və ya kiçik biznesdə iştirak etmək imkanlarının artırılması;
- Xüsusilə əlilliyi olan və kənd təsərrüfatı istehsalını yaxşılaşdıran qadınlar üçün resurslara çıxış və nəzarətin artırılması;
- İqlim sarsıntıları və dəyişiklikləri öhdəsindən gəlmə qabiliyyətinin artması;
- Səhiyyə, təhsil və marketinq xidmətlərinə çıxış imkanlarının yaxşılaşdırılması; və
- Əkinçilik səylərinin təkrarlanması, üst-üstə düşməsi və boşluqların azalması səbəbindən ehtiyatlardan səmərəli istifadə ilə nəticələnə biləcək kənd təsərrüfatına qoyulmuş əlaqələndirilmiş yanaşma;
- İşgüzar bilik və təcrübə / bacarıqlar üzrə biliklərin artırılması;
- Vergi ödəyicilərinin və sosial sığorta ödənişlərinin sayının artması;
- İş axtarırları, motivasiya, iş və maliyyə davranışları (borc, qənaət) kimi yumşaq nəticələrin artması
- AZÖMP ərizəçiləri və benefisiarlar üçün hazırlanmış ŞBM
- DMA idarəetmə məlumat sistemi (İMS) təkmilləşdiriləcəkdir
- Daha çox təlim modulu hazırlanmışdır
- ƏƏSMN-nin gücləndirilmiş Monitoring və Qiymətləndirmə sistemi
- İş axtaranlar üçün hazırlanmış statistik profilli alət və bacarıq qiymətləndirmə testləri
- Əmək bazarının qiymətləndirilməsi və PTM strategiyasının hazırlanması
- İntensiv onlayn dəstək xidmətləri.

5.3.Mənfi Təsirlər

262. ƏMSİÇ həmçinin Alt-layihələrin həyata keçirilməsi nəticəsində yarana biləcək bir sıra potensial mənfi nəticələri də müəyyən edir. Ətraf mühitə gəldikdə, bu mənfi nəticələr aşağıdakıları əhatə edə bilər:

- Su mühitinin eutrofikasiyası
- Biomüxtəlifliyin və mədəni irsin itirilməsi
- Həm yeraltı, həm də yerüstü suların çirklənməsi ilə nəticələnən aqrokimyəvi maddələrin artması;
- Su obyektlərinin eutrofikasiyasına səbəb ola biləcək gübrələrin artması;
- Pesticidlərin və herbisidlərin zəif saxlanması, aqro dilerlər və kiçik fermer təsərrüfatları tərəfindən istifadə və tətbiq olunması səbəbindən insan sağlamlığına və ətraf mühitə təhdidlər;
- Pesticidlərin düzgün idarə edilməməsi səbəbindən suyun çirklənməsi;
- Marjinal torpaqlarda becərilmənin artması səbəbindən su obyektlərinin çöküntüsünün artması;
- Torpaq sahələrindən təmizlənmədən bitki örtüyünün itirilməsi, kənd təsərrüfatı istehsalı və yem yollarının artmasına səbəb olur;
- Torpağın üst qatının çıxarılması və qazıntılar nəticəsində torpaq eroziyasının artması;
- Reabilitasiya materiallarının tökülməsi nəticəsində torpağın çirklənməsi;
- Yağın, sürtkü yağlarının və zərərli maddənin tökülməsi səbəbindən suyun keyfiyyətinin pisləşməsi
- Bərpa işləri nəticəsində yaranan tozdan havanın çirklənməsi;
- Yol-nəqliyyat hadisələrinin artması;
- Bərk və maye tullantılar;
- Torpağın məcburi alınması;
- Bitki qalığı və digər bərk tullantılar;
- Atmosfer emissiyası və qismən çirklənmə;
- Səs-küy.

263. Sosial tərəfə gəldikdə, mənfi təsirlərə aşağıdakılar daxildir:

- Proqram inkluziv, bərabər və iştirakçı şəkildə tətbiq edilmədiyi təqdirdə artan sosial marginalizasiya və bərabərsizlik;
- Məlumat alma və ya müraciət etmə imkanı olmadığına görə uyğun benefisiarların layihədən kənar qalma ehtimalı;
- Proqramlardan effektiv şəkildə işə yaramayan qadınlar işə götürülərsə, ənənəvi sosial normaların və qadınların işçi qüvvəsində təmsil olunmamasının gücləndirilməsi;
- Məlumatın işıqlandırılmasının kifayət olmaması və ya zəif olması;

- Layihə ilə bağlı şikayətlərin qeyri-kafi səviyyədə baxıldığı təqdirdə mərkəzi və yerli qurumlara etimadın itirilməsi;
- Seçilmiş özünüməşğulluq fəaliyyəti ilə əlaqəli peşə sağlamlığı və təhlükəsizlik riskləri.
- Ehtimal olunur ki, məşğulluq mərkəzlərindəki iş yükünün artması resurslara və yerli kadr potensialına təsir göstərəcəkdir. Yeni işçilərin qəbulu layihənin rahat həyata keçirilməsinə mane ola bilər.

264. Yuxarıda qeyd olunanlardan da göründüyü kimi, layihənin tərtibatı ona xas olan sosial risklər daşımır. Bununla belə, bu ƏMSİÇ-in həyata keçirilməsinin keyfiyyəti, eləcə də maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi üzrə tədbirlər və əmək resurslarının idarə edilməsi prosedurları müsbət nəticələrə əldə edilməsi dərəcəsinə təsir göstərə bilər və müvafiq risklərin yaranmasına səbəb ola bilər.

5.4.Potensial Ümumi Nəticələr

265. Əksər alt layihələrin kiçikliyini nəzərə alsaq, hər bir layihənin ətraf mühitə verə biləcəyi mənfi təsirləri aradan qaldırmaq asan olardı. Məsələn, kiçik fermerlərin toxum, gübrələr, pestisidlər və yanacaq və heyvandarlıq üçün əsas təsərrüfat materiallarının alınması üçün az miqdarda qrant tələb edəcəyi gözlənilir. Tək bir fermerə verilən bu qrant, ətraf mühitə az təsir göstərir və ölkə daxilində yayılan çox sayda belə kiçik kredit layihələri əhəmiyyətsiz bir təsir göstərə bilər. Bununla birlikdə, təsadüfən çoxlu sayda kredit tələbi eyni bölgədən və daha əhəmiyyətli eyni su hövzəsindən qaynaqlanırsa, bütün kiçik (əhəmiyyətsiz) təsirlərin məcmu təsiri əhəmiyyətli ola bilər.

266. Ümumi təsir yuxarıda göstəriləyi kimi, məkan baxımından da vacibdir. Məsələn, toxumların alınmasına verilən qrant özü-özlüyündə mənfi təsir göstərmir, əslində isə istehsalın artması və fermerə verilməsinin tam əks effektinə malikdir. Lakin iki ildən çox müddətə verilən eyni qrant, məhsuldarlığın və torpaq idarəçiliyinin inkişafına kömək edə bilər və uzun rotasiya ilə xarakterizə olunan nisbətən mövcud olan yaxşı kənd təsərrüfatı idarəetmə sistemini poza bilər. Bitki rotasiyası proqramından yayınmaqla fermer öz torpağının münbitliyini və üzvi tərkibini tükəndirir və torpaq eroziyasını daha da artırır. Vaxt keçdikcə ümumi təsir ortaya çıxacaq.

267. Fermerlərə yerləşdikləri yerlərə görə kreditlərin verilməsindən imtina edilməməlidir, lakin nümunələrin monitorinqi bir su hövzəsində qrantların (məsələn, gübrələrin) konsentrasiyasını göstərsə, LİQ ətraf mühit mütəxəssisi DMA və yerli ekologiya idarələrini və LİQ ofisini xüsusi vəziyyətin monitorinqi ilə bağlı xəbərdar etməlidir. Ümumi təsirlərin ağırlaşma potensialı varsa, fəaliyyət üçün borc verilməsi dayandırılmalıdır.

268. Kiçik və orta sahibkarlığa tətbiq olunan başqa bir nümunə reabilitasiya və ya yeni müəssisələrin başlanması üçün qrantların tətbiq edilməsidir. Aqro emal və digər aqrobiznes müəssisələrində kiçik miqyaslı emal, istehsal və xidmət işləri nəticəsində baş verən ekoloji problemlər kimi hava tullantıları və tullantı sularının axıdılması göstərilir. Hava tullantıları vəziyyətində, ümumiyyətlə yığındakı müxtəlif tullantıların konsentrasiyasını istiqamətləndirən standartlar mövcuddur. Hər bir sənaye fəaliyyətində emissiyalara nəzarət milli standartlarla müəyyən edilmiş səviyyədə olsa belə, məcmu olaraq, bir bölgədəki bütün müəssisələr (məsələn, zəif hava dövryyəsi olan kiçik bir qapalı vadidə) ümumi hava keyfiyyətinin pisləşməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edə bilər və bu da insan sağlamlığına təsir göstərə bilər. Eynilə, bir sıra müəssisələr çirkab suları bir su obyektinə buraxaraq suyun keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər, baxmayaraq ki, hər müəssisə müəyyən edilmiş standartlara cavab verən çox az miqdarda tullantı suları buraxa bilər.

269. Layihənin ümumi təsiri, qrantlar vasitəsi ilə maliyyələşdirilən çoxlu sayda kiçik təsirli müxtəlif layihələrin təsirinin cəminə bərabərdir. Yeni gübrə alınması üçün bir sıra qrantlar nəticəsində meydana çıxan bütün kiçik təsirlərin məcmu təsiri, istehsal alt layihələrindəki bütün kiçik təsirlərin məcmu təsinə əlavə edilmiş, kənd təsərrüfatı olmayan müəssisələrdən gələn bütün kiçik təsirlərin məcmu təsinə əlavə edilmişdir. Toplanmış təsir əhəmiyyətli ola bilər. Bu fəaliyyətlərin bir çoxu suyun keyfiyyətinə təsir göstərə biləcəyi üçün suyun keyfiyyətinə ümumi təsir əhəmiyyətli ola bilər.

270. Məcmu effektlərin hərtərəfli müayinəsində təsir göstərən bütün digər fəaliyyətlərin təhlili aparılacaqdır. Məsələn, digər proqramlar, hansılar ki, kənd təsərrüfatı üçün qrant proqramını təmin edə biləcək, torpaq eroziyasına töhfə verə biləcək meşəçilik proqramları, eyni zamanda əsas yolları və torpaq eroziyası probleminin həllinə kömək olacaq digər ümumi tikinti işləri.

271. Mənfi ümumi Ətraf Mühit təsirlərin qarşısını almaq üçün hər il LİQ Ətraf Mühit mütəxəssisi tərəfindən portfeldə qısa bir Ekoloji təhlil aparılacaq və ƏƏSMN, ETSN və Dünya Bankında müvafiq orqanlara məlumat veriləcək.

272. Sosial tərəfdən, benefisiarlarla əlaqəli sistemli çatışmazlıqlar, daxil olmaqla məlumatlandırma, verilən məlumatların və məsləhətləşmələrin keyfiyyəti və ya şikayətlərin aradan qaldırılması mexanizmləri proqrama etimadın daha geniş olmaması üçün toplana bilər. Şəffaf məlumatların olmaması proqramın bütövlüyü barədə də yanlış təsəvvür yarada bilər. Şikayət və həll mexanizmi təkcə proqramda iştirak edən şəxslərə deyil, həm də proqram fəaliyyətlərindən birbaşa və ya dolayısı ilə təsirlənən digər vətəndaşlara, məsələn, qonşulara, icma üzvlərinə, yerli rəhbərlərə və s. müraciət edə bilər. Layihə benefisiarları tərəfindən istehsal olunan məhsulların müştərisi və istehlakçısı olmaq və bu məhsulların təhlükəsiz, ekoloji və sosial şüurlu şəkildə istehsal olunmasında iştirak etmək.

273. Müxtəlif maraqlı tərəflərlə əlaqələrin qurulmaması və bir bölgə daxilində fəaliyyət növlərinin şaxələndirilməməsi potensial müraciət edənləri də təsadüfən narahat edə bilər. Məsələn, bir bölgədə verilən qrant və təhsillərin əksəriyyəti kənd təsərrüfatında cəmləşirsə, digər sektorlarda bacarıqları olan ixtisaslı namizədlər proqrama müraciət etmək üçün daha az aktiv ola bilərlər. Eynilə, benefisiarların əksəriyyəti bir həssas qrupu təmsil edirsə, proqramın kimə yönəldiyi ilə bağlı səhv bir təsəvvür yarana bilər.

274. Benefisiarlarla tez-tez ünsiyyət, potensial benefisiarlar üçün sistemli əngəlləri və maneələri müəyyənləşdirmək və azaltmaq üçün də vacibdir. Bu cür rəyləri toplamaq və layihə icraçıları ilə davamlı bir şəkildə bölüşmək, proqramın davamlı olaraq yaxşılaşdırılmasına və nəticələrinə yüksək etimadın göstərilməsinə dəstək ola bilər.

275. Yuxarıda göstərilən risklərin qarşısının alınması və azaldılması üçün LİQ-in sosial mütəxəssisi seçilmişdir və o, potensial benefisiarlar və digər icma üzvləri ilə görüşlər də daxil olmaqla, yerlərdə mütəmadi monitorinqlər aparacaq, sosial seçim hesabatlarının hərtərəfli hazırlanmasını və maraqlı tərəflərlə əlaqəli fəaliyyətləri yüksək keyfiyyətlə həyata keçirilməsini, eləcə də benefisiarların ŞBM-dən məlumatlı olmasını və layihənin benefisiarları üçün əlçatan olmasını təmin edəcək. Bütün sosial ilə əlaqəli məsələlər müntəzəm layihə monitorinq hesabatlarında təsvir ediləcəkdir. Hər hansı bir sosial aspektdə müəyyənləşdirilmiş sistemlik məsələlər sosial mütəxəssis tərəfindən LİQ rəhbərliyinə bildiriləcək və düzəldici və ya düzəliş tədbirləri müzakirə ediləcək və icra ediləcək.

276. Müsbət təsirləri artırmaq və mənfi təsirləri azaltmaq üçün aşağıdakı tədbirlər təklif olunur:

- Fermerlərə gübrələrin düzgün tətbiqi üzrə təlimlər;

- Fermerlərə və aqro dilerlərə pestisidlərin saxlanması, işlənməsi, tətbiqi və atılması üçün ən yaxşı təcrübələr barədə təlim vermək;
- Fermerlərin yaxşılaşdırılmış su yığıcı idarəetməsi üzrə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi;
- Fermerləri maarifləndirmək məqsədilə məsləhət xidmətlərinin artırılması və intensivləşdirilməsi;
- Fermerlərə “münbit torpaq və su qənaəti və torpaq idarəetmə metodları”nın öyrədilməsi;
- Torpağın üst qatının eroziyaya daha az uğraması üçün bitki örtüyünün azaldılmasının minimuma endirilməsi;
- Mühəndis həlləri ilə eroziya və çöküntüləri azaltmaq üçün su axınına nəzarət etmək;
- Tikinti işlərindən sonra ərazinin bərpa olunması və çuxurların üstünün örtülməsi;
- Yük maşınları yollarına müntəzəm olaraq qayğı göstərilməsi;
- Yerli icmalarla yol təhlükəsizliyi ilə bağlı maarifləndirmə görüşlərinin keçirilməsi;
- Bütün tullantıların təyin edilmiş və təsdiq edilmiş zibil sahələrinə atılması;
- İş fəaliyyətinə uyğun olaraq benefisiarların əmək sağlamlığı və təhlükəsizlik üzrə əsas qaydalara dair təlimləndirilməsi;
- Xidmətin göstərilməsində iştirak edən məsul yerli maraqlı tərəflərin (işçilər, yerli rəhbərlik, yerli liderlər) təlimləndirilməsi;
- Fəaliyyət növləri və tələblərə uyğun təlim seçilərkən əhatəli və iştirakçı görüşlərin keçirilməsi;
- Yuxarıda göstərilən maraqlı tərəflərin xüsusi həssas qruplarla (məsələn, qadınlar, əlillər, məcburi köçkünlər) işləyərkən nəzərə alınması lazım olan xüsusi tədbirlər və yaşayış yerləri haqqında təlim (məsələn, qadınların görüşə biləcəyi vaxtı təyin etmək, əlilliyi olan şəxslər üçün nəqliyyat vasitələrinin təşkil edilməsi və ya digər yollarla onların iştirak etmələrini təmin edə bilər);
- ŞBM-in fəaliyyətində iştirak edən bütün şəxslərin rol və vəzifələrinə dair təlimlərin təşkil edilməsi;
- ŞBM və şikayətlər jurnalının işlək vəziyyətdə saxlanması;
- Yuxarıda göstərilən tədbirlər barədə mütəmadi monitorinq və hesabatlılığın aparılması.

277. Təklif olunan tədbirlər fərdi alt layihələr üçün ƏMSİP-lərin tərtib edilməsində istifadə edilə bilər. Layihənin aktivlərin qeyri-natura şəklində köçürülməsini dəstəklədiyi göstərici layihələrin növləri / bölmələri Əlavə 1-də verilmişdir. Bütün alt layihələr DB ƏMSTT və YBST uyğun olaraq potensial təsirləri və zəruri yumşalma tədbirləri baxımından qiymətləndirilməlidir.

278. Aktivləri qeyri-natura şəklində transfer olunan alt layihələrin icrası zamanı potensial ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin xülasəsi, eləcə də ümumi azaltma tədbirləri Əlavə 2-də verilmişdir.

279. Bu layihə çərçivəsində yalnız torpaq alınması və ya məcburi fiziki köçürülmə tələb etməyən alt layihələr maliyyələşdirildiyi üçün tikinti mərhələsində flora və faunaya təsirini minimuma endirən bütün alt layihə fəaliyyətləri mövcud obyektlərin ərazisində həyata keçiriləcəkdir.

280. Bununla yanaşı, bəzi obyektlərin tikintisi üçün, mövcud bina və ya tikilinin bir hissəsini və ya hamısını sökmək lazım olur, bu işə tullantıların, tozun və səs-küyün həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artırıraqdır.

281. Mövcud istehsalın modernləşdirilməsi, yeni yeni avadanlıqların alınması və ya istehsal gücünün artırılması nəticəsində istehsalın genişləndirilməsi ilə əlaqəli alt layihələr üçün fəaliyyət dövründə tullantıların və çirkab suların əmələ gəlməsi kimi təsirlər gözlənilir. Bu hallarda heç bir tikinti/bərpa işləri nəzərdə tutulmur. Bununla birlikdə, mövcud köhnə avadanlıqları dəyişdirərək modernləşdirmə halında, çox güman ki, müasir avadanlıqların istifadəsi səbəbindən emissiyaların azaldılması və zibilin yaranması baş verəcək.

6. EKOLOJİ VƏ SOSIAL RİSKLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİ

282. Ətraf mühit və sosial prosedurlar çərçivəsində Bank bütün layihələri dörd təsnifatdan birinə təsnif edir: Yüksək risk, Əhəmiyyətli risk, Orta risk və ya Aşağı risk. Müvafiq risk təsnifatını təyin edərkən, Bank layihənin növü, yeri, həssaslığı və miqyası kimi müvafiq məsələləri nəzərə alır; potensial ekoloji və sosial risklərin və təsirlərin xarakteri və miqyası; və Müştərinin ekoloji və sosial riskləri və təsirləri ƏMSS-lərə uyğun şəkildə idarə etmək bacarığı və öhdəliyi.

283. Ətraf mühitin risk dərəcəsi orta səviyyədədir. Layihə, hökumətin həyata keçirdiyi ÖMP-in genişlənməsini, o cümlədən potensial alıcının tələblərinə əsasən müəyyənləşdiriləcək fəaliyyətlər üçün maddi qrantların verilməsini və həmin fiziki qrantların istifadəsi ilə əlaqəli fiziki işlərin maliyyələşdirilməməsini dəstəkləyəcək və ƏMSTT-lərin layihə çərçivəsində potensial iş axtaranlara və yeni müəssisələrə verilməsi üçün təlim proqramlarına lazımi qaydada daxil olmasını təmin etməlidir. Təlim proqramı ƏMTTS və ÖMP-də müəyyənləşdiriləcək peşələrlə əlaqəli digər ekoloji problemləri əhatə edəcək.

284. Layihənin ekoloji cəhətləri əsasən iş axtaranların, xüsusən də həssas qrupların məşğulluğunun artırılması üçün xüsusi bacarıqların inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş müxtəlif təlim proqramları vasitəsilə ən yaxşı Ətraf Mühit idarəetmə təcrübələrinin və ƏMTTS-in tətbiqi ilə bağlı olanlardır. Sosial rifahını təmin edən fəaliyyətini inkişaf edən biznesə çevirmək istəyənlər, həmçinin peşə təhsilini genişləndirmək yolu ilə AZÖMP iştirakçıları üçün əlverişli maliyyə resurslarına çıxış əldə etməkdir. Layihə çərçivəsində aktivlərin nağd şəkildə köçürülməsini təmin edəcək layihə çərçivəsində nəzərdə tutulmuş alt layihələr əsasən kiçik miqyaslıdır. Potensial ətraf mühitə təsirin asanlıqla azaldılması gözlənilir.

285. Bu təsirlərə maddi və tullantıların düzgün işlənməməsi, işlənməməsi və saxlanması, həddindən artıq səs-küy və toz səviyyəsinin əmələ gəlməsi və ehtimal ki, zərərli və tibbi tullantıların, asbestin qeyri-adekvat şəkildə atılması ilə əlaqədar sağlamlığa təsirlər daxil ola bilər. ƏMSİÇ, yüksək və əhəmiyyətli riskli fəaliyyətlərin kənarlaşdırılmasını və potensial ekoloji və sosial riskləri proqnozlaşdırıla bilən, təsirin miqyası insan sağlamlığına və ətraf mühitə əhəmiyyətli olmayan fəaliyyətlərin dəstəklənməsini təmin edəcəkdir. Torpaq alma, köçürülmə və ya özəl aktivlərə və ya sosial rifahına mənfi təsir göstərən hər hansı bir fəaliyyət layihə çərçivəsində əlçatmaz sayılacaqdır. Layihə faydalanan şəxslərdən layihədə dəstəklənməklənən fərdi məşğulluq fəaliyyətlərində istifadə ediləcək hər hansı bir torpaq üçün torpaqdan istifadə hüququna dair sübut və ya qanuni mülkiyyət sənədlərini təqdim etmələri tələb olunur.

286. Layihənin sosial riski orta səviyyədədir. Ümumilikdə, layihə mənfi sosial nəticələrə səbəb olmur, çünki işaxtaranların həssas qrupları arasında: gənclər, qadınlar, məcburi köçkünlər, əlillər, ixtisasız şəxslər, müharibə veteranları, işsizlər, azadlıqdan məhrum etmə yerlərindən azad edilənlər, millətlərarası və ərazi münaqişələri zamanı həlak olanların ailə üzvləri, həmçinin Ünvanlı Dövlət Sosial Yardım (ÜDSY) proqramının benefisiarları arasında işə düzəlmə imkanlarının yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdir. Layihə, ilk növbədə, effektivliyin artırılması və DMA-nın hazırki miqyasının genişləndirilməsi hesabına, həmçinin məşğulluq sahəsində xidmətlərin göstərilməsi üzrə DMA-nın potensialının gücləndirilməsi hesabına buna nail olmağa imkan verəcək. Bu tədbirlər aşağıdakı formalarda həyata keçiriləcəkdir:

(i) proqramın əhatə dairəsinin və dəstəyin həcmnin genişləndirilməsi,

(ii) Azərbaycanda Özünüməşğulluq Proqramının (AzÖMP) benefisiarları üçün biznesin dəstəklənməsi üzrə əlavə xidmətlərin həyata keçirilməsinin sınaqdan keçirilməsi,

(iii) AzÖMP və ÜDSY proqramı arasında əlaqələndirmənin yaxşılaşdırılması,

(iv) məşğulluq xidmətlərinin göstərilməsi üzrə DMA-nın potensialının gücləndirilməsi,

(v) və peşəkar hazırlığın miqyasının genişləndirilməsi və diversifikasiyası yolu ilə işlə bağlı bacarıqların inkişafına yardım edilməsi.

Hazırkı mərhələdə potensial benefisiarlar haqqında məlumatlar məlum deyil. Benefisiarların səhvən istisna edilməsi və ya səhvən daxil edilməsi riskləri var. Benefisiarların səhvən daxil edilməsi layihənin benefisiarları üçün səmərəsiz nəticələrə səbəb ola bilər, halbuki səhvən istisna etmə layihədən həqiqətən faydalanmalı olan insanların kənarında qalmasına səbəb olar. Sosial baxımdan, istisna səhvi daha yolverilməzdir.

Bundan başqa, Komponent 1 çərçivəsində DMA-nın ayrı-ayrı şəxslərin sahibkarlıq bacarıqları və kənd təsərrüfatından başqa digər sektorlarda biznesin inkişafına dair biliklərinin hədəflənməsinin yaxşılaşdırılması təklif olunur. Bütün iş axtaranların uğurlu sahibkar olmağa motivasiyası olmayacağı üçün layihə tərəfindən təsirlənən tərəflərin ÜDSY və DMA-ya müraciət etməsi labüd olacaqdır.

ƏMSS 1 - Ətraf Mühit, sosial risklərin, təsirlərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi

287. Ətraf mühit və sosial risklər orta dərəcədə qiymətləndirilir.

288. Layihə iş axtaranların həssas qrupları arasında məşğulluq nəticələrini aşağıdakı yollarla yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyır: (i) AZÖMP-nin genişləndirilməsi və səmərəliliyini artırmaqla. (ii) DMA-da proqramın həyata keçirilmə potensialını aktivləşdirmə və məşğulluğa dəstək proqramının daha geniş əhatə dairəsinə təqdim etmək imkanlarını gücləndirmək; və (iii) DMA-nın monitorinq və qiymətləndirmə təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi. Bunlara müvafiq təlim proqramları və məsləhət xidmətləri göstərməklə nail olmaq olar. Bu standart aktualdır, çünki nəzərdə tutulan təlim proqramları və məsləhət xidmətləri ətraf mühitin düzgün idarə edilməsi və SEP-in tətbiqi nəticəsində müəyyən ediləcək və başlanacaq peşələr / müəssisələr / fəaliyyətlərin ƏMTTS-in tətbiqi aspektlərini həll etməlidir; genişləndirilmiş sahibkarlıq əhatəsi və miqyası və müvafiq maliyyə məhsullarına çıxışın yaxşılaşdırılması da daxil olmaqla.

289. Sosial risklərin idarə olunması ilə əlaqəli məsələlər aşağıdakılardır: (i) daxil edilmə/kənarlaşdırma xətası və (ii) maraqlı tərəflərin cəlb olunması. Ekoloji risklər benefisiarların həyata keçirdiyi alt layihələrlə (Layihə aktivləri natura şəklində təhvil verəcəkdir) əlaqəlidir.

290. Bu məsələlərin həlli istiqamətində: Hazırlıq mərhələsində aşağıdakıları həyata keçirmək üçün ilkin Sosial Qiymətləndirmə (SQ) aparılmışdır: (a) maraqlı tərəflərin müəyyənləşdirilməsi; (b) həssas qrupların hədəflənməsi/kateqoriyalaşdırılması, (c) tərəfdaşların gözləntilərinin, narahatlıqlarının və problemlərinin, eləcə də layihənin məqsədlərinə çatmaqda yarana biləcək maneələrin təhlili; (d) müsbət və mənfi təsirlərin qiymətləndirilməsi. SQ-nın nəticələri, layihənin tərtibatında nəzərə alındı və MTQFP-də əks olundu. Bundan əlavə, layihə çərçivəsində ediləcək müxtəlif qiymətləndirmələr həssas qruplar məsələsini daha dərinə araşdıracaq və kənarlaşdırma risklərini minimuma endirəcək tədbirlər təyin edəcəkdir.

291. Ətraf mühit və sosial risklərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı alətlər hazırlanmışdır: (i) ƏMSİÇ; (ii) MTQFP; və (iii) Əmək Resurslarının İdarə Edilməsi Qaydaları (ƏRİEQ). ƏMSİÇ, tətbiq olunan ƏMSİÇ standartlarını və Dünya Bankı Qrupunun ƏMSTT-ni əhatə edir. ƏMSİÇ-də sahə üçün ƏMSTQ / ƏMSİP-lərin harada və nə vaxt təyin olunduğunu müəyyənləşdirən siyahılar mövcuddur. ƏMSİÇ ayrıca hər bir alt layihə fəaliyyəti və yerli

yaşayış şəraitini, o cümlədən sosial infrastrukturla əlaqəli işləri yaxşılaşdıran digər investisiyalar üçün ümumi ƏMSİP yoxlama siyahılarını özündə cəmləşdirir.

ƏMSS 2 – Əmək və İş Şəraiti

292. Bu standart layihə üçün aktualıq kəsb edir, çünki layihə analitik və ya potensialın artırılması işləri üçün layihə işçilərinin və LİQ tərəfindən işə götürülmüş məsləhətçilərin cəlb edilməsini tələb edəcəkdir. Bununla yanaşı, layihənin hazırlanması mərhələsində layihənin tərtibində/icrasında iştirak edən işçilərin dövlət qulluqçusu və ya LİQ tərəfindən işə götürülən birbaşa işçi olub olmadığı müəyyənləşdiriləcəkdir. Layihənin həyata keçirilməsində iştirak edənlər (məsləhətçilər də daxil olmaqla) və dövlət qulluqçusu olmayan şəxslər ƏRİEQ-a əsaslanaraq idarə olunacaqlar. Həmçinin, ümumi və spesifik sənaye üçün ƏMSTT və YBST əsaslanan ƏMTTS standartları, layihə tərəfindən dəstəklənəcək təlim proqramları və məsləhət xidmətləri vasitəsilə tətbiq ediləcəkdir.

293. Layihə çərçivəsində tədqiqatlar, təlimlər və digər qiymətləndirmələr aparmaq üçün peşəkar biznes/potensial yaratmaq şirkətləri ilə müqavilə bağlanıla bilər. İşçi qüvvəsinin xarakteri ixtisaslı işçilər/mütəxəssislər olacaqdır.

294. Layihədə icma işçilərinin işə götürülməsi gözlənilmir. Bununla yanaşı, bəzi kiçik inşaat işləri aktiv alan benefisiarlar tərəfindən həyata keçirilə bilər. Buna görə, təklif olunan fəaliyyətlər yoxlanılmalı və izlənilməlidir.

295. ƏMSS aşağıdakı işçi kateqoriyalarını əhatə edir: birbaşa işçilər, müqaviləli işçilər, icma işçiləri və ilkin təchizatı işçiləri. Əsas işçilər ya dövlət qulluqçuları, ya da layihə çərçivəsində "texniki məsləhətçi" olaraq işləyənlər ola bilər. Birinci halda, Dövlət Qulluğu məcəlləsi ilə, ikinci halda isə qarşılıqlı razılaşdırılmış müqavilələrlə idarə ediləcəkdir. İcma işçiləri icma əsaslı inşaat işlərinə baxırlar. Müqavilə işçiləri podratçılar, subpodratçılar və digər vasitəçilər tərəfindən işə götürülənlərdir (detallar fəaliyyətlərin həyata keçirilməsinə başlanılacağı zaman məlum olacaq).

296. Dövlət qulluqçuları yerli qanunvericiliyin tələbləri ilə idarə ediləcək, məsləhətçilər isə qarşılıqlı razılaşdırılmış müqavilə əsasında fəaliyyət göstərəcəklər. Layihə çərçivəsində icma əsaslı orta ölçülü və özəl operatorlar tərəfindən icra ediləcək yüksək texnologiyalara əsaslanan (məsələn, soyuducu sistemlər) fəaliyyətlər həyata keçiriləcəkdir. Bütün işlər üçün müqavilələr bağlanılacaq və bir neçə ixtisaslı işçi istisna olmaqla, çalışanların əksəriyyətinin yerli muzzdu işçilərdən ibarət olacağı gözlənilir.

297. Birbaşa işçilər. ƏƏSMN LİQ layihə işçilərini işə götürərkən milli əmək qanunvericiliyinə və təcrübələrə riayət edəcəkdir. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin hüquqi müddəaları əmək müqaviləsi ilə işləyənlərin hamısına şamil olunur. LİQ direktoru istisna olmaqla, qalan işçilər dövlət qulluqçusu deyillər və inkişaf layihələrinin həyata keçirilməsi üçün müqavilə əsasında işə götürülür. LİQ iki növ əmək müqaviləsi tətbiq edir: bir illik əmək müqavilələri və qısamüddətli xidmət müqavilələri. İşçilərin əksəriyyəti aylıq əmək haqqı dərəcələri ilə bir illik əmək müqavilələri olan daimi işçilərdir.

298. ƏƏSMN nəzdində DMA əməyin idarə edilməsi planlarını və məşğulluq prinsiplərini tərtib edən təfərrüatları əks etdirən ƏRİEQ hazırlayıb. ƏRİEQ, eyni zamanda, Əmək Məcəlləsinə və ƏRİEQ-yə uyğun olaraq müqaviləli işçilərin işə götürülməsi üçün əsas tələbləri müəyyənləşdirir. Layihə ilə əlaqəli riskləri vurğulayır və layihənin əmək problemlərini həll etmək üçün lazım olan mənbələri müəyyənləşdirir. Bank tərəfindən razılaşdırıldıqdan sonra, ƏRİEQ ƏMSİÇ-ə əlavə edilmiş müstəqil sənəd olacaqdır.

299. DMA və ƏƏSMN LİQ işçilərlə, ilkin təchizat işçiləri ilə bütün müqavilələrin ƏMSS2 tələblərinə uyğun olmasını təmin edəcəkdir. ƏƏSMN LİQ-i ƏMSS2 tələblərini tender prosesinə daxil edəcək və ƏMSS2 ilə əlaqədar podratçıların fəaliyyətinin monitorinqi üçün siyasət tətbiq edəcəkdir. ƏƏSMN LİQ-i tərəfindən müqavilələrin ƏMSS2 tələblərinə uyğunluğunu və Dünya Bankına ƏMSS2-nin tətbiqi barədə hesabat veriləcəkdir.

300. Layihə çərçivəsində işə götürülən bütün işçilər üçün xüsusi bir ŞBM mövcud olacaqdır. ƏRİEQ-də şikayət mexanizminin tərffüatları göstərilmişdir. LİQ şikayət mexanizminin bütün layihə işçiləri üçün asanlıqla əldə edilməsini təmin edəcəkdir.

ƏMSS 3 – Resurslar və Səmərəlilik, Çirklənmənin qarşısının alınması və İdarə edilməsi

301. Bu standart aktualıq kəsb edir, çünki layihənin aktivlərin nəqli təhvil verəcəyi alt layihələrin icrası müxtəlif növ tullantıların yaranması, su və enerji kimi mənbələrdən istifadə ilə əlaqələndirilə bilər. Kiçik layihələrin miqyası səbəbindən, bu standartın tələbləri alt layihə üçün xüsusi ƏMSİP və ƏMSTT-nin tətbiqi ilə lazımı qaydada həll ediləcəkdir. ƏMSS3-in müvafiq tələbləri, o cümlədən xammal, su istifadəsi, havanın çirklənməsi, təhlükəli materiallar və təhlükəli tullantılar ilə əlaqəli risklərin və təsirlərin qiymətləndirilməsi və təklif olunan yumşaltma tədbirləri ƏMSİÇ və ƏMSİP-in əhatə dairəsinə daxil edilmişdir. Zərərvericilərə Qarşı Mübarizə yoxlama siyahıları və ərazilərə aid ƏMSTQ-lar/ƏMSİP-lər üçün prosedurlar. Bundan əlavə, enerji səmərəliliyi və çirklənmənin qarşısının alınması təcrübələri, layihə çərçivəsində təqdim ediləcək təlim proqramları və məsləhət xidmətlərinin bir hissəsi olaraq təqdim ediləcək.

ƏMSS 4 – İctimai Səhiyyə və Təhlükəsizlik (İST)

302. Bu standart ona görə aktualdır ki, aktivləri natura şəklində verilən alt layihələrin icrası yerli icmalar üçün narahatlığa və/və ya onların sağlamlığı və təhlükəsizliyi üçün kiçik risklərə səbəb ola bilər. Bu standartın tələbləri ƏMSTT-də olan əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi üzrə müddəalarının alt layihələrin ƏMSİP-lərinə, həmçinin layihə çərçivəsində təqdim olunacaq tədris proqramlarına və məsləhət xidmətlərinə daxil edilməklə nəzərə alınacaq.

ƏMSS 5 – Torpağın alınması, torpaqdan istifadənin məhdudlaşdırılması və məcburi köçürülmə

303. Bu standartın “Məşğulluğa Dəstək Layihəsi”nə aidiyyəti yoxdur. Bu gün mövcud olan informasiyadan çıxış edərək layihə çərçivəsində heç bir torpaq əldə edilməsi nəzərdə tutulmur və torpaqdan istifadə, köçürülmə və ya məhdudlaşdırma tələb edən fəaliyyət diskvalifikasiya olunacaqdır.

304. Kənd təsərrüfatında aparılan əməliyyatların miqyası kifayət qədər aşağıdır - hər əmal vahidinə təxminən yarım hektar torpaq sahəsi tələb oluna bilər. Mövcud planlar ya mövcud infrastrukturdan (bazarlar, xidmət işləri və s.) yararlanmaq və / və ya istifadə edilməmiş torpaq sahələri üçün icarə və ya istifadə müqaviləsini təmin etməkdir. Layihənin benefisiarları sosial ilkin baxış yoxlama vərəqəsinin köməyi ilə özünüməşğulluq məqsədi ilə istifadə olunacaq hər hansı torpağın onların mülkiyyətində olması və ya onlardan qanuni istifadə olunması barədə sübutlar təqdim etməlidirlər.

ƏMSS 6 – Biomüxtəlifliyin qorunması və canlı təbii resursların davamlı idarə edilməsi

305. Bu standart aktualdır, çünki layihənin natura şəklində aktivlərinin ötürülməsini nəzərdə tutan alt layihələrin reallaşdırılması kənd yerlərində həyata keçirildiyi təqdirdə biomüxtəlifliyə və/və ya canlı təbii resurslara cüzi təsir göstərə bilər. Bu standartın tələbləri layihə çərçivəsində, xüsusilə yoxsul kəndlilər ilə bağlı həyata keçiriləcək tədris proqramları və məsləhət xidmətləri, eləcə də alt layihə ƏMSİP və canlı təbii ehtiyatların davamlı idarə edilməsi prinsiplərinin tətbiqi ilə nəzərə alınacaq.

306. Benefisiarlar tərəfindən həyata keçirilən natura şəklində qrantlar verilən layihə fəaliyyətlərinin biomüxtəliflik və canlı təbii mənbələrə mənfi təsirlər göstərməyəcəyini təmin etmək üçün, ƏMSİÇ müxtəlif ekoloji və sosial qiymətləndirilmə meyarlarına malikdir.

307. Bundan əlavə, mühafizə olunan ərazilərdə və potensial kritik yaşayış yerlərinin yaxınlığında işləmək üçün ƏMSİÇ meyarlarına ətraflı xəritəçəkmə tələbləri və zəruri hallarda növlərin və yaşayış yerlərinin identifikasiyası daxildir. Xüsusi məsələlərə, sahəyə aid olan ƏMSİP-də zəruri bölmələr üçün təlimatların hazırlanması və layihə tərəfindən maliyyələşdirilən fəaliyyətlərdə biomüxtəlifliyin qorunması üçün təminat daxil ediləcəkdir.

ƏMSS 7 – Yerli Xalqlar, Sub-Sahara və Afrikanın Tarixi Hind Xalqları/Sub-Sahara və Afrikanın Tarixi və Ənənəvi Yerli İcmaları

308. Bu standart uyğun deyil, çünki Azərbaycanda hər hansı belə bir yerli xalqın yaşadığı məlum deyil.

ƏMSS 8 – Mədəni İrs

Layihə fəaliyyəti maddi və qeyri-maddi mədəni irs üçün heç bir risk yaratmadığından, bu standart aktual deyil. Lakin, ƏMSİÇ ehtiyat tədbiri kimi, tapıntı axtarış prosedurları və institusional öhdəlikləri təsvir edir.

ƏMSS 9- Maliyyə vasitəçiləri

309. Bu standart hazırda aktual deyil, çünki heç bir maliyyə vasitəçiləri layihənin həyata keçirilməsi mexanizmində iştirak etməirlər.

ƏMSS 10 – Maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və məlumatların açıqlanması

310. Layihənin hazırlanması zamanı bilavasitə benefisiarların və təsirlənən tərəflərin, həmçinin maraqlı tərəflər ola biləcək şəxslərin müəyyən edilməsinə ilkin cəhdlər göstərilmişdir.

311. ƏƏSMN müstəqil MTQFP hazırlamışdır. Təsirə məruz qalma ehtimalı olan şəxslər və qruplar (birbaşa faydalananlar) müəyyən edilmişdir.

312. Maraqlı tərəflərin çox müxtəlif sahələri təmsil etməsi, onların gözləntilərinin və istiqamətlərinin, eləcə də layihədə rollarının fərqli olduğunu nəzərə alaraq, Maraqlı Tərəflərlə Qarşılıqlı Fəaliyyət Planı (MTQFP) işlənilib hazırlanmışdır. Bu MTQFP layihəyə müxtəlif maraqlı tərəfləri aydın şəkildə müəyyən etməyə və alt qrupların hər birini əhatə etmək üçün

yanaşmanı təmin etməyə imkan verdi. MTQFP həmçinin maraqlı tərəflərlə əlaqələrin qurulmasına maneələr müəyyən edir, həmçinin maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıq sahəsində sifarişçinin potensialını əks etdirir/artırır. Sosial Qiymətləndirmənin nəticələrindən (xüsusən də layihə müdaxilələri nəticəsində baş verə biləcək təsirlər və həmçinin institusional təhlil) maraqlı tərəflərin iştirakı üçün gündəmi və layihənin icrası zamanı institusional vəzifələri müəyyənləşdirərkən də istifadə edilmişdir. Lazım gələrsə, MTQFP vaxtaşırı olaraq yenilənəcək. ƏƏSMN, maraqlı tərəflərin, əgər mövcud olarsa, narahatlıqlarını/şərhlərini/təkliflərini ifadə edə bilmələri üçün ŞBM-ni tərtib etmiş və işə salmışdır.

6.1 Risklərin Təsnifatı

313. Ətraf mühit və sosial prosedurların bir hissəsi olaraq, ƏƏSMN LİQ aktivləri natura şəklində verilməsi nəzərdə tutulmuş alt layihələrdə DB-nin ƏMSÇ risk təsnifatı sistemini qəbul edir. Risklərin təsnifatı hər hansı konkret layihə üçün zəruri olan ətraf mühit və sosial lazımı müayinənin və risklərin idarə edilməsinin həcmi və xarakterini müəyyən edəcəkdir. ƏMSÇ risk təsnifat sistemi çərçivəsində təsnif edilən fəaliyyətlər və nəticələrin yumşaldılması üçün seçilmiş tədbirlər Əlavə 6-da (təklif olunan alt layihələrin növləri üçün risklərin təsnifatı) təsvir edilmişdir.

314. Bu riskləri aradan qaldırmaq üçün aşağıdakı alətlər hazırlanmışdır: (i) ƏMSİÇ; (ii) MTQFP; və (iii) ƏRİEQ. Sifarişçi ƏMSİÇ-i hazırlamış və onu açıqlamışdır, çünki layihə kiçik və orta miqyaslı tədbirlədən ibarətdir və onların əksəriyyəti həyata keçirilməyə başlamazdan əvvəl müəyyənləşdirilməyəcəkdir. ƏMSİÇ Dünya Bankı Qrupunun tətbiq olunan ƏMSİÇ standartlarını və ətraf mühitin mühafizəsi və təhlükəsizlik prinsiplərini əhatə edir. ƏMSİÇ-də əraziyə uyğun ƏMSTQ/ƏMSİPs-in harada və nə vaxt tələb olunacağını müəyyən etmək üçün yoxlama verəqələri vardır.

315. ƏMSİP ətraf mühit və sosial təsirlərin məqbul səviyyəyə qədər azaldılması üçün, mümkün və səmərəli tədbirlər müəyyən edəcək. ƏMSİP layihə dövrünü üç mərhələyə bölür: tikinti, əməliyyat və istismardan çıxış. Hər bir mərhələ üçün layihə qrupu ətraf mühit və sosial təsirləri müəyyən edir. Hər bir təsir nəticələrinin azaldılması üçün tədbirləri müəyyənləşdirmək və sadalamaq lazımdır. Yumşaltma tədbirlərinin qiymətləndirilməsi quraşdırma (investisiya xərcləri) və əməliyyat (dövri xərclər) üzrə smetalarından ibarətdir. ƏMSİP formatı (Əlavə 1, 2 və 7-də göstərilmişdir) həmçinin "quraşdırma" və qurğuların istismarı və nəticələrinin azaldılması üsulları üzrə institusional öhdəlikləri müəyyən edir. ƏMSİP-in icrasının izlənilməsi üçün tələbləri, vəzifələri və xərcləri izləmək üçün monitorinq planı tətbiq olunacaqdır.

316. ƏMSİÇ həmçinin yerli yolların təkmilləşdirilməsi və saxlanması, su ehtiyatları və su təchizatı şəbəkələrinin saxlanması, tullantıların aradan qaldırılması kimi faydaları özündə birləşdirir və onlar ümumi ƏMSİP nümunələrində (Əlavə 8) göstərilmişdir.

7. ƏMSİÇ-İN İCRA MEXANİZMLƏRİ

7.1 Layihə üzrə ƏMSİÇ Prosesinin Ardıcılığı

317. Layihə ƏƏSMN tərəfindən həyata keçiriləcək. Ətraf mühit və sosial risklər üzərində çalışmaq və layihənin gündəlik idarə olunması üçün cavabdeh olacaq LİQ yaradılacaqdır. Layihə çərçivəsində ətraf mühitin düzgün idarə olunması, ƏMSTT üzrə təlim proqramları və məsləhət xidmətlərini təqdim edə bilən ixtisaslı məsləhətçilərin işə qəbulu üçün LİQ-ə dəstək veriləcəkdir. Bundan başqa, Dünya Bankının dəstəyi ilə həyata keçirilən fəaliyyətləri və təklif olunan layihəyə tətbiq ediləcək ətraf mühit və sosial standartlar da daxil olmaqla, ƏMSÇ-in müddəalarına və tələblərinə dair məlumatlılığın artırılması məqsədi ilə LİQ-nin əməkdaşları və məsləhətçiləri üçün tədris məşğələləri keçiriləcəkdir.

318. Ümumilikdə, layihə üzrə fəaliyyət bütün proses dövrü ərzində vətəndaşların şəffaflıq, inkluzivlik və məsuliyyətli iştirakı prinsiplərinə əsaslanacaqdır. Vətəndaşların iştirakı onların həyatına təsir edən qərarların qəbulunda şüurlu iştirak etmək hüququnu qiymətləndirir. Hökumətlə ikitərəfli qarşılıqlı əlaqə və dialoqa əsaslanır və hökumət və vətəndaşlar arasında hakimiyyət, informasiya və qarşılıqlı hörmət mübadiləsinin vacibliyini vurğulayır.

319. ƏMSİÇ-in tətbiqinə gəldikdə isə, LİQ-in aşağıdakı vəzifələri olacaqdır:

- i. biznesin inkişafı üzrə xidmət təchizatçılmasına informasiya və potensialın artırılması (ətraf mühit meyarlar da daxil olmaqla, istifadə ediləcək, ƏMSTQ-nin keçirilməsi prosedurları və s.) üzrə dəstək vermək;
- ii. qrant verilməsi üçün ətraf mühit və sosial çərçivə üzrə ilkin baxış, ekoloji və sosial baxımdan dəyərləndirilmənin aparılması;
- iii. ƏMSQ üzrə səlahiyyətli orqanlar (yerli hakimiyyət orqanları) ilə kommunikasiya və koordinasiyanın aparılması;
- iv. ƏMSİP tələblərinin və ƏMSİP nəzarət siyahısının düzgün yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi, həmçinin alt layihələr həyata keçirilməsi zamanı Sosial Ekspertiza məsələlərinin yerinə yetirilməsi;
- v. alt layihələrin ekoloji/ sosial nəticələrinə dair şikayətlər də daxil olmaqla, layihənin maraqlı tərəflərindən və ictimaiyyətdən gələn şikayət və rəylərin nəzərdən keçirilməsi;
- vi. ƏMSİP-də nəzərdə tutulmuş ətraf mühitin mühafizəsi və mümkün mənfi təsirlərin azaldılması tədbirlərinə (müstəqil və ya Dövlət Ekoloji Müfəttişliyi ilə birlikdə) nəzarət etmək;
- vii. alt layihələrin həyata keçirilməsinin ümumi monitorinqi çərçivəsində ətraf mühitə təsirin monitorinqi;
- viii. alt layihələrin həyata keçirilməsi zamanı yaranan ekoloji və sosial təsirlər haqqında hesabat və mənfi nəticələrin minimuma endirilməsi üçün tətbiq olunan nəticələrin azaldılması üzrə tədbirlərin effektivliyinin təhlili.

LİQ layihə icraçıları və benefisiarlar ilə birlikdə yuxarıda göstərilən tədbirlərin həyata keçirilməsinə görə məsuliyyət daşıyır.

7.1.1. Qrant səviyyəsində ƏMSİÇ proseslərinin ardıcılığı

Şəkil 13. Qrant səviyyəsində ƏMSİÇ prosesinin axını

Qrantın seçilməsi (vəsaitlərin natura şəklində verilməsi) təklifləri

320. **Alt komponent 1.1: Proqramın miqyasını və dəstək dairəsini genişləndirmək.** Bu alt komponent (i) proqramın miqyasını (maddi aktivlərlə təminat və ÖBYİE təlimləri də daxil olmaqla) beş illik müddət ərzində təxminən 22,000 benefisiar şəxsə çatdıracaqdır; və (ii) yerli iqtisadiyyatın təhlili əsasında kənd təsərrüfatına aid olmayan seçilmiş fəaliyyətlərə / peşələrə xas olan xüsusi peşə bacarıqları təlim modullarının (hazırda tətbiq olunan BƏT standart təlim modulundan əlavə) hazırlanması və tətbiqi.

321. **Alt komponent 1.2: ÖMP benefisiarları üçün biznesin dəstəklənməsi üzrə əlavə xidmətlərin tətbiqinin sınaqdan keçirilməsi.** Bu alt komponent zamanla iş gəlirliyi və davamlılığı ilə uğur qazanma ehtimalını artırmaq üçün AzÖMP-dən benefisiarlar üçün hərtərəfli dəstək xidmətlərinin “pilot” kimi istifadəsini və qiymətləndirilməsini dəstəkləyəcəkdir. Bu məqsədlə bu alt komponent, müvəffəqiyyətli ÖMP iştirakçıları üçün dolanışiq fəaliyyətlərinin mümkün bir yolu kimi inkişaf edən biznesə çevirə biləcək əlavə xidmətlərə investisiya qoyacaqdır. Xüsusilə, bu alt komponent

- i. iş fəaliyyətinin ilk altı ayı ərzində bazarın inkişafı və zəkası daxil olmaqla müvafiq iş bacarıq və təcrübələrinə, habelə mikro müəssisələr yaratmaq istəyən şəxslərin idarəetmə qabiliyyətlərinə əsaslanan mütəmadi təlim ziyarətləri və məsləhətlər verəcəkdir;
- ii. məsləhət xidmətləri və kiçik qrantlar hesabına sosial müəssisələrin və sosial kooperativlərin yaradılmasına kömək etmək;
- iii. tələb olunan lisenziyaların və icazələrin alınması üçün xidmətlər göstərmək;
- iv. kiçik biznesin inkişafı xidmətlərinə (məsələn, Kiçik Biznesin İnkişafı Agentliyi) daxil olmaq üçün maliyyə savadlılığı üzrə təlim təklif etmək; və
- v. subsidiyalı kredit proqramları ilə əlaqələri (məsələn, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən) yaxşılaşdırmaq.

322. **Alt komponent 1.3: ÖMP-nin idarəçilik və əlaqələndirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi.**

Layihə ÖMP-nin icrasının idarəçilik və əlaqələndirmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsini dəstəkləyəcək. Bu məqsədlə, layihə aşağıdakıları maliyyələşdirəcək:

- (a) xüsusi benefisara dəstək portalı və mobil tətbiq vasitəsilə ÖMP-ə əlçatanlığın səmərəlilişdirilməsi məqsədilə innovativ İKT həll yollarının tətbiqi. Bu xidmətlər proqrama onlayn müraciət olunmasına imkan verəcək və ÖMP-nin işlərə baxan mütəxəssisləri ilə sonrakı münasibətlərini dəstəkləyəcək;

- (b) müştərilərlə daha təkmilləşdirilmiş əməkdaşlıq mexanizmləri, eləcə də həssas qruplarla işləmək və müştərilərə sosial dəstək göstərməyə xüsusi diqqət ayırmaqla benefisiarların daha yaxşı seçilməsi üzrə DMX kadrlarının təlim keçməsi,
- (c) xüsusilə, qadınların ÖMP-də iştirakının artırılması məqsədilə yerli DMX mərkəzlərində ÖMP üzrə məlumatlandırma və seçilmə prosesinin (ünvanlanma) gücləndirilməsi;
- (d) ÜDSY və ÖMP arasında əlaqələndirmənin ÜDSY-dan qraduasiya strategiyasının hazırlanması və rifah idarəsinin müştərilərə xidmət kadrları üçün təlimin keçilməsi ilə təkmilləşdirilməsi və
- (e) ÖMP benefisiar məlumatlarının təhlili və proqramların monitoring və nəticələrin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi məqsədilə DMX-nin idarəetmə məlumatlar sisteminin (İMS) təkmilləşdirilməsi.

323. Benefisiarların seçimi açıq-aşkar (xüsusilə deyil) həssas qruplar: gənclər, qadınlar, məcburi köçkünlər və ÜDSY proqramının benefisiarlarından olan işaxtaranlara ünvanlanmaqla işaxtaranların mövcud qeydiyyatına (2019-cu ilin sonuna təxminən 200 min işsiz) əsaslanacaq. Ölkənin şəxsi məlumatların mühafizəsi siyasətləri və ƏƏSMN-nin məlumat sistemlərinin qiymətləndirilməsi çatışmazlıqların müəyyən olunması məqsədilə icra zamanı həyata keçiriləcək. Məqsəd isə proqramda istifadə olunan şəxsi məlumatların mühafizə olunması üçün çərçivənin tətbiq olunması və IT idarəciliyi və potensialının gücləndirilməsi və layihənin şəxsi məlumatlarla əlaqəli fəaliyyətlərinin beynəlxalq qabaqcıl praktikalara uyğun olaraq həyata keçirilməsini təmin etməkdən ibarətdir.

324. **Alt komponent 2.1: Əmək bazarının qiymətləndirilməsi və PTM-lərlə bağlı strategiyanın hazırlanması.** Bu alt komponent işəgötürənlərin qısa və uzun müddətli bacarıqların inkişafı ilə bağlı tələblərinin qiymətləndirilməsi və cavab verilməsində DMA-nı dəstəkləyəcək. Bu alt komponent işəgötürənlər tərəfindən çox tələb olunan mühüm peşə və bacarıqların müəyyən olunması məqsədilə DMA-nın potensialının təkmilləşdirilməsi üçün hərtərəfli əmək bazarının qiymətləndirməsini maliyyələşdirəcək. Əmək bazarının tələblərinin təhlilinin nəticələri məşğulluq xidmətləri zərfi və işaxtaranlara təklif olunan AƏBP-lərin miqyasının genişləndirilməsinə yardım edəcək. Buna görə də yeni məşğulluq xidmətləri və AƏBP-lərin dizaynının təhlilin nəticələrinə əsaslanacağı gözlənilir. Bununla bağlı, bu alt komponent texniki yardım təhlili və kəmiyyət/keyfiyyət sorğularını da maliyyələşdirəcək. DMA-nın əmək bazarının dəyişən ehtiyaclarına cavab vermək məqsədilə bu təhlili mütəmadi olaraq yeniləyəcəyi gözlənilir. Bu alt komponent gələcəkdə təhlili mütəmadi şəkildə yeniləməsi məqsədilə DMA kadrlarının potensialının gücləndirilməsi fəaliyyətlərini (təlim, istifadəçi təlimatlarının hazırlanması və s.) maliyyələşdirəcək.

325. Bu alt komponent Peşə Təlim Mərkəzlərinin (PTM-lər) genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi ilə bağlı strategiyanın hazırlanmasını maliyyələşdirəcək. Bu strategiya əmək bazarının ehtiyacları üçün təklif olunan tədris proqramı və kvalifikasiyaların aktuallığının təmin olunması məqsədilə səmərəli və təsirli PTM-lərinin formalaşdırılması, fiziki infrastruktur standartlarının təlim modulunun hazırlanması/təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təlimatlara genişləndirilməsini ehtiva edəcək. Bu fəaliyyət yuxarıda qeyd olunan əmək bazarının tələblərinin təhlilinə əlavədir. Əmək bazarı tələblərinin təhlilinin nəticələri bu fəaliyyət üçün resursları təmin edəcək.

326. *Alt komponent 2.2: İş axtaranların məlumatlandırılması, profilinin hazırlanması, bacarıqlarının qiymətləndirilməsi və işlərinin idarə olunması*

327. Bu alt komponent DMA-da işəuyğunlaşdırma səviyyəsini təkmilləşdirmək məqsədilə əlavə fəaliyyətləri təqdim edəcək. Layihə

- (a) qeyri-aktiv və qeydiyyatdan keçməmiş əhali, eləcə də şirkətlərə ünvanlanan kommunikasiya və məlumatlandırma strategiyasının tətbiqinin inkişaf etdirilməsi,
- (b) iş axtaranların statistik profilinin hazırlanması aləti və işaxtaranlar üçün bacarıqların qiymətləndirilməsi testi,
- (c) profilin hazırlanması alətinin və bacarıqların qiymətləndirilməsinin DMA-nın idarəetmə məlumatlar sistemində (İMS) inteqrasiya olunması məqsədilə onlayn alətlərin hazırlanması,
- (d) DMA-da işlərin idarə olunması modelinin hazırlanması və tətbiqi və
- (e) istifadəçi təlimatları və təlim materiallarının hazırlanması və DMA kadrlarına bu alətlərin istifadəsi sahəsində təlim keçilməsini maliyyələşdirəcək.

328. Azərbaycanda qadınlar arasında aşağı iqtisadi fəaliyyət səviyyəsinə ünvanlanmaq məsədilə məlumatlandırma fəaliyyətləri onların DMX-də işaxtaran kimi qeydiyyatdan keçməsinin artırılması üçün qeyri-aktiv qadınlara uyğunlaşdırılacaq. İşlərin idarə olunması yanaşmaları da genderlə bağlı konkret əmək bazarı əngəllərinə cavab vermək məqsədilə (misal üçün qayğı öhdəlikləri və ya nəqliyyat maneələri) hazırlanacaq. Bu məqsədlə, gender baxımdan məlumatlı təlimlər DMX-nin iş yerləri üzrə məsləhətçilərinin toplusu üçün təşkil olunacaq.

329. Xidmətdən kənar əhaliyə yetişmək və DMA-da qeydiyyatdan keçmiş vakansiyaların sayının artırılması üçün kommunikasiya və məlumatlandırma fəaliyyətləri vacibdir. Bu fəaliyyət DMA xidmətlərindən işəgötürənlər və həssas iş axtaranların məlumatlı olmasını və onların iştirakının dəstəklənməsini təmin edəcək. Bununla yanaşı, xidmətdən kənar əhali və işəgötürənlər üçün məlumatlandırma və kommunikasiya fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi DMA-ya hazırda çoxu təcrid olunan həssas işaxtaranların və işəgötürənlərin əhatəsinin genişləndirilməsinə imkan verəcək. Buna (a) kommunikasiya və məlumatlandırma strategiyasının hazırlanması və (b) yerli səviyyədə onun icrası vasitəsilə nail olunacaq.

330. DMA daha fərqli əhaliyə yetişdikdən sonra bu, müştəriləri məşğulluq imkanlarına əsasən seqmentlərə bölməlidir. İş axtaranlara təklif olunacaq məsləhət və məşğulluq proqramları onların bacarıq və ehtiyaclarına əsaslanmalıdır. Bu fəaliyyət bacarıqların profilinin və qiymətləndirmə alətlərinin hazırlanması, eləcə də DMA-nın bu alətləri tətbiq etmə potensialının dəstəklənməsi məqsədi daşıyır.

331. Layihə DMA-da işlərin idarə olunmasının inkişafının dəstəklənməsini də dəstəkləyəcək. DMA-nın məşğulluğa dəstək xidmətlər zərfini benefisiarlar, xüsusilə xidmətdən kənar insanlara uyğunlaşdıracağı gözlənilir. Bu məqsədlə, bu komponent risk altında olan işaxtaranların ehtiyac və bacarıqlarının qiymətləndirməsini, məsləhətləşmə və iş axtarışında yardıma müraciətlər, şəxslərin ehtiyaclarına maksimum şəkildə uyğunlaşdırılan bacarıqların təlimi və / və ya iş yerində təlim yerləşdirmə və ya işlə təmin etmə xidmətlərini ehtiva edəcək işlərin idarə olunması yanaşmasının inkişafını əhatə edəcək. Profilin hazırlanması və bacarıqların qiymətləndirilməsi alətlərinin nəticələri fərdi xidmət strategiyası üçün resursları təmin edəcək və bu, işlərin idarə olunması çərçivəsində icra olunacaq.

332. **Alt komponent 3.1: Layihənin idarə edilməsi.** Bu komponent ümumi layihənin idarə olunması üçün ƏƏSMN-də LİQ-i maliyyələşdirəcək. Bundan başqa, satınalmalar, maliyyə idarəetməsi, monitorinq və qiymətləndirmə, ətraf mühit və sosial məsələlər üzrə mütəxəssislər işə götürəcək. İcra mexanizmləri islahatların uzunmüddətli davamlılığına kömək etmək üçün ƏƏSMN-in potensialının davamlı gücləndirilməsinə kömək edəcəkdir. Bu alt komponenti, həmçinin, mövcud məşğulluğa dəstək proqramları və xidmətləri barədə məlumatlılığın artırılması üzrə kommunikasiya kampaniyasını da əhatə edəcək.

333. **Alt komponent 3.2: Monitoring və qiymətləndirmə.** İnzibati uçotun aparılması, proqramların həyata keçirilməsinin monitoringi, eləcə də potensial çətinliklərin və həllərin müəyyən edilməsi üçün mühüm məlumatları təmin edir. Aktiv proqramların və məşğulluğa dəstək proqramlarının monitoringi yalnız nəticələrin izlənməsinə xidmət etməməlidir (məşğulluq və iş yerlərinin keyfiyyəti), həm də proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsinə dair təkliflər verməlidir (məsələn, özünüməşğulluqdan gələn xalis gəlirin davamlı olub-olmaması), həmçinin maneələrin, problemlərin və öyrənilmiş dərslərin aşkar edilməsi. Bu məqsədlə, bu komponentin çərçivəsində (i) DMA-nın məşğulluq proqramlarının həyata keçirdiyi fəaliyyətlərinin nəticələrinin izlənməsi üçün əsas göstəricilərinin mütəmadi monitoringi; (ii) DMA benefisiarlarının məşğulluq trayektoriyalarının tədqiqi; (iii) AzÖMP-ün təsirinin daha dəqiq qiymətləndirilməsi; (iv) ƏƏSMN və DMA-nın müvafiq siyasətin formalaşdırılması üçün lazımı statistik məlumatların toplanması və analiz qabiliyyətlərinin təkmilləşdirilməsi üçün təlimlərin keçirilməsi və (v) layihələrin idarə edilməsi və hesabatlılıq tələblərinin yerinə yetirilməsi dəstəklənəcəkdir.

7.2 Ətraf mühit və sosial risklər və təsirlər üçün alt layihələrin nümayiş etdirilməsi.

7.2.1. AzÖMP alt layihələri üçün icazə verilməyən fəaliyyətlərin siyahısı.

334. Alt layihənin uyğunluğu DB-nin "İcazə verilməyən fəaliyyətlər" siyahısına əsaslanır. Buna əsasən, bu fəaliyyətləri əhatə edən alt layihə təklifləri maliyyələşdirilmə üçün nəzərə alınmayacaq.

335. 1-ci və 2-ci komponentin alt layihələri üçün icazə verilməyən fəaliyyətlərin siyahısı aşağıdakı Cədvəl 13-də verilmişdir.

Cədvəl 13. AzÖMP alt layihələri üçün icazə verilməyən fəaliyyətlərin siyahısı

- Mənfi ekoloji və ya sosial təsirləri və / və ya bərpa olunmayan və ya azaldıla bilinməyən məcmu təsirlərə malikdir;
- Torpaqların alınması, torpaq istifadəsinin məhdudlaşdırılması, məcburi köçürülmə tələb olunan layihələr;
- Layihə keçirilən ölkənin qanunları və ya qaydaları və ya beynəlxalq konvensiya və sazişlər çərçivəsində qanunsuz hesab edilən dərman vasitələri, pestisidlər / herbisidlər, ozon məhv edən maddələr, PXB, vəhşi təbiət və ya tənzimlənən məhsullar kimi beynəlxalq qadağalara məruz qalan hər hansı bir məhsul istehsalı və ya ticarəti;
- Silah və sursat istehsalı və ya ticarəti; *
- Heyvandarlığa dair fəaliyyət;
- Spirtli içki istehsalı və ya ticarəti;
- Tütün istehsalı və ya ticarəti;
- Qumarxanalar, kazinolar və digər oxşar müəssisələr;
- Radioaktiv materialların istehsalı və ya ticarəti. Bu, tibbi avadanlıqların, keyfiyyətə nəzarət (ölçmə) avadanlıqlarının və radioaktiv mənbəyi cüzi və / və ya lazımı səviyyədə qorunduğu hesab edilən hər hansı bir avadanlığın alınmasına aid deyil;
- Açıq asbest lifləri istehsalı və ya ticarəti;
- Davamlı idarə olunan meşələrdən başqa taxta (ağac) və ya digər meşə təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və ya ticarəti;
- Təhlükəli kimyəvi maddələrin əhəmiyyətli miqdarda istehsalı, ticarəti, saxlanması və ya daşınması və ya təhlükəli kimyəvi maddələrin (benzin, kerosin və digər neft məhsulları) kommersiya məqsədi ilə istifadəsi;
- Genetik Modifikasiya olunmuş Orqanizmlərin (GMO) istehsalı və emalı;
- Qadağan edilmiş pestisidlərin istifadəsi;
- Azərbaycan Respublikasının Qırmızı kitabına düşmüş yabanı fauna və floranın nəslə kəsilməkdə olan və beynəlxalq ticarət haqqında Bonn Konvensiyasına 1-ci Əlavədə

göstərilən növlərindən istifadə;

- Gəlir/yaşayış mənbələrinə yüksək mənfə təsir göstərəcək;
- İnsanların ixtiyarı məcburi köçürülməyə cəlb edilməsi;
- Tələb olunan texniki və keyfiyyət xüsusiyyətlərinə cavab vermir;
- Kəsib/marginallaşmış əhali və ya digər həssas qrupların xaric edilməsi;
- Qadınlar və kişilər üçün bərabər iş üçün bərabər maaşın verilməməsi;
- Hökumət və ya digər inkişaf tərəfdaşları tərəfindən maliyyələşdirilir və ya maliyyələşdirilməsi planlaşdırılır;
- Hər hansı bir yeni bəndin inşasının və ya struktur və ya əməliyyat dəyişiklikləri daxil olmaqla mövcud bəndlərin bərpasının maliyyələşdirilməsi;
- Məcburi əmək nəticəsində istehsal və ya fəaliyyət;
- Uşaq zorakılığına, uşaq əməyinin istismarına və ya insan alverinə səbəb olan fəaliyyətlərə qoşulmaq; 15 yaşınadək uşaqlar heç bir alt layihənin qurulması, bərpası və ya saxlanması işində işləməməlidir;
- Qanunsuz narkotik, hərbi texnika və ya digər təhlükəli material və avadanlıqların, o cümlədən zəncir mişarlarının, pestisidlərin alınması və ya istifadəsi; insektisidlər; herbisidlər; asbest (asbest tərkibli materiallar daxil olmaqla); ya da mədəni irs və yaşayışa mənfə təsir göstərən digər fəaliyyətlər; və
- Qorunan və ya mühüm yaşayış arealı hesab olunan ərazilərə düşən yerlərdə yeni yaşayış məntəqələrinin salınması və ya mövcud yaşayış məntəqələrinin genişləndirilməsinə səbəb olan fəaliyyətlər.

Mənbə: Siyahı BMK İstisnalar siyahısından alınmışdır, lakin layihəyə uyğunlaşdırılmışdır. BMK maliyyələşdirməyi layihələrin növlərini və yerli qanunları müəyyənləşdirir (<http://www.ifc.org/exclusionlist>).

7.2.2. Qrantın (vəsaitlərin daxili köçürülməsi) Seçilməsi Prosedurları

336. Layihənin qadağan olunmuş fəaliyyətlər siyahısına daxil olmadığı təsdiqləndikdən sonra ərizəçilərlə işləyən AZÖMP əməkdaşları, milli qanunvericiliyin və DB-nın tələblərinə əsaslanaraq, ətraf mühit və sosial təsirlərin qısa zamanda qiymətləndirilməsini Əlavə 3-də göstərilən sorğu vərəqəsini dolduraraq həyata keçirəcəklər. Alt layihələr, Yüksək və Əhəmiyyətli risk fəaliyyətlərinin kənarlaşdırılmasını təmin etmək üçün DB risk təsnifatı üzrə yoxlanılacaqdır. Sosial məsələlər üzrə yoxlama vərəqəsi də bu məqsədlə doldurulmalıdır (Əlavə 4-ə baxın). Ətraf mühit və sosial yoxlamaların xülasəsi Əlavə 5-də göstəriləndiyi kimi təqdim olunur.

337. Bu, ətraf mühitə potensial təsirlərin növünü və miqyasını müəyyənləşdirməyə və alt layihənin hansı risk kateqoriyasına aid edilməsini müəyyənləşdirməyə imkan verəcəkdir. Ümumiyyətlə təsirlərin və risklərin əhəmiyyəti alt layihənin növü və miqyası, yerləşdiyi yer, ətraf mühit məsələlərinə həssaslıq və potensial risklərin və təsirlərin xarakterindən və miqyasından asılı olacaq.

338. *Layihələrin növü və əhatə dairəsi. Yüksək və Əhəmiyyətli Ətraf Mühit Riskləri və Təsirləri olan alt layihələr maliyyələşdirilməyəcək. Yüksək və Əhəmiyyətli Sosial Riskləri və Təsirləri olan alt layihələr də maliyyələşdirilməyəcək.* "Yüksək risk" kateqoriyasına aşağıdakı təsirlər aid edilə bilər (a) yaşayış məntəqələrinə və yerli icmalar daxil olmaqla, əhaliyə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərəcəkdir (b) bataqlıq əraziləri, yerli meşələr, otlaqlar və digər "kritik" yaşayış arealları da daxil olmaqla ekoloji cəhətdən əhəmiyyətli ərazilərin və ekosistem xidmətlərinin dəyişdirilməsi; (c) havanın, suyun və ya torpağın, nəsli kəsilməkdə olan növlərin və "kritik" yaşayış areallarının deqradasiyasına səbəb ola biləcək qədər böyük olan birbaşa çirkləndirici tullantılar; (d) sahənin və/və ya ətraf əraziyə geniş miqyaslı fiziki təsirlər; (e) meşənin və digər vacib təbii yaşayış yerlərinin, o cümlədən yeraltı və su ekosistemlərin əhəmiyyətli miqdarda hasilatı, istehlakı və ya transformasiyası; (f) ölçülə bilən

hidroloji tsiklin modifikasiyası; (g) həddəndən artıq çox miqdarda təhlükəli materiallar; və (h) insanların əhəmiyyətli dərəcədə məcburi köçürülməsi və digər əhəmiyyətli sosial çətinliklər.

339. Yer. Fəaliyyətin "**Əhəmiyyətli**" və ya "**Yüksək Risk**" səviyyəsinə təsnif olunduğu bir sıra yerlər var: (a) həssas və qiymətli ekosistemlərdə və "kritik" yaşayış yerlərində - ardıc meşələrində, bataqlıq ərazilərində, yabanı torpaqlarda, həssas torpaqlarda və nəslə kəsilməkdə olan nadir və endemik növlərin xüsusi yaşayış yerlərində; (b) köçürülmə tələb oluna biləcəyi və ya potensial çirklənmə təsiri və digər narahatlıqlar icmalara əhəmiyyətli dərəcədə təsir edə biləcəyi yerlərdə sıx məskunlaşmış ərazilərdə; (c) ağır inkişaf fəaliyyətlərinə məruz qalan bölgələrdə və ya təbii ehtiyatların ayrılması ilə bağlı münaqişələr olduqda; su axını boyunca, su qatının doldurulması yerlərində və ya içməli su təchizatı üçün istifadə olunan bənd və anbarlarda; və qiymətli ehtiyatları olan torpaqlarda və ya sulara (məsələn, balıqçılıq, mineral maddələr, dərman bitkiləri, əkinçilik torpaqları). Belə ərazilərin yaxınlığında yerləşən alt layihələr ekoloji baxımından əsaslı və ya yüksək riskli fəaliyyətlər kimi təsnifləşdiriləcək və Layihə tərəfindən dəstəklənməyəcək.

340. *Həssaslıq*. Həssas məsələlərə aşağıdakılar daxil ola bilər (lakin bununla məhdudlaşmır): bataqlıq ərazilərin çevrilməsi, nəslə kəsilməkdə olan növlərə və yaşayış mühitinə, eləcə də mühafizə olunan ərazilərə və ərazilərə potensial mənfi təsirlər, məcburi köçürülmə, beynəlxalq su yollarına təsir və digər transsərhəd məsələlər və zərərli tullantıların atılması.

341. *Əhatə dairəsi*. Boyun ölçülməsinin bir sıra yolları var, məsələn, bir mənbənin və ya ekosistemin mütləq miqdarı, mövcud ehtiyatın və ya ekosistemin mövcud ehtiyatına nisbətən təsir miqdarı, təsirin intensivliyi və onun vaxtı və müddəti. Bundan əlavə, müəyyən bir təsirin baş vermə ehtimalı və təklif olunan hərəkətin və digər planlaşdırılan və ya davam edən hərəkətlərin məcmu təsiri nəzərə alınmalıdır. Təklif olunan alt layihələrin miqyasını nəzərə alaraq, onların ətraf mühitə təsirlərinin miqyasının aşağı və mülayim, sosial təsirlərinin isə mülayim olacağı gözlənilir. Buna görə aktivlərin nəqli köçürülməsini təmin etməklə AzÖMP dəstəkləməyi üçün yalnız "Orta" və ya "Aşağı" Risk olaraq qiymətləndirilən alt layihələr nəzərə alınacaqdır. Əlavə 6, təklif olunan alt layihələrin ƏMSİÇ risk təsnifatı sisteminə qarşı təsnifatına dair təlimat verir və ƏMSİP-nin hər hansı bir alt layihə üçün hazırlanmış hazırlanmaması barədə məsləhətlər verir.

7.2.3. Ekoloji və Sosial Nəzarətin Tətbiq Edilməsi

342. Ekoloji yoxlama siyahıları (Əlavə 3-ə bax) sadə Bəli/Xeyr EİS formatında təqdim olunur. Əlavələr 3, 4 və 5-də verilmiş yoxlama siyahılarını doldurmaqla həyata keçirilən ekoloji və sosial yoxlama, təklif olunan alt layihənin aşağı risk olduğunu müəyyənləşdirirsə, əlavə qiymətləndirmə / müvafiq araşdırma tələb olunmur.

343. Ekoloji və sosial yoxlama nəticəsində Orta Risk kateqoriyası müəyyən edilmiş təkliflər üçün, Ətraf Mühitə və Sosial İdarəetmə Planı (Əlavə 7-də təqdim olunmuş ƏMSİP-ə baxın) təqdim ediləcəkdir. ƏMSİP əsasında bu təkliflər üçün potensial ekoloji və sosial risklər və təsirlər, eləcə də onların azaldılması üçün tədbirlər müəyyən ediləcəkdir. Əlavə 8-də alt layihələr üçün xüsusi ƏMSİP-lərin hazırlanması məqsədilə nümunəvi ƏMSİP-lər təqdim edilmişdir.

344. Orta Riskli alt layihələr üçün ƏMSİP-i açıqlamaq və layihəyə təsir göstərən insanlar və maraqlı tərəflərlə ictimai məsləhətləşmələr aparmaq lazımdır. ƏMSİP tələb edən bütün layihələr üçün üzbuüz məsləhətləşmələr təşkil edilməlidir. Bunun üçün ƏMSİP ƏƏSMN LİQ-in veb sahifəsində əvvəlcədən (təxminən iki həftə) açıqlamalı və yerli dövlət idarələrinə və əsas maraqlı tərəflərə (ekoloji orqanlarına) müvafiq sənədlər təqdim edilməlidir.

Məsləhətləşmələr zamanı alt layihə ərizəçiləri, RO ekoloji və sosial mütəxəssislərin rəhbərliyi altında ƏMSİP-in təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bütün rəy və təklifləri qeyd edəcəklər, ƏMSİP-in son variantına daxil ediləcək müvafiq hesabat hazırlayacaqlar. Bundan əlavə, alt layihə fəaliyyətləri və ekoloji və sosial yoxlama ilə bağlı xüsusi məlumatlar, ƏƏSMN LİQ-in saytında açıq olmalıdır. Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən, ictimai məsləhətləşmələr virtual da keçirilə bilər, qeyd olunan onlayn suallar/təkliflər isə alt layihələrin ƏMSİP-lərinin hazırlanması zamanı nəzərə alın bilər. Yuxarıda göstəriləyi kimi, yalnız bəzi hallarda, milli qanunvericiliyə uyğun olaraq və ƏMSİP hazırlamaq lazım olduqda, regional AzÖMP əməkdaşları tərəfindən dəstəklənən alt layihə ərizəçisi / benefisiar ƏMSİP-i təsdiq etmək üçün regional Dövlət Ekoloji Ekspertizası ofisinə təqdim etməlidir. DEE alt layihə təkliflərinin təsdiqlənməsi və ya rədd edilməsi ilə bağlı qərar verəcəkdir.

345. Layihələrin yekun təsdiqlənməsi, bütün EQ sənədləri hazırlanandan, qəbul edildikdən və zərurət yarandıqda Dövlət Ekoloji Ekspertizası tərəfindən təsdiqləndikdən sonra ƏƏSMN LİQ tərəfindən həyata keçirilir. ƏƏSMN LİQ və alt layihə benefisiarları, bütün ekoloji və sosial sənədlərə uyğunluğu barədə, alt layihə üçün xüsusi ƏMSİP-ləri özündə cəmləşdirən saziş imzalayacaqlar.

Cədvəl 14 ƏMSÇ alətlərinin inkişafı üçün proses axınıni göstərir:

Cədvəl 14. Aktivlərin natura şəklində təhvil verilməsi üçün ekoloji və sosial alətlərin işlənilib hazırlanması

Addım 1.	<p>a) Layihəyə müraciət edən ərizəçi ilkin ekoloji qiymətləndirməni həyata keçirir (Əlavə 3, Forma 1);</p> <p>b) DMA-nın mütəxəssisləri ərizəçi tərəfindən təqdim edilmiş ilkin ekoloji və sosial qiymətləndirmə formaları əsasında, habelə alt layihənin müəyyənləşdirilməsi üçün sahə ziyarətinin nəticələrinə əsasən müvafiq sorğu formalarını doldurur (Əlavə 3 - Forma 2, və Əlavə 4 - Forma 3);</p> <p>c) Baxışın nəticələrini özündə ehtiva edən doldurulmuş formalar LİQ-in ətraf mühit və sosial məsələlər üzrə mütəxəssislərinə təqdim olunur.</p>
Addım 2.	<p>LİQ təklif olunan alt layihənin ətraf mühit və sosial yoxlamaları nəticələrinə əsasən Ətraf Mühit və Sosial Məsələlərə dair Yekun Qiymətləndirmə Vərəqini hazırlayır (Əlavə 5, forma 4 və 5);</p> <p>LİQ-in ətraf mühit və sosial məsələlər üzrə mütəxəssisləri potensial ətraf mühit və sosial riskləri qeyd edir və bu risklərin qarşısının alınması/azaldılması üçün müvafiq tövsiyələr/tələblər irəli sürür.</p>
Addım 3.	<p>a) Əgər LİQ təklif olunan alt layihə üçün aşağı risk kateqoriyasını təsdiqləsə, əlavə araşdırma tələb olunmur;</p> <p>b) LİQ təklif olunan alt layihə üçün orta risk kateqoriyasını təsdiqlədiyi təqdirdə, ƏMSİP sənədi hazırlanmalıdır (7 və 8 nömrəli əlavələrdə təqdim olunmuş təlimatlara və nümunələrə əsasən);</p> <p>c) Təklif olunan alt layihə təsdiqlənersə, ƏMSİP və lazım olduqda zərərvericilərlə mübarizə planı LİQ (və ya kənar ekspert/şirkət) tərəfindən hazırlanacaqdır.</p>
Addım 4.	<p>Orta risk qrupuna aid olan, ƏMSİP tərtib olunmuş ilk 20 alt layihənin sənədləri ƏƏSMN LİQ tərəfindən DB-ya əvvəlcədən baxılması və təsdiqlənməsi üçün təqdim edilir. Növbəti ƏMSİP-lər müvafiq seçmə qaydası ilə nəzərdən keçiriləcək.</p>
Addım 5.	<p>ƏƏSMN LİQ alt layihələrin ƏMSİP-lərin məzmununun ictimaiyyətə açıqlanmasını təşkil edir və QHT-lərin, müvafiq icmaların nümayəndələrinin və digər tərəfdaşların iştirakı ilə ictimai dinləmələr keçirir, o cümlədən</p>

	iştirakçıların təqdim etdikləri məlumat və materialların əsasında rəsmi protokollar hazırlayır.
Addım 6.	ƏMSİP icma dinləmələri əsasında yeniləndikdən və DB tərəfindən təsdiqləndikdən (ilk 20 layihə üçün) sonra yekun hesab olunur.
Addım 7.	Alt layihələr təsdiqləndikdən sonra, ƏƏSMN LİQ alt layihələrin qiymətləndirməsini tamamlayacaq və müvafiq alt layihə benefisiarları aktivlərin köçürülməsi müqaviləsinin imzalanmasını həyata keçirir. Müvafiq ƏMSİP-lər bu cür müqavilələrin ayrılmaz hissəsi kimi əlavə olunur.
Addım 8.	AzÖMP əməkdaşları və ƏƏSMN LİQ-in mütəxəssisləri razılaşdırılmış monitoring plana uyğun olaraq mütəmadi nəzarət, monitoring və hesabat fəaliyyətləri həyata keçirirlər.

7.2.4. ƏMSİP İcmal Prosesi

346. Yuxarıda izah edildiyi kimi, hər bir layihə üçün qiymətləndirmə DB-nin ƏMSÇ-inə uyğun olaraq aparılacaq və bu qiymətləndirmə nəticəsində ərazilərə uyğun ƏMSİP hazırlanacaqdır. Bu işlər ƏƏSMN LİQ-nin öhdəliyi olacaq və bunların yerinə yetirilməsi üçün yerli AzÖMP əməkdaşları tərəfindən dəstəklənəcəkdir. Orta risk alt layihəsi üçün, ƏMSİP alt layihə təklif paketinin bir hissəsi olmalıdır və aktivlərin natura şəklində təhvil verilməsi üçün istifadə edilən hər hansı bir (satılma) sənədlərinə əlavə olunmalıdır. ƏRİEQ də ƏMSİP-in bir hissəsini təşkil edəcəkdir. Yerlərdə ƏMSİP-in həyata keçirilməsi alt layihə benefisiarının məsuliyyəti olacaq. Hər hansı bir uyğunsuzluq halında, ƏƏSMN LİQ işçiləri AzÖMP əməkdaşlarının vasitəsi ilə əsas məsul tərəf kimi düzəldici tədbirlər həyata keçirməlidir. Layihədə iştirak edən bütün tərəflərin məsuliyyətlərinin bölgüsü Cədvəl 15-də verilmişdir.

347. ƏMSİP-lərin hazırlanması və icrası dizayn və tikinti xərclərinin yalnız cüzi bir hissəsi olacaqdır, çünki yumşaldıcı tədbirlərin əksəriyyəti ümumiləşdirilmiş, mövcud olan, xüsusi təcrübə və avadanlıq olmadan həyata keçirilə bilər. ƏMSİP tərtib olunmuş ilk 20 alt layihənin sənədləri ƏƏSMN LİQ tərəfindən DB-ya əvvəlcədən baxılması və təsdiqlənməsi üçün təqdim edilir. DB LİQ-in prosesi dəqiq yerinə yetirdiyinə əmin olduqda, DB bu ilkin icmal prosesindən sonrakı icmal prosesinə keçid edəcəkdir.

Cədvəl 15. ƏMSİP-in nəzərdən keçirilməsində və icra edilməsində rol və vəzifələr

Məsul tərəf	Öhdəliklər
Dünya Bankı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ DB-nin rəsmi saytında ƏMSİÇ, ƏRİEQ və MTQFP məlumatlarının nəzərdən keçirilməsi, təsdiq edilməsi və açıqlanması; ▪ İlk 20 alt layihə üçün tərtib edilmiş xüsusi ƏMSİP-lərin nəzərdən keçirilməsi və ƏƏSMN-nin LİQ-nə etirazın olmaması barədə təsdiqin bildirilməsi; ▪ Əmək resurslarının idarə edilməsi prosedurlarının nəzərdən keçirilməsi və təsdiq edilməsi; ▪ ƏMSİÇ-in DB-nin tələblərinə və standartlarına uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə layihənin icrasına dəstək və nəzarət missiyalarının həyata keçirilməsi.
ƏƏSMN LİQ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ƏMSİÇ, MTQFP, ƏRİEQ və ƏMSİP sənədlərinin hazırlanması, tətbiq edilməsi və DB-nin təsdiqinə təqdim edilməsi; ▪ ƏMSİÇ, MTQFP, ƏRİEQ və ƏMSİP sənədlərinin ƏƏSMN LİQ saytında yerləşdirilərək açıqlanması;

Məsul tərəf	Öhdəliklər
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ƏMSİP-lərin ƏMSİÇ-ə uyğun hazırlanması; ▪ İlk 20 alt layihənin ƏMSİP-lərinin ilkin baxış üçün DB-yə təqdim edilməsi; ▪ DMA-nın əməkdaşları tərəfindən hazırlanmış və ƏƏSMN vasitəsilə LİQ-ə ötürülmüş monitoring hesabatlarının əsasında ƏMSİP-lərin keyfiyyətinə nəzarət və təhlilin həyata keçirilməsi. ▪ ƏMSİP-lərin ƏƏSMN-nin rəsmi internet saytında açıqlanması və benefisiar ilə bağlanılan müqaviləyə, həmçinin də satınalma sənədlərinə ƏMSİP-lərin daxil edilməsi; ▪ ƏMSİP-lər üzrə təsadüfi yoxlanışların həyata keçirilməsi, tövsiyələrin verilməsi və müvafiq əlavə tədbirlərin lazım olub-olmadığı barədə qərarların verilməsi; ▪ Benefisiarlar və satınalma şöbəsi arasında razılaşmalarda uyğunsuzluqlar yarandıqda, bu uyğunsuzluqların qarşılıqlı razılaşma yolu ilə həllinin təmin edilməsi, uyğunsuzluqlar barədə DB-yə məlumatların verilməsi və izlənilməsi; ▪ Müəyyən olunmuş müddətlərdə layihə ilə əlaqədar çoxsəviyyəli ŞBM, monitoring və şikayət mexanizmlərinin yaradılması; ▪ DMA-ya, AZÖMP əməkdaşlarına, ekoloji və sosial risklərin qarşısının alınması və azaldılması tədbirlərinə dair təlimatların verilməsi; ▪ Layihənin icrası ilə bağlı ekoloji və sosial məsələlərin DB-yə mütəmadi olaraq DMA əməkdaşları tərəfindən hazırlanan hesabatların ümumiləşdirilərək təqdim edilməsi; ▪ Layihənin həyata keçirilməsinin ekoloji aspektləri ilə əlaqədar təsirlənmiş qrupların və ekoloji məsələlər üzrə yerli orqanların şərhlərinin nəzərə alınması. Zəruri hallarda sahələrə baxış zamanı bu qruplarla görüşlərin keçirilməsi; ▪ Layihənin həyata keçirilməsinin ekoloji və sosial aspektləri ilə bağlı DB nəzarət missiyaları ilə əlaqələndirilməsi və əlaqələrin inkişaf etdirilməsi.
DMA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ətraf mühit və sosial monitoring üçün sahə mütəxəssislərinin təyin edilməsi; ▪ Yerli icmaların məlumatlandırılması məqsədilə məsləhətləşmələrin keçirilməsi, bukletlərin və digər maarifləndirici materialların LİQ-lə birgə hazırlanması; ▪ Layihənin benefisiar səviyyəsində şikayət mexanizminin idarə edilməsi; monitoring hesabatları vasitəsilə mütəmadi olaraq ƏƏSMN LİQ-ə şikayətlər barədə məlumatların ötürülməsi; ▪ Layihənin icra edildiyi ərazidə fəaliyyətin müntəzəm olaraq izlənilməsi (həftəlik, aylıq və s.); ▪ ƏƏSMN LİQ-ə təqdim ediləcək müntəzəm hesablara ƏMSİP-lərin icra icmalının daxil edilməsi.
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ƏMSİP-in düzgün və vaxtında həyata keçirilməsinin təmin edilməsi; ▪ Ekoloji və sosial monitoringin ƏMSİÇ və alt layihə üzrə xüsusi ƏMSİP-lərdə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilməsi; ▪ ƏƏSMN LİQ-ə təqdim olunan DMA-nın hesabatları üçün ekoloji və sosial məsələlər haqqında məlumatların toplanması və onların DB-nin tələblərinə uyğunluğunun təmin edilməsi.

Məsul tərəf	Öhdəliklər
Alt layihə ərizəçiləri/ Benefisiarlar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Layihənin icrası üçün müəyyən edilmiş ƏMSİP-in həyata keçirilməsi; ▪ ƏMSİP-in icrası barədə mütəmadi olaraq DMA-ya və ƏƏSMN-ə hesabatın verilməsi; ▪ İcra zamanı gözlənilməz ekoloji və sosial problemlərin qeyd edilməsi.

7.2.5. Zərərvericilərlə mübarizə və mineral gübrələr

348. *Ümumi qeydlər.* Layihə tərəfindən potensial olaraq diqqət çəkə biləcək zərərvericilərə qarşı mübarizə məsələləri, maliyyələşdiriləcək alt layihələr çərçivəsində daha intensiv becərmə və/və ya daha yüksək məhsul dəyəri ilə əlaqəli aqrokimyəvi maddələrin daha çox istifadəsinin stimullaşdırılmasının mümkün birbaşa alınması və ya dolayı təsiri ilə əlaqələndirilə bilər. Bu baxımdan ƏMSİÇ-in məqsədi Zərərvericilərə Qarşı Mübarizə yanaşmasının qəbul edilməsini təşviq etmək və pestisidlərlə əlaqəli təhlükələr və pestisidlərin təhlükəsiz istifadəsi və istifadəsi ilə bağlı yaxşı təcrübələrdən benefisiarların məlumatlılığını artırmaqdır. ÜST tərəfindən istifadəsi qadağan edilmiş pestisidlər alt layihə icraçıları tərəfindən tətbiq edilməməlidir. Zərərvericilərin İntegrasiyalı İdarə olunması prinsipləri və pestisidlərin tətbiqi qaydaları, işlənməsi və saxlanması Əlavə 9-da verilmişdir. Zərərvericilərlə Mübarizə Planının (ZMP) tövsiyə edilmiş strukturu Əlavə 10-da, kimyəvi gübrələrdən istifadə zamanı yarana biləcək potensial risklərə nəzarət üçün tövsiyə olunan tədbirlər isə Əlavə 11-də təqdim edilmişdir.

Kimyəvi gübrə istifadəsi ilə mümkün risklərə nəzarət etmək üçün tövsiyə olunan tədbirlər

349. ƏƏSMN LİQ-in ətraf mühit üzrə mütəxəssisi alt layihənin təsdiqlənməsindən əvvəl ZMP-ni nəzərdən keçirəcək, təsdiqləyəcək və icrasına nəzarət edəcək.

350. *Mineral gübrələrin istifadəsi və istifadəsi zamanı təhlükəsizlik problemləri.* Pestisidlərin, gübrələrin istifadəsi mühüm fayda verə bilər, ancaq onlardan istifadə ətraf mühit və fermerlərə gözlənilməz təsir risklərini yarada bilər. Mineral gübrələrdən istifadə zamanı ətraf mühitə mənfi təsirlərin qarşısını almaq üçün mövcud qanuni sənədlərdə, eləcə də gübrələrin istifadəsi qaydalarına uyğun bir sıra tələblərə ciddi əməl etmək lazımdır. Mineral gübrələrin istehsalı, saxlanması, daşınması və istifadəsi qaydaları və prosedurları nisbətən az sayda sənədlərdə öz əksini tapmışdır və onların əksəriyyəti SSRİ dövründə qəbul edilmişdir.

351. *Mineral gübrələrin alınması və istifadəsini nəzərdə tutan alt layihələrin nəzərdən keçirilməsi və təsdiqlənməsi.* Mineral gübrələrin işlənməsi və istifadəsi ətraf mühitə və fermerlərin sağlamlığına zərər verə biləcəyi üçün, bu cür alt layihələr olduqda, benefisiarlar alt layihə təklifinə aşağıdakı məlumatları daxil etməklə qısa bir qeyd əlavə etməlidirlər: (a) gübrə növləri və miqdarı; (b) saxlanma şəraiti; (c) sahədə istifadə yolları; (d) mümkün təhlükə ssenarilərinə nəzarət etmək üçün görüləcək tədbirlər; və (e) məsul şəxs. Bu layihə ilə birlikdə alt layihə təklifi DMA və ƏƏSMN LİQ-in ətraf mühit üzrə mütəxəssisi tərəfindən nəzərdən keçiriləcəkdir. Bu qəbildən olan ilk iki layihə DB tərəfindən əvvəlcədən nəzərdən keçiriləcəkdir.

7.3 Ətraf Mühit və Sosial Monitoring və Hesabatlılıq

352. Alt layihələrin icrası zamanı ətraf mühit və sosial monitoring alt layihələrin əsas ekoloji və sosial aspektləri, onların ətraf mühitə təsiri, təsirlərin sosial nəticələri və nəticələrin

azaldılması üçün görülən tədbirlərin effektivliyi barədə məlumatları ehtiva edir.

353. Komponent 3, Layihənin gedişatını və nəticələrini izləmək, sənədləşdirmək və məlumatlandırmaq üçün Monitoring və Qiymətləndirmə (M&Q) fəaliyyətlərini dəstəkləyəcəkdir. ƏƏSMN LİQ-də fəaliyyət göstərən M&Q qrupu inkişaf və nəticələrin ümumi tərtibinə cavabdehdir. Bu komponent DB-yə təqdim ediləcək layihə hesabatlarını - yarımillik hesabatları və rüblük Aralıq Maliyyə Hesabatları (auditdən keçməmiş)- hazırlamaq üçün ƏƏSMN LİQ-i maliyyələşdirəcəkdir. Bu Komponent, həmçinin ƏƏSMN LİQ-in layihə monitorinqi, layihə hesabatlarının avtomatik tərtib edilməsi, layihə şəffaflığı (qrantlar veb-saytda yayımlanacaq) və vətəndaşların rəyləri üçün quracağı və istifadə edəcəyi İdarəetmə Məlumat Sistemini (İMS) maliyyələşdirəcək.

354. Bu Komponent həmçinin Layihənin İnkişaf Məqsədinin (LİM) göstəricilərini qiymətləndirmək üçün layihənin orta xətt və son xətt monitorinq tədqiqatlarını maliyyələşdirəcəkdir. ƏƏSMN LİQ layihənin başa çatmasından əvvəl MIS məlumatlarına və tədqiqatlara əsaslanan hesabat hazırlamağa cavabdehdir.

355. Ekoloji tədbirlərin həyata keçirilməsinin monitorinqi LİQ-in ətraf mühit üzrə mütəxəssisləri tərəfindən icra olunur. ETSN-nin nümayəndələri də monitorinqə cəlb oluna bilər. Məqsəd ƏMSİÇ və alt layihə üçün xüsusi ƏMSİP-lərə uyğunluğun əsas məqamlarını, icranın gedişatını, məsləhətləşmələrin həcmi və yerli icmaların iştirakını yoxlamaqdır. Hesabatın hazırlanması üçün standart yoxlama vərəqəsi istifadə ediləcəkdir. Layihənin həyata keçirilməsinin orta müddətində və layihənin sonunda ətraf mühit, sosial, sağlamlıq və təhlükəsizlik aspektlərinin vəziyyətinə nəzarət etmək üçün müstəqil audit aparılacaqdır. Auditlər (i) ƏMSİÇ-in lazımı qaydada həyata keçirilməsini və (ii) alt layihəyə aid olan ƏMSİP-lərdə yumşaldıcı tədbirlərin düzgün olaraq müəyyənləşdirilməsi və icrasının təmin edilməsi üçün zəruridir. Audit, effektivliyi artırmaq üçün ƏMSİÇ-ə edilən hər hansı bir düzəlişi müəyyən edə biləcək.

356. Sosial məsələlərin monitorinqi, ərazilərdə tikinti işləri zamanı torpaq, məhsuldar aktivlər, qanunsuz istifadəçilər, insanların dolanışıqı, aktivlərə çıxış və digərlərinə gözlənilməz təsirin olmamasını təmin etmək üçün LİQ-in sosial mütəxəssisi tərəfindən davamlı olaraq aparılacaqdır. Monitoring həmçinin sağlamlıq və əmək məsələlərini də əhatə edir.

357. Ekoloji və sosial monitorinq tərəfindən bəzi problemlər aşkar edilərsə, hesabatlarda və ya ayrıca Düzəldici Fəaliyyət Planlarında (DFP) əks ediləcəkdir. (Detallar Əlavə 12-də göstərilmişdir).

7.3.1. Monitoring Planları

358. Ekoloji və sosial təsirlərin azaldılması tədbirlərinin icrası yerli mütəxəssislər/işçilər tərəfindən izlənilir və ƏƏSMN LİQ tərəfindən nəzarət olunur.

359. Ekoloji və sosial monitorinq sistemi layihənin mənfi təsirlərinin qarşısını almaq və təsir tədbirlərinin effektivliyini təmin etmək üçün qrant hazırlığı və əməliyyat mərhələsindən başlayır. Bu sistem Dünya Bankına və ƏƏSMN-ə layihənin idarə edilməsinin bir hissəsi kimi yumşatılmanın uğurunu qiymətləndirməyə kömək edir və lazım olduqda tədbir görməyə imkan verir. Monitoring sistemi zəruri hallarda texniki dəstək və nəzarəti təmin edir, təsir tədbirləri ilə əlaqəli şərtləri erkən aşkarlayır, təsirlərin azaldılmasının nəticələrini izləyir və layihənin gedişi barədə məlumat verir.

360. ƏƏSMN LİQ tərəfindən həyata keçiriləcək ekoloji və sosial monitorinq alt layihələrin əsas ətraf mühit və sosial aspektləri, xüsusən ətraf mühitə və sosial təsirlərə və müvafiq alt layihəyə uyğun ƏMSİP-lərdə göstərilən təsir tədbirlərinin effektivliyi barədə məlumat

verməlidir. Bu cür məlumatlar LİQ-ə layihənin nəzarət hissəsi kimi yumşaltmanın uğurunu qiymətləndirməyə imkan verir və lazım olduqda düzəldici tədbirlərin həyata keçirilməsinə imkan yaradır. Bununla əlaqədar Monitoring Planı monitoring məqsədlərini müəyyənləşdirir və monitoringin növünü və həmin məqsədlərin təsir və yumşaltma tədbirləri ilə əlaqəsini göstərir.

361. Xüsusi olaraq ƏMSİP-nin monitoring bölməsində aşağıdakılar nəzərdə tutulur: (a) ölçüləcək parametrlər, istifadə üsulları, nümunələrin götürülmə yerləri, ölçmə tezliyi daxil olmaqla monitoring tədbirlərinin spesifik təsviri və texniki təfərrüatları; və (b) monitoring və hesabat prosedurları: (i) müəyyən yumşaltma tədbirlərini tələb edən şərtlərin erkən aşkarlanmasını təmin etmək və (ii) yumşaltmanın gedişatı və nəticələri barədə məlumat vermək. Monitoring Planının Forması ƏMSİP şablonunun 3-cü hissəsində təqdim edilmişdir (bax: Əlavə 7).

7.3.2. Monitoring və Hesabatlılıq Öhdəlikləri

362. Layihənin ekoloji vəziyyəti üzrə müntəzəm olaraq monitoring, sənədləşmə aparılmalı və hesabat hazırlanmalıdır. Instrumental monitoring məlumatları olduqda, tələb olunan instrumental ekoloji monitoringin nəticələrinin (hava, su və torpaq keyfiyyəti) ilkin nəticələri də qeydlər üçün ayrıca sənəddə təqdim olunur.

363. ƏMSİP-lərin hazırlanmasını tələb edən alt layihələr üçün benefisiarlara DMA Regional Ofislərinin (RO) yerli mütəxəssislərinin köməyi ilə əvvəl və sonra yerlərdə yoxlama vərəqələri hazırlamaları tövsiyə olunur. Benefisiarlar aylıq olaraq ƏMSİP-in icrasına dair qısa hesabatları DMA-nın regional ofislərinə, AzÖMP-nin əməkdaşları isə hesabatı rübdə bir dəfə LİQ-ə təqdim edəcəklər. Əraziyə baş çəkərkən AzÖMP-nin əməkdaşları tərəfindən yoxlanılacaq tədbirlərin siyahısı, müvafiq layihə üçün nəzərdə tutulmuş ƏMSİP-lərdə göstərilən tədbirlərə uyğun olmalıdır. RO-dan alınan hesabatlarla əsasən, LİQ DB-yə təqdim ediləcək dövrü hesabatların ayrılmaz hissəsi olan ƏMSİÇ və ƏMSİP-lərin icrası haqqında yarımillik hesabat hazırlayacaqdır. Belə yarımillik hesabatlarda, xüsusilə ətraf mühitə təsirlər və təsirlərin azaldılması tədbirlərinin effektivliyi ilə bağlı layihə fəaliyyətinin əsas ekoloji və sosial aspektləri barədə məlumat verilməlidir.

364. Alt layihə üçün xüsusi ƏMSİP-in monitoring bölmələri aşağıdakıları əks etdirir:

- a) ölçüləcək parametrlər, istifadə olunan metodlar, seçmə yerləri, ölçmə tezliyi də daxil olmaqla monitoring metodologiyasının təfərrüatları; və
- b) monitoring və hesabat prosedurları: (i) yumşaltma tədbirlərini tələb edən şərtlərin erkən müəyyənləşdirilməsini təmin etmək; və (ii) yumşaltmanın gedişatı və nəticələri barədə məlumat verir.

365. Sosial monitoring torpaqlara, məhsuldar aktivlərə, qanunsuz istifadəçilərə, insanların dolanışığına, aktivlərə qiymətləndirmə və s. təsir göstərərsə, alt layihənin fiziki işləri dayandırılmalı və LİQ-ə dərhal məlumat verilməlidir.

366. Ekoloji və sosial monitoring tərəfindən müəyyən edilmiş hər hansı bir problem varsa, DFP hazırlanmalıdır. DFP alt layihə, fiziki işlərin vəziyyəti, təsir növləri, müşahidə olunan ətraf mühitə və sosial təsirlərin qiymətləndirilməsi və təklif olunan yumşaltma tədbirləri (müvafiq ƏMSİP-lərdə göstərilənlərə əlavə olaraq lazım olduqda) barədə məlumatı ehtiva etməlidir. DFP alt layihə benefisiarı tərəfindən hazırlanmalı və LİQ tərəfindən təsdiqlənməlidir.

367. ***DB-yə ekoloji və sosial hesabat vermək üçün cavabdeh olan ƏƏSMN LİQ:***

- Layihə müddəti boyu layihəyə nəzarət və monitoringin nəticələrini qeyd edəcək və saxlayacaqdır. ƏMSİÇ / ƏMSİP-nin icrası və yarımillik əsasda alt layihələrin ekoloji və

sosial aspektləri barədə icmal hesabatları Dünya Bankına təqdim edəcək və bu hesabatın bir hissəsi olaraq AZÖMP ilə əlaqəli yeniliklər barədə məlumat verəcəkdir. Buraya hesabat dövrü ərzində alınan hər hansı bir şikayət / rəy və yeniliklər barədə məlumat daxil olacaqdır;

- ƏMSİÇ müddələrinin və spesifik alt layihə ƏMSİP-ləri tərəfindən təklif olunan tədbirlərin icrasının gedişatı barədə yarımillik hesabat hazırlanacaqdır;
- MTQFP-ya uyğun olaraq, layihənin icra vəziyyəti və layihənin ekoloji və sosial göstəriciləri barədə mütəmadi olaraq maraqlı tərəfləri məlumatlandırır.

8. İCTİMAİ MƏSLƏHƏTLƏŞMƏ VƏ AÇIQLANMA

8.1. ƏMSİÇ-nin Açıqlanması və İctimai Məsləhətləşmə

368. Layihə Dünya Bankının 2018-ci il oktyabrın 1-də qüvvəyə minmiş yeni ƏMSİÇ-də hazırlanır və Bankın Ətraf Mühit və Sosial Müdafiəsi Siyasətlərini əvəz edir.

369. 11-12 oktyabr 2019-cu il tarixlərində ƏƏSMN ƏMSİÇ-in hazırlanması çərçivəsində məsləhətçi komanda iki rayonda (Bakı şəhərinin Binəqədi rayonunda, və Xaçmazda) fokus qrupları ilə görüşlər keçirdi. İlk məlumatların toplanmasına Bakı və kənd bölgələrində fokus qrup müzakirələri və müsahibələr daxil edilmişdir. Seçilən respondentlər arasında mövcud özünüməşğulluq proqramının benefisiarları, AzÖMP-nin hazırkı ərizəçiləri, yerli hakimiyyət orqanları (xüsusilə yerli DMA mərkəzləri), regional sosial işçilər/məhkəmə işçiləri vardır. Fokus qrup görüşlərinin protokolları Əlavə 15-də təqdim olunur.

370. ƏMSİÇ layihəsini Dünya Bankı təsdiqlədikdən sonra sənəd 20 dekabr, 2019-cu ildə ƏƏSMN-nin saytında (www.sosial.gov.az/) yerləşdirilmişdir. ƏMSİÇ layihəsi ilə əlaqədar ictimai dinləmələr 2020-ci ilin yanvar ayında keçirilmişdir. ƏMSİÇ layihəsi ilə bağlı ictimai iclasların ətraflı protokolları Əlavə 15-də təqdim edilmişdir. Sənədlər Azərbaycan və ingilis dillərində ƏƏSMN-nin veb sahifəsinə yerləşdirilmişdir. Müvafiq dövlət qurumları və layihənin digər maraqlı tərəfləri layihənin icrası zamanı ƏMSİÇ sənədindən istifadə edəcəklər.

8.2. Şikayətlərə Baxılması Mexanizmi

8.2.1. Prosedurlar:

371. ŞBM haqqında məlumat ictimaiyyət/icma görüşləri çərçivəsində yayımlanacaqdır. Bukletlər məsləhətləşmələr və ictimai görüşlər zamanı paylanacaq və posterlər ictimai yerlərdə, məsələn, dövlət idarələrində, layihə ofislərində, DMA ofislərində, icma bildiriş lövhələrində və s. nümayiş etdiriləcəkdir. ŞBM haqqında məlumat da ƏƏSMN-nin veb sahifəsində yerləşdiriləcəkdir.

372. ŞBM üçün ümumi proses altı mərhələdən ibarət olacaqdır:

- **Addım 1:** Qeydiyyat alınma. Layihənin maraqlı tərəfləri rəy vermək və aşağıda qeyd edilən bir neçə kanal üzrə şikayətlər barədə məlumat vermək imkanına malik olacaqlar: şəxsən müxtəlif səviyyəli koordinasiya mərkəzlərində (DMA, LİQ və ƏƏSMN ofisləri), poçt, telefon/qaynar xətt (142), onlayn-məktub (<http://e-mlspp.gov.az/LETTER.aspx>) və e-poçt. Şikayətlərin qeydiyyatı formasının nümunəsi Əlavə 14-də verilmişdir.
- **Addım 2:** Çəşidləmə və emal. Şikayətlər və rəylər LİQ-in sosial mütəxəssisi və/və ya DMA-nın əməkdaşi tərəfindən tərtib ediləcək və reyestrə daxil ediləcəkdir. Hər bir əlaqələndirmə mərkəzi hər bir şikayətə baxılması üçün məsul olacaq bir şəxs təyin edəcəkdir. Milli qanunvericiliyə uyğun olaraq vətəndaşların müraciətlərinə ən gec **15 iş günü**, əlavə araşdırma və yoxlama tələb edən müraciətlərə isə ən gec **30 iş günü** müddətində baxılır.
- **Addım 3:** Təsdiq və sonrakı tədbirlər. Ərizəçiyə işə baxılmasının nəticələri barədə qərar qəbul edildikdən dərhal və ən gec **5 gün sonra** məlumat verəcəkdir. Məsul şəxs ərizəçi ilə ünsiyyət quracaq və hərəkətlərin mümkün gedişatı və şikayətin ehtimal olunan həlli müddəti barədə məlumat verəcəkdir. Əgər şikayətlər 15 gün ərzində həll olunmazsa, məsul şəxs ərizəçiyə şikayətin/məsələnin statusu barədə yenilənmiş məlumat verəcək və problemin həlli üçün nə qədər vaxt tələb olunacağına dair məlumat verəcək. Bundan əlavə, hər bir koordinator iki həftədən bir, 30 gün və ya daha çox müddətdə həll edilməmiş şikayətlər barədə LİQ-ə məlumat verəcəkdir.

- **Addım 4:** Yoxlama, araşdırma və görülcək tədbirlər. Bu addıma bu məsələ ilə bağlı faktları müəyyənləşdirmək üçün şikayət haqqında məlumatların toplanması və şikayətin etibarlılığının yoxlanılması və sonra təklif olunan həllin hazırlanması daxildir. Bu həllə isə yumşaltmanın uyğunluğuna dair qərarların dəyişdirilməsi, yardım, proqramın özündə dəyişikliklər, digər tədbirlər və ya tədbirlərin tələb olmaması da aiddir. Şikayətin xarakterindən asılı olaraq, araşdırma prosesinə layihə ərazisinə səfər, sənədlərin yoxlanılması, ərizəçi ilə görüş (şikayətçi məlumdursa və iştirak etməyə hazır olduqda) və şikayətlə bağlı məlumata malik ola biləcək və ya problemi həll etməyə başqa şəkildə kömək edə biləcək digər şəxslərlə (həm layihə iştirakçısı, həm də layihədən kənar şəxs ola bilər) görüşlər daxil edilə bilər. Şikayətlərin çoxu və ya əksəriyyəti bu mərhələdə həll olunacaq. Bu və digər mərhələlərdə görülməyən bütün tədbirlər tam sənədləşdiriləcək, verilməmiş qərar isə reyestrə salınacaq.
- **Addım 5:** Monitoring və qiymətləndirmə. Monitoring dedikdə, şikayətlərin izlənməsi və onların həllində əldə edilən irəliləyişin qiymətləndirilməsi prosesi başa düşülür. LİQ şikayətlərin, sorğuların və qəbul edilmiş, icazə verilmiş və ya nəzərdən keçirilmiş digər rəylərin konsolidasiyası, monitoringi və hesabatı üçün məsuliyyət daşıyacaq. Bu, şikayətlər reyestri və şikayətlərin həlli üçün atılan bütün addımların qeydiyyatının aparılması və ya əks əlaqə və suallara cavab verilməsi yolu ilə həyata keçiriləcəkdir. Layihə çərçivəsində yalnız AzÖMP benefisiarları/ərizəçilərindən deyil, digər qeydiyyatdan keçmiş ərizəçilərdən də şikayətlərin qeydə alınması və baxılması üçün DMA üçün ŞBM sisteminin İMS modulunun konsepsiyası və operativ qaydalar hazırlanacaq.
- **Addım 6:** Məlumatın təqdim edilməsi. Bu addım şikayət, rəy və problemin necə həll edildiyi barədə suallar təqdim edənlərin məlumatlandırılmasını və ya suallara cavab verilməsini əhatə edir. Mümkün olduqda, ərizəçilər təklif olunan qətnamə barədə şəxsən məlumatlandırılmalıdır. Ərizəçi bu qərardan razı olmadıqda, Dünya Bankı vasitəsilə hüquqi müdafiə vasitələrindən aşağıda göstəriləni kimi, yaxud Azərbaycan hüquq sisteminin təqdim etdiyi vasitələrlə istifadə olunması kimi gələcək variantlar barədə məlumat verilməlidir. LİQ hər ay əvvəlki hesabatdan bəri həll edilmiş şikayətlər və 30 gün ərzində həll olunmamış şikayətlərin həlli üçün atılacaq addımların izahatını ƏƏSMN-ə təqdim edəcəkdir. Şikayətlərə dair məlumatlar və/və ya şikayət jurnallarının əslü Dünya Bankının missiyasının müdaxiləsi əsasında təqdim olunacaq, şikayət və qətnamələrin xülasəsi isə Dünya Bankının dövrü hesabatlarına daxil ediləcəkdir.

373. ƏƏSMN LİQ vasitəsilə şikayətlərin bütün altı addımdan keçirilməsinə cavabdehdir. Addım 4 (Yoxlama, araşdırma və görülcək tədbirlər), zərər çəkmiş tərəfin, işçilərin və ya digər maraqlı tərəflərin müsahibələrini; qeydlərə baxılmanı; səlahiyyətli şəxslərlə məsləhətləşməni; və/və ya digər fakt aşkar edən fəaliyyətləri əhatə edə bilər. Şikayət, bütün tərəflərin məmnuniyyətini təmin etmək mümkün olmadıqda, Şikayətlərin Baxılması Komissiyasına (ŞBK 1) göndəriləcəkdir, bu komissiya öz növbəsində şikayəti təkrar baxış üçün 4-cü addıma yönləndirəcəkdir. ŞBK 1-ə Dövlət Məşğulluq Agentliyinin regional mərkəzlərinin rəhbər nümayəndələri daxil ediləcəkdir. Məsələn ŞBK 1 səviyyəsində həll edilə bilmədiyi təqdirdə, LİQ-in və DMA-nın Bakı şəhərindəki rəhbərlərindən ibarət ŞBK 2-yə ünvanlandırılacaqdır.

8.2.2. Şikayətlərin Qeydiyyat Jurnalı

374. Əvvəl də qeyd edildiyi kimi, LİQ şikayətlərin jurnalında qeydiyyat aparacaqdır. Bu jurnalda aşağıdakı məlumatlar daxil ediləcəkdir:

- Fərdi arayış nömrəsi
- Şikayətçinin adı, sualı/təklifi/rəyi, ünvanı, əlaqə məlumatları (şikayət anonim təqdim

olunmadıqda)

- Şikayətin/rəyin/sualın təsviri; yerin təfərrüatları.
- Şikayətin tarixi.
- Şikayətlə məşğul olmaq üçün təyin edilmiş şəxsin adı (şikayətçiyə məlumat verən, araşdırma nəticələrini təqdim edən, qətnamələr təklif edən və s.)
- Təklif olunan qətnamənin təfərrüatları, o cümlədən, təklif olunan qətnamədə öz əksini tapan düzəldici tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün səlahiyyət verməyə və icra etməyə cavabdeh olacaq şəxs (lər) daxil olmaqla.
- Təklif olunan qətnamənin şikayətçiyə bildirildiyi tarix (anonim olmadıqda)
- Şikayətçiyə təklif olunan qətnamə barədə məlumat verildiyi tarix (mümkün olduqda, yazılı şəkildə).
- Şikayətçinin qətnamədən razı olub-olmaması və şikayətin bağlanıla biləcəyi barədə məlumat.
- Qətnamənin həyata keçirildiyi tarix (varsa).

8.2.3. Şikayətlərin Monitorinqi və Hesabatlılıq

375. Monitorinq və hesabat təfərrüatları yuxarıda təsvir edilmişdir. ŞBM-in həyata keçirilməsinə dair Dünya Bankına hesabat vermək LİQ-in məsuliyyəti olacaqdır. Şikayətlərin baxılmasını təmin etmək üçün Daxili Audit Bölməsi qətnamələrin icrasının monitorinqi daxil olmaqla, ümumi prosese nəzarət edəcəkdir.

8.2.4. Dünya Bankının Şikayətlərə Baxılma Sistemi

376. Dünya Bankının dəstəklədiyi bir layihədən mənfi təsirləndiyinə inanan icmalar və şəxslər DB-nin Şikayətlərin Baxılma Xidmətinin (ŞBX) mövcud layihə səviyyəsindəki şikayətlərə baxılması mexanizmlərinə şikayət edə bilərlər. ŞBX, layihə ilə əlaqəli problemlərin həlli üçün alınan şikayətlərin dərhal araşdırılmasını təmin edir. Şikayətlər birbaşa Dünya Bankının diqqətinə çatdırıldıqdan sonra istənilən vaxt təqdim edilə bilər və Bank Rəhbərliyinin onları cavablandırmağa imkanı yaradılmalıdır. Dünya Bankının korporativ ŞBX-ə şikayətlərin necə veriləcəyi barədə məlumat üçün səhifəsinə müraciət edin <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services/grievance-redress-service>. Şikayətlərin Dünya Bankı Müfəttişliyinə necə təqdim edilməsi barədə məlumat üçün saytına daxil ola bilərsiniz www.inspectionpanel.org.

Əlavə 1. Layihə çərçivəsində aktivlərin natura şəklində verilməsi tipli alt- layihələrin növləri

1. Avtotornaçı (tokar)
2. Avtoçilingər
3. Avtoelektrik
4. Avtomobil şinlərinin təmiri
5. Avtoyuma
6. Avtoyağlama
7. Ayaqqabı təmiri və istehsalı
8. Brolyer inkubatoru
9. Dəmirçi
10. Dönərçi
11. Dülgər
12. Fitnes (idman)
13. Foto xidməti
14. İstixana
15. Kişi bərbərxanası
16. Mebel (Kəsmə, Bant vurma, Oyma işləri)
17. Meyvə qurutma
18. Musiqiçi
19. Naxış vurma
20. Parket və taxta döşəmə cilalanması
21. Poliqrafiya xidmətləri
22. PVC qapı və pəncərə hazırlanması
23. Qadın gözəllik salonu
24. Tekstil məhsulları istehsalı (kiçik dərzisi sexi)
25. Təlim-tədris
26. Un məmulatları istehsalı (kiçik çörəkbişirmə və şirniyyat sexi)
27. Yem üyütmə xidməti (mini yem dəyirmanı)
28. Yun darama
29. Qarışıq

Əlavə 2. Tipik mənfəi ekoloji və sosial risklər və təsirlər.

Təklif olunan yumşaltma tədbirləri

Ətraf mühit təsirləri və riskləri	Yumşaltma tədbirləri
<p><u>Torpağın eroziyası:</u> layihə əkinçiliyə aiddirmi? Əgər belədirsə, əkinçilikdə hansı bitkilər istifadə olunacaq?</p> <p>Kənd təsərrüfatı sahəsi yamaclarda və / və ya düz ərazilərdə yerləşir?</p> <p>Layihə yamaclarda əkin / bitki becərilməsini nəzərdə tuturmu?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Yamacın eni istiqamətində şumlama 2) Konturla şumlama, 3) Laydırırsız kotalarla torpaq layını çevirmədən şumlama, zolaqlarla şumlama, 4) Torpaq qoruyucu növbəli əkin sisteminin tətbiqi, terrasların çəkilməsi və s. 5) Torpağın üst qatının itirilməsi və s. ilə əlaqəli olduğu üçün yeni terrasların yaranmasından çəkinin. 6) Eroziyaya məruz qalan torpaqlarda sıx əkin tələb olunan bitkilərin becərilməsi (məsələn, buğda, çovdar və s.) Və biçmə məhsullarının (məsələn, qarğıdalı, günəbaxan) becərilməməsi; 7) Digər aqrotexniki tədbirlər (aqronomlarla məsləhətləşin)
<p><u>Yaşayış yerlərinin və bioloji müxtəlifliyin itirilməsi:</u> Layihədə təbii yaşayış yerlərinin istifadəsi və ya dəyişdirilməsi (çöl ərazilərin otlaq kimi istifadəsi və şumlama, ağacların və ya digər təbii bitki örtüklərinin kəsilməsi və ya çıxarılması və s.) nəzərdə tutulubmu?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Qalan təbii və ya yarı təbii çöllərin istifadəsindən otlaq və bitki məhsulları istehsalı sahələri kimi istifadəsindən çəkinin. 2) Mümkünsə ağacların və digər təbii bitkilərin kəsilməsi və ya çıxarılmaması və s. 3) Tikinti işləri zamanı təbii bitki itkisini minimuma endirmək/ bitki örtüyünün qorunması
<p><u>Torpağın çirklənməsi:</u> Layihədə pestisidlərdən və digər kimyəvi maddələrdən istifadə ediləcəkmi? Əgər Bəli, hansı növlər və onların miqdarı?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Daha az zərərli (davamlı olmayan) pestisidlərin istifadəsi 2) Lazım olandan daha çox pestisid tətbiq edilməməlidir 3) Pestisidlərdən istifadə etməni minimuma endirmək üçün zərərvericilərə qarşı inteqrasiya olunmuş mübarizə planlarını hazırlamaq.
<p><u>Torpaq, yaşayış sahəsi və ekosistemlərin degradasiyası:</u> Hazırda istifadə ediləcək sahə təbii (yabanı) yaşayış yeridir (meşə, bataqlıq, təbii otlaq və s.)? Layihə heyvandarlıq (heyvandarlıq məhsulları istehsalı) nəzərdə tutulurmu? Əgər Bəli, heyvanların növü və sayı. Heyvanlar tövlədə yemlənəcək və ya otlaqlarda, örüşlərdə otarılacaq?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Otarılan Heyvanların sayı otlaqlar üçün normanı ötməməlidir. Mümkün olduqda, tövlədə yemləmədən istifadə olunması 2) Mümkünsə, biçilmiş yemlərdən istifadəni inkişaf etdirin 3) Mümkün olduğu təqdirdə otlaq sahələrini sonradan istifadə etmək üçün hasar çəkmək, sahənin bərpa edilməsinə imkan vermək və s. 4) Erkən yazda və payızın sonlarında təbii ərazilərdə otarmanın mihdudlaşdırılması və s.
<p><u>Torpağın degradasiyası:</u> Layihə torpaq qazıntısı işləri aparılacaq mı?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Torpağın üst münbit qatının götürülməsi və istifadəsi
<p><u>Bərk tullantıların emələ gəlməsi - tullantıların hansı növü yaranacaq (müxtəlif tikinti tullantıları, aqro emal fəaliyyətindən olan tullantılar, heyvandarlıq peyini və s) və onların təxmini miqdarı</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Tullantıların çeşidlənməsi, istifadəsi və təkrar istifadəsi 2) səlahiyyətli poliqonlarda zərəsizləşdirilməsi 3) Peyindən üzvi gübrələr kimi istifadəsinin təşkil edilməsi
<p><u>Təhlükəli tullantıların yaranması – təhlükəli tullantıların hansı növləri (köhnəlmiş və yararsız pestisidlər və mineral gübrələr; aqro emal fəaliyyətində istifadə olunan kimyəvi maddələr;</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Layihə sahəsində yaranan təhlükəli tullantıları təhlükəli material kimi dəqiq şəkildə işarələyin və onları qapalı yerlərdə etibarlı şəkildə saxlayın, habelə tərkibi, xüsusiyyətləri və istifadə

Ətraf mühit təsirləri və riskləri	Yumşaltma tədbirləri
asbest, işlənmiş yağlar və s) yaranır və onların təxmini miqdarı.	<p>məlumatları ilə etiketləyin;</p> <p>2) Təhlükəli tullantıların xüsusi yerlərdə saxlanması/utilizasiya edilməsi.</p> <p>3) Təhlükəli tullantıların daşınması və zərəsizləşdirilməsi atılması üçün xüsusi lisenziyalı şirkətlərdən istifadə olunması</p> <p>4) Təhlükəli maddələr olan konteynerlərin sızmalarının və dağılmalarının qarşısını almaq üçün sızmaya davamlı bir qabda (poddon) yerləşdirilməsini təmin edin;</p> <p>5) Asbestin Təkrar istifadə edilməməsini təmin edin.</p>
<p><u>Biomüxtəliflik və yaşayış yerlərinin itirilməsi:</u> Layihə qorunan ərazilərin yaxınlığında və ya təbii fauna və floranın vacib yaşayış yerlərini dəstəkləyən digər həssas ərazilərdə yerləşəcəkmi? Təbii yaşayış yerlərinin dəyişdirilməsi əsasında kənd təsərrüfatı bitkiçilik sahələrinin genişləndirilməsi planlaşdırılırmı?</p>	<p>1) Mümkün olduğu yerlərdə alternativ yerlərin nəzərdən keçirilməsi;</p> <p>2) İşlərin biomüxtəlifliyə minimum təsir dövründə və mövsümi qaydada yerinə yetirilməsi: cütləşmə dövründə tikinti işlərinin məhdudlaşdırılması;</p> <p>3) Mümkün olduğu yerlərdə və biomüxtəlifliyə görə təsadüfi narahatlığı azaltmaq üçün tikilən ərazini hasarlamaq</p> <p>4) İşçilərin ətraf mühit üçün vacib olan məsələlər barədə məlumatlandırılması</p> <p>5) Mümkün olan yerlərdə yerüstü faunanın hərəkətini təmin etmək üçün yaşıl dəhlizlər əkmək (və ya saxlamaq)</p>
<p><u>Yeraltı suların çirklənməsi</u> - layihədə yanacaq və sürtkü yağlarının istifadəsi nəzərdə tuturmu? Layihədə mal-qaranın bəslənməsi nəzərdə tutulubmu, peyin platforması varmı?</p>	<p>1) Yanacaq və sürtkü materialları: torpaq sahələrinə və su obyektlərinə axmamaq üçün yanacaq və sürtkü materiallarının xüsusi saxlanma yerlərindən (beton döşəmə ilə) istifadə olunması</p> <p>2) Pestisidlər: 1-ci bənd kimi</p> <p>3) Peyin yığılması və üzvi gübrələrin hazırlanması üçün su keçirməyən dibi olan xüsusi platformalardan və çənlərdən istifadə olunması.</p>
<p><u>Tikinti</u></p>	<p>1) Layihə üçün müvafiq yerin seçilməsi və planlaşdırılması</p> <p>2) Təsirə məruz qalan əraziləri minimuma endirmək üçün layihə mərhələsindən başlayaraq tikinti sahəsinin ölçüsünü minimuma endirmək,</p> <p>3) Su axınlarının həddən artıq çirklənməsinin qarşısının alınması üçün tikinti işlərinin mümkün qədər quru mövsümdə həyata keçirilməsi;</p> <p>4) İnşaat sahəsinin təmizlənməsi, itirilmiş ağacların yerinə yenilərin əkilməsi, sahədə yaşıllıq bərpa işlərinin aparılması</p> <p>5) Söküntü zibilini nəzarət olunan ərazidə saxlayın və zibil tozunu azaltmaq üçün su ilə isladın və ya toza qarşı sədlərdən istifadə edin</p> <p>6) Pnevmatik qazma / divarın dağıdılması zamanı suyun davamlı püskürtülməsi və / və ya ərazidə toz ekranı örtüklərinin quraşdırılması ilə tozun minimuma endirilməsi;</p> <p>7) Tozu minimuma endirmək üçün ətraf əraziləri (trotuarlar, yollar və s) tullantısız saxlamaq;</p> <p>8) Sahədə tikinti / tullantı materialının açıq yandırılmaması;</p> <p>9) İnşaat maşınları mühərriklərin boş işləməsini minimuma endirilməsi;</p> <p>10) Tikinti səs-küy səviyyəsi işlərin aparılması üçün</p>

Ətraf mühit təsirləri və riskləri	Yumşaltma tədbirləri
	<p>icazədə razılaşıdırılmış məhdud vaxtlarla məhdudlaşacaq;</p> <p>11) Əməliyyatlar zamanı generatorların, hava kompressorlarının və digər güclü mexaniki qurğuların mühərrik örtükləri bağlanmalı və avadanlıq yaşayış yerlərindən mümkün qədər uzaq yerləşdirilməlidir;</p> <p>12) Sökülmə və tikinti işlərindən gözlənilən bütün əsas tullantı növləri üçün tullantıların toplanması və atılması yolları və əraziləri müəyyən ediləcəkdir.</p> <p>13) Mineral tikinti və söküntü tullantıları ümumi tullantılardan, üzvi, maye və kimyəvi tullantılardan yerində çeşidləmə yolu ilə ayrılacaq və müvafiq qablarda saxlanılacaq.</p> <p>14) Tikinti tullantıları lisenziyalı şirkətlər tərəfindən toplanaraq müvafiq qaydada atılacaqdır. Tullantıların atılmasına dair qeydlər tullantıların düzgün idarə olunmasının sübutu olaraq saxlanılacaqdır.</p> <p>15) Mümkün olduqda, podratçı uyğun və həyat qabiliyyətli materiallardan (asbestdən başqa) təkrar istifadə edəcəkdir.</p>
<p><u>Mədəni irs obyektlərinə (sahələrinə) təsadüfən zərər, təsadüfə tapıntılar</u></p>	<p>1) Mədəni İrsin İdarəetmə Planlarını hazırlanması;</p> <p>2) Təsadüfi tapıntı aşkar edildikdə, aşkar edilmiş əşyalar və ya ərazilər barədə mədəni irs mütəxəssisləri tərəfindən müvafiq orqanlara məlumat verilməlidir;</p> <p>3) daha da narahat olmamaq üçün tapıntıların və ya sahələrin hasarlanması;</p> <p>4) Tapılan əşyaların və ya ərazilərin mədəni irs mütəxəssisləri tərəfindən qiymətləndirilməsi;</p> <p>5) Dünya bankının təhlükəsizlik siyasəti və milli qanunvericiliyin tələblərinə uyğun hərəkətləri müəyyənləşdirmək və həyata keçirmək;</p> <p>6) Layihə işçilərini və layihə iştirakçılarını təsadüfi mədəni irs nümunələri tapıntıları zamanı fəaliyyət prosedurları barədə təlimatlandırmaq</p>
<p><u>Hava keyfiyyəti:</u> Layihədə atmosfer havasına çirkləndirici tullantıların atılması baş verəcəkdir. Hansı çirkləndiricilərin (SOx, NOx, qatı hissəciklər, dioksinlər, furanlar və s.) atılması mümkündür</p>	<p>1) Emissiyaların qarşısını almaq və nəzarət etmək üçün təsdiq edilmiş metod və avadanlıqlardan istifadə (məsələn, filtrlər) edilirmi?</p> <p>2) Mümkün olduqda, çirkləndirici mənbələrin qaz-toz tutucu qurğularla təmin edilməsi, istehsal sahəsinin ventilyasiya sistemi təmin edilməsi</p> <p>3) Küləkdən qorunmaq üçün maneələri təşkil edin (əgər xammal açıq yığılmış yerlərdə saxlanılırsa)</p> <p>4) Mümkün olduqda, təbii qazdan və ya mayeləşdirilmiş neft qazı kimi az kükürlü yanacaqdan və ya az kükürlü xammaldan istifadə</p> <p>5) Mümkün olduğu yerlərdə, filtrasiya sistemlərinin quraşdırılması və s.</p> <p>6) VOC tərkibli materiallardan və ya bu maddəyə az tələbat olan material və ya proseslərin seçilməsi</p> <p>7) Mümkün olduqda istehsal prosesində həlledici istifadəsini azaltmaq üçün avadanlıqların və texnologiyaların DƏKmilləşdirilməsi</p>

Ətraf mühit təsirləri və riskləri	Yumşaltma tədbirləri
	8) Atmosferə havasına tullantılara nəzarət həyata keçirmək
Su miqdarı: Layihədə su istifadəsi nəzərdə tutulurmu? Su hansı həcmdə və hansı su mənbəyindən (mərkəzləşdirilmiş su təchizatı sistemi və / və ya su anbarından) götürüləcəkdir?	1) Suyun təbii axını / təbii axınların minimum səviyyədə pozulmasını təmin etmək 2) Su istifadəsinə nəzarət və sudan istifadənin minimuma endirmək üçün su sayğacları quraşdırmaq
Suyun keyfiyyəti / Çirkənməsi: Layihə fəaliyyəti yerüstü suların çirkənməsinə səbəb olacaqmı - tullantı sularının axıdılması təxmini həcmi nə qədər olacaq? Layihədə tullantı sularının yerüstü su obyektlərinə, və / və ya mərkəzləşdirilmiş kanalizasiya şəbəkəsinə / Septik çirkab sular anbarına axıdılması nəzərdə tutulur?	1) Kiçik kənd müəssisələri üçün: lokal çirkab su təmizləyici qurğuların quraşdırılması (məs., septik çənlər/quyular) b. Böyük müəssisələr üçün: tullantı sularında çirkəndirici maddələrin müəyyən olunmuş həddini aşmamaq şərti ilə axıdılma 2) Tullantı suları və şlamın yığılmasını toplaqı və minimuma endirmək üçün 3) Mövcud kanalizasiya sisteminin yenilənməsi / bələdiyyə kanalizasiya sistemində qoşulma 4) Tullantıların qaydalara müvafiq təşkil edilmiş utilizasiyası 5) Mümkün olduqda, səthi su obyektlərinə çirkəndirici axınları azaltmaq üçün yamaclarda kol bitkilərinin əkilməsi
Biomüxtəlifliyin itirilməsi: Layihədə yad növlərin (akvakultura layihələri olduqda) tətbiqi nəzərdə tutulurmu?	1) Mümkün olduqda yad növlərin uyğunlaşmamasına, artmasına imkan verməmək 2) Artıq müəyyən edilmiş yad növlər olarsa, onların təbii ekosistemlərə (məsələn, gölməçələr, çaylar və s) axıdılmaması üçün tədbirlərin görülməsi
Biomüxtəlifliyin itirilməsi: Layihə qorunan ərazinin və ya bataqlıq ərazilərinin yaxınlığında yerləşəcəkmimi?	1) Tullantı sularında və atmosfer emissialarında çirkəndirici maddələrin müəyyən edilmiş hədlərini aşmamaq 2) Yetişmə və miqrasiya dövründə tikinti və əməliyyat fəaliyyətlərini dayandırılmaq və ya minimuma endirmək və s.
<u>Su ekosistemlərinin deqradasiyası</u>	1) Təbii səth su obyektləri boyunca eni 300 m olan zolaqda pestisidlərin tətbiqini məhdudlaşdırın 2) Su obyektləri boyunca ağacların və digər təbii bitkilərin kəsilməsindən çəkinin 3) Təbii su obyektlərinə yad növlərin daxil olmasının qarşısını alın, 4) Tullantıların düzgün təşkil edilmiş saxlanma yerləri və s.
<u>Alaq otları, zərərvericilər, xəstəliklər:</u> Layihə əlaq otlarının, zərərvericilərin, heyvan və bitki xəstəliklərinin yayılmasına səbəb ola bilərmi?	1) Kənd təsərrüfatı torpaqlarında mono-kültür bitkilərinin əkilməsinə icazə verilməməlidir. 2) Zərərvericilərlə qarşı müvafiq mübarizə üsullarının tətbiqi 3) Alaq otları, zərərvericilər və xəstəliklərə qarşı mübarizə sahəsində aqrotexniki və bioloji tədbirlərə üstünlük vermək və s 4) Mal-qara təsərrüfatlarında heyvan xəstəliklərinin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək üçün qaydalara riayət etmək və s.
Sosial-iqtisadi ətraf mühit	
Sosial təsirlər - layihədə aşağıdakıları potensial təsirlər mümkün ola bilər: (a) əməyin mühafizəsi problemləri; (b) sağlamlığa təsirlər; (c) torpaqdan	Layihənin müvafiq dizaynı: yerləşmə yeri, tikinti metodları, fəaliyyət/istismar müddətində təhlükəsiz tələblərinə əməl edilməsi və təhlükəsiz

Ətraf mühit təsirləri və riskləri	Yumşaltma tədbirləri
<p>istifadə edən üçüncü şəxslərin məcburi şəkildə torpaq alması və ya köçürülməsi; məsələləri (d) gəlir mənbələrinə çıxışın itirilməsi; (e) fiziki və / və ya iqtisadi aktivlərin itkisi.</p>	<p>texnologiyalardan istifadə, iş vaxtı, fəaliyyət və istismar rəqlamenti və qaydalarına əməl edilməsi istismara vermə və s.</p> <p>Layihədə torpaqdan istifadə edən üçüncü şəxslərin məcburi torpaq alması və ya yerlərinin dəyişdirilməsi ilə nəticələnən layihələr; köçürülmə və ya yaşayış yerinin itkisi, əmlak itkisi və ya aktivlərə giriş, ya da yerdəyişmənin olub-olmamasından asılı olmayaraq gəlir mənbəyinin və ya dolanışiq vasitələrinin itirilməsi ilə nəticələnən fəaliyyətlər maliyyələşdirilməyəcəkdir.</p>
<p>Layihə insan sağlamlığının, əməyin təhlükəsizliyinin pisləşməməsini və layihə ərazisi yaxınlığında yaşayan sakinlərin narahat olmamasını təmin edəcəkmidi? Əgər mümkün deyilsə, layihənin ətraf mühitə və sosial təsirlərə yol verilməyən səviyyəyə endirilməsi üçün təklif olunan yumşaltma tədbirlərini tətbiq etməklə mümkündürmü?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Lazım olduqda kollektiv və fərdi qoruyucu tədbirləri (iş geyimləri, maskalar, ayaqqabı) təmin etmək. 2) Qurulmuş əməyin mühafizəsi tələblərinə, habelə sadə qaydalara riayət etmək, məsələn: <ol style="list-style-type: none"> a. tozdan qorunmaq üçün tikinti zamanı gündə iki dəfə su tökülməsi b. tikinti zamanı və sonrakı daxili sahələrin havalandırılması c) işin vaxtı 3) İşçilərə sağlamlıq və əməyin mühafizəsi tələbləri barədə mütəmadi təlimatlar vermək 4) İmza və müvafiq dizayndan istifadə edərək yaşayış yerlərində, xüsusən də yük maşınlarında nəqliyyat vasitələrinin sürətini məhdudlaşdırmaq 5) Yaşayış yerlərində nəqliyyatın hərəkətini məhdudlaşdırın 6) Narahatlığı minimuma endirmək / tikintini müəyyən saatlarla məhdudlaşdırmaq üçün iş vaxtı, 7) yaşayış yerlərində təhlükəli materialların hərəkətini məhdudlaşdırmaq / materialların daşınmasını tənzimləmək; tikinti dövründə və sonrasında tələb olunan hər hansı bir yük məhdudiyətini tətbiq etmək, 8) Təhlükəsizlik və ətraf mühitin qorunması tələblərini layihə müqavilə sənədlərində və s. daxil etmək.
<p>Layihə ərazisi yaxınlığında yaşayan sakinlərin narahatlığı və ya narahatlığı, gözlənilən ictimai narahatlıqları, məsələn, layihə yeri, tullantıların atılması yerləri, ətraf mühitə zərərli tullantılar və tikilmiş ərazilərin estetik təşkili?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Cəmiyyətin narahatlığını müzakirə etmək və müvafiq tədbirlər görmək üçün mütəmadi olaraq ictimai məsləhətləşmələr və yığıncaqlar keçirilməlidir. 2) ŞBM-i icma üzvlərinə narahatlıqlarını, şikayətlərini bildirmək üçün əlçatan etmək.

Əlavə 3. Ətraf mühit yoxlama vərəqi

İlkin Ekoloji və Sosial Dəyərləndirmə

Layihə ID

Forma 1 (Yerli Dövlət Məşğulluq Agentliyinin (DMA) mütəxəssisinin dəstəyi ilə alt layihənin ərizəçisi/benefisiar tərəfindən doldurulmalıdır)

Hissə A

1) **Alt layihənin adı:** _____

2) **Alt layihənin qısa təsviri**

Suallar	Cavablar
a) Fəaliyyətin növü	
b) Ərizəçi (Alt layihə üzrə) (adı, əlaqə üçün məlumat)	
c) Layihənin sahəsi (m²)	
d) Ünvan	
e) Mülkiyyət hüququ	
f) Hazırkı fəaliyyətin mövcudluğu	
g) Fəaliyyətin genişləndirilməsi və ya yeni tikinti işləri ilə bağlı planlar	

Hissə B

Ekoloji dəyərləndirmə	Bəli	Xeyr	Qeydlər
1. Layihə torpaq eroziyasına səbəb, əkin sahələrinə, meşə sərvətlərinə, milli park və qorunan ərazilərdən kənar yerləşən vəhşi təbiət ərazilərinə neqativ təsir ola bilərmi?			
2. Layihə çərçivəsində tikinti işləri nəzərdə tutulurmu?			
3. Layihə içməli suyun keyfiyyətini aşağı salırmı?			
4. <i>Suyun keyfiyyəti/çirklənməsi</i> Layihə səthi suların çirklənməsinə səbəb ola bilərmi?			
5. Su hövzələrində çöküntülər - layihə torpaq eroziyası nəticəsində su hövzələrində çöküntülərin əmələ gəlməsinə səbəb ola bilərmi?			
6. Yeraltı suların çirklənməsi – layihədə mal-qaranın bəslənməsi nəzərdə tutulurmu, peyin platforması (peyin toplanma yeri) varmı?			
7. Layihədə su hövzələrindən (göllər, gölməçələr) istifadə nəzərdə tutulurmu?			
8. Layihədə meşə sərvətlərindən istifadə nəzərdə tutulurmu?			
9. Layihədə biomüxtəlifliyin itirilməsi, cavan ağacların zədələnməsi ehtimalı varmı?			
10. Layihədə tullantı sularının yerüstü su obyektlərinə və/və ya mərkəzləşdirilmiş kanalizasiya şəbəkəsinə çirkab suların axıdılması nəzərdə tutulurmu?			
11. Layihə sürüşməyə meyilli, dik yamaclar, təpələrdəki yüksək dərəcədə aşınmış torpaqlar, hər il daşqına məruz qalan çay sahələri kimi yüksək risk zonasında yerləşən ərazilərdə və ya geniş miqyaslı torpaq eroziyasına səbəb olan ərazilərdə həyata keçiriləcəkmi?			
12. Layihə tarixi irs, dini məbədlər, qəbiristanlığa yaxın ərazilərdə həyata keçiriləcəkmi?			
13. Ekoloji cəhətdən dəyərli olan yerli bitki növlərini təhlükəyə ata bilərmi?			
14. Layihənin fəaliyyəti insan səhhəti üçün hər hansı təhlükə yarada bilərmi?			
15. Layihə fəaliyyəti dövründə havaya təhlükəli tullantılar buraxıla bilərmi?			
16. Alaq otları, zərərvericilər, xəstəliklər: Layihə alaq otlarının, zərərvericilərin, heyvan və bitki xəstəliklərinin yayılmasına səbəb ola bilərmi?			

Hissə C

Sosial dəyərləndirmə	Bəli	Xeyr	Qeydlər
1. Layihə çərçivəsində aşağıdakı problemlərin baş verməsi nəzərdə tutulurmu?			
(a) əməyin təhlükəsizliyi problemləri			
(b) sağlamlıq üçün təhlükə			
(c) torpaqdan istifadə edənlərdən məcburi şəkildə torpağın alınması və ya məcburi olaraq köçürülməsi			
(d) gəlir mənbələrinə çıxışın itirilməsi;			
(e) fiziki və / və ya iqtisadi aktivlərin itirilməsi;			
(f) layihənin tətbiq olunduğu ərazi yaxınlığında yaşayan sakinlərin narahatlığı.			
Yuxarıdakı bəndlərdən biri və ya bir neçəsinin cavabı "Bəli"-dirsə, təklif olunan yumşaltma tədbirlərini tətbiq etməklə layihənin ekoloji və sosial təsirlərini məqbul səviyyəyə endirmək mümkündürmü?			
2. Ekoloji problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə layihə icra olunan ərazi yaxınlığında, milli qanunvericiliyə müvafiq olaraq yerli əhali ilə ictimai müzakirələrin, məsləhətləşmələrin keçirilməsi tələb olunurmu?			

Ərizəçi / benefisiar:

Tarix:

Forma 2

(Yerli DMA mütəxəssisi tərəfindən doldurulur)

1. Alt - layihənin Ətraf Mühit Riskləri Kateqoriyası (Yüksək, Əhəmiyyətli, Orta və ya Aşağı)
(*uyğun kateqoriya seçilməlidir*)

2. Layihə fəaliyyətləri aşağıdakı ərazilərdə həyata keçiriləcəkmi?:	Bəli	Xeyr
a. həssas və qiymətli ekosistemlərdə və ya yaxınlığında - bataqlıq əraziləri, istifadə olunmamış torpaqlar və nəslə kəsilməkdə olan növlərin yaşayış arealı		
b) arxeoloji və / və ya tarixi yerlərin və ya mövcud mədəni və sosial obyektlər olan ərazilərdə və ya onların yaxınlığında		
c) sıx məskunlaşma yerlərində və ya potensial çirklənmə təsiri və digər narahatlıqlarla icmalara əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə biləcəyi yerlərdə		
d) inkişafa yönəlmiş intensiv işlər görülən bölgələrdə və ya təbii resursların bölgüsündə münaqişələr olduqda; su axını boyunca və ya içməli su təchizatı üçün istifadə olunan su anbarlarında eləcə də qiymətli ehtiyatları olan torpaqlarda və ya sulara (balıqçılıq, mineral maddələr, dərman bitkiləri, əkinçilik torpaqları)		

Cavablardan biri “Bəli”-dirsə, alt layihə maliyyələşdirilə bilməz

3. Layihə risk təsnifatının təsdiqlənməsi:

Aşağı riskli layihələrdə əlavə araşdırma aparılmır.

Orta riskli layihələrdə Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planı (ƏMSİP) tələb olunur.

Risk kateqoriyası:

4. ƏMSİP tərəfindən həll edilməli olan əsas spesifik məsələlər hansılardır? (alt layihə fəaliyyətinin torpaq, su, biomüxtəlifliyin itkisi, insan sağlamlığına və s. təsirini göstərin)

5. ƏMSİP-in hazırlanması müddəti

Nəticə (Alt- layihə proqrama daxil edilə bilər və əgər elədirsə, hansı şərtlər daxilində):

Yerli DMA mütəxəssisi:

Tarix:

Əlavə 4. Sosial Məsələlər üzrə Yoxlama Vərəqi

Əraziyə baxış vərəqi

Forma 3

(alt layihənin müəyyənləşdirilməsi / qiymətləndirilməsi mərhələsində yerli DMA işçisi tərəfindən aparılacaq)

Layihənin adı: Səfərin tarixi/vaxtı:

Rayon: Baxışı keçirən:

Suallar	Cavab/Qeyd		
1. Ərizəçinin A.S.A, əlaqə məlumatları			
2. Hazırda ərazi necə istifadə olunur?			
3. Əvvəllər ərazi necə istifadə olunub (mümkünsə tarix qeyd edin)?			
4. Sahənin yaxınlığında yerləşən qonşu tikililər (məktəblər, yaşayış sahəsi, sənaye sahələri və s) və istifadə olunan torpaqlar hansılardır? Məsafələri qeyd edin.			
5. Bu əraziyə hüquqi nəzarət üçün hansı ekoloji və ya digər məsul təşkilatlar (sağlamlıq, meşəçilik) cavabdehlik daşıyır?			
Suallar	Bəli	Xeyr	Qeyd
6. Layihədən təsirlənə biləcək dolanışıq üçün vəsait və aktivləri olan, ərazidən qanunsuz şəkildə istifadə edən varmı?			
7. Təklif olunan ərazi nəqliyyata və kommunal xidmətlərə təsir edəcəkmi?			
8. Təklif olunan fəaliyyət növünü həyata keçirmək üçün sahənin lisenziya və ya icazəsinin olmasına ehtiyac varmı? Baxış vaxtı icazə sənədləri ilə tanış olmaq mümkündürmü?			
9. Təklif olunan fəaliyyətlərdə hər hansı məqsədlər üçün sudan istifadə nəzərdə tutulmuşdurmu (təfərrüatlarını və miqdarını qeyd edin)? Su mənbələrini göstərin.			
10. Layihə landşaftın dəyişilməsinə (bataqlıqların qurudulması, su axınının istiqamətinin dəyişməsi) əhəmiyyətli təsir göstərəcəkmi?			
11. Layihə çərçivəsində tikinti və fəaliyyət prosesi zamanı torpağa zərər dəyəcəkmi?			
12. Ərazi və ya ona yaxın yerlərdə nadir və ya nəsli kəsilməkdə olan flora və ya fauna növlərinin mövcudluğu haqqında məlumat varmı? Əgər varsa, layihənin bunlara təsiri olacaqmı və ya təsir riski artacaqmı?			
13. Layihənin çərçivəsində fəaliyyət zamanı havaya hər hansı zərərli tullantıların buraxılması ola bilərmi?			

Ərazinin şəklini çəkin

Yerli DMA işçisi:

Tarix :

Əlavə 5. Ekoloji və Sosial Yoxlamanın Nəticəsi

Ətraf mühit və Sosial məsələlərə dair yekun qiymətləndirmə vərəqi

Forma 4

Layihə №

(alt layihənin müəyyənləşdirilməsi / qiymətləndirilməsi mərhələsində LİQ-in ətraf mühit və sosial məsələlər üzrə mütəxəssisləri tərəfindən tamamlanacaq)

	Fəaliyyətlər	Bəli	Xeyr	Qeydlər
1.	Layihə sənədləri tamamlanmışdır? Tamam deyilsə, nə çatışdırılır?			
2.	Torpaqdan istifadə və resurslardan istifadə üçün icazə tələb olunurmu? Əgər belədirsə, icazə alınmışdır?			
3.	Bərk tullantıların atılması üçün icazə sənədləri tələb olunurmu? Əgər belədirsə, alınmışdır?			
4.	Çirkab suların axıdılması üçün icazəsi tələb olunurmu? Əgər tələb olunursa, alınmışdır?			
5.	Sanitar yoxlama tələb olunurmu? Bu sahədə icazə alınmışdır?			
6.	Torpağın deqradasiya və ya çirklənməsi ehtimalı varmı? Əgər varsa, qarşısının alınması və ya müvafiq yumşaltma tədbirləri planlaşdırılıbmı?			
7.	Su keyfiyyətinin pisləşmə və ya çirklənməsi ehtimalı varmı? Əgər varsa, qarşısının alınması və ya müvafiq yumşaltma tədbirləri planlaşdırılıbmı?			
8.	Hava keyfiyyətinin pisləşmə və ya çirklənməsi ehtimalı varmı? Əgər varsa, qarşısının alınması və ya müvafiq yumşaltma tədbirləri planlaşdırılıbmı?			
9.	Bioloji mühit üçün təhlükə varmı? Əgər varsa, qarşısının alınması və ya müvafiq yumşaltma tədbirləri planlaşdırılıbmı?			
10.	Sosial mühitə mənfi təsir üçün şərait varmı? Əgər varsa, qarşısının alınması, yumşaldılması və ya kompensasiya tədbirləri planlaşdırılıbmı?			
11.	Layihələndirmə, planlaşdırma və ictimai məsləhətləşmələrdə ictimaiyyətin iştirakı səviyyəsi yetərlidirmi?			
12.	Məsləhətləşmə prosesində qaldırılan ictimai narahatlıqlar adekvat həll edilmişdir?			
13.	Torpağın, binaların (yaşayış və iş yerlərinin) alınması			Bəli" və digər suallara "Xeyr" cavabını verirsə, son satış əməliyyatı üçün mövcud sənədləri təqdim edin.
14.	Söküntü ilə həyata keçiriləcək biznesin satın alınması və ya genişləndirilməsi / ev sahibləri, kirayəçilər,			"Bəli"-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın

	aktivlərin rəsmi və qeyri-rəsmi istifadəçilərinin köçürülməsi			
15.	İnsanların və ya müəyyən bir icmanın / qrupların, xüsusən də etnik azlıqların giriş imkanlarını itirməsinə səbəb olan aktivlərin alınması: <ul style="list-style-type: none"> • Təbii ehtiyatlar • Ənənəvi yaşayış yeri • Ənənəvi fəaliyyətlər • Kommunal xidmətlər 			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
16.	Satınalma / və ya riskini artırma biləcək bir işin genişləndirilməsi:			
	1. Uşaq əməyindən istifadə daxil olmaqla, əmək məcəlləsinin və qanunların pozulması			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
	2. Layihənin tətbiq olunduğu bölgələrində etnik azlıq qruplarına qarşı təcavüz (şəxsiyyət, ləyaqət, mədəniyyət və yaşayış sisteminin dolanışığı ilə əlaqəli olan)			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
	3. İnsan alveri və məcburi əməyə cəlb olunma			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
17.	Xüsusi qanunlardan istifadə etməklə torpaq əldə edilmişdirmi?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
18.	Torpağın alınması ilə əlaqədar sığınacaq və yaşayış sahələrinin daimi və ya müvəqqəti itkisi olacaqmı?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
19.	Torpaqların alınması ilə əlaqədar kənd təsərrüfatı və digər məhsuldar aktivlərin daimi və ya müvəqqəti itirilməsi olacaqmı?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
20.	Torpaqların alınması ilə məhsulların, meşə sahələrinin və əsas vəsaitlərin daimi itkiləri olacaqmı?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
21.	Torpaqların alınması ilə əlaqədar müəssisələrin və ya təşkilatların daimi və ya müvəqqəti itkisi olacaqmı?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
22.	Torpağın alınması səbəbindən gəlir mənbələri və dolanışiq vasitələri daimi və ya müvəqqəti olaraq itiriləcəkmi?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
23.	Torpaq və ya xüsusi əmlak danışıqlar yolu ilə alınarsa və ya istədiyi alıcıya satılırsa, bu kirayəçilərin və ya icarəçilərin daimi və ya müvəqqəti çıxarılması və ya köçürülməsi ilə nəticələnəcəkmi?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın

24.	Torpaq və ya xüsusi mülkiyyət danışıqlar yolu ilə alınarsa və ya istədiyi alıcıya satılırsa, bu qeyri-rəsmi torpaq istifadəçilərinin (torpaq üzərində qanuni hüquqları olmayan insanlar) və ya qəsbkarların daimi və ya müvəqqəti çıxarılması və ya yerdəyişməsi köçürülməsi ilə nəticələnəcəkmi?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
25.	Layihə torpaq istifadəsi və ya qanuni olaraq təyin edilmiş parklara və ya qorunan ərazilərə daxil olmaqda daimi və ya müvəqqəti məhdudiyyətlərə səbəb ola bilərməyi və insanların və ya hər hansı bir cəmiyyətin təbii sərvətlərə, ənənəvi yaşayış yerlərinə, kommunal ərazilərə və ya kommunal obyektlərə çıxışının itirməsinə səbəb olacaqmı?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın
26.	Layihədə qeyri-rəsmi sahibkarların və ya istifadəçilərin (yaşayış və ya təsərrüfat) daimi və ya müvəqqəti çıxarılmasını tələb edən dövlət torpaqlarından və ya hər hansı bir ictimai torpaqdan və ya əmlakdan istifadə ediləcəkmi?			“Bəli”-dirsə, maliyyələşdirilmədən çıxarın

LİQ-in ətraf mühit /sosial məsələlər üzrə mütəxəssisləri:

Tarix:

Forma 5 (bütün alt layihələr üçün doldurulacaq)

☐ Risk kateqoriyası "Yüksək". Əhəmiyyətli təsir, maliyyələşdirmədən istisna olun	Tərəfindən hazırlanmış:
	Ad və İmza:
	Vəzifəsi:
	Tarix:
	Təsdiqləyib:
☐ Əhəmiyyətli" risk kateqoriyası. Məhdud və ya müvəqqəti təsir	Ad və İmza:
☐ Risk kateqoriyası "Orta". Məhdud və ya müvəqqəti təsir	Vəzifəsi:
☐ Risk Kateqoriya "Aşağı". Təsir yoxdur	Tarix:

Əlavə 6. Təklif olunan alt- layihələrin risk kateqoriyaları və müvafiq Ətraf Mühit və Sosial Standart (ƏMSS) alətləri

I	Aşağı Riskli Alt layihələr (birbaşa və mənfi təsir ehtimalı olmayan Alt- layihələr - ƏMSİP tələb olunmur)
	<p><i>Kiçik miqyaslı kənd təsərrüfatı alt layihələri, əgər onlar təbii yaşayış arealının dəyişdirilməsi yolu ilə qurulmamışdırsa, pestisid istifadə etmərsə və ətraf mühitə mənfi təsir göstərmirsə.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kənd təsərrüfatı, bağçılıq, üzüm bağları və bağlar (kiçik ölçülü - 5 ha və daha kiçik) - Heyvandarlıq (kiçik miqyaslı – ümumi sayı 10 başdan az iri və ya xırdabuynuzlu mal-qara) - Quş eti istehsalı (1000 quşa qədər) - Taxılların qurudulması, təmizlənməsi, saxlanması üçün silosların inşası - İstixanaların tikintisi (qazanxanalarsız) - Kətan istehsalı - Traktor və digər kənd təsərrüfatı texnikalarının alınması - Aqroturizm - Toxumların alınması - Arıçılıq - Kənd təsərrüfatı texnikaları (traktorlar, taxılsovuran maşınlar, əkin maşınları və s.) - Qida; - Un dəyirmanı <p>Ticarət</p> <ul style="list-style-type: none"> - Təhlükəli olmayan malların topdan və pərakəndə ticarəti - Satış - 50-dən az yeri olan bazarlar; <p>Xidmətlər</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kişi bərbərxanası - Qadın gözəllik salonu - Otel (mehmanxana) işi - İnternet kafe - Yun emalı sexləri - Taxıl anbarı; - Şərab istehsalı və mayalanmış içkilərin istehsalı üçün kiçik sexlər - Dəri emalı üçün kiçik sexlər - Təkərlərin bərpası üçün rezin məhsulların təmiri; - Baytarlıq klinikaları;

	<ul style="list-style-type: none"> - Vulkanizasiya və kiçik avtomobil təmiri/ Avtomobil şinlərinin təmiri; - Qarajlar və parklanma yerləri - Kiçik xalça sexləri; - Kiçik toxuculuq və tikiş sexləri/Naxış vurma; - Kiçik darama/darayıcı sexlər (yun, pambıq emalı); - Mini dəyirmanlar/ Yem üyütmə xidməti; - Ət və balıq məhsullarının hazırlanması, hissə verilməsi üçün kiçik müəssisələr - Avtoyuma; - Üzlük daşların işlənməsi; - İstirahət və ictimai təyinatlı obyektlər, habelə kanalizasiya kanallarına qoşulmuş qazanxanaları və təmizləyici qurğuları olmayan sosial və mədəni obyektlər; - Barama qəbul etmə və yetişdirilməsi nöqtələri; - 100 hektardan az ərazidə köhnə suvarılan torpaqların yenidən qurulması və meliorasiyasının yaxşılaşdırılması; - Çörək, şirniyyat və makaron istehsalı - Konserv sənayesi (xammalın emalı <1000 ton / il). - Avtoelektrik - Avto tornaçı (tokar) - Avtoçilingər - Ayaqqabı təmiri və istehsalı - Broylər inkubatoru - Dönərçi - Fitnes (idman) - Foto xidməti - Meyvə qurutma - Musiqiçi - Poliqrafiya xidmətləri - Tekstil məhsulları istehsalı - Təlim-tədris - Telefon təmiri - Çatdırılma xidməti - Xalça yuma xidməti - Kombi ustası və sanitariya qovşağının quraşdırılması xidməti - Zeytun yağı istehsalı
II	<p>Orta riskli Alt layihələr (müəyyən qədər ətraf-mühit və sosial təsirlər göstərə biləcək Alt- layihələr, ƏMSİP məcburidir)</p>

Kiçik miqyaslı kənd təsərrüfatı alt layihələri (yuxarıda "Dünya Bankının Orta Risk kateqoriyası" kimi sadalanmışdır), əgər onlar təbii yaşayış mühitinin dəyişdirilməsi yolu ilə qurulmuşdursa, pestisid və ya xeyli miqdarda kimyəvi gübrələrdən istifadə etməyi nəzərdə tutursa və ətraf mühitə digər mənfi təsirləri ola bilərsə.

Orta ölçülü kənd təsərrüfatı Alt layihələri

- Kənd təsərrüfatı, bağçılıq, üzüm və meyvə bağları (orta intensiv əməliyyat 5-300 ha)
- Heyvandarlıq (orta miqyaslı-10-dan 500 başa qədər iribuynuzlu mal-qara və 1000-ə qədər xırdabuynuzlu heyvanlar)*
- Mal-qara yetişdirmə kompleksləri
- Quş əti istehsalı – quşların sayı 1000-dən çox (təsiri azaltmaq üçün xüsusi tədbirlər tələb olunur)
- Əkin sahələrinin rekultivasiyası (100 hektara qədər)
- Çaylarda və ya göllərdə balıqçılıq (ekzotik növlər istisna olmaqla) təsərrüfatlarının yaradılması - 0,25-0,5 ha arasında
- Kənd təsərrüfatı ərazilərinin (10-25 ha) qeyri-kənd təsərrüfatı kommersiya məqsədləri üçün istifadəsi
- Xam torpaqlarda intensiv əkinçilikdən istifadə
- Kənd təsərrüfatı məhsulları anbarları

Qida sənayesi (orta miqyaslı)

- Aqrar emal müəssisələri, qida məhsulları, içkilər, toxumlar, liflər (ildə 1000 tondan çox)
- Konserv sənayesi (ildə 3,000- 20,000 ton məhsul emal olunur)
- Süd məhsulları və süd istehsalı zavodları
- Qəssabxanalar, ət emalı zavodları və heyvan qalıqlarını emal edən zavodlar (orta miqyaslı - 500 - 5000t / il)

İstehsal/ kənd təsərrüfatı emalı (kiçik miqyaslı)

- Dərman bitkilərinin toplanması və emalı
- Yarımfabrikatlar üçün qida sənayesinin yaradılması (istehsal gücü <1000 ton / il)
- Alkoqolsuz içkilərin istehsalı
- Xidmət stansiyaları, avtomobil dayanacaqları;
- Gil məhsulları və tikinti materialları istehsalı üçün kiçik sexlər;
- Kiçik su elektrik stansiyaları (gücü 30 MVt-dan az);
- Mühərriklərin və maşınların təmiri, eləcə də rənglənməsi;
- 50 yerdən çox olan ictimai keyterinq müəssisələri
- 50-dən çox yeri olan bazarlar;
- Elektrik avadanlıqlarının yığılması və təmiri;
- Qazanxanalı istixanalar;
- Qənnadı məmulatlarının istehsalı üçün fabriklər;
- 50 tondan çox tutumlu soyuducu qurğular;

	<ul style="list-style-type: none"> - Avtoyağlama - Dəmirçi - Dülğər - Mebel ustası (Kəsmə) - Mebel ustası (Bant vurma) - Mebel ustası (Oyma işləri) - Parket və taxta döşəmə cilallanması - PVC qapı və pəncərə hazırlanması - Avtorəngsaz <p><i>Qeyd: *Orta heyvandarlıq prinsip etibarilə uyğun fəaliyyət hesab oluna bilər, lakin Azərbaycanda otlaq eroziyasının dərəcəsi nəzərə alınmaqla heyvandarlıq sayının artırılmasına yönəldilmiş fəaliyyət növləri istisna edilməli və ya diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir (otlaqların yeri, statusu və s.).</i></p>
III	Əhəmiyyətli və yüksək riskli alt layihələr (ətraf mühitə təsir Milli kateqoriyasının IV siyahısından olan fəaliyyətlər) – aşağıdakı fəaliyyət növləri üçün maliyyələşdirmə nəzərdə tutulmayıb.
	<ul style="list-style-type: none"> - Təsərrüfat içi su idarəetmə sistemlərinin tikintisi və yenidən qurulması, təsərrüfatlar üçün su kəmərlərinin çəkilməsi; - İcməli su təchizatı və səthi suvarma üçün tikinti və istismar; - Çoxillik bitkilərin əkilməsi və ya onlar üçün yeni qurğuların istismarı. Kənd təsərrüfatı məhsullarının saxlanması üçün binaların tikintisi - Kimyəvi pestisidlər və mineral gübrələr üçün anbarların tikintisi - Heyvandarlıq təsərrüfatı kompleksi (1000-dən çox heyvan) - 100-dən 1000 hektara qədər suvarılan torpaqların yenidən qurulması və meliorasiyası - Kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı üçün binaların, tikililərin və müəssisələrin tikintisi

Qeyd: Yuxarıda sadalanan fəaliyyət növləri ümumdür və Dünya Bankı tərəfindən təsnifatlaşdırılan risk kateqoriyalarını ehtiva edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu siyahıdakı fəaliyyətlərin hamısı cari "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi"ndə mütləq dəstəklənmir.

Əlavə 7. ƏMSİP məzmunu və forması

Orta risk alt layihələri üçün ƏMSİP-nin hazırlanması tələb olunur. ƏMSİP ətraf mühitə potensial əhəmiyyətli mənfi təsirləri məqbul səviyyələrə endirə biləcək mümkün və səmərəli tədbirləri müəyyənləşdirir. Plana yumşaltma tədbirləri mümkün olmadıqda, səmərəli və ya kifayət qədər olmadıqda kompensasiya tədbirləri daxildir. Xüsusilə, ƏMSİP (a) gözlənilən bütün mənfi ekoloji və sosial təsirləri müəyyənləşdirir və ümumiləşdirir; (b) texniki təfərrüatları ilə - hər təsir etmə tədbiri, aid olduğu təsir növünü və tələb olunduğu şərtləri (məsələn, davamlı və ya ehtimal olunduqda) dizayn və avadanlıq təsvirləri ilə birlikdə təsvir edir. və lazımi hallarda əməliyyat prosedurları; (c) bu tədbirlərin ətraf mühitə təsirini qiymətləndirir; və (d) layihə üçün tələb olunan digər azaldılması planları ilə əlaqəni təmin edir

Layihənin icrası zamanı ətraf mühitin monitorinqi layihənin əsas ekoloji aspektləri, xüsusən layihənin ətraf mühitə təsiri və təsir tədbirlərinin effektivliyi haqqında məlumat verir. Bu cür məlumatlar borcalana və Banka layihənin nəzarət hissəsi kimi yumşalmanın uğurunu qiymətləndirməyə imkan verir və lazım olduqda düzəldici tədbirlərin görülməsinə imkan verir. Buna görə, ƏMSSİM monitorinq məqsədlərini müəyyənləşdirir və ƏMSQ hesabatında qiymətləndirilən təsirlərlə və ƏMSSİM-də təsvir olunan təsir tədbirləri ilə əlaqəli monitorinq növünü müəyyənləşdirir. Xüsusilə, ƏMSİP-nin monitorinq bölməsi (a) ölçüləcək parametrlər, istifadə üsulları, seçmə yerləri, ölçmə tezliyi, aşkaretmə hədləri (lazım olduqda) daxil olmaqla, monitorinq tədbirlərinin konkret təsvirini və texniki məlumatlarını, və düzəldici hərəkətlərə ehtiyacı bildiren hədlərin müəyyən edilməsi; və (b) monitorinq və hesabat prosedurları (i) müəyyən yüngülləşdirmə tədbirlərini tələb edən şərtlərin erkən aşkarlanmasını təmin etmək və (ii) yumşalmanın gedişatı və nəticələri barədə məlumat vermək.

Ətraf mühit layihəsi komponentlərinin və təsir tədbirlərinin vaxtında və effektiv şəkildə həyata keçirilməsini dəstəkləmək üçün ƏMSİP agentlik və nazirlik və ya yerli səviyyədə olan ətraf mühit bölmələrinin mövcudluğu, onların rolu və qabiliyyətini nəzərə alır və istifadə edir. Ehtiyac varsa, ƏMSİP EQ tövsiyələrinin həyata keçirilməsinə imkan yaratmaq üçün belə bölmələrin yaradılmasını və ya genişləndirilməsini və onların əməkdaşlarının təlimləndirilməsini tövsiyə edir. Xüsusilə, ƏMSİP institusional tənzimləmələrin müəyyən bir təsvirini verir - köçəri və monitorinq tədbirlərinin həyata keçirilməsinə cavabdeh olan (məsələn, əməliyyat, nəzarət, mühafizə, həyata keçirilmə monitorinqi, islah işləri, maliyyələşdirmə, hesabat və kadr hazırlığı). İcra üçün cavabdeh olan qurumlarda ətraf mühitin idarə edilməsi imkanlarını gücləndirmək üçün ƏMİP-lərin əksəriyyəti aşağıdakı əlavə mövzuların bir və ya bir neçəsini əhatə edir: (a) texniki yardım proqramları, (b) avadanlıq və materialların alınması və (c) təşkilati dəyişikliklər.

Hər üç cəhətdən (azaldılması, monitorinqi və potensialın inkişafı) ƏMİP (a) layihənin ümumi planları ilə mərhələli və əlaqələndirici olaraq layihənin bir hissəsi olaraq həyata keçirilməli olan tədbirlərin icra cədvəlini təqdim edir; və (b) ƏMSİP-nin həyata keçirilməsi üçün kapital və təkrarlanan xərclər smetası və vəsait mənbələri. Bu rəqəmlər ümumi layihə xərcləri cədvəllərinə daxil edilmişdir.

ƏMSİP aşağıdakı elementləri daxil etməlidir:

a. *Layihənin təsviri.* Layihənin xarakterini və əhatə dairəsini və layihənin həyata keçiriləcəyi coğrafi, ekoloji, zaman və sosial-iqtisadi konteksti təsvir edir. Təsvirlər layihə sahəsinin xəritəsini, əraziyə və ya əmlaka təsirləri və layihə üçün tələb olunacaq layihə ərazisindən kənarında olan və ya dəstək vasitələrini müəyyənləşdirir.

b. *Əsas məlumatlar.* Layihənin başlamasından əvvəl gözlənilən hər hansı bir dəyişiklik daxil olmaqla, müvafiq fiziki, bioloji və sosial vəziyyəti təsvir edin. Məlumat layihənin tərtibatı, yerləşməsi, istismarı və ya azaldılması tədbirləri ilə əlaqəli olmalıdır.

c. *Ekoloji və sosial təsirlər.* Mümkün və ya gözlənilən müsbət və mənfi təsirləri mümkün qədər kəmiyyət baxımından təsvir edin. Yumşaltma tədbirlərini təyin edin.

d. *Ətraf mühit və sosial idarəetmə planı (ƏMSİP).* Yumşaldılması tələb olunan əhəmiyyətli təsirlər aşkar edilərsə, ƏMSİP tətbiq ediləcək yumşaldıcı tədbiri müəyyənləşdirir, əsas monitorinq göstəricilərini və yumşaltma və monitorinq üçün institusional gücləndirmə ehtiyaclarını təyin edir; İdarəetmə və Monitorinq Planlarından ibarətdir (aşağıda 1 və 2 nömrəli əlavələrə baxın).

e. *Əlavələr.*

Bu bölmə aşağıdakıları əhatə etməlidir:

(i) ƏMSİP hazırlanmasında istifadə olunan istinadlar;

(ii) "quraşdırma" və istismar üçün sənədin əsas mətnində/vəzifələrdə qeyd olunan müvafiq məlumatları bildiren cədvəllər

Qoşma 2

Ətraf və Sosial Mühitin İdarəedilməsi Planı

Mərhələ	Təsirlər	Yumşaltma tədbirləri	Xərclər		İnstitusional məsuliyyət		Qeydlər
			Quraşdırma	Fəaliyyət	Quraşdırma	Fəaliyyət	
Tikinti	• •	• •					
Fəaliyyət	• •	• •					
Ləğv etmə	• •	• •					

Qoşma 3

Ətraf Mühit və Sosial Monitoring Planı

Mərhələ	Hansı parametrin monitoringi keçiriləcək?	Harada bu parametrin monitoringi keçiriləcək?	Monitoring necə keçiriləcək?	Nə vaxt bu parametrlər monitoring olunacaq?	Nə üçün bu parametrlər monitoring olunacaq?	Xərclər		İnstitusional məsuliyyət	
						Quraşdırma	Fəaliyyət	Quraşdırma	Fəaliyyət
Mövcud durum									
Tikinti									
Fəaliyyət									
Ləğv etmə									

Əlavə 8. Layihə çərçivəsində Təklif oluna biləcəyi ehtimal olunan alt- layihələr üçün ƏMSİP nümunələri

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
1	<p>Gübrələr:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intensiv bağçılıq • Tərəvəzçilik 	<ul style="list-style-type: none"> • torpağın tərkibindəki üzvi maddələrin azaldılması • Torpağın strukturunda dəyişiklik və və torpaqda suyu saxlamaq qabiliyyətinin (nəmliliyinin) azalması <p>Yaxın gələcəkdə torpağın nəmliliyinin azalması səbəbindən təbii məhsuldarlığının azalması</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Məhsul yetişdirmək və münbit torpaq şəraiti üçün ən yaxşı gübrələrin seçilməsi; ✓ Bitkilərin məhsuldarlığını artırmaq və ya qoruyub saxlamaq üçün torpağın kompleks idarəedilməsi üsullarının tətbiqi ✓ Praktikada bitkilərin növbəli əkin təcrübəsi ilə mulça və ya qarışıq gübrədən istifadə edin. ✓ Mineral gübrələrin istifadəsinə nəzarət - həddindən artıq istifadəyə yol verilməməlidir. ✓ Müxtəlif üzvi gübrələrdən istifadə təcrübələrini daxil etməklə kimyəvi gübrə istifadəsini daha da azaldın. <p>Yumşaldılma nisbətən asandır, çünki kimyəvi gübrələrin qiyməti yüksəkdir</p>
		<ul style="list-style-type: none"> • Su obyektlərinin qidalandırıcı maddələrlə zənginləşdirilməsi • Su obyektlərinin evtrofikasiyası • su mənbələrinin çirklənmiş su ilə çirklənməsi <p>su ekosistemlərində dəyişikliklər yeni mənbə axtarılmalıdır</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ üzvi əkinçilik; ✓ növbəli əkinçilik ✓ gübrələrin optimal miqdarları və tətbiqi qrafiki planlaşdırılmalı və yerinə yetirilməlidir <p>Gübrə xərcləri çox olduğu üçün yumşalma orta dərəcədə asandır</p>
		<ul style="list-style-type: none"> • kimyəvi gübrələrdən istixana qazlarının emissiyası • contribution to global warming • global istiləşməyə töhfə • iqlim dəyişikliyi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ gübrələrin optimal miqdarları və tətbiqi qrafiki planlaşdırılmalı və yerinə yetirilməlidir. <p>Yumşaldılma nisbətən asandır, çünki gübrələrin qiyməti yüksəkdir</p>
2	<p>Pestisidlər</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intensiv bağçılıq • Tərəvəzçilik 	<ul style="list-style-type: none"> • Pestisidləri saxlayan, satan, nəql edən və tətbiq edənlər də daxil olmaqla insanların sağlamlığının pisləşməsi • sağlamlıq xərclərinin artması; • itirilən ailə gəlirləri; • sığorta xərcləri 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ nisbətən təhlükəsiz olan pestisidlərdən istifadə olunmasını təmin edin (pestisidlərlə düzgün davranış və istifadə üzrə təlimdən sonra ÜST-ün Təsnifat III və II-yə aid olan pestisidlər) ✓ pestisidlərlə lazımi qaydada davranma və istifadə üzrə təlimlərin keçirilməsi; ✓ təhlükəsiz əkinçilik fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün İPM-nin (Ziyanvericilərə qarşı inteqrə olunmuş idarə edilmə) edin.
		<ul style="list-style-type: none"> • Ərzaq istehlakçılarının səhhətinin mümkün pisləşməsi • sağlamlıq üçün çəkilən xərclərin artması; • iş vaxtının itkisi; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ qalıqları minimum olan və ya qalıqları istehlakçılara ən az zərər yetirən müvafiq pestisidlərdən istifadə edilməsi; ✓ Pestisidlərdən optimal (təvsiyə olunmuş) miqdarda istifadə; ✓ pestisidlər yalnız o zaman tətbiq edilməlidir ki, bu mütləq olaraq zəruri olsun;

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> ailə gəlirlərinin itkisi 	<ul style="list-style-type: none"> Zərərvericilərin idarəedilməsi üçün alternativ və təbii üsulların tətbiqi, xüsusi göstəriş dozası və gözləmə müddətləri və s. uyğun olaraq yalnız qeydiyyatda olan və istifadəsinə icazə verilmiş pestisidlərin istifadəsi; Davamlı Üzvü Çirkəndiricilər (DÜÇ) kateqoriyalarında olan pestisidlərin və məməlilərin zəhərlənməsi və yüksək dayanıqlılığa səbəb olan geniş təsir dairəsinə malik kimyəvi maddələrin istifadəsinin qarşısının alınması Organic üzvi əkinçiliyi nəzərdən keçirin Zərərvericilərin idarəedilməsi üçün alternativ və təbii üsulların tətbiqi, məs: həşərat tutan tələlərin quraşdırılması və həşərat yeyən quş növlərinin saxlanması
		<ul style="list-style-type: none"> Torpağın çirklənməsi Torpaq üçün vacib olan dəyişdirilmiş mikrofauna biomüxtəlifliyin itkisi torpaq məhsuldarlığının ümkün itkisi 	<ul style="list-style-type: none"> qalıqları olmayan və ya qalıqları torpağa zərər yetirməyən müvafiq pestisidlərdən istifadə edin; Çiləyici texnikalarda geriye sifonla axmanın və ya onların dolub daşmasının qarşısını alın <p><i>Çətindir: aqrokimyəvi şirkətlər məhsullarını fermerlər və fermerlər arasında təbliğ etdikləri üçün ümumiyyətlə bu işi görənlər ən ucuz xərc kimyəvi istifadə edəcəklər.</i></p>
		<ul style="list-style-type: none"> Qrunt və səth sularının aşağıdakı səbəblərdən çirklənməsi: Saxlanılan konsentrasiyanın sızması və ya yuyulmamış 'boş' konteynerlərin su təchizatı yerlərində və ya onların yaxınlığında atılması zəhərli kimyəvi maddələrin küləkli hava şəraitində çiləndikdə sovrulub aparılması və ya açıq suya həddindən artıq yaxınlıqda istifadə edilməsi pestisidlərin işlənmə yerindən güclü yağış və sel suları vasitəsilə miqrasiyası .qrunt sularına sızan hərəkət edən axıntı 	<ul style="list-style-type: none"> Pestisidlərdən optimal (təvsiyə olunmuş) miqdarda istifadə edin Yamac boyu bitki əkilməsinə nəzərdən keçirin Pestisidərin saxlanma yerlərinin su təchizatı mənbələrindən və yüksək sel axını səviyyələrindən hündürdə olmasını təmin edin. Çiləmə əməliyyatları quyuların yanında aparılacaqsa, onların üstünü örtün. Küləyin sürəti 11 km/saat-dan artıq olduqda çiləmə aparmayın
3	Əkinçilik məhsulları istehsalı texnologiyaları	<i>Dərin şumlama torpağın eroziyasına səbəb olur</i>	<ul style="list-style-type: none"> Dərin şumlamadan savayı, digər metodlar (məsələn, torpağın strukturunu dağıtmadan birbaşa səpmə və ya dayaz

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> Torpağın məhsuldarlığının itkisi və dib çöküntüləri Suyun tənzimlənməsi ilə bağlı itkilər; dəyişdirilmiş su ekosistemləri 	<p>şümləmə).</p> <p>✓ Yumşaldılma çətin olacaq.</p> <p><i>Köhnə üsulları dəyişmək çətinidir. Təlimi, məsləhəti təmin etmək və üstünlükləri nümayiş etdirmək üçün təcrübənin yayılması üzrə kənd təsərrüfatı üzrə informasiya və məsləhət xidməti tələb olunacaqdır.</i></p>
		<ul style="list-style-type: none"> Torpaq eroziyası Axın çöküntülərinin (lilin) yaranması .məhsuldarlığın itkisi dəyişdirilmiş hidroloji rejim səhralaşma torpağın nəmliliyinin itkisi dəyişdirilmiş su ekosistemləri sel və quraqlıq şəraitinin artması 	<p>✓ kontur şümlənməsi tələb olunur</p> <p>✓ açıq səth üçün minimal vaxtı təmin etmək üçün optimal şümləmə qrafiki .qəbul edilmiş üzvi kənd təsərrüfatı metodları (məsələn, səthi şümləmə)</p> <p>Yumşaldılma çətin olacaq.</p>
		<p>Qrunt sularının azalması; yerüstü suyun istifadəsi</p> <ul style="list-style-type: none"> biomüxtəlifliyin itirilməsi səhralaşma digər cari və potensial istifadəçilər üçün su itkisi 	<p>✓ Bərabər paylanmanı təmin etmək üçün suyun bölüşdürülməsi planı.</p> <p>✓ Suya qənaətedici texniki üsullar</p> <p>Yumşaldılma çox çətinidir.</p>
		<ul style="list-style-type: none"> Şoranlaşma; bataqlıqlaşma Səhralaşma Məhsuldar torpaq itkiləri 	<p>✓ Uyğun drenaj sisteminin tətbiq olunması</p> <p>Yumşaldılma nisbətən asandır.</p>
		<p>Gübrə və pestisid istifadəsi nəticəsi olaraq suların çirklənməsi,</p> <ul style="list-style-type: none"> Su obyektlərinin etofikasiyası Su mənbələrinin çirklənməsi Su ekosistemlərinin dəyişikliyə uğraması 	<p>✓ optimal gübrə miqdarı və tətbiqi cədvəlləri planlaşdırılmalı və həyata keçirilməlidir</p> <p>✓ Pestisidlərdən optimal (təvsiyə olunmuş) miqdarda istifadə;</p> <p>✓ Yamac boyunca əkməyə fikir verin</p> <p>✓ Organic üzvi əkinçiliklə məşğul olmaq</p> <p><i>(Zərərvericilərə Qarşı İnteqrə edilmiş Mübarizə) metodlarından istifadə edin</i></p>
4	<p>Sənətkarlıq (tikinti mərhələsi) – tikinti /genişləndirmə</p> <ul style="list-style-type: none"> mebel istehsalı üçün kiçik emalatxalar; keramika məhsulları istehsal edən kiçik sexlər;; 	<ul style="list-style-type: none"> Tullantı yaranması Toz çirklənməsi Səs-küy çirklənməsi və vibrasiya Tıxac 	<p>✓ Təkrar istifadə edilə bilən və təkrar istifadə olunmayan tullantıların çeşidlənməsi;</p> <p>✓ Təkrar emal olunan tullantılar müvafiq təşkilatlara təhvil verilməlidir;</p> <p>✓ Təkrar emal edilməyən tullantılar bələdiyyə poliqonlarına atılmalıdır;</p> <p>✓ Tullantıların obyektin ərazisindən kənarında saxlanmasına yol</p>

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
	<ul style="list-style-type: none"> • kiçik həcmli çörək bişirmə • plastik qapı və pəncərə istehsalı üçün kiçik sexlər • kiçik dülgərlik sexi • tekstil məhsulları istehsalı üçün kiçik sexlər. 	<ul style="list-style-type: none"> • Girişlərdə çətinliklər • Tikinti sahəsində qəzalar • Torpaq istifadəsi • Həssas qruplar üçün qeyri-bərabər imkanlar • Əmək qüvvəsi axını, məcburi və uşaq əməyi • Elektrik və rabitə kabelləri, su və kanalizasiya sistemləri və digər xətti rabitə kimi mövcud yeraltı infrastrukturun zədələnməsi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ verməyin; ✓ Bütün tullantıların tikilən ərazidən vaxtında çıxarılmasını təmin edin (1 gün ərzində). ✓ Quru mövsümdə yaşayış ərazilərindəki tikinti sahələrinin və yolların suvarılmasını tətbiq edin; ✓ küləkli havalarda torpaq işlərinin məhdudlaşdırılması; ✓ danəvər və tozvari materialların üstü bağlı maşınlarla daşınması; ✓ Yaşayış məntəqələri daxilində hərəkət edərkən nəqliyyat vasitələrinin sürətini məhdudlaşdırın - saatda 40 km-dən çox olmamaq; ✓ Əhali üçün narahatlıq yarada biləcək əhəmiyyətli miqdarda toz tullantılarının yaranmasına səbəb olan tikinti / bərpa işlərinin aparıldığı hallarda - toz qalxanından istifadə edin. ✓ Səs-küy yaradan tikinti işləri yalnız 7: 00-dan 19: 00-dək aparılmalıdır; ✓ Yaşayış məntəqlərində nəqliyyat vasitələrinin sürət həddi ✓ Podratçı işləri yaşayış yerlərinə, gəlir gətirən aktivlərə və ictimai obyektlərə girişini maneə törətməyəcək şəkildə təşkil edəcəkdir. ✓ Podratçı təhlükəsizlik risklərinin qarşısını almaq və ya azaltmaq üçün bəzi yumşaldıcı tədbirləri nəzərdən keçirəcək, xüsusən də fərdi qoruyucu vasitələrdən istifadə etmələrini, işçilərin təhlükəsizlik təhsillərini almalarını, böyük avadanlıqlarda işləyən işçilərin lazımı qaydada hazırlandığını, tikinti avadanlığının lazımı qaydada lisenziyalı və yoxlanıldığını, ilk tibbi yardımın göstərilməsini təmin edəcəkdir, yanğınsöndürmə vasitələri yerindədir, aktiv iş yerləri hasarlanıb. ✓ Alt layihənin icraçısının torpaq sahəsinə (mülkiyyət, icarəyə götürmə) hüququ olmalıdır, əks halda Alt- layihə maliyyələşdirilməyəcəkdir. ✓ Ədalətli rəftar, işdən kənarlaşmamamı və işçilərin bərabər imkanlarını təşviq edin.

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
			<ul style="list-style-type: none"> ✓ İş yerində və ətrafdakı cəmiyyətdə işçi qüvvəsinin əməl etməli olduğu davranış qaydalarını hazırlayın. ✓ Məcburi əməyi qadağan edin, mümkün olduğu yerlərdə yerli işçiləri işə cəl edin və uşaq əməyini qadağan edin. Yerli ixtisaslı işçilərin olmaması halında, işçi axını səbəbi ilə mənfi sosial təsirləri azaltmaq üçün ƏMSSTQ hazırlanmalıdır. ✓ Xidmətlərin pozulmasının və sıradan çıxmasının qarşısını almaq üçün qazıntı işlərindən əvvəl dəhliz boyunca mövcud yeraltı obyektləri müəyyən etmək üçün kommunal araşdırma xəritəsindən istifadə edin
5	Sənətkarlıq (fəaliyyət mərhələsi): <ul style="list-style-type: none"> • Mebel istehsalı üçün kiçik sexlərin fəaliyyət göstərməsi; • Keramika məhsulları istehsalı • Plastik qapı və pəncərə istehsalı üçün kiçik sexlərin fəaliyyət göstərməsi 	<ul style="list-style-type: none"> • yerüstü /qrunt sularının çirklənməsi • Ağac tozu, kimyəvi maddələrlə havanın çirklənməsi (həlləddici buxarlar, lak və s. - əsasən mebel dükanları üçün) • Səs-küy çirklənməsi (əsasən mebel istehsalında) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ «Yerüstü suların tullantı sularla çirklənməsindən mühafizə qaydaları» sənədlərindəki norma və standartların tələblərinə əməl edilməsi. Dövlət Ekologiya və Təbiətdən İstifadəyə Nəzarət Komitəsi. Bakı, 1994, SanPin 4630-88, СанПиН № 4630–88. ✓ Tullantı sularının kanalizasiya, yerüstü su obyektlərinə³⁵ və ya torpaq keyfiyyətinə qoyulmuş qaydalara müvafiq olan torpaq səthinə axıdılmasının qarşısını almaq. ✓ Kanalizasiya şəbəkələrinə axıdılması üçün vaxtında ödənişlərin aparılması; ✓ «Sudan istifadə limitlərinin hazırlanması və həyata keçirilməsi qaydaları haqqında» AR Nazirlər Kabinetinin 1998-ci il 15 oktyabr 206 sayılı Qərarına və Çirkləndirici maddələrin atmosfərə və su obyektlərinə atılmalarının (axıdılmasının) tənzimlənməsi üçün təlimat . “Госкомприорада СССР , 11. 09.1989 „№ 09-2-8/1573” müvafiq olaraq . tullantı suları üçün ekoloji standartların təsdiqlənməsi. ✓ Emalatxanalardan havaya atılan tullantıların milli tələblərə uyğunluğunu təmin etmək ✓ Ətrafdakı yaşayış yerindəki səs-küy səviyyəsi gündüz 55 dB, gecə 45 dB-dən çox olmamalıdır. Standartlar aşarsa, səs-küy

35. Atmosferə və su obyektlərinə zərərli maddələrin tullantıların normalaşdırılması üzrə təlimat. SSRİ Dövlət Təbiət Komitəsi. 11. 09.1989 „№ 09-2-8/1573

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> Tullantı yaranması İşçilər üçün təhlükəsizlik tədbirləri 	<p>azaldılması üçün əlavə tədbirlərdən istifadə edin: emalatxanalarda ikiqat şüşəli pəncərələr, akustik təmizlənmiş örtük və ya akustik qalxan;</p> <ul style="list-style-type: none"> İş yerindəki işçilər üçün səs-küy səviyyəsi 70 dB-dən çox olmamalıdır. Artıq olduqda - fərdi qoruyucu vasitələrdən (FQV) istifadə edin. Təkrar istifadə edilə bilən və Təkrar istifadəyə yarəsiz tullantıların ayr-ayrı toplanması; Təkrar emal olunan tullantıların müvafiq təşkilatlara (kağız, plastik, qara və əlvan qırıntılar, civə lampaları) verilməsi; Təkrar emal olunmayan tullantıların tullantı poliçonuna vaxtı-vaxtında daşınması; Emalatxana ərazisindən kənarında tullantıların saxlanması qarşısını almaq Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə (1999), "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa (2018) və IFC-nin Əməyin Təhlükəsizliyi və Sağlamlığı ilə bağlı Baş Təlimatına (2007) uyğun olan iş şəraitinin təmin edilməsi.
6	<p>Sənətkarlıq –</p> <ul style="list-style-type: none"> yeni avadlıqların alınması avtomexaniki emalatxanalar 	<ul style="list-style-type: none"> Qablaşdırma materialları tullantıları 	<ul style="list-style-type: none"> Təkrar istifadə edilə bilən və Təkrar istifadəyə yarəsiz tullantıların ayr-ayrı toplanması; Təkrar emal olunmayan tullantıların tullantı poliçonuna vaxtı-vaxtında daşınması
	Heyvandarlıq – inkişaf etdirmək	<ul style="list-style-type: none"> Ötlaqların həddindən artıq istifadə olunması nəticəsində torpaqların deqradasiyası torpaq örtüyünün itkisi torpağın eroziyası su saxlama qabiliyyətinin itkisi azalmış məhsuldarlıq hidroloji rejimin sel və quraqlıq şəraiti ilə nəticələnən dəyişməsi 	<ul style="list-style-type: none"> Heyvanları mümkün qədər çox müddətdə tövlələrdə yemlənmək Erkən yazda və gec payızda mal-qaranın otlamasını minimuma endirmək; Heyvanların otarılması zamanı müvafiq tələblərə³⁶ əməl edilməsi. Torpağın tapdalanmasını minimuma endirmək üçün heyvandarlıq üçün yollardan istifadə edin

36 Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 15 mart tarixli, 42 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Örüş, otlaq və biçənək sahələrinin istifadəyə və icarəyə verilməsi, habelə istifadə edilməsi qaydaları

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> • Üzvi tullantıların əmələ gəlməsi/artması; • Yerüstü və yeraltı suların çirklənməsi; • Atmosfer çirklənməsi, o cümlədən zərərli maddələr, qoxu və istixana qazları; • Təhlükəli materiallardan istifadə olunması (antibiotiklər, hormonlar, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Peyin anbarı üçün tələb olunan torpaq sahəsinin seçilməsi və tikilməsi, beynəlxalq qaydalara (Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (BMT-NIN ƏKTT)) uyğun olaraq peyin saxlanması təmin etmək; ✓ Heyvanların həzminin səmərəliliyini artırmaq üçün yemi doğramaq;bu tələb olunan yem miqdarını və peyin meydana gəlməsini azaldacaqdır; ✓ Standartları və tətbiq mövsümünü nəzərə alaraq zərərli maddələr (ağır metallar) üçün sınaqdan keçirildikdən sonra tarlalar üçün gübrənin istifadəsi (adətən bitki yetişmə mövsümünün başlanmasından əvvəl); ✓ Peyin saxlanması üçün qurğuların yaradılması, yerüstü və yeraltı suların sızma ilə çirklənməsinin qarşısının alınması (Alt- və divarların betonlanması, ikiqat klapanların quraşdırılması); ✓ Təmizlənmək üçün suyun miqdarının azaldılması (aşağı axın sürətinə malik yüksək təzyiqli forsunkalardan istifadə); ✓ Su axıntılarının qarşısının alınması və avtomatlaşdırılmış suvarma cihazlarının istifadəsini tətbiq etməklə heyvanların suvarılması zamanı su istehlakının və tökülmələrin (axıntıların)azalması; ✓ Tullantı sularının normalara müvafiq olaraq su obyektlərinə və kanalizasiya sularına axıdılması. ✓ xüsusilə qeyri əkin mövsümündə sahələrə həddən artıq peyin tətbiqinin qarşısının ✓ Heyvandarlıq fermalarında, heyvandarlıq təsərrüfatlarında, damazlıq körpələr evi və quşçuluq təsərrüfatlarında normalara uyğunluğu təmin etmək; ✓ Qoxunu azaltmaq üçün peyin kompostu istehsalı mümkünlüyünün nəzərdən keçirilməsi; ✓ Balanslı qidalanmanın tətbiqi (BMK və BMT-nin ƏKTT tövsiyələri); ✓ Saxlama zamanı peyinin səthi sahəsini minimuma endirmək; ✓ Atmosferə atılan tullantıları azaltmaq üçün peyin səthinin (optimal 150C) soyuq saxlanması və əmliliyin (sululuğun) azaldılması; ✓ Ammonyak tullantılarının azaldılması üçün xüsusi kimyəvi maddələrin tətbiqi (BMK və BMT-nin ƏKTT tövsiyələri); ✓ Toz yarıdan əməliyyatlar zamanı toz toplama (toztutucu)

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<p>dezinfeksiyaedici maddələr)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heyvan xəstəlikləri • İşçilərə və ətraf ərazilərdə yaşayan əhaliyə təsir 	<p>sistemlərinin quraşdırılması (yem üyüdülməsi) və tozun azaldılması üçün ümumi tədbirlər (giriş yollarına su çiləmə üsulu);</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Heyvandarlıq Məhsulları İstehsalına dair Ümumi Təlimatlarda (2007) tövsiyə olunduğu kimi heyvan qidasının korreksiyası ✓ Yükləmə-boşaltma əməliyyatlarını, IFC-nin ümumi ƏMSTM Təlimatlarına uyğun olaraq təhlükəli materialların saxlanması və daşınması; ✓ Zərərvericilərə və yırtıcılara qarşı mübarizə strategiyasından istifadə edərək təhlükəli materialların istifadəsini minimuma endirin (BMK-nın "Heyvandarlıq məhsulları istehsalı" Təlimatları, 2007); ✓ Zərərvericilərə qarşı qabaqcıl təcrübələrdən istifadə edin (BMK-nın "Heyvandarlıq məhsulları istehsalı" Təlimatları, 2007) ✓ Heyvanların profilaktikası, diaqnostikası və tələb olunan tədbirləri "Baytarlıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa (2005) və BMK-nın "Heyvandarlıqda əməyin mühafizəsi və sağlamlığı" təlimatına uyğun olaraq həyata keçirmək (bölmə 1.1, "Heyvan xəstəlikləri") ✓ Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə (1999), "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa (2018) və BMK-nın "Heyvandarlıqda əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" təlimatlarına uyğun işlərin aparılmasını təmin etmək. (2007), (Bölmə 1.2 və 1.3)
7	Heyvandarlıq - ət emalı	<ul style="list-style-type: none"> • Bərk tullantılar və qalıq məhsullar; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cəsədlərin emalı zamanı yüksək riskli materialların (YRM) kommersiya məqsədli yan məhsullardan ayrılması; ✓ Milli qaydalara və ya BMK qaydalarına uyğun olaraq YRM-nin zərəsizləşdirilməsi (məsələn, xüsusi yüksək temperaturlu sobalar); ✓ Yenidən istifadə edilə bilən bərk tullantıların heyvan üçün yem istehsalında sonrakı istifadə üçün istifadə edilməsi ; ✓ İstehsal olunmayan bərk tullantıların ixtisaslaşdırılmış yüksək temperaturlu sobalarda və ya bioqaz qurğularında zərəsizləşdirilməsi ✓ Xəstə və ölü heyvanların saxlanması, onlardan istifadəsi

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> • Tullantı suları; • Hava emissiyası (iy, toz); • Resursların istifadəsi • İşçilərə təsirlər (EHS) • Əhaliyə təsir (EHS) 	<p>"Baytarlıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa (2005) və BMK-nın "Heyvandarlıq istehsalı üçün əməyin mühafizəsi və sağlamlığı" təlimatına (bölmə 1.1. "Ətraf mühit" Mühafizə. Təkrarlanan bərk heyvandarlıq tullantıları" müvafiq idarə olunması</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ BMK-nın EHS Ümumi Təlimatına (2007) uyğun olaraq istehsal prosesində suyun səmərəli istifadəsini təmin etmək; ✓ Çirkab suların milli tələblərə və BMK-nın "Heyvandarlıq istehsalı üçün əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" təlimatlarına uyğun olaraq toplanmasını və təmizlənməsini təmin edin (bölmə 1.1 "Ətraf mühitin qorunması. Çirkab sular") ✓ Ət emalı müəssisələrinin GOST 17.2.3.01-86. Atmosfer. Yaşayış yerlərində havanın keyfiyyətinə nəzarət qaydaları. 1986, SanPIN 17 "Atmosfer havasının qorunması üçün sanitariya qaydalar və tələblər"-ə müvafiq istismarını təmin edin ✓ IFC-nin "Heyvandarlıq məhsulları istehsalı üçün əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" Təlimatında verilmiş qoxu və tozun azaldılması ilə bağlı tövsiyələrdən istifadə (bölmə 1.1 "Ətraf mühitin qorunması". ✓ Heyvandarlıq müəssisələrinin enerjiden istifadə səmərəliliyinin artırılması: BMK-nın "Heyvandarlıq məhsulları istehsalı üçün əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" Təlimatına uyğun olaraq (bölmə 1.1 "Ətraf mühitin qorunması. Enerji istehlakı") ✓ Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə (1999), "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa (2018) və BMK-nın "Heyvandarlıq məhsulları istehsalı üçün əməyin mühafizəsi və sağlamlığı" təlimatlarına (2007) uyğun olaraq işlərin yerinə yetirilməsini təmin etmək. , (Bölmə 1.2 və 1.3) ✓ Baytarlıq dərmanlarını yalnız "Baytarlıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və BMK-nın "Heyvandarlıqda əməyin mühafizəsi və sağlamlığı haqqında" Təlimatına uyğun olaraq istifadə edin (bölmə 1.3 "Yerli əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi");
8	Quşçuluq - inkişaf etdirmək	<ul style="list-style-type: none"> • Yem tullantıları, heyvan tullantıları, quşların cəsədləri, lil təmizləyici qurğuların qalıqları və s.; • Tullantı suları yaranması; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Heyvandarlıq üçün eynidir (paragraph 7) ✓ Bərk üzvi tullantıların minimumlaşdırılması, qaynar suyun əvəzinə buxar istifadəsi ilə IFC Təlimatında göstəriləndi kimi tullantı sularının yaranmasını minimuma endirin (bölmə 1.1

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> Atmosfer çirklənməsi, o cümlədən zərərli maddələr, qoxu və istixana qazları-ammonyak; İşçilərə təsirlər (HSE); Əhaliyə təsirlər (EHS); Təhlükəli materiallar (pestisidlərin, dezinfeksiyaedici maddələrin, hormonların istifadəsi və s.); Heyvan xəstəlikləri 	<p>Tullantı suları);</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Suyun itkisini minimuma endirin və bəsi proseslərdə sudan Təkrar istifadə edin ✓ Yaranan tullantı sularının milli tələblərə uyğun asıdılmasını təmin edin. ✓ Heyvandarlıq üçün eynidir (paragraph 7) ✓ Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə və BMK-nın "Ev quşları üçün əməyin mühafizəsi və sağlamlığı" təlimatına uyğun işlərin aparılmasını təmin etmək (bölmə "" İş sağlamlığı və təhlükəsizlik "1.2.). ✓ Baytarlıq dərmanlarını yalnız "Baytarlıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və BMK-nın "Quşların əməyin mühafizəsi və sağlamlığı" Qaydalarına uyğun olaraq istifadə edin (bölmə 1.3 "Yerli əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi"); ✓ Heyvandarlıqda təhlükəli materiallar üçün eynidir (bənd 7); ✓ "Baytarlıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və BMK-nın "Quşların əməyin mühafizəsi və sağlamlığı haqqında" Təlimatına uyğun olaraq profilaktik tədbirləri, quş eti diaqnostikasını və tələb olunan tədbirləri həyata keçirmək (bölmə 1.1, "Heyvan xəstəlikləri")
9	Quşçuluq - Quş əti emalı	<ul style="list-style-type: none"> Üzvü bərk tullantılar və sənaye tullantıları Tullantı sularının yaranması; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bərk tullantıların (i) yüksək risklə əlaqəli materiala³⁷, və (ii) yüksək risklə əlaqəli olmayan materiala ayrılması; ✓ Müəssisə xaricində yüksək bir risk ilə əlaqəli materialların utilizasiyası (yüksək temperaturlu sobalarda); ✓ Az riskli materialın Təkrar emalı (məhsul istehsalı üçün, yem şəkildə); ✓ Təkrar emal edilə bilməyən aşağı riskli materialın təhlükəsiz şəkildə atılması; ✓ Bioqaz qurğularında (ətraf ərazidə varsa) və ya gübrə kimi quş tökümləri və digər təkrar emal edilməyən tullantıların istifadəsi; ✓ bioqaz qurğularında istifadə üçün yararsız olan bərk

³⁷ Yüksək riskli materiala, IFC-nin "Peşə haqqında" Təlimatına (Quşçuluq üçün təhlükəsizlik və sağlamlıq "(2007) əsasən, kəsilmədən başqa hər hansı bir səbəbdən ölən quşlar, və ya insan istifadəsi üçün yararsız sayılan quşların hissələri, habelə heyvanlara ötürülmə qabiliyyətli bir xəstəlik olduğuna şübhəli bilinən quşlar daxildir.

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> Hava emissiyaları; Resurslardan istifadə (enerji), su; İşçilərə təsirlər (EHS) Əhaliyə təsirlər (EHS) 	<p>tullantıların poliqonlarında yerləşdirilməsi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ DBQ-nun STƏM Ümumi Təlimatına (2007) uyğun olaraq istehsal prosesində suyun rəşional istifadəsini təmin etmək; ✓ Tullantı sularının milli tələblərə və BMK-nin "Quş əti emalı üçün əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" təlimatlarına uyğun olaraq toplanmasını və təmizlənməsini təmin edin (bölmə 1.1 "Ətraf mühitin qorunması. Çirkab sular") ✓ Ət emalı müəssisələrinin yerləşməsini və ekoloji tələblərinə müvafiq istismarını GOST 17.2.3.02-78 Atmosfer. Müəssisələr tərəfindən zərərli maddələrin icazə verilən tullantı kimi müəyyənləşdirilməsi qaydaları. M.1978, çirkəndirici maddələrin atmosfərə və su obyektlərinə atılmalarının (axıdılmasının) tənzimlənməsi.Госкомприорада СССР, 11. 09.1989, № 09-2-8 / 1573 uyğun olaraq təmin etmək. ✓ DBQ-nun "Heyvandarlıqda əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" Təlimatında verilən qoxu və tozun azaldılması ilə bağlı tövsiyələrdən istifadə (bölmə 1.1 "Ətraf mühitin qorunması. Hava tullantıları") ✓ DBQ-nun "Heyvandarlıqda əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" Təlimatına uyğun olaraq enerjiyə qənaət edən tədbirlərdən istifadə (bölmə 1.1 "Ətraf mühitin qorunması. Enerji istehlakı") ✓ "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi" və DBQ-nun "Quş əti emalı zamanı əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" təlimatlarına (2007) uyğun olaraq işlərin yerinə yetirilməsini təmin etmək. , (Bölmə 1.2 və 1.3) ✓ Baytarlıq dərmanlarını yalnız "Baytarlıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və DBQ-nun "Quşların əməyin mühafizəsi və sağlamlığı" təlimatına uyğun olaraq istifadə edin (bölmə 1.3 "Yerli əhalinin sağlamlığı və təhlükəsizliyi");
10	Toxuculuq (toxuculuq məhsulları və xalça istehsalı) <ul style="list-style-type: none"> Yeni sexlərin tikintisi/mövcud sexlərin modernləşdirilməsi; 	<ul style="list-style-type: none"> Toz yaranması Səs-küy çirklənməsi Tullantı yaranması trafik 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (toz yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (Səs-küy çirklənməsi) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (tullantı yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> • girişlərin bloklanması • tikinti sahəsində qəzalar • Torpaq istifadəsi • İşçilərin həssas qrupları üçün qeyri-bərabər imkanlar • Əmək qüvvələri axını, məcburi əmək və uşaq əməyi • Elektrik və rabitə kabelləri, su və kanalizasiya sistemləri və digər xətti rabitə kimi mövcud yeraltı infrastrukturun zədələnməsi. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni
11	Toxuculuq (toxuculuq məhsulları və xalça istehsalı) - fəaliyyəti	<ul style="list-style-type: none"> • Yerüstü suların/yeraltı suların çirklənməsi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ SanPin-ə uyğun olaraq su üçün ekoloji standartların təsdiqlənməsi <i>4630-88, СанПиН № 4630–88, Səth sularının çirklənmədən qorunması üçün sanitariya qaydaları və qaydalar.</i> ✓ Tullantı sularının SanPin 4630-88, SanPiN № 4630–88. Səth sularının çirklənmədən qorunması üçün sanitariya qaydaları və qaydalar, su obyektlərinə axıdılması müəyyən olunmuş qaydalara uyğun olmayan axıdılmasının qarşısının alınması. ✓ DBQ-nun EHS Ümumi Təlimatına (2007) uyğun olaraq istehsal prosesində suyun rəşional istifadəsini təmin etmək; ✓ Çirkab suların toplanması və təmizlənməsini milli tələblərə və DBQ-nun "Əməyin Təhlükəsizliyi və Sağlamlığı" üzrə Ümumi Təlimatlarına uyğun olaraq təmin edin. ✓ Emalatxanalardan havaya atılan tullantıların milli tələblərə uyğunluğunu təmin etmək ✓ Bütün tullantılar lokal xarakter daşıyır və layihə sahəsində yerləşir ✓ Tullantıların YVQ-ləri 4.0 mg/m³ .dən böyük olmamalıdır.

39 DÜST 17.2.3.01-86. Atmosfer. Yaşayış məntəqələrində havanın keyfiyyətinə nəzarət qaydaları. 1986, SanR&N No. 0046-95 "

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<p>Tullantı suları - boyama prosesinə icazə verilsə</p> <p>Hava emissiyası Boyalama zamanı kimyəvi maddələrin atılması (boya istehsalı olduqda) Pambıq lifi tozları</p> <p>Səs-küy çirklənməsi³⁸</p> <p>Vibrasiya</p> <p>İşçilərə təsirlər (EHS): İş proseslərinin gücü və intensivliyi, Yetərsiz işıqlandırma,</p>	<p>Otaqlarda pambıq lif tozunun effektiv şəkildə çıxarılması üçün nəzərdə tutulmuş mexaniki ventilyasiya və havalandırma sistemi olmalıdır.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Emalatxanadan ayrılan hava atmosfərə buraxılmadan əvvəl toz tutucu qurğularda təmizlənməlidir. ✓ Ətrafdakı yaşayış yerindəki səs-küy səviyyəsi gündüz 55 dB, gecə 45 dB-dən çox olmamalıdır. Standartlar aşarsa, səs-küy azaldılması üçün əlavə tədbirlərdən istifadə edin: emalatxanalarda ikiqat şüşəli pəncərələr, akustik təmizlənmiş örtük və ya akustik qalxan; ✓ İş yerindəki texnoloji avadanlıqların səs-küy azaldılması DBQ 2.01.08-96 "Səsdən qorunma" tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirilir. Toxuculuq sexlərindəki divarlar və tavanlar səs-küyün intensivliyini əhəmiyyətli dərəcədə azaldan səs hopdurucu materiallar (torf, akustik gips və s.) ilə örtülməlidir. ✓ İş yerindəki işçilər üçün səs-küy səviyyəsi 80 dB-dən çox olmamalıdır. Artıq olduqda - ŞMV istifadə edin ✓ İş yerindəki vibrasiya səviyyəsi SanPiN № 0122-01 "İş yerində cəmi və lokal vibrasiya üçün sanitariya qaydaları"na görə icazə verilən dəyərlərdən artıq olmamalıdır 92 dB ✓ Tullantıların təkrar istifadə edilə bilən və Təkrar istifadəyə yararsız komponentlər üzrə çeşidlənməsi; ✓ Təkrar emal olunan tullantıların müvafiq təşkilatlara verilməsi; ✓ Tullantı poliqonunda təkrar emal edilməyən tullantıların vaxtılı-vaxtında yerləşdirilməsi ✓ Emalatxana ərazisindən kənarında tullantıların saxlanması qarşısını almaq ✓ "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi" nə uyğun işlərin yerinə yetirilməsini təmin etmək, ardıcıl olaraq tibbi müayinələrin aparılması, ardınca iş şəraitinin yaxşılaşdırılmasına və müəyyən olunmuş xəstələrin müvafiq işlə təmin olunmasına yönəlmiş tədbirlərin hazırlanması tələb olunur. ✓ İş yerindəki işıqlandırma QOST 2.01.05-98 "Təbii və süni işıqlandırma" tələblərinə cavab verməlidir. ✓ Vahid işıqlandırma və işığın optimal spektral tərkibinə nail olmaq üçün böyük işıq səthləri olan lyuminescent lampalar

38 AR Prezidentinin 2008-ci il 8 iyul tarixli 796 nömrəli Fərmanı "Ətraf mühitə və insan sağlamlığına mənfi təsir göstərən vibrasiya və səs-küy çirklənmələri normaları" və DÜST 12.1.003-83, DÜST 23337-78, DÜST 20444-85 və sanitariya qaydaları (SNİP 3077-84 və SNİP 42-128-4948-89)

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		Mikroiqlim	<p>(LB, LD, LDC) tövsiyə olunur.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Toxuculuq müəssisələrinin sənaye binalarının iş ərazilərindəki istilik və rütubət şəraiti SanPiN № 0203-06 "Sənaye binalarının mikroiqlimi üçün sanitariya-gigiyena qaydaları" ilə tənzimlənən standartlara uyğun olmalıdır. ✓ İstehsal sexlərində standart bir temperatur və rütubət şəraiti yaratmaq üçün temperatur və rütubətə nəzarət edən avtomatik qurğular quraşdırılmalıdır. ✓ İlin soyuq dövründə sənaye və köməkçi otaqların effektiv istiləşməsi təmin edilməlidir, əlavə olaraq işçilərin bədəninin hipotermiyasına səbəb olan səbəblərin (şüşələr, hava pərdələri, vestibulların tənzimlənməsi və s.) Aradan qaldırılması üçün tədbirlər görülməlidir (və s.).
12	Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı: Yeni istixanaların tikintisi; Kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı müəssisələrinin tikintisi / modernləşdirilməsi	<ul style="list-style-type: none"> • Toz yaranması • Səs-küy çirklənməsi • Tullantıların əmələ gəlməsi • Tullantı sularının əmələ gəlməsi • Artan trafik • Girişlərə məhdudiyətadağan giriş • Tikinti sahəsindəki qəzalar • Torpaq istifadəsi • İşçilərin həssas qrupları üçün qeyri-bərabər imkanlar • İşçi axını, məcburi və uşaq əməyi <p><i>Elektrik və rabitə kabelləri, su və kanalizasiya sistemləri və digər xətti rabitə kimi mövcud yeraltı infrastrukturun zədələnməsi.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (tullantı yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni səs-küy çirklənməsi) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (tullantı sularının yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
13	Kənd təsərrüfatı məhsulları – məhsul istehsalı (yetiştirilməsi)	<ul style="list-style-type: none"> • Su obyektlərinə təsir (çirklənmə, səmərəsiz istifadə); • Havanın çirklənməsi (toz, maşınlardan çıxarılan qazlar, yanlıq istifadə səbəbiylə kimyəvi maddələr); • Torpağın deqradasiyası və çirklənməsi; <p>Torpağın, yeraltı və yerüstü suların çirklənməsi, pestisidlərin istifadəsi səbəbindən işçilərə və ictimaiyyət üçün təhlükə</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Su resurslarından səmərəsiz istifadənin qarşısını almaq üçün müasir suvarma (damcı) üsullarından istifadə edin ✓ Təmizlənməmiş suyun su obyektlərinə axıdılmasının qarşısını al ✓ Açıq su obyektlərinin yaxınlığında kənd təsərrüfatı texnikalarının yuyulmasına icazə verməyin ✓ Küləkli havada yaşayış məntəqələri yaxınlığında toz əmələ gətirən işləri məhdudlaşdırın. Küləkli havalarda belə bir iş aparmaq lazımdırsa, yaşayış sahələrinin tozdan mühafizəsi üçün toz qalxanlarından istifadə edin; ✓ Kənd təsərrüfatı texnikasının 5 dəqiqədən çox müddətə evlərin yaxınlığında boş işləməsinə icazə verməyin; ✓ Kimyəvi maddələrin təsirinə məruz qalmağın minimuma endirilməsi üçün "pestisid istifadəsi" maddəsinə baxın ✓ Texniki parametrlərə uyğun olaraq və torpağın meliorativ şərtlərini nəzərə alaraq maşınlardan istifadə; ✓ Sahələrdə maşınlarla yanacaq doldurma və texniki xidmət göstərməyə icazə verməyin. Sahədə doldurmaq lazımdırsa, xüsusi vasitələrdən (paletlər, adsorbsiya materialları və s.) istifadə edin; ✓ Pestisidlərin təsirinə məruz qalmağı minimuma endirilməsi üçün Əlavə 2-ə baxın
14	Kənd təsərrüfatı məhsulları - emal	<ul style="list-style-type: none"> • Tullantı sularının yaranması • Tullantı yaranması • Enerji istehlakı 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Suların təkrar istifadəsi prinsiplərinin tətbiqi ilə tullantı sularının yaranmasının minimuma endirilməsi; ✓ Çirkab suların təmizlənməsini milli standartlara⁴⁰; uyğun təmin etmək; ✓ Tullantıların ayrı-ayrı toplama sistemini tətbiq edin; ✓ Tullantılar utilizasiya üçün vaxtında müvafiq təşkilatlara göndərməlidir; ✓ Mümkünsə, üzvi tullantıları kompost kimi istifadə edin ✓ Gəmiricilərin çoxalmasını və yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq üçün üzvi tullantıların vaxtında utilizasiyasını təmin edin;

40 «Yerüstü suların tullantı sularla çirklənməsindən mühafizə qaydaları». Dövlət Ekologiya və Təbiətdən İstifadəyə Nəzarət Komitəsi. Bakı, 1994.

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> Hava emissiyası İşçilərə təsirlər (EHS) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ DBQ-nın "Əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı. Qida məhsulları və içkilər istehsalı" Təlimatlarına uyğun olaraq enerjiyə qənaət edən tədbirlərdən istifadə (bölmə 1.1, "Ətraf mühitin qorunması. Enerji istehlakı") ✓ DBQ-nın "Əməyin Təhlükəsizliyi və Sağlamlığı. Qida məhsulları və içkilər istehsalı" Təlimatında göstərilən tədbirlərə uyğun olaraq toz tullantılarını və qoxuları minimuma endirin (bölmə 1.1, "Ətraf mühitin qorunması. Enerji istehlakı") ✓ "Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi" və BMK-nın "Quş əti emalı zamanı əməyin təhlükəsizliyi və sağlamlığı" təlimatlarına (2007) uyğun olaraq işlərin yerinə yetirilməsini təmin etmək. (Bölmə 1.2 və 1.3)
15	Pambıq istehsalında klasterli yanaşma <ul style="list-style-type: none"> institusional və hüquqi dəstəkləmək Texniki dəstəkləmək (tikinti / yenidənqurma, yeni avadanlıqların alınması) 	<ul style="list-style-type: none"> Zəruri İnstitusional və hüquqi dəstəkləmək verdikdə ətraf mühitə təsirlər əhəmiyyətli olmur. Gözlənilən təsirlər digər layihə işlərinin (toz, səs-küy və tullantıların əmələ gəlməsi) tikinti/yenidənqurma işləri zamanı olduğu kimidir. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alt- layihə No.1 ilə eyni (Gübrə) ✓ Alt- layihə No.2 ilə eyni (Pestisidlər) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (toz yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (səs-küy çirklənməsi) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (tullantı yaranması)
16	İpəkçilik	<ul style="list-style-type: none"> Toz yaranması Səs-küy çirklənməsi Tullantı yaranması Trafikin artması Girişlərin bloklanması Tikinti sahəsində qəzalar Torpaq istifadəsi 	<p><i>İpəkqurdu yetişdirilən sahələr, barama yetişdirilməsi və toxuma müəssisələrinin inşası, onun binalarının yerləşdirilməsi, yerləşmə və abadlıq işləri üçün sahə seçimi SanPin 2.09.09-97 "Müəssisələr, binalar, qurğular". Sanitariya mühafizə zonasının ölçüsü 100 m (IV sinif) -ə bərabər olmalıdır.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (toz yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (səs-küy çirklənməsi) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (tullantı yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> İşçilərin həssas qrupları üçün qeyri-bərabər imkanlar İş qüvvələri axını, məcburi və uşaq əməyi Elektrik və rabitə kabelləri, su və kanalizasiya sistemləri və digər xətlər kimi mövcud yeraltı infrastrukturun zədələnməsi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni
17	Kiçik tikiş səxləri - yeni dükanların tikilməsi / mövcudların modernləşdirilməsi	<ul style="list-style-type: none"> Toz yaranması Səs-küy çirklənməsi Tullantı yaranması Trafikin artması Girişlərin bloklanması Tikinti sahəsində qəzalar Torpaq istifadəsi İşçilərin həssas qrupları üçün qeyri-bərabər imkanlar İş qüvvələri axını, məcburi və uşaq əməyi Elektrik və rabitə kabelləri, su və kanalizasiya sistemləri və digər xətlər kimi mövcud yeraltı infrastrukturun zədələnməsi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (toz yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (səs-küy çirklənməsi) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni (tullantı yaranması) ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni ✓ Alt- layihə No.4 ilə eyni
18.	Kiçik tikiş səxləri - fəaliyyət göstən	<ul style="list-style-type: none"> Yerüstü /yeraltı suların çirklənməsi 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Milli standartlara uyğun olaraq tullantı suları üçün ekoloji standartların təsdiqlənməsi

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSIAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
		<ul style="list-style-type: none"> • Atmosfer havasının çirklənməsi • səs-küy çirklənməsi • Vibrasiya • Tullantı yaranması • İşçilər üçün təhlükəsizlik tədbirləri • İşçilərə təsirlər (EHS): • İş proseslərinin gücü və intensivliyi, • Yetərsiz işıqlandırma, • Mikroiklim 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Tullantı sularının kanalizasiya, su obyektlərinə axıdılması zamanı mövcud qaydalara əməl edilməsi ✓ Emalatxanalardan havaya atılan tullantıların milli tələblərə uyğunluğunun təmin edilməsi «Atmosfer havasına atılan zərərli maddələrin və ona zərərli fiziki təsirlərin Dövlət uçotu Qaydaları» haqqında AR Nazirlər Kabinetinin 13 iyul 2002-ci il 112 sayılı Qərarı tələblərinə uyğun olmalıdır. ✓ İstehsal sahələrindən pambıq lif tozunun effektiv şəkildə çıxarılması üçün nəzərdə tutulmuş ventilyasiya sistemi və ya zəruri havalandırma olmalıdır. ✓ Emalatxanalardan ayrılan tullantılar toztutucu qurğularda təmizləndikdən sonra atmosfer havasına atılmalıdır. ✓ AR Prezidentinin 8 iyul tarixli 796 nömrəli Sərəncamına - " Ətraf mühitə və insan sağlamlığına mənfi təsir göstərən vibrasiya və səs-küy çirklənmələri normaları.) uyğun olaraq səs.-küy səviyyəsi icazə verilən dəyərlərdən çox olmamalıdır ✓ Tikiş maşınının işçisi və ustaları üçün iş yerindəki ümumi səs-küyün səviyyəsi 70 dB-dən çox olmamalıdır. Artıq olduqda - fərdi qoruyucu vasitələrdən (PPE) istifadə edin. ✓ İş yerindəki vibrasiya səviyyəsi AR Prezidentinin 8 iyul tarixli 796 nömrəli Sərəncamına və QOST 12.1. 012-90 uyğun olmalıdır ✓ Təkrar istifadə edilə bilən və təkrar istifadəyə yararsız tullantıların ayr-ayrı toplanması; ✓ Təkrar emal olunan tullantıların müvafiq təşkilatlara (kağız, plastik, qara və əlvan qırıntılar, civə lampaları) verilməsi; ✓ Təkrar emal olunmayan tullantıların tullantı poliqonuna vaxtı-vaxtında daşınması; ✓ Emalatxana ərazisindən kənarında tullantıların saxlanması qarşısını almaq ✓ Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə (1999), "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa (2018) və IFC-nin Əməyin Təhlükəsizliyi və Sağlamlığı ilə bağlı Baş Təlimatına (2007) uyğun olan iş şəraitinin təmin edilməsi. ✓ Toxucu sxlərində olduğu kimi (Alt- layihə 12)

No	ALT -LAYİHƏ TIPLƏRİ	POTENSİAL ƏTRAF MÜHİT VƏ SOSİAL RİSKLƏRİ VƏ TƏSİRLƏR	TƏSİRLƏRİN QARŞISININ ALINMASI/YUMŞALDILMASI TƏDBİRLƏRİ
19	Tərəvəz emalı və konservləşdirmə	<ul style="list-style-type: none"> Suyun çirklənməsi. (Tərəvəz və meyvə qalıqları ilə) Su ekosistemlərinə təsirlər (suyun üzvü maddələrlə çirklənməsi nəticəsində sulara həll olunmuş oksigenin miqdarının azalması) Torpaq, yeraltı su və səth sularının çirklənməsi/Bərk tullantılar, Xammal, konserv qırıntıları və s Xəstəliklər/ xəsəmətlər Konservləşdirmədə qurğuşun lehimindən istifadə edildikdə Bir kanserogen olan Qurğuşun (Pb) insanlara təsiri kumulatıfdir Yaralanmalar İtirilmiş əmək səmərəliliyi və gəlirlər 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yaşıl tullantılardan compost hazırlanması. ✓ Metal, şüşə və plastik tullantılarının təkrar emala qaytarılması ✓ Lehim üçün qalay (Sn) istifadə edin və ya digər uyğun üsulları tətbiq edin. ✓ Təhlükəsizlik qaydaları; uyğun olduqda təhlükəsizlik geyimləri (məsələn, sert şlyapalar); bütün qurğularda qoruyucu vasitələr.

Əlavə 9. Zərərvericilərə qarşı inteqrə olunmuş mübarizə metodları (İPM). Pesticidlərdən istifadə və davranış

Zərərvericilərlə kompleks mübarizənin prinsipləri⁴¹. Zərərvericilərə qarşı mübarizənin əsas məqsədi kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalına mənfi təsir göstərə bilən zərərvericilərə və xəstəliklərə qarşı mübarizə aparmaqdan ibarətdir ki, onlar iqtisadi zərərin həddinin səviyyəsindən aşağı səviyyədə qalsınlar. Pesticidlərin idarə edilməsi insanlara təsiri azaltmaq və sağlamlıq təhlükəsini azaltmaq, obyektə uzaq torpaq və ya su mühitinə miqrasiyasının qarşısını almaq və faydalı növlərin məhv edilməsi və pesticidlərə davamlılığın inkişafı kimi ekoloji fəsadlardan qaçmaq üçün həyata keçirilməlidir. Mühüm strategiyalardan biri zərərvericilərlə mübarizə üzrə kompleks planın (ZMP) hazırlanması və həyata keçirilməsi yolu ilə zərərvericilərə qarşı kompleks mübarizənin təşviq edilməsi və asanlaşdırılmasıdır. İPM ətraf mühitin minimal çirkənməsi ilə zərərvericilərə qarşı effektiv və səmərəli mübarizə aparmaq üçün həm kimyəvi, həm də qeyri-kimyəvi nəzarət üsullarının səmərəli istifadəsindən ibarətdir. Buna görə də, İHİ-nin istifadəsi aşağıdakılardan ibarət ola bilər: a) mexaniki və fiziki nəzarət; b) mədəni nəzarət; c) bioloji nəzarət və d) rəşional kimyəvi nəzarət.

İPM qeyri-kimyəvi strategiyaların istifadəsini vurğulasa da, kimyəvi nəzarət digər üsullarla birlikdə istifadə olunan bir seçim ola bilər. İnteqrasiya edilmiş zərərvericilərə qarşı mübarizə strategiyaları nəzarət ehtiyacını yaratmaq və idarəetmə səylərinin effektivliyini izləmək üçün nəzarətdən asılıdır.

Pesticid tətbiqinə alternativlər. Mümkün olduqda, pesticidlərə aşağıdakı alternativlər nəzərdən keçirilməlidir:

Torpaq ekosistemində zərərvericilərin və əlaq otlarının varlığını azaltmaq üçün alternativ bitkilərdən istifadə edin;

Kənd təsərrüfatı bitkilərinin zərərvericilərinə qarşı davamlı sortlarından istifadə etmək;

Zərərvericilərin idarəedilməsi üçün alternativ və təbii üsulların tətbiqi Zərərvericilərlə bioloji mübarizənin həyata keçirilməsi üçün həşəratlar, quşlar, gənələr və Mikrob agentləri kimi faydalı orqanizmləri qorumaq və istifadə etmək;

Belə yuva sahələri üçün kol və yırtıcılar zərərvericiləri ola bilər ki, digər orijinal bitki kimi əlverişli yaşayış təmin təbii düşmən zərərvericiləri qorumaq və fəaliyyət geniş pesticidlərin istifadə aradan qaldırılması;

Otlaq və bitki örtüyünün idarə olunması üçün heyvanları istifadə edin;

Organik üzvi əkinçiliyi nəzərdən keçirin

Zərərvericilərin idarəedilməsi üçün alternativ və təbii üsulların tətbiqi, məs: həşərat tutan tələlərin quraşdırılması və həşərat yeyən quş növlərinin saxlanması

Pesticid tətbiqi. Pesticid tətbiqi zəmanətlidirsə və zəruridirsə, istifadəçilərə aşağıdakı hərəkətləri etmək tövsiyə olunur:

⁴¹ Bu bölmə Dünya Bankı Qrupunun 2007-ci ildə hazırlanmış ətraf mühitin mühafizəsi, Sağlamlıq və təhlükəsizlik üzrə tövsiyələrinə əsaslanır.

İşçiləri pestisidlər tətbiq etməyə öyrətmək;

qalıqları minimum olan və ya qalıqları tistehlakçılara ən az zərər yetirən müvafiq pestisidlərdən istifadə edilməsi;

Pestisidlərdən optimal (tövsiyə olunmuş) miqdarda istifadə;

pestisidlər yalnız o zaman tətbiq edilməlidir ki, bu mütləq olaraq zəruri olsun;

xüsusi göstəriş dozası və gözləmə müddətləri və s. uyğun olaraq yalnız qeydiyyatda olan və istifadəsinə icazə verilmiş pestisidlərin istifadəsi;

Davamlı Üzvü Çirkləndiricilər (DÜÇ) kateqoriyalarında olan pestisidlərin və məməlilərin zəhərlənməsi və yüksək dayanıqlılığa səbəb olan geniş təsir dairəsinə malik kimyəvi maddələrin istifadəsinin qarşısının alınması

Organic üzvi əkinçiliyi nəzərdən keçirin

Gündəlik "təqvim əsaslı" tətbiqetmədən çəkinin və pestisidləri yalnız ehtiyac duyulduqda və sahə müşahidələri, hava məlumatları (məsələn, uyğun temperatur, az külək və s.) kimi meyarlar əsasında tətbiq edin,

Xüsusilə sertifikatlı, təhsili olmayan və ya lazımi səviyyədə təchiz edilmiş istifadəçilər tərəfindən yüksək təhlükəli pestisidlərin istifadəsindən çəkinin. Buraya daxildir

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının 1a və 1b təhlükəli siniflər tərəfindən tövsiyə olunan pestisidlərin təsnifatına daxil olan pestisidlərdən demək olar ki, bütün hallarda yol verilməməlidir, yalnız praktik alternativlər olmadıqda və məhsulların təhvil verilməsi və istifadəsi lazım olduğu yerlərdə istifadə edilməlidir. sağlamlıq və ətraf mühitə məruz qalma monitorinqi ilə birlikdə sertifikatlaşdırılmış heyət tərəfindən milli qanunlarla;

Layihə aparan ölkədə bu kimyəvi maddələrin yayılması və istifadəsi ilə bağlı məhdudiyyətlər olmadıqda və ya müvafiq təlim, avadanlıq və avadanlıq olmadan kadrların əlçatan olma ehtimalı olduqda, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Təlim olunan II Pestisidlərin Təsnifatı altına düşən pestisidlərin qarşısı alınmalıdır. bu məhsulları düzgün idarə etmək, saxlamaq, tətbiq etmək və sərəncam vermək üçün imkanlar;

Konvensiyada qeyd olunan və beynəlxalq qadağalara məruz qalmış şərtlər istisna olmaqla, Stokholm Konvensiyasının A və B əlavələrində sadalanan pestisidlərin istifadəsindən çəkinin;

Pestisidlərin paylanması və istifadəsinə dair qida və kənd təsərrüfatı təşkilatının BMT-nin ƏKTT (BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı) beynəlxalq davranış Məcəlləsinə uyğun olaraq yalnız lisenziya əsasında istehsal olunan pestisidlərdən istifadə etmək;;

Pestisidlərin markalanmasının müvafiq praktikası üzrə BMT-NIN ƏKTT-nun yenidən işlənmiş qaydaları kimi beynəlxalq standartlara və qaydalara uyğun olaraq qeyd olunan yalnız pestisidlərdən istifadə etmək;

Yalnız IPM Proqramına uyğun olaraq və nəzarət olunan şəraitdə istənməyən dağılmanı və ya axımı azaltmaq üçün nəzərdə tutulmuş tətbiq texnologiyaları və metodları seçin;

İstehsalçının tövsiyələrinə uyğun olaraq pestisidlərin tətbiqi üçün avadanlıqların saxlanması və kalibrlənməsi. İstifadə ölkəsində qeydiyyatdan keçmiş avadanlıqdan istifadə etmək;

Su mənbələrinin, çayların, axınların, gölməçələrin, gölməçələrin və su ehtiyatlarının qorunması üçün xəndəklərin boyunca işlənməmiş bufer zonalarının və ya zolaqların yaradılması;

Yerli ekoloji problemlər və təhlükələrlə bağlı olan pestisidlərdən çəkinin.

Pestisidlərin milli qeydiyyatı siyahısına da əməl edilməlidir.

Pestisidlərin saxlanması və istifadəsi Pestisidlərin daşınması, qarışdırılması və saxlanması zamanı təsadüfi dağılmalardan doğan torpaqların, qrunut sularının və ya yerüstü su ehtiyatlarının çirklənməsinin qarşısı təhlükəli materiallarla saxlanma və rəftar üzrə tövsiyələrin yerinə yetirilməsi yolu ilə alınmalıdır. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

Pestisidləri orijinal qablaşdırmada, xüsusi, quru, sərin, şaxtadan azad və yaxşı havalanmış bir yerdə, işarələri ilə düzgün şəkildə müəyyənləşdirilə bilən, səlahiyyətli şəxslərin girişi məhdud olan yerdə saxlayın. Bu yerdə heç bir insan və ya heyvan qidası saxlanıla bilməz. Mağazalar da dağılma təhlükəsi ilə işlənilib hazırlanmalı və torpağın və su ehtiyatlarının çirklənməsi potensialını nəzərə alaraq yerləşdirilməlidir;

Pestisidlərin qarışdırılması və ötürülməsi, havalandırılan və yaxşı işıqlandırılmış ərazilərdə hazırlanmış mütəxəssislər tərəfindən bu məqsəd üçün hazırlanmış və ayrılmış qablardan istifadə edilməlidir.

Konteynerlər başqa məqsədlər üçün istifadə edilməməlidir (məsələn, içməli su). Çirklənmiş qablar təhlükəli tullantılar kimi işlənməlidir və təhlükəli tullantılar üçün xüsusi təyin olunmuş yere atılmalıdır. İdeal olaraq, pestisidlərlə çirklənmiş konteynerlərin atılması BMT-NIN ƏKTT qaydalarına və istehsalçının göstərişlərinə uyğun bir şəkildə aparılmalıdır;

Pestisidlərin lazım olduğundan artıq almayın və saxlamayın və pestisidlərin köhnəlməməsi üçün "ilk, əvvəlcədən" prinsipindən istifadə edərək ehtiyatı dönüştürün. Bundan əlavə, köhnəlmiş pestisidlərin istifadəsi hər vəziyyətdə qarşısını almaq lazımdır; Bütün köhnəlmiş ehtiyatların yığılması, saxlanması və son məhv edilməsi tədbirlərini özündə cəmləşdirən idarəetmə planı BMT-NIN ƏKTT tərəfindən verilən təlimatlara uyğun olaraq hazırlanmalı və Stokholm, Rotterdam və Bazəl Konvensiyaları çərçivəsində ölkənin öhdəliklərinə uyğun olmalıdır.

Yenidən istifadə üçün avadanlıq təmizliyindən durulama suyu toplayın (məsələn, eyni pestisidlərin konsentrasiyasına tətbiq olunan konsentrasiyaya qədər seyreltilməsi üçün);

Pestisid tətbiqi zamanı geyilən qoruyucu geyimlərin təmizlənməsini və ya ətraf mühitə təhlükəsiz bir şəkildə atılmasını təmin edin

Pestisidlərin istifadəsi və effektivliyi barədə qeydlər aparın.

Zərərvericilərlə mübarizə planı (ZMP). Zərərvericilərlə mübarizə planının məzmunu bütün əhaliyyət növlərinə və işləyən şəxslərə şamil edilməlidir. Pestisidlərdən istifadə edilmədən əvvəl kimyəvi olmayan zərərvericilərə qarşı mübarizə vasitələrindən mümkün qədər istifadə ediləcəyi də vurğulanmalıdır. Zərərvericilərlə mübarizə planı zərərvericilərlə mübarizə müəyyən edilmiş və həyata keçirilən əsas olmalıdır. Planda sağlamlığın qorunması və ekoloji təhlükəsizlik, zərərvericilərin identifikasiyası və zərərvericilərə qarşı mübarizə, həmçinin pestisidlərin

saxlanması, daşınması, istifadəsi və silinməsi də daxil olmaqla, proqramın elementləri müəyyənləşdirilməlidir. İdarəetmə planı pestisidlərdən asılılığı azaltmaq, ətraf mühitin mühafizəsi səviyyəsini artırmaq və zərərvericilərə qarşı kompleks mübarizə üsullarından maksimum istifadə etmək üçün bir vasitə kimi istifadə olunmalıdır.

Zərərvericilərə qarşı mübarizə planı ziyanvericilərə qarşı mübarizə üzrə tələbləri, nəzarət və nəzarət üçün zəruri olan resursların təsvirini, həmçinin inzibati tələbləri, təhlükəsizlik tələblərini və ekoloji tələbləri özündə əks etdirməlidir. Plan effektiv proqram/ zərərvericilərə qarşı mübarizə tədbirlərinin istismarına və saxlanmasına dair təlimatlardan ibarət olmalıdır. Planda nəzərdən keçirilən zərərvericilər əlaq otları və digər istenməyən bitki, həşərat və digər onurğa zərərvericiləri sürünən ola bilər. Nəzarət olmadan, bu zərərvericilər bitki xəstəliklərini təhrik edirlər. Uyğunluq planı zərərvericilərə qarşı səmərəli, iqtisadi və ekoloji cəhətdən məqbul mübarizəni təmin edəcək və müvafiq qanun və qaydalara riayət olunmasını dəstəkləyəcəkdir.

Zərərvericilərə qarşı mübarizə planı zərərvericilərə qarşı tələbat ehtiva edir, nəzarət və nəzarət üçün zəruri olan mənbələri təsvir edir və inzibati, təhlükəsizlik və ekoloji tələbləri təsvir edir. Plan, zərərli orqanizmlərlə mübarizə proqramının / fəaliyyətinin idarə edilməsi və saxlanması üçün rəhbərliyi təmin etməlidir. Planda nəzərə alınan zərərvericilər əlaq otları və digər arzuolunmaz bitki örtüyü, sürünən həşəratlar və digər onurğalı zərərvericilər ola bilər. İdarə olmadan bu zərərvericilər bitkilərin ölümünə səbəb olur. Plana riayət etmək səmərəli, iqtisadi və ekoloji cəhətdən məqbul zərərvericilərlə mübarizəni təmin edəcək və müvafiq qanun və qaydalara riayət edəcəkdir.

Zərərvericilərlə mübarizə planını nəzərdən keçirmək və təsdiqləmək. Bütün alt layihələr faydalanan şəxslər tərəfindən pestisidlərin birbaşa alınması və istifadəsi hallarında bir ZMP hazırlanmalıdır. ZMP layihəsi Qrant işçiləri, eləcə də təsdiqlənməsini təmin edəcək LİQ ətraf mühit mütəxəssisi tərəfindən nəzərdən keçirilməlidir.

Zərərvericilərlə mübarizə təlimləri üçün tövsiyə olunan modullar. Zərərvericilərə qarşı mübarizə planına geniş layihə bölgələrində və ya daha böyük əhəmiyyətə malik olan müəyyən bir rayonda təşkil olunan təlim fəaliyyətləri daxil edilə bilər. Tövsiyə olunan modullar aşağıdakılardır.

Bitki və heyvan mühafizəsinin inteqrasiya olunmuş metodunun əsas anlayışları;

Pestisidlərin istifadəsinə alternativlər, işçilərin onlardan istifadəsinə öyrədilməsi və minimum effektiv dozanın tətbiqi;

Zərərvericilərin, entomofaqların, onların biologiyasının, mikrobioloji preparatlarının və zərərvericilərin sayının tənzimlənməsində bioloji amillərin rolunun öyrənilməsi;

Zərərvericilərə qarşı mübarizə sisteminin, məhsul xəstəlikləri və əlaq otlarının ekoloji tələblərinə uyğunluq. Məhsulun qorunması və artırılmasını təmin etmək üçün ekoloji tədbirlərin təsviri;

Pestisidlərin saxlanması, daşınması və istifadəsi zamanı ekoloji və sənaye təhlükəsizliyinə dair tələblər;

Nəzarət olunan şəraitdə bitki zərərvericilərinə qarşı inteqrasiya proqramının müddəalarına uyğun olaraq beynəlxalq və yerli ekoloji təhlükəsizlik standartlarına və qaydalarına uyğun olaraq, təsadüfi tullantıların və ya kimyəvi dağılmaların azaldılması üçün texnologiyaların və tətbiqlərin seçilməsi;

Ətraf Mühit və Sosial İdarəetmə Planının şablonları (digər DB layihələrinin təcrübəsindən istifadə etməklə), həmçinin kənd təsərrüfatında zərərvericilərlə mübarizə planları.

Əlavə 10. Zıyanverıcılərlə mübarızə planının tövsüye olunan strukturu

Layihə krediti üçün ərizəçi tərəfindən təqdim olunmuş Ətraf Mühitin Sınaq Siyahısı nəzərdən keçirildikdən sonra Qrant Meneceri və / və ya LIQ Ətraf Mühiti üzrə Mütəxəssisi ərizəçinin ZMP hazırlamağa ehtiyac olub olmadığını müəyyənləşdirəcəkdir. Bu təyinat istifadə olunan pestisidlərin toksikliyi və fəaliyyətin yaratdığı ekoloji risklər əsasında aparılacaqdır. Bir ZMP-nin alt layihə krediti ərizəçisi tərəfindən hazırlanması barədə qərar qəbul edildikdə, ZMP-nin hazırlanması üçün iki mərhələli proses tətbiq ediləcəkdir.

Mərhələ A: Əlavə Məlumat Sorğusu

Ərizəçi aşağıdakı məlumatları təqdim edəcəkdir:

1. Pestisidlərin növləri və tətbiqi

- Satın alınmalı olan pestisidlər, məhsulun adı, formalaşdırma növü, aktiv maddənin konsentrasiyaları da daxil olan məlumatlar?
- Mağazanın adı və yeri daxil olmaqla pestisidlər haradan alınacaq?
- pestisidlərin hansı miqdarda alınması, eləcə də hər paketdə qablaşdırmaların ölçüsü və miqdarı lazımdır?
- Pestisidlərin tətbiqi üçün hansı avadanlıqdan istifadə edilməlidir
- Müraciət edənlər pestisidlərin düzgün və təhlükəsiz istifadəsinə öyrədilmirmi

2. Pestisidlərin məqsədi və məqsədəuyğunluğu

- (i) pestisiddən hansı bitkilərdə istifadə etməyi planlaşdırırsınız?
- (ii) pestisid tərəfindən hansı zərərvericilər və / və ya xəstəliklər nəzarət edilməlidir?
- (iii) yuxarıda göstərilən zərərvericilərə və/və ya xəstəliklərə qarşı mübarizə üçün keçmişdə zərərvericilərə qarşı mübarizə üçün hansı qeyri
-kimyəvi tədbirlər istifadə edilmişdir?
- (iv) hər hansı konkret istifadə zamanı pestisid nə qədər və hansı miqdarda istifadə edilməlidir?
- (v) pestisidin istifadə müddəti barədə məsələ necə həll olunacaq?
- (vi) zərərvericilərə qarşı qeyri-kimyəvi mübarizə və ya zərərvericilərə qarşı kompleks mübarizə (IPM) üçün təlim keçdinizmi və ya tövsiyələr almısınız?
- (vii) əgər siz təlim keçməmisinizsə, o zaman siz pestisidlərin miqdarına və tətbiq üsullarına dair necə kömək, məsləhət və ya hazırlıq əldə etməyi planlaşdırırsınız; çiləyici avadanlığın kalibrənməsi; qoruyucu vasitələrdən istifadə edilməsi; saxlanma və çıxarılma üsulları və s.

3. Pestisidlərin emalı, saxlanması və utilizasiyası

- (i) pestisidlər layihə sahəsinə necə nəql olunacaq?
- (ii) pestisidlər təsərrüfatda harada saxlanacaq?
- (iii) pestisidin saxlama yeri qorunacaq / bloklanacaq və bu anbarlara kim daxil olacaq?
- (iv) heyvanlar, uşaqlar və kənar şəxslər saxlanma yerlərinə girişdən necə məhrum ediləcəklər?
- (v) pestisidlərin saxlanma və qarışma yerlərinin kənd təsərrüfatı malları anbarlarından və istehsal sahələrindən uzaq olmasını təmin etmək üçün pestisidlərin qarışması harada baş verəcək və hansı tədbirlər görülməcəkdir?
- (vi) istifadə olunmamış və qarışıq pestisid məhsullarının qalıqlarını necə olacaq?

(vii) pestisidlərin boş konteynerləri necə atılacaq?

(viii) pestisidlərin alınması, istifadəsi və təsərrüfatdan çıxarılması baxımından onların uçuğu necə aparılacaqdır?

Ətraf mühit aspektləri

- (i) su obyektlərinin, su-bataqlıq sahələrinin və ya tanınmış təbii yaşayış yerlərinin rayonlarının yaxınlığında pestisidlərin tətbiq sahələri varmı?
- (ii) tətbiq zonalarının yaxınlığında aşkar edilmiş tanınmış təbii pollinatorlar varmı? Əgər belədirsə, faydalı növlərin zərər görməməsini təmin etmək üçün hansı ehtiyat tədbirlərindən istifadə olunacaq?

Mərhələ B: Zərərvericilərlə Mübarizə Planının hazırlanması

Sub- layihə iddiaçısının verdiyi məlumatlara əsasən, İMİ-nun qrant məmuru (zərurət olduqda, LİQ Ətraf Mühit Mütəxəssisi ilə məsləhətləşərək) pestisidin tətbiqi ilə əlaqəli riskləri və daha vacib və ən praktik təsir tədbirlərini müəyyənləşdirəcək, qeyri-kimyəvi mübarizə tədbirlərindən istifadə edilən əlavə tədbirlər də daxil olmaqla planın hazırlanmasında tətbiq olunur. Ətraf mühit mütəxəssisi, ərizəçiyə alt- layihə fəaliyyətlərinin potensial təsirlərini aradan qaldırmaq üçün ZMP-nin həcmi və xarakteri barədə məlumat verəcəkdir. İMİ-nun qrant məmuru və / və ya LİQ Ətraf Mühiti üzrə Mütəxəssisi, obyekt üçün xüsusi ZMP-nin tamamlanması üçün əldə edilə biləcək peşəkar xidmətlər barədə qrant ərizəçisinə məsləhət verə bilər. Ümumiyyətlə ZMP-nin konturları aşağıdakılardır:

- (a) fəaliyyətin məqsədi kənd təsərrüfatı bitkilərində zərərvericilərin və xəstəliklərin yayılma miqyası və vəziyyəti haqqında məlumat verir
- (b) torpaqdan istifadə və torpaq, su ehtiyatları, obyektlərin planlaşdırılması və s. haqqında məlumatlar olmaqla rayon haqqında ümumi məlumat.
- (c) xüsusi (konkret) zərərvericilərə və xəstəliklərə qarşı mübarizə üzrə cari təcrübə (kimyəvi və qeyri-kimyəvi), habelə meyvə və kənd təsərrüfatı bitkilərinin ziyanvericilərə və xəstəliklərinə nəzarət və nəzarət dərəcəsi barədə məlumatları təmin etməli olan mövcud zərərvericilərə və potensiallara baxış; və təklif olunan layihə çərçivəsində pestisidlərin tətbiqinin genişləndirilməsi səbəbləri haqqında.
- (d) pestisidlərin növləri, miqdarı və tətbiqi pestisidlərin növləri, miqdarı və xarakteri, onların əldə edilməsi və istifadəsi, habelə pestisidlərin istifadəsi, tətbiqi, saxlanması və silinməsi ilə bağlı mövcud və təklif olunan metodlar haqqında məlumatları ehtiva edir
- (e) potensial, peşə hazırlığı və pestisidlərin təhlükəsiz tətbiqi və istifadəsi sahəsində bilik və bacarıqlar mövcud personalın pestisidlərin təhlükəsiz istifadəsi və tətbiqi sahəsində mövcud bilik və imkanları barədə məlumatı təmin edir, potensialın gücləndirilməsi məqsədilə peşə hazırlığı və bilikdə boşluqların aşkarlanmasını təmin edir.
- (f) alt-layihə çərçivəsində pestisidlərin tətbiqi və istifadəsi ilə bağlı potensial risklər və təhlükələr
- (g) layihə təminatı çərçivəsində pestisidlərin tətbiqi, istifadəsi, saxlanması və silinməsi ilə bağlı ətraf mühitə və insan sağlamlığına təsir, həmçinin məqsədli olmayan faydalı növlərə, torpağa və suya, həmçinin təbii yaşayış mühitlərinə potensial təsir də daxil olmaqla, informasiya təqdim olunacaq.
- (h) pestisidlərin potensial təsirlərinin qarşısının alınması və tənzimlənməsi üçün təsirlərin azaldılması üçün tədbirlər aşağıdakılardır:

Mexanik və fiziki nəzarət, təbii və bioloji nəzarət tədbirləri: nəzarət altına alınacaq hədəf zərərvericinin və ya xəstəliyin şiddətini azaltmaq və ya azaltmaq üçün pestisid tətbiqi ilə birlikdə

və ya onsuz istifadə edilə bilər;

- Zərərvericilərə və xəstəliklərə qarşı mübarizə üçün istifadə ediləcək kimyəvi maddələr və kimyəvi prosedurlar, iqlim şəraiti, bitki şəraiti, tətbiq müddəti, pestisidlərin səmərəliliyinin artırılması və ətraf mühitə təsirinin azaldılması üçün kimyəvi maddələrdən istifadə olunacaq şərtlər və həssas ekosistemlərin, su sistemlərinin və qrunut sularının qorunması üçün tətbiq ediləcək konkret tədbirlər;
- Ətraf mühit və insan sağlamlığı üçün risklərin azaldılması məqsədilə pestisidlərin təhlükəsiz dövriyyəsinə, daşınmasını, tətbiqini, saxlanmasını və silinməsinə təmin edəcək Sağlamlıq və təhlükəsizlik aspektlərinin idarə edilməsi;
- Pestisidlərin tətbiqi zamanı ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi və qorunmanın təmin edilməsi üçün görüləcək tədbirlər;
- Pestisidlərin istifadəsinin monitorinqi üzrə tədbirlər və nəzarət olunan zərərvericilərə qarşı mübarizənin effektivliyi; məlumatlandırmanın artırılması, informasiya axınının yaxşılaşdırılması və təhlükəli istifadəyə, pestisidlərin dövriyyəsinə və saxlanmasına dair kənd təsərrüfatı işçilərinin potensialının artırılması üçün zəruri olan tədbirlər və bu cür risklərin azaldılması üzrə tədbirlər, habelə zərərvericilərlə kompleks mübarizə variantları;
- Zərərvericilərə qarşı mübarizə və təhlükəsiz istifadəyə dair texniki dəstək almaq üçün lazım olan tədbirlər;
- Pestisidlərin tətbiqi lazım olduqda; və
- ZMP həyata keçirilməsi üçün büdcə smetası.

Sağlamlıq və təhlükəsizlik. Xarakterinə görə, pestisidlərin hamısı zəhərlərdir, lakin toksiklik və müxtəlif pestisid birləşmələrinin təhlükəsi çox fərqlidir və bir-birlərindən fərqlənə bilər. Pestisid təhlükəsi yalnız toksiklikdən asılı deyil, həm də zəhərli miqdarda pestisidlərin təsir ehtimalı ilə bağlıdır. Pestisidlər oral (ağızdan qəbul) vasitəsilə, dəri vasitəsilə və ya tənəffüs yolu ilə bədəne daxil ola bilər. Pestisidlərin istehsalı, daşınması, tətbiqi, saxlanması və idarə edilməsi zamanı təhlükəsizlik tədbirləri qəbul edilməlidir.

Əlavə 11. Kimyəvi gübrələrin istifadəsi zamanı potensial risklərə nəzarət üzrə tövsiyə olunan tədbirlər

Kimyəvi gübrələrin istifadəsi və tənzimləyici tədbirlər ilə bağlı tipik təhlükələr: pestisidlərin istifadəsi ilə eyni şəkildə, gübrələrin istifadəsi kənd təsərrüfatında əhəmiyyətli faydalar təmin edə bilər, lakin onlar da ətraf mühitə və fermerlərə lazımi qaydada davranılmaması və istifadəsi zamanı təsadüfi təsir ilə bağlı müəyyən risklər yaradır. Mineral gübrələrin düzgün işlənməməsi, saxlanması və istifadəsi ilə bağlı risklərin minimallaşdırılmasını təmin etmək üçün bir sıra tədbirlərdən istifadə edilə bilər. A. 1 cədvəlində gübrələrin alınması, emalı və saxlanması ilə bağlı yarana biləcək tipik təsir ssenariləri, həmçinin potensial risklərə nəzarət üzrə tövsiyə olunan tədbirlər barədə məlumat verilir.

Cədvəl 16. Gübrələrə Nəzarət Strategiyası

Dağılma	Tövsiyə Edilən Nəzarət Strategiyası
Dağılma/sızma	<ul style="list-style-type: none"> Bütün saxlama sahələrinin və / və ya obyektlərin etibarlı və uyğun olduğundan əmin olun Bütün gübrə məhsullarının saxlama sahəsi və / və ya seçilmiş obyekt daxilində olmasına əmin olun Dağılmaları aradan qaldırmaq üadanlı və materialla təminatı
Yüklərin daşınması və çatdırılması	<ul style="list-style-type: none"> Daşınma zamanı gübrə məhsulununun üstü örtülməlidir Gübrə tədarükünün uyğun vaxtlarda aparılmasını təmin edin Zədələnmiş və / və ya sızan gübrə məhsullarının hər hansı bir qabını qəbul etməyin. Çatdırılma zamanı meydana gələn tökümlərin lazımi səviyyədə təmizlənməsini təmin edin.
Anbardan və / və ya qurğulardan tozun emissiyası	<ul style="list-style-type: none"> Gübrə məhsullarını qapalı və ya möhürlü yerlərdə saxlayın Tökülənləri dərhal təmizləyin Ehtiyacların minimum səviyyəsinə qədər "istifadədə" olun Saxlama sahələrinə və / və ya obyektlərə cavabdeh olan işçilər perimetrdən kənarında toz axınının minimum səviyyədə olmasını təmin etməlidir.
Anbar otaqları-döşəmə	<ul style="list-style-type: none"> Döşəmə sahələrini gübrədən təmizləyin ki, İnsanlar və / və ya nəqliyyat vasitələri vasitəsi ilə perimetrdən kənara yayılsın. Tökülən tullantıları vaxtında və lazımi qaydada silmək və atmaq
Məhsulun çarpaz çirklənməsi	<ul style="list-style-type: none"> Hər gübrə məhsulunu ayrı bir saxlama qabında və / və ya obyekt daxilində və ya ərazidə yerləşdirin.

Məhsul qarışıqlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Saxlamanın dəqiq xarakterini/ qeydiyyatını aparən. • Məhsulları və qarışıqları hər zaman ayırıyırı saxlayın. • Bütün saxlama yerlərinin və qabların aydın etiketləndiyinə əmin olun. • Bir məhsuldan digərinə keçdikdə bütün saxlama, yükləmə və qarışdırma qurğu və avadanlıqlarının bütün qalıqlardan təmizlənməsini təmin edin. • Məhsulu düzgün möhürlənməmiş torbalarda saxlamayın.
Əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası	<ul style="list-style-type: none"> • Gübrə məhsulları, insanlar və mal-qara arasındakı əlaqə minimuma endiriləcəkdir.
Risk qiymətləndirmələri	Gübrə məhsullarının alınması, saxlanması və işlənməsi ilə əlaqədar risk qiymətləndirmələrinin aparılması tələb olunur.
İnsanlar və mal-qara ilə əlaqə	<ul style="list-style-type: none"> • Menecerlər risklərin effektiv idarə olunması prosedurlarının hazırlayacaq, tətbiq edəcək və izləyəcəklər • Gübrə məhsullarından istifadə edən bütün insanlar risklərin idarə edilməsi prosedurlarına riayət etməli və təhlükəsiz iş praktikasını tətbiq etməli və gübrə ilə birbaşa təmasda olma və gübrə tozunun inhalyasiya edilməsinin minimum olmasını təmin etməlidirlər.

Əlavə 12. Düzəldici Fəaliyyət Planı

(ƏMSİÇ-ə əlavə olaraq DFP alt layihə benefisiarı tərəfindən hazırlanmalı və LİQ tərəfindən təsdiqlənməlidir)

(alt layihə benefisiarı tərəfindən doldurulmalıdır)

№	Problem	Problemin həlli üçün atılacaq addımlar	Həll olunma müddəti	Məsul şəxs	Qeyd

Alt layihə benefisiarı:

Tarix:

ƏLAVƏ 13. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASINDA SOSIAL TƏMİNAT MÜDDƏALARI

Seçilmiş maddələr:

Maddə 16 - Sosial inkişaf və dövlət

Azərbaycan dövləti bütün insanların və hər bir vətəndaşın rifah halının yaxşılaşdırılmasına, onların sosial müdafiəsinə və düzgün yaşayış şəraitinə qayğı göstərir.

Azərbaycan dövləti mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, elmin, sənətin inkişafında iştirak edir, ətraf mühiti, insanların tarixi, maddi və mənəvi irsini qoruyur.

Maddə 17 - Ailə, uşaq və dövlət

Ailə cəmiyyətin əsas elementi kimi dövlətin xüsusi himayəsindədir.

Validəynlər övladlarına və təhsillərinə qayğı göstərməlidirlər. Dövlət bu məsuliyyətin icrasına nəzarət edir.

III. Validəynləri və qəyyumları olmayan və valideyn himayəsindən məhrum olan uşaqlar dövlətin himayəsindədirlər.

1. Dövlət uşaq hüquqlarını həyata keçirir.

Maddə 34. Nikah hüququ

...

III. Ailə və nigah dövlət tərəfindən qorunur. Analıq, atalıq və uşaqlıq qanunla qorunur. Dövlət çoxuşaqlı ailələrə dəstək verir.

...

Maddə 35 - İşləmək hüququ

...

VII. İşsiz şəxslər dövlətdən sosial müavinət almaq hüququna malikdirlər.

...

Maddə 38 - Sosial müdafiə hüququ

1. Hər kəsin sosial müdafiə hüququ vardır.

2. Çox həssas insanlar ilk növbədə ailələrinin üzvlərindən dəstək almalıdırlar.

III. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaşa çatdıqda, ailədə xəstəlik, əlillik, işsizlik səbəbindən və qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial müdafiə hüququna malikdir.

1. Pensiyaların və sosial müavinətlərin minimum məbləği qanunla müəyyən edilir.

2. Dövlət xeyriyyəçilik fəaliyyətinin, könüllü sosial sığortanın və digər sosial müdafiə formalarının inkişafı üçün imkanlar yaradır.

Maddə 41 - Sağlamlığın qorunması hüququ

1. Hər kəsin sağlamlığının qorunması və tibbi xidmət hüququ vardır.
 2. Dövlət müxtəlif mülkiyyət formalarına əsaslanan tibbi xidmətlərin bütün növlərinin inkişafı üçün bütün zəruri tədbirləri görür, sanitar-epidemioloji təhlükəsizliyə zəmanət verir, tibbi sığortanın müxtəlif formaları üçün imkanlar yaradır.
- III. İnsanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli olan faktları və halları gizlədən məmurlar qanuni məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 94 - Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən müəyyən edilmiş ümumi qaydalar

1. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi aşağıdakı məsələlərə dair ümumi qaydalar müəyyən edir:
2. bu Konstitusiyada göstərilən şəxsin və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarından istifadə, bu hüquq və azadlıqların dövlət təminatı;

16. əmək münasibətləri və sosial təminat;

Maddə 109. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətləri

...

3. dövlət iqtisadi və sosial proqramlarını təsdiq edir;

Maddə 119. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin səlahiyyətləri

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

dövlət sosial proqramlarının icrasını təmin edir;

...

Maddə 144. Bələdiyyələrin səlahiyyətləri

1. Bələdiyyələrin iclaslarında aşağıdakı suallar həll olunur:

...

7. yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramlarının qəbulu və icrası

ƏLAVƏ 14. ŞİKAYƏT FORMASI

Şikayət forması			
Şikayətlərin arayış nömrəsi (ŞBX üzrə məsul şəxs tərəfindən tamamlanacaq):			
Əlaqə məlumatları (anonim olaraq təqdim edilə bilər)	Ad, Soyad:		
	Ünvan:		
	Telefon:		
	Elektron poçt:		
Sizinlə necə əlaqə qurulmasını üstün tutursunuz (birini seçin)	Poçt ☐	Telefon ☐	Elektron poçt ☐
Şikayətiniz barədə məlumat verin. Xahiş edirəm problemi, kiminlə, nə vaxt və harada, neçə dəfə baş verdiyini və s. mümkün qədər ətraflı təsvir edin.			
Əgər varsa, şikayət üçün təklif etdiyiniz həll nədir? Problemi həll etmək üçün Məşğulluq Xidmətləri Mərkəzinin və ya başqa bir tərəfin / şəxsin köməyi lazımdır mı?			
Bu formanı layihəyə necə təqdim etdiniz?	Veb sahifə ☐	Elektron poçt ☐	Şəxsən (özüm birbaşa) ☐
	Telefon ☐	Poçt (məktub) ☐	Başqa ☐
Bu formanı kim doldurdu? (yuxarıda adı göstərilən şəxs deyilsə)	Adı və əlaqə saxlamaq üçün məlumat		
İmza			

ŞBX üzrə məsul şəxs tərəfindən tamamlanacaq			
Məsul şəxsin adı			
Həll olunub və ya ŞBK 1-ə yönləndirilib?	☐ Həll olunub	☐ Yönləndirilib	Yönləndirilibsə, tarixi:
Həll olunub və ya ŞBK 2-yə yönləndirilib?	☐ Həll olunub	☐ Yönləndirilib	Yönləndirilibsə, tarixi:
Şikayətin bağlanması			
Son qətnamə (qısa təsviri)			
	Qısa təsviri	Qəbul edildi (Bəli/Xeyr)	Təsdiq imzası

Həll üçün 1-ci təklif			
Həll üçün 2-ci təklif			
Həll üçün 3-c� təklif			

ƏLAVƏ 15. FOKUS QRUP GÖRÜŞLƏRİ, MÜZAKİRƏLƏR VƏ PROTOKOLLAR

Xaçmaz rayonu, 11 oktyabr 2019 **Quba-Xaçmaz bölgəsi**

Məqsəd: AzÖMP-də fokus qrupları ilə müzakirələr aparmaq

Yeri və Tarixi: Xaçmaz Rayon Məşğulluq Mərkəzinin kiçik konfrans zalı 10:00

İştirakçılar:

- Quba-Xaçmaz bölgəsinin 5 rayonundan (Xaçmaz, Qusar, Quba, Şabran və Siyəzən) 15 kişi iştirakçı, istifadəçi / istifadəçi.
- 15 kişi iştirakçı, Quba-Xaçmaz rayonunun 4 rayonundan (Xaçmaz, Qusar, Quba, Şabran) özünüməşğulluq proqramına müraciət edənlər
- 5 Regional DMX mərkəzinin işçiləri (Xaçmaz, Qusar, Quba, Şubran və Quba-Xaçmaz rayonunun Siyəzən rayonları)

Fasilitatorlar:

- Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşədüzlətmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri - Anar Vəliyev
- Ramil Süleymanov (Dünya Bankı- sosial məsələlər üzrə ekspert)

Məşvərət seminarının gündəliyi:

- özünüməşğulluq proqramına qoşulmağın məqsədi;
- Proqramdan məmnunluq;
- Proqramın əlçatanlığı;
- Proqramdakı çətinliklər;
- Təlimlər;
- Şikayət / şikayətlərin baxılması mexanizmi; proqram üçün tövsiyələr.
- Təhlil və müzakirələr, məsləhət seminarının nəticələri.

Göstərilən sənədlərin müzakirəsi zamanı iştirakçılar özünüməşğulluq proqramının qiymətləndirmə prosedurları və qaydaları, layihəyə məruz qalmış şəxslərin meyarları və hüquqları barədə fikirlərini bildirmiş və əlavələri təklif etmişlər.

Sonda iştirakçılar məsləhət seminarının nəticələrindən məmnun olduqlarını bildirdilər.

Bakı şəhəri 12 oktyabr 2019-cu il

Binəqədi rayonu

Məqsəd: AzÖMP-də fokus qrupları ilə müzakirələrin aparılması və tarixi: Binəqədi Rayon Məşğulluq Mərkəzinin kiçik konfrans zalı
SƏHƏR SAAT 11:00

İştirakçılar:

1. Bakı şəhərinin 4 rayonundan (Xəzər, Xətai, Binəqədi, Sabunçu) mövcud 15% məşğulluq proqramının qadın iştirakçıları
2. Bakı şəhərinin 4 rayonundan (Xəzər, Xətai, Binəqədi, Sabunçu) 15 qarışıq (qadın və kişi) cari müraciət edənlər
3. Bakı şəhərinin 4 rayonundan (Xəzər, Xətai, Binəqədi, Sabunçu) 15 kişi benefisiarları
4. 4 DMX mərkəzinin 5 işçisi (Xəzər, Xətai, Binəqədi, Bakı şəhəri, Sabunçu)

Fasilitatorlar:

- Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşəüzəltmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri - Anar Vəliyev
- Ramil Süleymanov (Dünaya Bankı- sosial məsələlər üzrə ekspert)

Məşvərət seminarının gündəliyi:

- özünüməşğulluq proqramına qoşulmağın məqsədi;
- Proqramdan məmnunluq;
- Proqramın əlçatanlığı;
- Proqramdakı çətinliklər;
- Təlimlər;
- Şikayət / şikayətlərin baxılması mexanizmi; proqram üçün tövsiyələr.
- Təhlil və müzakirələr, məsləhət seminarının nəticələri.

Göstərilən sənədlərin müzakirəsi zamanı iştirakçılar özünüməşğulluq proqramının qiymətləndirmə prosedurları və qaydaları, layihəyə məruz qalmış şəxslərin meyarları və hüquqları barədə fikirlərini bildirmiş və əlavələri təklif etmişlər.

Sonda iştirakçılar məsləhət seminarının nəticələrindən məmnun olduqlarını bildirdilər.

Questions for Focus Group discussion
for those who are currently doing their business and users of the program

Date 11.10.2013 Region/Town/Village Xachmaz

#	Name Surname	Age	Gender	Occupation	Rayon/ Village of origin
1	Amir Sultanov Rasool	22	male	meat and dairy cattle	Kusar
2	Osmanov Vahid	30	male	"	Kuba
3	Osmanov Rasool	43	male	"	Quba
4	Imrahimov Rasool	45	male	"	Kusar
5	Mirzajev Husein	53	male	"	Khachmaz
6	Imrahimov Rasool	40	male	"	Siyazan
7	Qasimov Chirag	36	male	Swamp land	Xachmaz
8	Imrahimov Rasool	42	male	"	Siyazan
9	Abdullayev Sabit	23	male	"	Siyazan
10	Huseinov Nasir	58	male	meat and dairy cattle	Khachmaz
11	Shahkariyev Rasool	31	male	"	Shabran
12	Mirzajev Husein	46	male	"	Shabran
13	Huseinov Nasir	60	male	"	Shabran
14	Sultanov Rasool	56	male	"	Qusar
15	Huseinov Nasir	44	male	"	Qusar
16					

Questions for Focus Group discussion
for those who are currently applying for the program

Date 11.10.2019 Region/Town/ Village Xachmat

#	Name Surname	Age	Gender	Occupation	Rayon/ Village of origin
1.	Usgorov Vahid	48	male	meat and dairy cattle	Shabran.
2.	H. G. G. G. Eldin	30	male		Qusar
3.	U. G. G. G. Eldin	52	male		Qusar
4.	H. G. G. G. Eldin	52	male		Qusar
5.	U. G. G. G. Eldin	60	male		Xachmat
6.	I. G. G. G. Sarvas	32	male		Quba
7.	Q. G. G. G. Muro	57	male		Quba
8.	U. G. G. G. Baban	41	male		Shabran
9.	H. G. G. G. Murod	31	male	sheep breeding	Quba
10.	B. G. G. G. Eldin	43	male	meat and dairy cattle	Xachmat
11.	B. G. G. G. Balaj	41	male		Xachmat
12.	X. G. G. G. Sodiq	38	male		Xachmat
13.	U. G. G. G. Eldin	27	male		Xachmat
14.	H. G. G. G. Xachmat	50	male		Shabran
15.	N. G. G. G. Shirin	58	male		Shabran
16.					

RAYON	S.A.A	PAKET	IMZA
Bineqadi	Əliyeva Könül Qabil	Dərzi	
Bineqadi	Quliyeva Humay Canpolad	Dərzi	
Bineqadi	Məmmədova Gülşən Zahid	Qoyun	
Bineqadi	Bəhbudova Xumar Muşviq	Gözəllik salonu	
Xəzər	Qarayeva Sevinc	Gözəllik salonu	
Xəzər	İbrahimova Aynur	Dərzi	
Xəzər	Alməmmədova Nazila	Ətik və südlük maldarlıq	
Xəzər	Hüseynova Zəminə	Ətik və südlük maldarlıq	
Sabunçu	Məmmədova Təranə	Ətik və südlük maldarlıq	
Sabunçu	Əliyeva Həmidə	Dərzi	
Sabunçu	Əhmədova Xayala	Gözəllik qadın salonu	
Sabunçu	Əzizova Səadət	Un məhsullarının istehsalı	
Xətai	Əhmədova Ləilə Murad qızı	Tekstil məhsullarının istehsalı	
Xətai	Səmədova Əfnarə Qurban qızı	Tekstil məhsullarının istehsalı	
Xətai	Şirəliyeva Səlməz Məcnun qızı	Tekstil məhsullarının istehsalı	

RAYON	S.A.A	PAKET	IMZA
Bineqadi	Qurbanov Elməddin İmdad	Dərzi	
Bineqadi	Məmmədov Fai Fəzi	Playstation	
Bineqadi	Məmişov Ruslan Kərəm	Dərzi	
Bineqadi	Mənafov Nəcat Vidad	Avtoyuma	
Xəzər	Bəhbudov Elmin	İbarət	
Xəzər	Bağrov Əliqə	Avtoyuma	
Xəzər	Mustafayeva Arzu	Dərzi	
Xəzər	Pəşayeva Flora	Dərzi	
Sabunçu	Hacıyev Səməd	Ayaqqabı istehsalı	
Sabunçu	Əlizadə Nizami	Playstation	
Sabunçu	Ağamaliyev Rəhib	Avtomobillərin yuyulması	
Sabunçu	Yusubov Hikmət	Playstation	
Xətai	Həsənov Akif Süleyin oğlu	Soba istehsalı	
Xətai	Qasımov Ələvşat Vəqif oğlu	Dırnaq boyalarının istehsalı	
Xətai	Səlimənova Səadət Səliman oğlu	Zeytun yağı istehsalı	

RAYON	S.A.A	PAKET	IMZA
Bineqadi	İbrahimov Cəyhan Mubəriz	Dərzi	
Bineqadi	Qurbanov Elçin Yoluçu	Dərzi	
Bineqadi	Nəsibov Təvəkgül Cəmil	Ariçiliq	
Bineqadi	Səfəraliyev İsmayil Bədəl	Ətik və südlük maldarlıq	
Xəzər	Əbbasov Füzül	Qoyunçuluq təsərrüfatı	
Xəzər	Muradov Zöhrab	Qoyunçuluq təsərrüfatı	
Xəzər	Əşrafov Məlik	Ətik və südlük maldarlıq	
Xəzər	Şərafov İbrahim	Ətik və südlük maldarlıq	
Sabunçu	Əbdullayev Kamaləddin	Qoyunçuluq təsərrüfatı	
Sabunçu	Məhdiyev İltifat	Qoyunçuluq təsərrüfatı	
Sabunçu	Şəmmədzadə Sərxan	Qoyunçuluq təsərrüfatı	
Sabunçu	Quliyev Niyaməddin	Qoyunçuluq təsərrüfatı	
Xətai	Əmirov Rəmiş Süleyman oğlu	Avtoçilgər	
Xətai	Əhmədov Rəhman Təlman oğlu	Tekstil məhsullarının istehsalı	
Xətai	İsmayilov Fəxrəddin Kərəm oğlu	Məbel istehsalı	

SORGU (Hal-hazırda proqrama yeni müraciət edənlər üçün)
Moderatorun Fokus qrupda verdiyi suallar

Tarix **Müsahibə yeri**

1. Özünüməşğulluq proqramına qoşulmaqda məqsədiniz?
2. Özünüməşğulluq proqramına necə qoşuldunuz?
 - Qonşulardan eşitmişəm
 - Qəzet, radio və TV kanallarından
 - Məşğulluq idarəsinin əməkdaşlarından
 - Sosial şəbəkələrdən
 - Ailə bizneslərindən
 - Digər
3. Özünüməşğulluq proqramı haqqında hansı qanun və sərəncamlar haqqında məlumatınız vardır?
4. Özünüməşğulluq proqramında iştirak etməklə hansı məqsədlərinizi reallaşdıracaqsınız?
5. Sizin fikrinizcə, özünüməşğulluq proqramında gender bərabərliyi təmin olunurmu? Qadınların özünüməşğulluq proqramında kifayət qədər təmsil edilirmi?
6. Özünüməşğulluq proqramından gözləntiləriniz nədir?
7. Hal-hazırda qoşulmaq istədiyiniz özünüməşğulluq proqramının şərtləri Sizi qane edirmi?
8. Özünüməşğulluq proqramı hamı üçün əlçatandırımı?
9. Özünüməşğulluq proqramında iştirak və öz biznesinizi qurmaqla bağlı qərarı necə vermisiniz?
 - Təkbaşına
 - Həyat yoldaşım ilə birgə
 - Şəriklə birgə
 - Digər
10. Rayonlarda yaşayan qadınlara şəbəkələrin qurulması, eləcə də bilik və bacarıqların inkişafı yolu ilə iqtisadi fəallığının artırılması üçün hökumətin göstərdiyi dəstək sizi qane edirmi?
11. Özünüməşğulluq proqramına müraciət etdiyiniz zaman üzləşdiyiniz spesifik çətinliklər hansılardır?
12. Özünüməşğulluq proqramı çərçivəsində Sizin hər hansı şikayət, çətinlik və ya problemləriniz olduqda haraya müraciət edirsiniz?
13. Yuxarı dairələrə şikayət etdiyiniz zamanı Sizin şikayətlərə baxılırmı?
14. Sizlər şikayət etdiyiniz zamanı, Sizin məxfiliyiniz qorunurmu?
15. Sizə irad bildirmək və təklifləri irəli sürmək qaydası, müraciətin kimə ünvanlanması izah olunubmu? Müraciət, təklif, irad və şikayətlərinizi hansı qaydada edirsiniz?
 - Məktub
 - Qaynar xəttə zəng
 - Elektron poçt
 - Faks
 - Aidiyatı şəxslərin qəbuluna yazılmaq
 - Heç biri. Özüm həll etməyə çalışıram
 - Digər
16. Özünüməşğulluq proqramı ilə bağlı hər hansı bir təlim almısınız? Əgər bəli, aldığınız xüsusi təlimlərdən razısınız? Əgər xeyr, hansı təlimlərdə iştirak etmək istərdiniz?

17. Hazırladığınız Biznes Planının köməkliyi ilə öz gələcək biznesinizi qurmağa nə dərəcədə özünüzü hazır hesab edirsiniz?
18. Özünüməşğulluq proqramına müraciət etdiyiniz zaman, Sizə qarşı olan münasibət, seçim qaydaları və digər addımlar Sizi qane etdimi?
19. Özünüməşğulluq proqramının təkmilləşdirilməsi üçün başqa hansı tövsiyə / təklifləriniz var?

(Hal-hazırda proqramdan istifadə edərək, öz biznesini quranlar üçün)
Moderatorun Fokus qrupda apardığı suallar

Tarix _____ **Müsahibə yeri** _____

1. Özünüməşğulluq proqramından neçə ildir ki, istifadə edirsiniz?
 - 1 il
 - 2 ildən artıq
2. Özünüməşğulluq proqramına qoşulmaqda məqsədiniz nə idi ?
3. Özünüməşğulluq proqramına necə qoşulduunuz?
4. Özünüməşğulluq proqramı haqqında hansı qanun və sərəncamlar haqqında məlumatınız vardır?
5. Siz özünüməşğulluq proqramında iştirak etməklə hansı məqsədlərə çatmağı planlaşdırırsınız, və ya artıq reallaşdırmısınız?
6. Özünüməşğulluq proqramı vasitəsi ilə Sizi göstərilən xidmətlər sizi qane edirmi?
7. Özünüməşğulluq proqramı hamı üçün əlçatandırımı?
8. Özünüməşğulluq proqramı çərçivəsində Sizə hal-hazırda cavabdeh qurumlar tərəfindən dəstək, məsləhətlərin verilməsi, təkliflər və digər xidmətlər göstərilirmi?
9. Siz, öz biznesinizi özünüməşğulluq proqramından istifadə edərək qurmusunuz?
10. Sizin fikrinizcə, özünüməşğulluq proqramında gender bərabərliyi təmin olunurmu? Qadınların özünüməşğulluq proqramında kifayət qədər təmsil edilirmi?
11. Rayonlarda yaşayan qadınlara şəbəkələrin qurulması, eləcə də bilik və bacarıqların inkişafı yolu ilə iqtisadi fəallığının artırılması üçün hökumətin göstərdiyi dəstək sizi qane edirmi?
12. Özünüməşğulluq proqramı ilə bağlı hər hansı bir təlim almısınız? Əgər bəli, aldığınız xüsusi təlimlərdən razısınız?
13. Proqrama müraciət edilərkən özünüməşğulluq proqramının benefisiarları hansı çətinliklərlə üzləşdi? (həddindən artıq bürokratiya, yaş, gender ayrışdırıcılığı, qanunvericilik, digər (göstər))
14. Özünüməşğulluq proqramı çərçivəsində Sizin hər hansı şikayət, çətinlik və ya problemləriniz olduqda haraya müraciət edirsiniz?
15. Yuxarı dairələrə şikayət etdiyiniz zamanı Sizin şikayətlərə baxılırmı?
16. Sizlər şikayət etdiyiniz zamanı, Sizin məxfiliyiniz qorunurmu?
17. Şikayətlərinizə cavab verilmə müddəti neçə gündür?
 - 1-7 gün
 - 10-15 gün
 - 1 ay və daha artıq
18. Sizə irad bildirmək və təklifləri irəli sürmək qaydası, müraciətin kimə ünvanlanması izah olunubmu? Müraciət, təklif, irad və şikayətlərinizi hansı qaydada edirsiniz?
 - Məktub
 - Qaynar xəttə zəng
 - Elektron poçt
 - Faks
 - Aidiyatı şəxslərin qəbuluna yazılmaq
 - Heç biri. Özüm həll etməyə çalışıram
 - Digər
19. Mövcud biznesinizi böyütmək istərdinizmi?
20. Biznesinizi hansı formada böyütmək istəyirsiniz?
 - Dövlətə yenidən müraciət etmək

- Bankdan sərmayə cəlb etmək
- Borc almaq
- Şəriklə biznes qurmaq və əlavə maliyyə cəlb etmək
- Digər

21. Siz biznesinizi inkişaf etdirmək üçün başqa hər hansı biznes şəbəkələrinə və ya proqramlarına qoşulmusunuzmu?

22. Özünüməşğulluq proqramının təkmilləşdirilməsi üçün başqa hansı tövsiyə / təklifləriniz var?

Əsas məlumat verənlərə suallar

(Sosial işçilər / işçilər, DMX işçiləri (məşğulluq mərkəzləri və sairə))

Tarix _____ Müsahibə yeri _____

Təşkilatın adı _____

Respondentin adı / Vəzifə _____

1. Neçə ildir özünüməşğulluq proqramında iştirak etmişiniz / işləmişiniz? (1 il, 2 il, digərləri göstərin)
2. Özünüməşğulluq proqramının məqsədi / vəzifəsi nədir?
3. Özünüməşğulluq proqramı ilə bağlı hansı qanun və qaydaları bilirsiniz?
4. Özünüməşğulluq proqramı hər kəs üçün əlçatandırımı?
5. Sizcə özünüməşğulluq proqramında gender balansı təmin edilmişdir; qadınlar kifayət qədər təmsil olunur və orada iştirak edirlər?
6. Rayonlarda yaşayan qadınlara şəbəkələrin qurulması, eləcə də bilik və bacarıqların inkişafı yolu ilə iqtisadi fəallığının artırılması üçün hökumətin göstərdiyi dəstək sizi qane edirmi?
7. Proqrama müraciət edilərkən özünüməşğulluq proqramının benefisiarları hansı çətinliklərlə üzləşdi? (həddindən artıq bürokratiya, yaş, gender ayrışdırıcılığı, qanunvericilik, digər (göstər))
8. Benefisiarlar özünüməşğulluq proqramı çərçivəsində şikayətlər / problemlər olduqda haraya şikayət etmiş və ya kömək istəmişdir?
9. Benefisiarlar əsasən nədən şikayətlənirdilər?
10. Özünüməşğulluq proqramı ilə bağlı hər hansı bir təlim almısınız? Əgər bəli, aldığınız xüsusi təlimlərdən razısınız?
11. Bu proqram çərçivəsində daha hansı təlimlər almaq istəyərdiniz?
12. Özünüməşğulluq proqramının təkmilləşdirilməsi üçün başqa hansı tövsiyə / təklifləriniz var?

Əlavə 15. Sosial qiymətləndirmə və məsləhətləşmələrdən irəli gələn əsas məsələlər / tapıntılar

1. Müraciət edənlər və faydalananlar yerli DMX mərkəzlərindən və ya TV proqramından özünüməşğulluq proqramı haqqında bildirdilər.
2. Gələcəkdə yeni layihə və onun inkişafı haqqında məlumatı TV / radio kanalları, sosial media, DMX mərkəzlərinin işçiləri, iclaslar vasitəsilə əldə etməyi üstün tuturlar.
3. Müraciət edənlər və faydalananlar arasında özünüməşğulluq proqramı ilə bağlı qanun və qaydalar barədə az məlumatlılıq və bilik.
4. Respondentlərin əksəriyyəti qeyd etdi ki, özünüməşğulluq proqramına müraciət etməkdə əsas məqsəd sahibkar olmaq və ailələrinin maddi vəziyyətini və rifahını yaxşılaşdırmaqdır.
5. Proqramın faydalananları adətən şikayətlərini və iddialarını DMX ofislərinə təqdim edirlər.
6. Respondentlərin fikrincə, ümumilikdə bu proqram hər kəs üçün əlçatandır, lakin müraciət edənlər üçün müəyyən uyğunluq meyarları var (məsələn, pensiyaçılar və ya şəxsiyyəti olmayan şəxslər uyğun deyil).
7. Gender balansı kənd yerləri ilə müqayisədə əsasən şəhər yerlərində təmin olunur, kənd yerlərində qadınlar arasında maraq və iştirak azlığı səbəbindən. Buna əsasən heyvandarlıq / maldarlıq ilə əlaqəli gəlir gətirən fəaliyyətlər səbəb olmuşdur ki, əsasən kişilər və qadınlar yalnız onlara kömək edir. Buna görə kənd yerlərində AzÖMP-nin əsas müraciətçiləri və istifadəçiləri kişilərdir. Bundan əlavə, kənd əhalisi, xüsusən qadınlar, rayon mərkəzlərində olduqları üçün DMX-ə çatmaqda çətinlik çəkirlər.
8. Proqramın faydalanan şəxsləri təkrar müraciət və proqramda iştirakın qadağan olunduğundan şikayət etdilər.
9. DMX işçilərinin bildirdiyinə görə, faydalananlar daha qısa müddət ərzində aktivlərini öz mülkiyyətlərinə almaq istəyirlər (mövcud qanunvericiliyə görə 2 ildən sonra aktivlərə sahiblik MTQFP iştirakçılıqlarına keçir).
10. DMX işçiləri AzÖMP daxilində əlavə gücü artırma təlimləri almaq və həmçinin proqramın gələcək mərhələlərində təlim almaq istədiklərini qeyd etdilər.
11. Təvsiyə olunanlar arasında respondentlər təklif etdi:
 - Bu proqrama müraciət edən şəxslərin yaşayış yerlərinin qeydiyyatı ilə bağlı məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması
 - Artıq əmlak almış şəxslərə əlavə material / xammal təchizatı. Məsələn, dərzi üçün, aktivlərə əlavə olaraq, parça və ya digərləri əldə etmək
 - Gələcək fəaliyyətlərini asanlaşdırmaq üçün artıq aktivləri olan şəxslərə prosedurların və yardımların sadələşdirilməsi
 - Gələcəkdə bu proqramın effektivliyi və yaxşılaşdırılması üçün standart peşələr / sənaye sahələri ilə yanaşı yeni sənaye, peşələr (qadınlar üçün manikür, zeytun yağı istehsalı) tətbiq etmək
 - Sahibkarların ən azı biznesin qurulması və fəaliyyət göstərməsinin ilk 2 ili ərzində vergi ödəməsi və kommunal xidmətlər haqqını ödəmədən azad etmək üçün başqa ölkələrə bənzəyir.DMX əvəzinə proqram / istifadəçilərə maliyyə yardımı etmək və aktivləri özlərinə satın alacaqlar, çünki ehtiyaclarını və aktiv növlərini daha yaxşı bilirlər.
 - Qanunvericilik, psixologiya, motivasiya mövzusunda təlimlər / potensial yaratmaq; oxşar AzÖMP ilə digər ölkələrə bilik mübadiləsi proqramları / səfərləri
 - Qadınlar üçün AzÖMP haqqında məlumatlandırma tədbirləri təşkil etmək
 - Sahibkar qadınların sayını artırmaq və fəaliyyətlərini stimullaşdırmaq üçün dövlət tərəfindən təşviq tədbirləri tətbiq etmək
 - Kooperativlər / ortaq təsərrüfatlar təşkil etmək
 - DMX mərkəzlərinin potensialı azdır. DMX daha çox avadanlıq (nəqliyyat, ofis daxil olmaqla) və insan resurslarına ehtiyac duyulur.

**Məşğulluğa Dəstək Layihəsi üzrə
Keçirilmiş İctimai Maarifləndirmə Tədbirləri
Protokol**

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Məşğulluq Xidməti Dünya Bankı ilə Azərbaycan hökuməti arasında imzalanacaq müqaviləyə əsasən həyata keçiriləcək "Məşğulluğa Dəstək Layihəsi" barədə maarifləndirmə tədbirlərini həyata keçirmişdir. Bu maarifləndirmə tədbirləri Respublikanın 5 regionunu əhatə etmiş və 226 nəfər rayon (şəhər) Məşğulluq mərkəzlərində qeydiyyatda olan və özünüməşğulluq proqramına müraciət etmək istəyən işaxtaran və işsiz vətəndaşlar cəlb edilmişdir. Keçirilən ictimai müzakirələr zamanı vətəndaşların layihə ilə bağlı maraqlandıqları məsələlər dinlənilmiş və onların sualları cavablandırılmışdır. Həmçinin görüşlər zamanı layihənin icra edilməsi üzrə planlaşdırılan fəaliyyətlərə, təlimlərin təşkili və monitorinqlərin aparılması, aktivlərin təqdim olunması, eləcə də müvafiq məsləhətlərin verilməsi ilə bağlı məsələlərə də aydınlıq gətirilmişdir.

Bu görüşlərdə "Ətraf mühit və sosial idarəetmə çərçivəsi", "Ətraf Mühit və Sosial Öhdəlik Planı", "Əmək Resurslarının İdarə Edilməsi Qaydaları" və "Maraqlı Tərəflərlə Qarşılıqlı Fəaliyyət Planı" sənədləri təqdim edilərək müzakirəsi aparılmışdır. İştirakçılara layihənin özünüməşğulluq proqramına verəcəyi dəstək, layihəyə cəlb edilənlərin vəzifələri, Dünya Bankının bu layihə üzrə standartları barədə məlumat verilmişdir. Bununla yanaşı layihənin məqsədinin həssas əhali qruplarının özünüməşğulluğunu və bu əsasda əmək bazarına daxil olmasını, sahibkarlığa çıxışını dəstəkləmək, müstəqil formada gəlir əldə etmək imkanlarına malik olmalarına şərait yaratmaq olduğu vətəndaşlara izah edilmişdir.

Bakı Şəhəri üzrə İctimai Müzakirələr

10 yanvar 2020-ci il tarixində Bakı şəhərində benefisiarlarla görüş keçirilmişdir. Görüşdə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşədüzlətmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri Anar Vəliyev və həmin sektorun baş məsləhətçisi Kənan Bağirov, Bakı Şəhər Məşğulluq İdarəsinin rəis müavini Fatimə Ələkbərova və 33 nəfər Bakı şəhəri üzrə qeydiyyatda olan işaxtaran və işsiz vətəndaşlar iştirak etmişdilər. Görüş zamanı Anar Vəliyev tərəfindən vətəndaşların aşağıdakı sualları cavablandırılmışdır:

1. Vətəndaş - Əhmədova Zəminə

Sual: *Rayon qeydiyyatında olan vətəndaş faktiki yaşadığı ünvan üzrə layihəyə müraciət edə bilər?*

Cavab: *Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin olunmanız üçün qeydiyyatda olduğunuz rayon Məşğulluq Mərkəzinə müraciət etməlisiniz.*

2. Vətəndaş – Sevinc Əliyeva

Sual: *Layihə çərçivəsində tikiş üçün texniki avadanlıqla yanaşı layihə iştirakçısına parça və digər lazımi ləvazimatlar təqdim ediləcək ?*

Cavab: *Xeyr, layihədə əlavə ləvazimatların təqdim edilməsi nəzərdə tutulmayıb. Sizə yalnız tikiş üçün maşın və avadanlıq təqdim ediləcək.*

3. Vətəndaş – Qasımov Elşad

Sual: *Mənim layihədə müraciət etdiyim paket üzrə, digər ailə üzvüm də müraciət edə bilərmi ?*

Cavab: *Əgər siz layihədə iştirak edib aktivlərlə təmin edilmisinizsə, sizin digər ailə üzvünüz (övladınız, həyat yoldaşınız) eyni zamanda layihədə iştirak edib aktivlə təmin edilə bilməz.*

Sizin digər ailə üzvünüz sizin proqramda iştirakınız müddəti bitəndən sonra (2 il sonra) proqrama müraciət edə bilər.

4. Vətəndaş – *Musayev Farid*

Sual: Mən layihədə iştirak etdiyim zaman, quracağım biznes üzrə vergi və digər ödənişləri necə edəcəm?

Cavab: *Siz layihə çərçivəsində təlimlərə cəlb olunacaqsınız və təlimçilər sizə lazımi bilik və bacarıqları, eləcə də vergi ödənişləri və hesabatların verilməsi ilə bağlı məlumatları verəcəklər.*

5. Vətəndaş – *Mehdiyev Pərviz*

Sual: Mənim kiçik biznesim olsa bu biznesin böyüdülməsi üçün bu layihəyə müraciət edib əlavə dəstək ala bilərəm?

Cavab: *Xeyr, özünüməşğulluq proqramında beş halların dəstəklənməsi nəzərdə tutulmayıb.*

6. Vətəndaş – *Şahbazova Şəhla*

Sual: Layihə üzrə keçiriləcək təlimlər neçə gün davam edəcək?

Cavab: *Özünüməşğulluq layihəsi üzrə təlimlər 12 günlük (36 saat) müddəti əhatə edir.*

7. Vətəndaş – *Əliyeva Sevinc*

Sual: Layihə çərçivəsində kiçik biznesin qurulması üçün icarəyə götürüləcək məkanın icarə haqqının ödənilməsi üçün keçiriləcək?

Cavab: *Xeyr. Layihə çərçivəsində iştirakçılar yalnız biznesin qurulması üçün lazımi avadanlıqlarla təmin ediləcəklər. İcarə haqqının ödənilməsi layihədə nəzərdə tutulmayıb.*

8. Vətəndaş – *Bayramov Amil*

Sual: Layihə çərçivəsində monitorinq necə aparılacaq?

Cavab: *Layihənin icrası müddətində məsul şəxslər tərəfindən müəyyən edilmiş vaxtlarda qurulmuş bizneslərə baxışlar keçiriləcək, çətinliklər müəyyən olunacaq və lazımi dəstək göstəriləcək.*

Sumqayıt Şəhəri üzrə İctimai Müzakirələr

11 yanvar 2020-ci il tarixində Sumqayıt şəhərində benefisiarlarla görüş keçirilmişdir. Görüşdə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşədüzəltmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri Anar Vəliyev və həmin sektorun baş məsləhətçisi Kənan Bağırov, Sumqayıt Şəhər Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Elxan Bədəlov, Sumqayıt Şəhər Məşğulluq Mərkəzinin əməkdaşları və 29 nəfər Sumqayıt şəhəri üzrə qeydiyyatda olan işaxtaran və işsiz vətəndaşlar iştirak etmişdilər. Görüş zamanı Anar Vəliyev tərəfindən vətəndaşların aşağıdakı sualları cavablandırılmışdır:

1. Vətəndaş - Hüseynova Aybəniz

Sual: Mən Sumqayıt şəhərində kənd təsərrüfatı sahəsində biznes qura bilərəm mi?

Cavab: Bəli. Əgər sizin kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə biznes qurmaq üçün şəraitiniz uyğundursa, siz özünüməşğulluq proqramı çərçivəsində kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə müvafiq paketi seçə bilərsiniz. Dünya Bankı ilə əməkdaşlıqda həyata keçiriləcək layihəsinin əsas hədəf istiqamətləri istehsal və xidmət, kənd-təsərrüfatı sahəsi üzrə bizneslərin qurulmasına köməklik göstərilməsidir. Lakin, daha çox istehsal və xidmət sahələri üzrə bizneslərin qurulmasına üstünlük veriləcəkdir.

2. Sual: Əgər mən kənd təsərrüfatı üzrə biznes qurub süd məhsullarının satışını həyata keçirsəm mənə müştərilərin tapılması üçün köməklik ediləcək?

Cavab: Layihədə sizin müvafiq aktivlərlə təmin edilməyiniz nəzərdə tutulub. Sizə həmçinin layihənin icrası zamanı marketinq və satışın təşkili ilə bağlı məsləhətlərin verilməsi də planlaşdırılır.

3. Vətəndaş - Qasimov Yasin

Sual: Mebel istehsalı üzrə özünüməşğulluq proqramına müraciət etsəm mən hansı ləvazimatlarla təmin olunacağam?

Cavab: Siz Məşğulluq Mərkəzinə müraciət edərək özünüməşğulluq proqramında mebel istehsalı üzrə paketlərlə və nəzərdə tutulmuş aktivlərlə tanış ola bilərsiniz.

4. Vətəndaş - Nurlanov Nazim

1.Sual: Özünüməşğulluq proqramı üzrə mövcud paketlərlə necə tanış ola bilərəm?

Cavab: Biznes qurmaq istədiyiniz ideya üzrə Məşğulluq Mərkəzinə müraciət edərək müvafiq paketlər və orada nəzərdə tutulmuş aktivlərlə tanış ola bilərsiniz.

2.Sual: Özünüməşğulluq proqramında nə qədər maliyyə vəsaiti ilə təmin ediləcəm?

Cavab: Özünüməşğulluq proqramı çərçivəsində proqram iştirakçılarının maliyyə vəsaiti təqdim edilmir. Layihə iştirakçısı seçdiyi ideyasına natura formasında aktivlərlə təmin edilir. Hər hansı maliyyə vəsaitinin lahiyə iştirakçısına verilməsi nəzərdə tutulmur.

5. Vətəndaş - Aliyev Fariz

Sual: Əgər biznes qurmaq istədiyim sahəyə uyğun hazır paket mövcud deyilsə mənim lahiyədə iştirakım mümkündürmü?

Cavab: Bəli, Siz öz ideyanızı Məşğulluq Mərkəzinə təqdim etməlisiniz. Biznes qurmaq istədiyiniz xidmət və sahə üzrə müvafiq köməkin göstərilməsinə çalışacağıq.

Quba – Xaçmaz İqtisadi rayonu üzrə İctimai Müzakirələr

13 yanvar 2020-ci il tarixində Quba şəhərində Quba Xaçmaz-İqtisadi rayonundan olan benefisiarlarla görüş keçirilmişdir. Görüşdə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşədüzəltmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri Anar Vəliyev və həmin sektorun baş məsləhətçisi Kənan Bağırov, Quba Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Ayaz Qədirov, Qusar Rayon Məşğulluq Mərkəzinin, Xaçmaz Rayon Məşğulluq Mərkəzinin, Şabran Rayon Məşğulluq Mərkəzinin əməkdaşları və həmin rayonlardan olan 28 nəfər qeydiyyatda olan işaxtaran və işsiz vətəndaşlar iştirak etmişdilər. Görüş zamanı Anar Vəliyev tərəfindən vətəndaşların aşağıdakı sualları cavablandırılmışdır:

1. Vətəndaş - Nazim Ağayev

Sual: Mənim mebel istehsalı üzrə özünüməşğulluq proqramına qoşulmağım mümkündürmü?

Cavab: Bəli. Siz özünüməşğulluq proqramında mövcud mebel istehsalı üzrə paketlərdən birini seçə bilərsiniz.

2. Vətəndaş - Yusifova Ruhyyə

Sual: Arıçılıq biznesi üzrə müraciət etmək istəyirəm. Mənə arıçılıqla bağlı təlimlər keçiriləcəkmi?

Cavab: Siz Özünüməşğulluq proqramına müraciət etdiyiniz zaman 12 günlük (36 saatlıq) biznesin qurulması üzrə təlim kursuna cəlb olunacaqsınız və bu təlim zamanı sizə bizneslə bağlı müvafiq məlumatlar veriləcək. Lakin bir başa arıçılıqla bağlı kurslar keçirilmir.

Sual: Arıçılıqla bağlı proqram iştirakçıları əlavə avadanlıqlarla təmin ediləcək?

Cavab: Özünüməşğulluq proqramı çərçivəsində müraciət etmiş vətəndaşa 15 arı ailəsinin verilməsi nəzərdə tutulub. Bundan əlavə olaraq digər arıçılıqla bağlı istehsal sahələri üçün iştirakçıların avadanlıqlarla təmin edilməsi nəzərdə tutulmayıb.

3. Vətəndaş - Gündüz Məmmədov

Sual: Mənim sənətim qaynaqçıdır və mən öz sahəmi mükəmməl bilirəm. Təlimlərə qoşulmağıma ehtiyacım varmı?

Cavab: Bəli. Hər bir lahiyə iştirakçısı mütləq şəkildə təlimlərdə iştirak etməlidir.

4. Vətəndaş - İsmayılov Xancan

Sual: Qaynaqçılıq və elektrik qaynaqla bağlı təlimlər keçirilirmi? Nə zaman keçirilməsi nəzərdə tutulub?

Cavab: Proqram çərçivəsində biznes təlimlər keçirilir. Lahiyədə ixtisas yönümlü təlimlər keçirilmir.

5. Vətəndaş - Əliyev Amil

Sual: Əgər mən təlim kursunu bitirib aktivlərlə təmin olunsam, təkrar bu lahiyeyə nə zaman qoşula bilərəm?

Cavab: Hər bir vətəndaş Özünüməşğulluq proqramında yalnız bir dəfə iştirak edə bilər.

6. Vətəndaş - İskəndərov Zaur

Sual: Əgər mən plastik qapı-pəncərə istehsalı üzrə müraciət etsəm, mənə hansı avadanlıqlar təqdim olunacaq?

Cavab: Siz qeydiyyatda olduđunuz Məşğulluq Mərkəzinə müraciət edərək özünüməşğulluq proqramında mövcud paketlər üzrə avadanlıqlarla tanış ola bilərsiniz.

7. Vətəndaş - Cəmilov Ramil

Sual: Mən musiqiçiyəm, musiqi sahəsi üzrə özünüməşğulluq proqramına müraciət edirəm mənə lazım olan: mikrofon, kolonka, sintezator və digər avadanlıqlar bu paketdə təqdim olacaqmı?

Cavab: Bəli. Sizə lazım olan avadanlıqlar paketdə öz əksini tapır. Məşğulluq Mərkəzinə müraciət edib məlumat əldə edə bilərsiniz.

Şeki-Zaqatala İqtisadi Rayonu üzrə İctimai Müzakirələr

21 yanvar 2020-ci il tarixində Zaqatala şəhərində Şeki-Zaqatala İqtisadi rayonundan olan benefisiarlarla görüş keçirilmişdir. Görüşdə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşədüzəltmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri Anar Vəliyev və həmin sektorun baş məsləhətçisi Kənan Bağırov, Zaqatala Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Nazim Məmmədov, Zaqatala Rayon Məşğulluq Mərkəzinin əməkdaşları eləcə də Balakən Rayon Məşğulluq Mərkəzinin, Şeki Rayon Məşğulluq Mərkəzinin, Qax Rayon Məşğulluq Mərkəzinin əməkdaşları və həmin rayonlardan olan 47 nəfər işaxtaran və işsiz vətəndaşlar iştirak etmişdilər. Görüş zamanı Anar Vəliyev tərəfindən vətəndaşların aşağıdakı sualları cavablandırılmışdır:

1. Vətəndaş – *Səmədova Yaqut*

Sual: *Mən ali təhsilliyəm. Bu layihədə iştirak etmək istəyirəm. Hansı sahələr üzrə öz kiçik biznesimi qura bilərəm?*

Cavab: *Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin olunmanız üçün qeydiyyatda olduğunuz rayon Məşğulluq Mərkəzinə müraciət etməlisiniz. Qeyd olunduğu kimi təlim kursuna cəlb olunacaqsınız. Öz ideyanız üzrə biznes plan hazırlaycaqsınız. Siz xidmət sahəsi, istehsal sahəsi və ya kənd təsərrüfatı üzrə öz biznesinizi qura bilərsiniz.*

2. Vətəndaş – *Sulcayev Fərid İlham oğlu*

Sual: *Mən 2020-ci ildə müraciət etmişəm. Bu layihənin icrasını kim həyata keçirəcək? Mən bu layihəyə cəlb oluna bilərəm?*

Cavab: *Bəli. Siz Dünya Bankı ilə əməkdaşlıqda həyata keçirilən özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz. Layihəni Dövlət Məşğulluq Xidməti icra edəcək.*

3. Vətəndaş – *Əliyev Cavanşir*

Sual: *Mən fotoqrafam. Fotoqraf kimi öz işimi təşkil etmək istəyirəm. Bu layihədə iştirak edib dəstək ala bilərəm?*

Cavab: *Bəli. Siz özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək fotoqraf paketinə daxil olan aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz. Bunun üçün təlim kurslarına cəlb olunacaqsınız. Fotoqraf sahəsi üzrə öz biznes planınızı tərtib edəcəksiniz və layihədən yararlanaraq fotoqraf kimi kiçik biznesinizi qura biləcəksiniz.*

Gəncə-Qazax İqtisadi Rayonu üzrə İctimai Müzakirələr

22 yanvar 2020-ci il tarixində Gəncə şəhərində Gəncə-Qazax İqtisadi rayonundan olan benefisiarlarla görüş keçirilmişdir. Görüşdə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşəüzəltmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri Anar Vəliyev və həmin sektorun baş məsləhətçisi Kənan Bağırov, Gəncə Şəhəri Nizami Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Arif Məmmədov, Gəncə Şəhəri Kəpəz Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Vüsal Hüseynov, Göygöl Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Nazim Cəfərov, Naftalan Şəhər Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Aydın Qafarlı eləcə də Kəlbəcər Rayon Məşğulluq Mərkəzinin, Samux Rayon Məşğulluq Mərkəzinin əməkdaşları və həmin rayonlardan olan 46 nəfər işaxtaran və işsiz vətəndaşlar iştirak etmişdilər. Görüş zamanı Anar Vəliyev tərəfindən vətəndaşların aşağıdakı sualları cavablandırılmışdır:

1. Vətəndaş – *Hüseynova Aybikə*

Sual: *Övladım xəstədir. Ona baxdığım üçün işləyə bilmirəm. Özüm şirniyyatçıyam. Evdə şirniyyatçı kimi işləmək istəyirəm. Bu layihədə mənim mövcud vəziyyətim nəzərə alınmaqla mənə kömək edilə bilərmi?*

Cavab: *Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin olunmanız üçün qeydiyyatda olduğunuz rayon Məşğulluq Mərkəzinə müraciət etməlisiniz. Dünya Bankı ilə birgə həyata keçirilən layihədə əsas həssas qrupda 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihədən yararlanaraq, evdə şirniyyat işini təşkil edə bilərsiniz.*

2. Vətəndaş – *Zülfüyyə Məmmədova*

Sual: *Mən şirniyyatçıyam. Şirniyyat sahəsində kiçik biznesimi qurmaq istəyirəm. Bu layihə vasitəsilə mənə kömək edə bilərsiniz?*

Cavab: *Bəli. Siz özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz. Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə həssas qrupa daxil olan 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihədən yararlanaraq, evdə şirniyyat işini təşkil edə bilərsiniz.*

3. Vətəndaş – *Əliyeva Kəmalə*

Sual: *Mən saç ustasıyam. Öz işimi qurmaq istəyirəm. Mənə lazım olan avadanlıqları layihə üzrə ala bilərəmmi?*

Cavab: *Bəli. Siz özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək bərbər paketinə daxil olan aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz. Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə həssas qrupa daxil olan 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihədən yararlanaraq, evdə bərbər xidmətinizi təşkil edə bilərsiniz.*

4. Vətəndaş – *İmamverdiyev Elgün*

Sual: *Mən II qrup əliləm, şirniyyatçı kimi evdə öz işimi qurmaq istəyirəm. Mənə layihə necə kömək olacaq?*

Cavab: *Siz layihə çərçivəsində təlimlərə cəlb olunacaqsınız və təlimçilər sizə lazımi bilik və bacarıqları, vergi ödənişləri və hesabatlarla bağlı məlumatları verəcək. Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək şirniyyat paketinə daxil olan aktivlərlə təmin olunacaqsınız.*

5. Vətəndaş – *Rzayeva Ləman*

Sual: *Mən bərbərlik kursunu bitirmişəm. Gözəllik salonu açmaq istəyirəm. Mənə layihə üzrə köməklik göstərilə bilərmi?*

Cavab: Bəli. Siz *özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək bərbər paketinə daxil olan aktivlərlə təmin olunub gözəllik salonunu açma bilərsiniz.* Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə həssas qrupa daxil olan 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihə çərçivəsində təlimlərə qatılacaqsınız. Kursu bitirdikdən sonra müvafiq biznes planına uyğun aktivlərlə təmin ediləcəksiniz.

6. Vətəndaş – *Babayeva Samirə*

Sual: Layihə çərçivəsində gözəllik salonu açmaq istəyirəm. Mənə kömək edə bilərsinizmi?

Cavab: Bəli. Siz *özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək bərbər paketinə daxil olan aktivlərlə təmin olunub gözəllik salonunu açma bilərsiniz.* Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə həssas qrupa daxil olan 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihə çərçivəsində təlimlərə qatılacaqsınız. Kursu bitirdikdən sonra müvafiq biznes planına uyğun aktivlərlə təmin ediləcəksiniz.

7. Vətəndaş – *Məmmədova Xatirə*

Sual: Mən müəlliməyəm və kursda dərs deyirəm. 2 qız tələbəm var. Aztəminatlı ailəyəndirlər Gəncədə kirayə qalırlar. Biri tələbədir, əyani təhsil alır. Onlar bu layihədən yararlanma bilərlərmi?

Cavab: *Qanunvericiliyə əsasən əyani təhsil alan vətəndaşların layihədə iştirakına icazə verilmir. Bu səbəbdən əyani təhsil alan tələbənin özünüməşğulluq proqramında iştirakı mümkün olmayacaq. Lakin digər xanım Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin olunması üçün qeydiyyatda olduğu rayon Məşğulluq Mərkəzinə müraciət etməlidir.* Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə əsas həssas qrupda 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, o bu layihədən yararlanaraq, öz seçdiyi paket üzrə fəaliyyətini təşkil edə bilər.

8. Vətəndaş – *Məmmədova Gülnar*

Sual: Mən dərzilik kursunu bitirmişəm. Dərzilik üzrə bu layihədən yararlanma bilərəmmi ?

Cavab: *Siz Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək dəri paketi üzrə aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz.* Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədən yararlanaraq, təlim kursuna cəlb olunacaqsınız. Seçdiyiniz sahə üzrə biznes plan hazırlayacaqsınız və onun əsasında aktivlərlə təmin edilib öz fəaliyyətinizi təşkil edə biləcəksiniz.

9. Vətəndaş – *Əsədova Zülfüyyə*

Sual: Mən modelyer dizaynerlik üzrə dərzilik kursunu bitirmişəm. Dərzilik üzrə bu layihədən yararlanma bilərəmmi ?

Cavab: Siz *Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək dəri paketi üzrə aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz.* Dünya Bankı ilə birgə həyata keçirilən layihədən yararlanaraq, təlim kursuna cəlb olunacaqsınız. Seçdiyiniz sahə üzrə biznes plan hazırlayacaqsınız və onun əsasında aktivlərlə təmin edilib öz fəaliyyətini təşkil edə biləcəksiniz.

Sual: Mənim ikinci sualın vergi ilə bağlıdır. Bu layihədən yararlansam hansı vergiləri verməliyəm?

Cavab: Siz qeyd etdiyim kimi 36 saatlıq kurslara cəlb olunacaqsınız. Həmin kurslarda sizə vergilərlə bağlı, onların hesablanması və ödənilməsi şərtləri ilə bağlı məlumatlar veriləcək. Sizə qanunvericilik məsələləri izah ediləcək.

10. Vətəndaş – *Tağıyeva Xanım*

Sual: Mən dərzilik kursunu bitirmişəm. II Qrup Əliləm. Dərzilik üzrə bu layihədən yararlanma bilərəmmi ?

Cavab: Bəli, *Siz Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək dəri paketi üzrə aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz.* Dünya Bankı ilə birgə həyata keçirilən layihədən yararlanaraq, təlim kursuna

cəlb olunacaqsınız. Seçdiyiniz sahə üzrə biznes plan hazırlayacaqsınız və onun əsasında aktivlərlə təmin edilib öz fəaliyyətinizi təşkil edə biləcəksiniz.

Sual: İkinci sualım bu layihə nə zaman başlayacaq ?

Cavab: Layihənin 2020-ci ilin iyun ayından başlaması nəzərdə tutulub.

11. Vətəndaş – Samir Piriyev

Sual: Mən təsərrüfat qurmaq istəyirəm. Bu layihədə kənd təsərrüfatı sahəsi nəzərdə tutulubmu ?

Cavab: Bəli, *Siz Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz.* Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədən yararlanaraq, təlim kursuna cəlb olunacaqsınız. Seçdiyiniz sahə üzrə biznes plan hazırlayacaqsınız və onun əsasında aktivlərlə təmin edilib öz fəaliyyətini təşkil edə biləcəksiniz.

Sual: İkinci sualım belədir ki, 2020-ci ildə bu layihənin nə qədər vətəndaşı əhatə etməsi nəzərdə tutulur və seçib prosesi necə gedir ?

Cavab: Qeyd edirəm ki 2020-ci ilə 2200 nəfər benefisiarın layihədən yararlanması nəzərdə tutulub. Layihədə 4 kateqoriyada cəmləşmiş həssas qrupa daxil olan vətəndaşlar üstünlük hüququna malidirlər. Bunlar gənclər, qadınlar, ÜDSY almış vətəndaşlar və Məcburi köçkün ailələrindən olan vətəndaşlardır. Layihəyə benefisiarların cəlb olunması növbəlilik prinsipi əsasında həyata keçirilir.

12. Vətəndaş – Əliyeva İlahə

Sual: *Mənim iki azyaşlı övladım var. Onları tək böyüdürem. Özüm Bərbərəm (saç ustası). Öz işimi qurmaq istəyirəm. Mənə lazım olan avadanlıqları layihə üzrə ala bilərəmmi?*

Cavab: Bəli. *Siz özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək bərbər paketinə daxil olan aktivlərlə təmin oluna bilərsiniz.* Bu layihədən yararlanaraq, evdə bərbər xidmətinizi təşkil edə bilərsiniz.

Aran İqtisadi Rayonu üzrə İctimai Müzakirələr

23 yanvar 2020-ci il tarixində Bərdə şəhərində Aran İqtisadi rayonundan olan benefisiarlarla görüş keçirilmişdir. Görüşdə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Xidmətinin İşədüzəltmə tədbirləri və işsizlikdən sığorta ödənişi məsələləri sektorunun müdiri Anar Vəliyev və həmin sektorun baş məsləhətçisi Kənan Bağırov, Bərdə Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Dilman Şadlinski, Ağdam Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Elşən Rüstəmov, Tərtər Rayon Məşğulluq Mərkəzinin direktoru Azər Ağayev, eləcə də Yexlax Rayon Məşğulluq Mərkəzinin, Ağcabədi Rayon Məşğulluq Mərkəzinin əməkdaşları və həmin rayonlardan olan 43 nəfər işaxtaran və işsiz vətəndaşlar iştirak etmişdilər. Görüş zamanı Anar Vəliyev tərəfindən vətəndaşların aşağıdakı sualları cavablandırılmışdır:

1. Vətəndaş – Qasımzadə Nərmin

Sual: Məcburi köçkünəm. 2 Övladım var. Tək böyüdürem. Özüm şirniyyatçıyam. Evdə şirniyyatçı kimi işləmək istəyirəm. Bu layihədə mənim mövcud vəziyyətim nəzərə alınmaqla mənə kömək edilə bilərmi?

Cavab: Bəli, siz bu layihədə iştirak edə bilərsiniz. Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin olunmanız üçün qeydiyyatda olduğunuz rayon Məşğulluq Mərkəzində təlimlərə cəlb olunacaqsınız. Şirniyyat sahəsi üzrə Biznes plan hazırlacaqsınız. Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə əsas həssas qrupda 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihədən yararlanaraq, evdə şirniyyat işini təşkil edə bilərsiniz.

2. Vətəndaş – Binnətzadə Rauf

Sual: Bu layihə Məşğulluq Mərkəzlərində qeydiyyatda olan bütün vətəndaşlara şamil edilir?

Cavab: Xeyr. Bu layihə işsiz status alan vətəndaşlara şamil olunur. Həmin benefisiarlar bu layihədə iştirak etmək üçün müraciət edir. Növbəlilik əsasında onlar təlimlərə cəlb olunurlar və biznes plan hazırlayırlar. Sonra ki mərhələdə onların ideyası üzrə biznes planın yoxlanılması həyata keçirilir və vətəndaşın aktivlərlə təmin edilməsi həyata keçirilir.

3. Vətəndaş – Əliyev Nağı Şakir oğlu

Sual 1: Mənim sualım ondan ibarətdir ki, layihə üzrə hansı sahələrdə bizneslərin qurulması nəzərdə tutulub?

Cavab: Qeyd etdiyimiz kimi özünüməşğulluq layihəsi respublikada həyata keçirilir və orada xidmət, istehsal və kənd təsərrüfatı üzrə bizneslərin qurulması üçün avadanlıqlardan və aktivlərdən ibarət paketlər mövcuddur. Siz həmin paketlərlə tanış ola bilərsiniz.

Sual 2: Mənim növbəti sualım ondan ibarətdir ki, layihə üzrə ekoloji məsələlər deyəndə nələr nəzərdə tutulub?

Cavab: Qeyd etdiyimiz kimi özünüməşğulluq layihəsi respublikada həyata keçirilir və layihənin reallaşmasında ekoloji məsələlərə diqqət yetirilməsi nəzərdə tutulub. Bütün qurulacaq istehsal, xidmət və kənd təsərrüfatı sahələri üzrə bizneslər ekoloji mühiti korrəlamamalı, təbiətə zərər vurmamalı, ətraf mühiti çirkləndirməməlidir. Bu baxımdan hər bir layihə iştirakçısı qeyd olunan məsələləri nəzərə almaqla biznesini qurmalıdır.

Sual 3: Mənim növbəti sualım ondan ibarətdir ki, əgər vətəndaş əvvəl ki illərdə özünüməşğulluq layihəsində iştirak edib, aktivlərlə təmin olunubsa bu layihədə yenidən iştirak edə bilərmi?

Cavab: Xeyr, hər bir vətəndaş bir dəfə özünüməşğulluq layihəsində iştirak edə bilər. Bu baxımdan eyni adamın yenidən layihədə iştirak etməsinə icazə verilmir. Həmçinin layihədə iştirak edib biznesini quran benefisiarlar 2 ildən sonra ona təqdim edilmiş aktivlərin tam

hüquqlu sahibinə çevrilirlər.

Sual 4: Mənim növbəti sualım ondan ibarətdir ki, əgər vətəndaş özünüməşğulluq layihəsində iştirak edib, aktivlərlə təmin olunub və öz işini qurubsa gələcəkdə öz biznesini böyütmək üçün bu layihədən yenə yararlana bilər? Həmin vətəndaşa əlavə mallar və ya aktivlər veriləcək?

Cavab: Əgər vətəndaş bu layihədən yararlanaraq, özünüməşğulluğunu qurubsa, onun fəaliyyətinin genişləndirilməsi ilə bağlı gələcəkdə dəstəyin göstərilməsi nəzərdə tutulub.

4. Vətəndaş – Muradzadə Mirhüseyn

Sual: Mən belə anladım ki, layihə qadınları nəzərdə tutur. Amma mən düşünürəm ki, işsiz insanların çoxu kişilərdi. Bu baxımdan layihə icrası necə olacaq?

Cavab: Dünya Bankı ilə əməkdaşlıqda icra olunan Özünüməşğulluq layihəsi bütün vətəndaşları nəzərdə tutur. Lakin layihədə xüsusi üstünlüyə malik olanlar gənclər, qadınlar, məcburi köçkünlər və ÜDSY alanlardır. Layihə iştirakçılarının seçimində bu kriteriyalar nəzərə alınacaq və növbəlilik prinsipi əsasında həyata keçiriləcək.

5. Vətəndaş – Abdullayev Sahil

Sual: Mənim sualım ailə tərkibi ilə bağlıdır. Ailə tərkibi böyük olan və özünüməşğulluğa müraciət edən vətəndaşlar hər hansısa bir üstünlüyə malikdirlər?

Cavab: Özünüməşğulluq layihəsi bütün vətəndaşları nəzərdə tutur. Bu layihəyə müvafiq qanunvericiliyə əsasən işsiz statusu almış vətəndaşlar cəlb olunur. Layihə iştirakçılarının proqrama qoşulmasında onların ailə tərkibinin çoxsaylı olması kimi hallara görə üstünlük yoxdur və vətəndaşların layihəyə cəlb olunması növbəlilik prinsipi əsasında həyata keçirilir.

6. Vətəndaş – Vəliyev Saleh

Sual: Mən peşə kursunu bitirmişəm. Kursu keçdiyim müddət ərzində maaşla da təmin olunmuşam. Mən bu layihədə iştirak edə bilərəm?

Cavab: Qeyd etdiyimiz kimi Özünüməşğulluq layihəsi bütün vətəndaşları nəzərdə tutur. Bu layihəyə müvafiq qanunvericiliyə əsasən işsiz statusu almış vətəndaşlar cəlb olunur. Bu baxımdan siz işlə təmin oluna bilmədiyiniz halda işsiz status alaraq bu layihəyə müraciət edə bilərsiniz. Növbəlilik prinsipi əsasında layihədə iştirak edərək öz kiçik biznesinizi qurmaq imkanı qazanacaqsınız.

7. Vətəndaş – Həsənova Lamiyə

Sual: Mən ali təhsilliyəm və ixtisasça müəlliməyəm. Bu layihədən yararlanaraq kurs açmaq istəyirəm. Mənə müvafiq köməkliyi göstərə bilərsiniz?

Cavab: Qeyd etdiyimiz kimi Özünüməşğulluq layihəsi bütün vətəndaşları nəzərdə tutur. Bu layihəyə müvafiq qanunvericiliyə əsasən işsiz statusu almış vətəndaşlar cəlb olunur. Bu baxımdan siz işlə təmin oluna bilmədiyiniz halda işsiz status alaraq bu layihəyə müraciət edə bilərsiniz. Siz 36 saatlıq (12 günlük) təlimlərə cəlb olunacaqsınız və öz ideyanıza əsasən biznes plan hazırlayacaqsınız. Bu baxımdan layihədən yararlanıb özünüzdən kiçik biznesini qura bilərsiniz.

8. Vətəndaş – Məmmədova Lamiyə

Sual: Mən şirniyyatçıyam. Şirniyyatçı kimi biznesimi qurmaq istəyirəm. Bu layihə mənə kömək edə bilərmi?

Cavab: Bəli, siz bu layihədə iştirak edə bilərsiniz. Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin olunmanız üçün qeydiyyatda olduğunuz rayon Məşğulluq Mərkəzində təlimlərə cəlb olunacaqsınız. Şirniyyat sahəsi üzrə Biznes plan hazırlayacaqsınız. Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə əsas həssas qrupda 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük

təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihədən yararlanaraq, evdə şirniyyat işini təşkil edə bilərsiniz.

9. Vətəndaş – Osmanlı Aysun

Sual: Mən bərbərəm. Gözəllik salonu açmaq istəyirəm. Bu layihəyə qoşulmaqla öz biznesimi qura bilərəm?

Cavab: Bəli, siz bu layihədə iştirak edərək mövcud gözəllik salonu paketini seçə bilərsiniz. Özünüməşğulluq proqramında iştirak edərək aktivlərlə təmin olunmanız üçün qeydiyyatda olduğunuz rayon Məşğulluq Mərkəzində təlimlərə cəlb olunacaqsınız. Müvafiq sahə üzrə Biznes plan hazırlayaqsınız. Dünya Bankı ilə həyata keçirilən layihədə əsas həssas qrupda 4 kateqoriya üzrə vətəndaşların üstünlük təşkil etməsini nəzərə alaraq, siz bu layihədən yararlanaraq, gözəllik salonunu açma bilərsiniz.

10. Vətəndaş – Əhmədov Məhəmməd

Sual: Mən III qrup əliləm. İşlə bağlı Məşğulluq Mərkəzinə müraciət etmişdim. Bu layihəyə qoşulmaq istəyirəm. Bunun nə etməliyəm?

Cavab: Qeyd etdiyimiz kimi Özünüməşğulluq layihəsi bütün vətəndaşları nəzərdə tutur. Bu layihəyə müvafiq qanunvericiliyə əsasən işsiz statusu almış vətəndaşlar cəlb olunur. Bu baxımdan siz qeydiyyatda olduğunuz Məşğulluq Mərkəzinə müraciət etməlisiniz. İşlə təmin oluna bilmədiyiniz halda işsiz status alaraq bu layihəyə müraciət edə bilərsiniz. Növbəlilik prinsipi əsasında layihədə iştirak edərək öz kiçik biznesinizi qurmaq imkanı qazanacaqsınız.

Azərbaycan Respublikası
Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

“Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək” Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 10.01.2020

№	AD, SOYAD VƏ ATA ADI	10 ⁰⁰ -13 ⁰⁰ saat	
		İMZA	QEYD
1.	Musayev Fərid Məmməd oğlu		
2.	Məmmədov Məhərrət Qası		
3.	Əliyeva Nəziyə Cəfər		
4.	Səlimova Tural Rəhim		
5.	Məhdiyev Pərviz Fəxr		
6.	Sadıqov Rəşad Zəki		
7.	Budagov Məhərrət Qası	18	

8.	Şirinov Kəmaləddin Sabir		
9.	Qasımov Elşad Tofiq		
10.	Əhmədov Cəfər		
11.	Məmmədov Fəxrəddin		
12.	Kəstəmov Yusif		
13.	Məmmədova Şəhərrət		
14.	Səhərrətova Səhərrət		
15.	Əliyeva Səvinc		
16.	Qasımov Səmir		
17.	Kəsimzadə Yasif		
18.	Bəyranov Əmir Fəxr		
19.	Rizayev Tural		

20.	Shmadova Lamin. Q.			368	
21.	Zeiger Cheikam Adie of			368	
22.	Zhasifova M'sum (Nizomov)			368	
23.	Ara'eb Rasul. D.K. Q.			368	
24.	Zhmadov Shohir Pasq of			368	
25.	Shyev Nizomiddin Sabil of			368	
26.	Sotiyeva Nisiba Akhmedovna			368	
27.	Allahverdiyev Allahverdiyev Shohir of			368	
28.	Hosayev Anar Mehman of			368	
29.	SALMANOV OZGEM AKHMEDOVNA			368	
30.	Uyareb Niyozbek			368	
31.	Axundov Isander			368	

32.	Afandiyev Talab			368	
33.	Hosayev Sa'ad			368	
34.					
35.	Dökt Muzgullay Kidersti	Sektor müdiri		368	Anar Veliyev
36.		bas uyarlovchi		368	Kuan Bayev
37.					
38.					
39.					
40.					
41.					
42.					
43.					

“Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək” Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 23 Yanvar 2020

No	AD, SOYAD VƏ ATA ADI
1.	Xayala Əsədova Zeynab
2.	Afşar Hüseynova Arif
3.	Azundova Səmayə Fəxrət
4.	Sadıqova Kəlb
5.	İsgəndərzadə Səbrnam
6.	Ağamirzəyev Cavid
7.	Fayzəliyeva Cəhəndər

Bərdə şəhəri 10⁰⁰ Bərdə

İMZA	QEYD
<i>[Signature]</i>	Ağcabədi
<i>[Signature]</i>	Ağcabədi
<i>[Signature]</i>	Ağcabədi
<i>[Signature]</i>	Ağcabədi
<i>[Signature]</i>	Ağcabədi
<i>[Signature]</i>	Ağcabədi
<i>[Signature]</i>	Ağcabədi
<i>[Signature]</i>	Torpaq

8.	Binnətzadə Rəul Əlim
9.	Əlibəyov Əbbas
10.	Əliyeva Fəxrət
11.	Həsənzadə Aytən Hüseyn
12.	Balaşov Nəzirov Nəzirov
13.	Vəliyev Sadiq
14.	Əhmədova Nəzirov Məhəmməd
15.	Vəliyev Cəfər Əli
16.	Kərimli Rəhif Əbdulla
17.	Vəliyev Lətif
18.	Əhmədova Kamiliyyə
19.	Qasımlı Nəzirov

<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq
<i>[Signature]</i>	Torpaq

20.	Auliyev İzzət Eldar
21.	Auliyev Elçənər Eldar
22.	Osmanlı Apur Arday
23.	Həsənova Bahizə Eldar q.
24.	Sadıqova Nurlan Səlim q.
25.	Rüstəmova Zəhra Əlvin qızı
26.	Auliyev Asif Müstəfi oğlu
27.	Yasıbli Rəmil Ələv oğlu
28.	Xəlilov Kənan Məhəbbət o.
29.	Əhmədov Yəsin
30.	Əliyeva Nigəməddin
31.	

Bərdə	Bərdə
Bərdə	Bərdə
(Təz - təz) (Bərdə - Təz - təz)	
Təz	Təz - təz
Bərdə	Bərdə
Bərdə	Bərdə
Aşgabadı	Aşgabadı
Sərdə	Sərdə
Ağdam	Ağdam
Aşgabadı	Aşgabadı
Aşgabadı	Aşgabadı

“Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək” Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 23 Yanvar 2020

№	AD, SOYAD VƏ ATA ADI
1.	Qulbərçinə Əhmədovna Rəziy qızı
2.	Əhmədov Məhəmməd Əli rəmi oğlu
3.	Əhmədov Tural Əsif oğlu
4.	Əsədov Tural Səfər oğlu
5.	Əliyev Nəqi Səkir oğlu
6.	Əliyeva Səbip Qurbanovna
7.	Xəlilov Osman Əsəd o.

İMZA	QEYD
	Bərdə
	Yevlax
	Yevlax, ray, Aza
	Yevlax
	Yevlax ray.
	Yevlax. Rəzi
	Yevlax

8.	
9.	Uchi Begnilloruzda uchi
10.	Eyvasli Toshmuro Ruzdoh
11.	Sulaymanli Shams Rasim
12.	Kanlarov Natig Shomad
13.	Quliyev Davud Dilqam
14.	Fotoliyeva Roxsana
15.	
16.	Davlat Muzqullup Xidoroti
17.	
18.	
19.	

	Borob
	Borob
dupe	Borob
Ruz	Borob
	Ajgobadi
	Ajgobadi
	Anar Veliyev
	Kmar Bagurov

Azərbaycan Respublikası
Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

“Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək” Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 22 Yanvar 2020

No	AD, SOYAD VƏ ATA ADI
1.	Sona, Söhbətova, Ələskər
2.	Ayşba Xüseynova Ramin
3.	Baxtiyar Yusubov Əli
4.	Əliyev Mahmud Səhəl
5.	Duliyev Mürsəl Rəşad
6.	Əsbiyeva Vəlif Ayaz
7.	Rəhmanov Kamal Fəzail

14 ⁰⁰ - 15 ⁰⁰	İMZA	Qeydiyyatçı
		Sona Söhbətova
		Ayşba Xüseynova
		Baxtiyar Yusubov
		Əliyev Mahmud
		Duliyev Mürsəl
		Əsbiyeva Vəlif
		Rəhmanov Kamal

8.	Əliyev İlhi Eldən		Əliyev İlhi
9.	Xüseynov Turan Ə. Sahisizadə		Xüseynov Turan
10.	Əliyev Fəxrət Əli		Əliyev Fəxrət
11.			
12.	Rəhbər Məşğullük xidməti	aktor müdiri	Əliyev İlhi
13.		baş məsləhətçi	Kamil Fəzail
14.			
15.			
16.			
17.			
18.			
19.			

Azərbaycan Respublikası
Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

"Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək" Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 22 Yanvar 2020-ci il

No	AD, SOYAD VƏ ATA ADI
1.	Pəzizbə Cəqəm M. z
2.	Məmmədova Fətəh Zəhrab. q
3.	Pəzizbə Cəburə Paqur. z
4.	İsmədova Zülfiyyə. Yaşar. q
5.	Vəbəyeva Səmidə Fəzma
6.	Kərayeva Səməm Ədalət
7.	Puliyeva Səməm Fəvri

14 ⁰⁰ - 15 ⁰⁰	Sənə İmni
İMZA	QEYD
	Konca M.
	Gəncə, q
	Konca. M.
	Gəncə, q
	Gəncə, q
	Gəncə, z
	Gəncə, q

8.	Məmmədova Zülfiyyə Qasım q
9.	Əliyeva Xəmət Xəmir q
10.	Əliyeva Rəhş Nəsiman q
11.	Əliyeva Xənim Yaşar q
12.	Kərayeva Cəhidə
13.	Əbləsəva Günel
14.	Məmmədova Gülnar
15.	İsmədova Tüzkən
16.	Hüseynov Elşən
17.	Məmmədova Xətirə
18.	Hüseynli Günel
19.	Məhdizadə Zülfiyyə

	Gəncə, q
	Gəncə, q
	Gəncə, q
	Gəncə, q
	Gəncə, q
	Gəncə, q
	Gəncə, q
	Gəncə, z
	Gəncə, z
	Gəncə, q
	Gəncə, z
	Gəncə, q

20.	Pisardova Savine Kasim
21.	Shiro Rishan Nizami agha
22.	Rohimova Sada Soyuzqiz
23.	Shijeva Hasan Saig qizi
24.	Bayreza Nijal Hhman qizi
25.	Bagirov Kanan Aja oglu
26.	Yusufov Mustafa Yusif o.
27.	Pisardiyev Samir Elgin o.
28.	Jankbarov Rshman Bze o
29.	Ayif Koyunqisyer Agil o.
30.	Abraham Memedov Musif o
31.	Abtoboz Elcin

	Ganca N.
	Ganca S
	Ganca S
	Ganca S.
	Ganca, Kaps.
	Ganca, Nizami
	Ganca, Nizami
	Ganca Nizami
	Ganca Nizami
	Ganca Nizami
	Ganca Nizami
	Ganca Nizami
	Ganca Nizami

32.	Xalilov Sazran Kasim			Ganca Nizami
33.	Mirseyibov Nazir Rasul			Ganca Nizami
34.	Aylanov Aylan Kamal			Ganca Nizar
35.	Horciyev Mustaf Elcan			Ganca Kaps
36.	Smayreva dize Elgin Anar			Ganca Nizar
37.				
38.	Dairat Mszulleye Xidmeti	sektor nuideri		Anar Voleyev
39.		bas vaxabotai		Kanan Bayreza
40.				
41.				
42.				

“Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək” Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 13.01.2020 Quba s.dh.

No	AD, SOYAD VƏ ATA ADI
1.	Rəmziyyə Məmmədova
2.	Əgəgül qızı Cənab Məmmədova
3.	Məmmədova Mehman qızı Məmmədova Məmməd
4.	Rəhim Bəkmirzəyev
5.	Əllahəzizizadə Tənən.
6.	Məmmədov Rəşad
7.	Rəşadov Rəşad Rəşadov Rəşad

İMZA	QEYD
<i>Rm</i>	Quba r.dh.
<i>Agul</i>	Quba r.dh.
<i>Mmm</i>	Quba r.dh.
<i>Rhm</i>	Quba r.dh.
<i>Alah</i>	Quba r.dh.
<i>Mmm</i>	Quba r.dh.
<i>Rsh</i>	Quba r.dh.

8.	Məmmədova Vəzirovna
9.	Əzizova Məmmədova Məmmədova Əzizova
10.	Murşadov Murad
11.	İskəndərov Zaur
12.	Məmmədov Gündüz Rəşad
13.	Rəşadov Rəhim Həsən
14.	Rəşadova Səlimə Rza
15.	Murşadov Məmməd Rəşad
16.	Murşadov Əliqası
17.	Rəşadov Sədiq Rəşad
18.	Murşadov Anar
19.	Murşadov Rəşad

<i>Mmm</i>	Murşadov
<i>Əziz</i>	Quba r.dh.
<i>Mur</i>	Quba r.dh.
<i>Isk</i>	Quba r.dh.
<i>Mmm</i>	Quba r.dh.
<i>Rsh</i>	Quba r.dh.
<i>Rsh</i>	Quba r.dh.
<i>Mmm</i>	Quba r.dh.
<i>Mur</i>	Quba r.dh.
<i>Mur</i>	Quba r.dh.
<i>Rsh</i>	Quba r.dh.
<i>Mur</i>	Quba r.dh.
<i>Mur</i>	Quba r.dh.
<i>Mur</i>	Quba r.dh.
<i>Mur</i>	Quba r.dh.

20.	Jəfərova Güzar
21.	Məmmədov Rəşad
22.	Sərkəzov Fəxrux
23.	Xudavərdiyev Rəşad
24.	İsmayilov İncan
25.	Məmmədov Fəmil
26.	Əliyev Nəzim
27.	Əbrəhimi Elşad
28.	Nəbiyev Fəli
29.	
30.	
31.	

	Quba şəhəri
	Quba rayonu İcra qanunvericisi
	Qusar. şəhəri
	Quba rayonu İcra qanunvericisi
	Xaçmaz ray. İkiyotay kəndi
	Xaçmaz
	Xudat şəh.
	Xaçmaz
	Xaçmaz

Azərbaycan Respublikası
Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

"Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək" Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 11.01.2020 İmzaqayıt №

№	AD, SOYAD VƏ ATA ADI	İMZA	QEYD
1.	Маманов Эедажар		
2.	Чунгузов Ермэн		
3.	Хасанов Сəфəрəгəеи Мəтəб		
4.	Əsəd Ələhəliyev Rəhim		
5.	Тəхəсəтəв, Сəмгəтəв Əбгəс		
6.	Тəхəсəтəв Тəдмєт Хəсəт		
7.	Мəсəтəв Рəхим Рəхмəтəтəв		

8.	İsmayilov Elvur. Kacem oğlu
9.	Əliyev Kəmaləddin Əliyev oğlu
10.	Miyem Fəridə Ziyad
11.	Əliyev Tural Xəlil
12.	Mirzəyeva Əsəbət Mirzəyev
13.	Məmmədova Əhməd
14.	Mirzəyeva Əhməd Mirzəyev oğlu
15.	Səlimova Gülnar Məmməd
16.	Eyubov Xudabəyis Əyub
17.	Cəfərzadəyeva Fəridə
18.	Əliyeva Əhməd
19.	Əliyeva Xəlil

	6	

20.	Cəfərzadə Əhməd Rami
21.	Məmmədova Məmməd Rami
22.	Əliyev Nazim Əbil
23.	Bəhramov Mirzəyev Xəlil
24.	Tacuzadə Tacun Məmməd
25.	Əliyev Fəridə Əbil
26.	Məmmədov Cavid Məmmədov
27.	Səlimyanov Əhməd Fəridəyev
28.	Məmmədov Əhməd Nəzirov oğlu
29.	Əliyeva Əhməd
30.	
31.	

“Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək” Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 21 Sentyabr 2020

No	AD, SOYAD VƏ ATA ADI
1.	Ibrahimli Fəzr
2.	Məmmədov Məhəmməd
3.	Müseynov Kərim
4.	Cavanşir Əliyev
5.	Dadaşyeva Fəzlimə
6.	Qurbanova Səvinə
7.	Məmmədova Fəridə

Zaqatala şəhri; 15⁰⁰ - 18⁰⁰

İMZA	QEYD
	Zaqatala rayonu Muxax kəndi
	Zaqatala rayonu Şirvanlı kəndi
	Zaqatala rayonu Yeni kənd kəndi
	Zaqatala rayonu Kəbirli kəndi
	Katex kəndi
	Zaqatala rayonu Səvil kəndi
	Zaqatala rayonu Səvil kəndi

236

8.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
9.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
10.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
11.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
12.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
13.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
14.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
15.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
16.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
17.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
18.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə
19.	Məhəmmədova Sərinə Fəridə

	Qazax rayonu Əmir kəndi
	Qazax rayonu Dəymədağlı kəndi
	Qazax rayonu Dəymədağlı kəndi
	Qazax rayonu R. Akundov kəndi
	Zaqatala rayonu S. Fəridə kəndi
	Qazax rayonu Dəymədağlı kəndi
	Zaqatala şəhəri S. Kərimov kəndi
	Zaqatala şəhəri M. Əliyev kəndi
	Zaqatala rayonu Səvil kəndi
	Qazax rayonu Dəymədağlı kəndi
	Zaqatala şəhəri S. Kərimov kəndi

20.	Əliyev Cavid Rövşən oğlu
21.	Əsədova Ceyhuns Mustafayev qızı
22.	Əliyeva Səhər Şahin qızı
23.	Əliyev Cavanşir Əli oğlu
24.	Əhmədov İbrahim Arif oğlu
25.	Əhmədova Fəridə
26.	Əhmədova Əminə Ələsgər qızı
27.	Əliyev Cavanşir Əli oğlu
28.	Əliyev Cavanşir Əli oğlu
29.	Əliyev Cavanşir Əli oğlu
30.	Əliyev Cavanşir Əli oğlu
31.	Məmmədov Elçin

ƏB	Zaqatala Rayonu Yuxarı tala
ƏB	Zaqatala p/n. Anar. Həsədov 1066
ƏB	Zaqatala r. F. Mirzə 42 cö 12.
ƏB	Zaqatala r. Həsə, Kör. küç.
ƏB	Zaqatala M. Nəzirov Kör. küç.
ƏB	Zaqatala G. 208
ƏB	Zaqatala. 2 Tala
ƏB	Zaqatala G.
ƏB	Zaqatala 5058
ƏB	Zaqatala G.
ƏB	Zaqatala. Əhməd
ƏB	Zaqatala A.

32.	İsaxanov Əsif		ƏB	Zaqatala rayon Bəhmətli kənd
33.	Əhmədov Əhməd Fəridə oğlu		ƏB	Zaqatala rayon Muxax kəndi
34.	İsaxanov Bəhadin Bəhram oğlu		ƏB	Zaqatala rayon Muxax kəndi
35.	İsaxanov İbrahim Əli oğlu		ƏB	Zaqatala. Muxax Zoyam. k.
36.				
37.	Əhmədov Əhməd Fəridə oğlu	Əhmədov Əhməd Fəridə oğlu	ƏB	Anar Əhmədov
38.	Əhmədov Əhməd Fəridə oğlu	Əhmədov Əhməd Fəridə oğlu	ƏB	Kəndi kəndi
39.				
40.				
41.				
42.				

“Azərbaycanda Məşğulluğa Dəstək” Layihəsi üzrə İctimai Müzakirələr

Qeydiyyat Blankı

Tarix: 21 Yanvar 2020-ci il

Xəqatəla Şəhəri 15⁰⁰-1A

No	AD, SOYAD VƏ ATA ADI	İMZA	QEYD
1.	<i>Sərbətdov Fəxrənsəməran</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Bələkən rayonu</i>
2.	<i>Sədiyeva Səhla Rəməsan</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Bələkən rayonu</i>
3.	<i>Sədiyeva Nəzakət Səbən</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Bələkən rayonu</i>
4.	<i>Mehdiyev İlham Kərəm</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Bələkən rayonu</i>
5.	<i>Telliyeu Ülhan İqar</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Bələkən rayonu</i>
6.	<i>Ocaqverdiyev Fərid Nəbi</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Bələkən rayonu</i>
7.	<i>Nəmədov Şəhəl Məhəmməd</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Bələkən rayonu</i>

8.	<i>Kəşiyeva Nəvəz Səlim qızı</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Xəqatəla şəhəri</i>
9.	<i>Muradlı Məhərrəm Fəhman</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Xəqatəla şəhəri</i>
10.	<i>Səmənova Aysel Səbən</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Səki şəhəri</i>
11.	<i>Əsədov Hüseynat Vələh</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Səki Şəhəri</i>
12.	<i>Əliyev Rəməsan Rəsim</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Xəqatəla şəhəri</i>
13.			
14.	<i>Dövlət Məşğulləşdirici Xidməti: sektor müdiri:</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Azərbaycan</i>
15.	<i>baş vəkili:</i>	<i>[Signature]</i>	<i>Azərbaycan</i>
16.			
17.			
18.			
19.			